

Θρασυβούλου Θωμά Κρίκου

Το λίκνο μου

Έκδοση:
Συλλόγου των εν Βόλω Καναλιωτών Καρδίτσης

2018

Περιεχόμενα

Σημείωμα του εκδότη συλλόγου	5
Πρόλογος του Επιμελητή της έκδοσης	6
Σύντομο βιογραφικό σημείωμα του συγγραφέα	9
Εισαγωγή του συγγραφέα	10

Α' Αφηγήματα

1. Οι Κλέφτες	13
2. Βρύση μου μαλαματένια	16
3. Το παιδί	26
4. Τα γαλόνια	44
5. Ο Καραντάνας	55
6. Κώστα Καπούλας	63
7. Κανάλια 1979	70
8. Χατζιάρας	76
9. Μαδουσάλας	87
10. Στο Φανάρι	91
11. Το χρέος το μακαρίτη	96
12. Ρούλα η τσεληγοπούλα	100
13. Παναγία η Καναλιώτισσα	103
14. Ας σεβαστούμε και ας διατηρήσουμε τη φρυσιογνωμία του χωριού μας	108
15. «Σα σ' αρέσει μπάρμπα Λάμπρο»	112
16. Βασίλω η Μαλαματένια	117
17. Το Σαράντα	120
18. Το δάμα στην Αλβανία	123
19. Το τάξιμο της αχάριστης	127
20. Στο Κούτσουρο	134
21. Ένα παλιό παραμυθάκι	140
22. Ο άλλος Μέλτας	143
23. Πληροφορίες για την ιστορία του χωριού	153
24. Καλή πράξη	164

Σημείωση του Επιμελητή της έκδοσης για τα μερικά κείμενα, που δεν συμπεριλαμβάνονται στο παρόν βιβλίο.

Β' Σκιτσογραφήματα

Σημείωμα του Επιμελητή της έκδοσης	165
Λίγα λόγια για τα σκιτσογραφήματα του Θρασύβουλου Θ. Κρίκου	166
1. Τα Καναλία	167
2. Το Λουτρό πριν από το 1940	168
3. Το σπίτι μου	169

4.	Σχέδιο εξώθυρας του Μουσείου	170
5.	Σχέδιο εισόδου του Μουσείου	171
6.	Το πρώτο σχολείο (αναπαράσταση)	172
7.	Η «Βρύση» κατά την προπολεμική περίοδο (αναπαράσταση)	174
8.	Το Κοινοτικό Γραφείο (κατά τη 10ετία του 1940)	176
9.	Το κονάκι στη Λάσδα (αναπαράσταση)	177
10.	Η πρώτη εκκλησιά (αναπαράσταση)	179
11.	Οι βρύσες της πλατείας πριν από το 1940	180
12.	«Το ντάμι του Κουπανιά» πάνω σε λαήνι	182
13.	«Η Βρύση(η) του Μούρκ» πάνω σε λαήνι	183
14.	Η Στρατώννα	184
15.	Το σπίτι του Ζιώγα σε λαήνι	185
16.	Η Αδελαΐζ Κωτούλα - Μάστορα ζωγραφισμένη σε λαήνι	186

Γ' Στιχουργήματα

1.	Στιχοπλοκή - ποίηση	187
2.	Στο στρατηγό μας	188
3.	Των θεών ω πατρίδα	189
4.	Πρόσκληση	190
5.	Ο Θεοδόσης Θέος στην Αυγενή του Μπακάλη Βασίλη Πόλια	191
6.	Τι το 'θελες Θοδώρα μ' το βιολί	191
7.	Ο Θόδωρος στην Ευτέρπη	192
8.	Ο Στέλιος και η κιθάρα του	192
9.	Κατοχή	194
10.	Τσικρίκας μεσ' στη φυλακή	195
11.	Το χαράτσι	196
12.	Οι κυνηγοί	197
13.	Το «40»	197

Δ' Λεξιλόγιο

(Καναλιώτικων λέξεων συνταχθέν από το συγγραφέα)

Σημείωμα του Επιμελητή της έκδοσης	199
--	-----

Ε' Λεξιλόγιο

(κειμένων του συγγραφέα συνταχθέν από τον Επιμελητή της Έκδοσης)

Σημείωμα του Επιμελητή της έκδοσης	121
--	-----

ΣΤ' Ευρετήριο ονομάτων

(συνταχθέν από τον Επιμελητή της έκδοσης)	227
---	-----

Ζ' Βιβλιογραφία

.....	231
-------	-----

Σημείωμα του εκδότη Συλλόγου

Με πολλή χαρά και ιδιαίτερη ικανοποίηση, προβαίνουμε στη ηλεκτρονική πλέον έκδοση του εξαίρετου βιβλίου του αείμνηστου μέλους του Συλλόγου μας **Θρασύβουλου Κρίκου**. Διότι στην διαδικτυακή εποχή μας οι εκδόσεις αρχίζουν να κυκλοφορούν ηλεκτρονικά, που είναι πιο προσβάσιμες από τους αναγνώστες, αλλά και πολύ πιο φθηνές για τον εκδότη σύλλογο.

Ο Θρασύβουλος Κρίκος ήταν ένα από τα πρώτα Μέλη του Συλλόγου μας, που συμμετείχε ενεργά στις εκδηλώσεις μας και λάβαινε ενεργό μέρος στις εκθέσεις ζωγραφικής, με τα απλά και απέριττα σκισσογραφήματά του. Όπως μας λένε οι παλιότεροι κατά την περίοδο που ιδρύθηκε το «Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Καναλίων Καρδίτσας», το 1976, ζούσε στο χωριό και ήταν άμεσος συμπαράστατης της δημιουργίας του, αφού πολλά αντικείμενα φέρουν το όνομά του.

Μάλιστα, ήταν ο ίδιος που ένα ολόκληρο Καλοκαίρι ηλιοψήθηκε, προκειμένου να βρει τα κατάλληλα αγκωνάρια και να κτίσει την όμορφη παραδοσιακή είσοδο του Μουσείου, δίπλα από το Πνευματικό Κέντρο του χωριού μας, που οδηγούσε στο υπόγειό του, όπου εγκαταστάθηκε το Μουσείο κατά την πρώτη μακρόχρονη περίοδο της λειτουργίας του. Στη συνέχεια δε, ανέλαβε μέλος της τριμελούς επιτροπής του Μουσείου, που έδρευε στο χωριό, μαζί με τον υπεύθυνο **Βασίλειο Σδρόλια**, ράφτη του χωριού, που είχε οριστεί από το Διοικητικό Συμβούλιο του Βόλου, για να κρατάει τα κλειδιά και να το ανοίγει, όταν έρχονταν οι επισκέπτες.

Από τη δέση μας ευχαριστούμε θερμά τον κ. **Κωνσταντίνο Μαυρομμάτη**, που ανέλαβε το δύσκολο έργο της ψηφιοποίησης και της επιμέλειας των απομνημονευμάτων του συγγραφέως, καθώς και την σύζυγό του **Αγορίτσα Κωτούλα**, που μας εμπιστεύθηκε την έκδοσή τους.

Βόλος, Δεκέμβριος 2017

Ο Πρόεδρος
Χαλάτσος Αρτέμης

Τα μέλη
Κέλλα Βιργινία, αντιπρόεδρος
Γιωτοπούλου Μαρία, γραμματέας
Σερπιώτου, Νικολέτα, ταμίας
Μαυρομμάτη Όλγα, μέλος

Πρόλογος του επιμελητή της έκδοσης

Η ιδέα για την έκδοση αυτή

Με πολλή ευχαρίστηση και ιδιαίτερη ικανοποίηση ανέλαβα το δύσκολο έργο της παρουσίασης των απομνημονευμάτων του αείμνηστου **Θρασύβουλου Κρίκου**, που το χρωστούσα από παλιά, όταν ήταν στο Βόλο και συζητούσαμε σχετικά με την τύχη των απομνημονευμάτων του. Τότε μου εκμυστηρεύτηκε ότι θα ήθελε, μετά το θάνατό του, να δοθούν στη δημοσιότητα όλα τα έργα του και μου πρότεινε, μαζί με τον φιλόλογο κ. **Γεώργιο Γιωτόπουλο**, να επιμεληθούμε της έκδοσης αυτής. Έδωσα, λοιπόν, το λόγο μου και να που τώρα τον εκπληρώνω και έτσι υλοποιείται η επιθυμία του εκείνη.

Γι' αυτό, είπα, ότι αισθάνομαι ιδιαίτερη χαρά και ικανοποίηση, που βλέπει το φως της δημοσιότητας το πολύτιμο αυτό έργο, που ονομάστηκε «**Το Λίκνο μου**» από τον ίδιο το συγγραφέα, όπως θα ιδεί ο αναγνώστης στη εισαγωγή του, που ακολουθεί.

Η δομή του βιβλίου

Το βιβλίο χωρίζεται σε 6 ενότητες.

Η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει τα «**Αφηγήματα**» του συγγραφέα που είναι διηγήσεις είτε του ίδιου, είτε των διαφόρων Καναλιωτών από τους οποίους πήρε συνεντεύξεις. Προτίμησα δε τον τίτλο αυτό «**Αφηγήματα**», γιατί είναι περισσότερο κοντά στις ποικίλες αναφορές του σε γεγονότα, συμβάντα και περιγράμματα, τα οποία έζησε ο ίδιος ή τα έμαθε από τους συνομιλητές του.

Η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει τα «**Σκιτσογραφήματά**» του, όπως χαρακτηριστικά τα ονομάζω και όπως τα δέχεται και ο ίδιος. Διότι δεν είναι πίνακες ζωγραφικής, ή καθαρές ζωγραφιές με τις οποίες ασχολούνται δόκιμοι ζωγράφοι, αλλά εικόνες που σκισάρισε ο ίδιος, για να αποτυπώσει, όσο μπορούσε καλύτερα την πραγματικότητα των τοπίων και των άλλων πραγμάτων που παρουσιάζει.

Η τρίτη ενότητα αποτελεί τα «**Στιχουργήματα**», που δεν είναι καθαρά ποιήματα, με δομή και μηνύματα, αλλά απλά νοήματα δομημένα σε πρόχειρους εκφραστικούς στίχους. Άλλωστε ο συγγραφέας δέχεται ότι δεν είναι ποιητής, αλλά με το μικρό ταλέντο, που τον διέκρινε και στον τομέα αυτό, προσπάθησε να αποδώσει με έντεχνο λόγο τις ιδέες και τα γεγονότα που περιγράφει.

Η τέταρτη ενότητα είναι το «**Λεξιλόγιο**» που συνέτασσε προοδευτικά, όταν χρησιμοποιούσε διάφορες λέξεις στα κείμενά του και το οποίο το είχε πάντα ως «**μπούσουλα**», όπως πιστεύουμε, για όλα τα γραπτά του, ώστε να έχει μια συνέχεια και συνέπεια ο γραπτός του λόγος.

Η πέμπτη ενότητα είναι το «Λεξιλόγιο» που συνέταξα εγώ ο ίδιος, για να βοηθήσω τους αναγνώστες να καταλάβουν καλύτερα το ακριβές νόημα των Καναλιώτικων λέξεων και ιδιωματισμών, που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας και που είναι άγνωστες ή συγκεχυμένες στη σκέψη τους, ως προς την σημασία τους.

Η έκτη και τελευταία ενότητα περιέλαβε κατά αλφαβητική σειρά όλα τα ονόματα που αναφέρονται στα διάφορα κείμενα του συγγραφέα, με τις σελίδες όπου αναφέρονται και με σκοπό να ανευρίσκει εύκολα ο αναγνώστης, το κάθε όνομα, όταν το επιθυμεί.

Με τη δομή αυτή του βιβλίου, πιστεύω ότι οργάνωσα κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα απομνημονεύματα του συγγραφέα.

Η ανεκτίμητη αξία των αφηγημάτων

Δεν είναι δα ανάγκη να τονίσουμε τη μεγάλη αξία που έχουν τα απομνημονεύματα του Θρασύβουλου Κρίκου.

Πρώτα - πρώτα για τη γλώσσα που χρησιμοποιεί στα αφηγήματά του, που είναι η γλώσσα των πατεράδων και των παππούδων μας, όπως ακριβώς την μιλούσαν κατά τα περασμένα χρόνια. Διαβάζοντας τα διάφορα τεμάχια ο αναγνώστης θα διαπιστώσει ότι χρησιμοποιεί δύο εκφάνσεις της καναλιώτικης γλώσσας. Πρώτα εκείνη με τους τοπικούς όρους και τους ιδιωματισμούς, με τους οποίους εκφράζονται οι αφηγούμενοι και μερικές φορές ο ίδιος, και ύστερα η καθομιλούμενη Καναλιώτικη γλώσσα, με την οποία τα συνδέει και τα κάνει προσιτά στον αναγνώστη. Έτσι τα γραπτά του, δεν έχουν τη δυσκολία της ανάγνωσης και της κατανόησης, που είχαν τα κείμενα του Στέφανου Πρίντσιου στο βιβλίο του «Εν Καναλίοις - Λεύκωμα ενδυμήσεων», το οποίο, κατά τα άλλα αποτέλεσε ένα ανεπανάληπτο σύγγραμμα, μοναδικό στην περιγραφή και την αναβίωση εθίμων και καταστάσεων της ζωής των Καναλιωτών.

Ύστερα, για την ίδια προσφορά με τον Πρίντσιο, αφού μέσα από τις ιστορίες και τα στιγμιότυπα, εξυφάνεται η βαθύτερη ιδιοσυγκρασία της καναλιώτικης νοοτροπίας και ιδιοφυΐας και αναδεικνύει την ιδιαιτερότητα και τη μοναδικότητα των κατοίκων των Καναλίων. Τα ήδη και έθιμα, ο τρόπος της συμπεριφοράς και της φιλοξενίας, οι συναναστροφές και οι συζητήσεις, αποκτούν κάτι το ιδιαίτερο και όλα μαζί συνθέτουν το στίγμα της καναλιώτικης προσωπικότητας, η οποία ανέδειξε πλήθος επιτυχημένων και προοδευμένων επιστημόνων, επαγγελματιών, αγροτών, κτηνοτρόφων και πολλών άλλων κατηγοριών ατόμων.

Ο αναγνώστης του «Λίκνου», θα αναπολήσει τα περασμένα, θα ξαναζήσει τις ωραίες, αλλά και τις δύσκολες στιγμές της γενιάς του και των περασμένων γενεών, θα μάθει για τις ασχολίες και τα «παιδέματα» των προγόνων του και θα πάρει χρήσιμα διδάγματα για το μέλλον του και το μέλλον των παιδιών του.

Και όλα αυτά μέσα από ένα ευχάριστο και ευκολοδιάβαστο ανάγνωσμα, που θα τον συναρπάσει, θα τον προκαλέσει με τις παραξενιές του και θα τον ικανοποιήσει με τις προσδοκίες του. Ανεκτίμητη, λοιπόν, είναι η αξία των αφηγημάτων του συγγραφέα, τα οποία, ας το πούμε και αυτό, τα απολαύσαμε κατά καιρούς, στην εφημερίδα «ΤΑ ΚΑΝΑΛΙΑ», η οποία φιλοξένησε όλα σχεδόν τα, από την αρχή της έκδοσής της, το 1980, μέχρι και τις ημέρες που μας άφησε ο εκλιπών.

Εκεί, βέβαια, τα απολαμβάναμε σπασμωδικά. Εδώ όμως, τα έχουμε όλα μαζί και τα οικειοποιούμε με κάθε ευκαιρία και σε οποιαδήποτε στιγμή θέλουμε.

Η προσφορά των άλλων ενοτήτων του βιβλίου

Αλλά και οι άλλες ενότητες του βιβλίου, πολλά έχουν να προσφέρουν στους αγαπητούς Καναλιώτες.

Τα «Σκισσογραφήματά» του θα αναπλάσουν στη σκέψη τους τις κατασκευές και τις διαμορφώσεις του περιβάλλοντος κατά το εγγύτερο και απώτερο παρελθόν και θα τους δώσουν χρήσιμα και ωφέλιμα στοιχεία για τη στατικότητα των οικοδομών και την εξέλιξη των λιθοδομών και των διαφόρων κτισμάτων και των ποικίλων τοπίων. Πώς ήταν παλιά, πώς διαμορφώθηκαν αργότερα και πώς είναι σήμερα.

Τα «Στιχορνήματά» του μιλούν για τον συντοπίτη άνθρωπο, με τα προτερήματα και τις αδυναμίες του, τις ιδιοτροπίες και τις καλосύνες του, τις καλές και τις κακές πλευρές της ζωής του. Κάπου εκεί θα κατατάξουν και τον εαυτό τους ο αναγνώστες.

Τα λεξικά θα εμπλουτίσουν ακόμη περισσότερο τις γνωστικές τους ικανότητες και θα τους κάνουν πλουσιότερους στο λεξιλόγιό τους και περισσότερο ευέλικτους στις εκφράσεις και στα διανοήματά τους.

Και γενικά όλα τα απομνημονεύματά του θα αποθούν τελικά πολύ χρήσιμα και μοναδικά στην καναλιώτικη ευαισθησία. Μαζί δε με τα άλλα βιβλία που ήδη εκδόθηκαν για τα Κανάλια και που καταχωρούνται στη βιβλιογραφία, στο τέλος του βιβλίου, αποτελεί ένα απαραίτητο συμπλήρωμα για την ολοκλήρωση της θεματογραφίας του ωραιότατου χωριού μας, τα Κανάλια Καρδίτσας.

Ευχαριστίες

Τώρα που το σπουδαίο αυτό έργο βλέπει το φως της δημοσιότητας επιθυμώ να ευχαριστήσω:

1. Τον εκδότη Σύλλογο και ιδιαίτερα τον πρόεδρό του κ. **Αρτέμη Χαλάτση**, καθώς και ολόκληρο το Διοικητικό Συμβούλιο, διότι ευχαρίστως δέχτηκε να βάλει και στο πόνημά μου αυτό τη σφραγίδα του συλλόγου μας.
2. Τη σύζυγο του εκλιπόντος **Αγορίτσα Κωτούλα - Κρίκου**, που χωρίς κανένα ενδοιασμό, μάλλον δε με περισσή ευχαρίστηση μου παρέδωσε τις σχετικές φωτογραφίες, που κοσμούν το παρόν βιβλίο, καθώς και μερικά άλλα στοιχεία.
3. Το φιλόλογο - πρώην γυμνασιάρχη **Θωμά Ζήση**, που διάβασε εξονυχιστικά το «Λεξικό» του συγγραφέα και έκανε αρκετές καίριες διορθώσεις, παρατηρήσεις και συμπληρώσεις.
4. Όλους εσάς τους αναγνώστες που θα έχετε την υπομονή να διαβάσετε το πολύτιμο αυτό βιβλίο και θα εγκολπωθείτε το περιεχόμενό του.

Κωνσταντίνος Δ. Μαυρομμάτης
μαθηματικός - πρώην λυκειάρχης

Σύντομο βιογραφικό σημείωμα του συγγραφέα

Βόλος, 4 Ιουλίου 1978

Ο Θρασύβουλος Κρίκος του Θωμά γεννήθηκε στα Κανάλια Καρδίτσας το 1922. Οι γονείς του ήταν ο Θωμάς Κρίκος και η Ολυμπιάδα Κρίκου, το γένος Αναστασίου

Φοίτησε στο Δημοτικό Σχολείο Καναλιών, στο Ημιγυμνάσιο Φαναρίου, στο Γυμνάσιο Καρδίτσας και πολύ αργότερα στο Νυκτερινό Γυμνάσιο Βόλου, από όπου και αποφοίτησε το 1958!

Το 1961, έλαβε το δίπλωμα του εργοδηγού από τις Τεχνικές Σχολές Βόλου και το 1978, το δίπλωμα του τεχνολόγου μηχανικού από τα ΚΑ-ΤΕΕ Λάρισας. Τα θρανία εγκατέλειψε σε ηλικία 56 ετών!

Από μικρός, από το Δημοτικό, ασχολήθηκε με το σκίτσο. Το 1938, πήρε μαθήματα από τη Σχολή ABC με αλληλογραφία, στην οποία καλλιτεχνικός διευθυντής ήταν ο **Φάνης Γαλανός**. Τα μαθήματα, όμως, αυτά δεν τα ολοκλήρωσε λόγω του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου. Φιλοτέχνησε μερικά πανό για τις προπολεμικές και τις αντιστασιακές οργανώσεις, καθώς και μερικές επιγραφές σε καταστήματα του χωριού.

Μετά τον πόλεμο ασχολήθηκε και με μερικές σκηνογραφίες για θεατρικά έργα, που έπαιζαν τα γυμνασιόπαιδα του χωριού. Στην Δημόσια Υπηρεσία του ασχολήθηκε με πολλούς τομείς και κυρίως με ζωγραφιές, τεχνικό σχέδιο και σχεδίαση γραμμάτων.

Παράλληλα, εκτός από τα σκίτσα ασχολήθηκε και με την έρευνα της τοπικής ιστορίας και λαογραφίας, με την πεζογραφία και ξυλογλυπτική.

Ήταν παντρεμένος με την **Αγορίτσα Α. Κωτούλα** και είχε 2 κορίτσια, την **Ολυμπία Κρίκου** και την **Ευαγγελία Κρίκου**, καθώς και 4 εγγόνια. Απεβίωσε το 2010 σε ηλικία 88 ετών.

* Αυτό το «Σύντομο βιογραφικό σημείωμα» το έστειλε στο Σύλλογο του Βόλου ο συγγραφέας, το 1991, με την ευκαιρία την έκθεσης ζωγραφικής, στο Βόλο και στο χωριό μας, η οποία περιλάμβανε έργα εμπνευσμένα από τα Κανάλια διαφόρων ζωγράφων (σελ. 165). Άλλα, πάντως, βιογραφικά στοιχεία, μπορεί να βρει ο αναγνώστης στο αφήγημα «Το τάξιμο της αχάριστης» (σελ. 127), όπου αυτοβιογραφείται ο ίδιος ο συγγραφέας (Σ.τ.Ε. = Σημείωση του Επιμελητή).

Εισαγωγή

(του συγγραφέα)

«ΤΟ ΛΙΚΝΟ ΜΟΥ» ονόμασα τον τίτλο του βιβλίου αυτού για την αγάπη προς το χωριό και τους ανθρώπους μας, με σκοπό (όταν δεν θα υπάρχω) να το αποστείλω από τώρα στους ΚΑΝΑΛΙΩΤΕΣ ανά τον κόσμο. Σ' αυτό απευθύνομαι, κυρίως, στους ηλικιωμένους. Παρά ταύτα ενδουσίασα και αρκετούς νεαρούς, εκ των οποίων ένας μου είπε: «Είσαι ήρωας». Τον διόρθωσα. Δεν είμαι ήρωας, είμαι μερακλής. Ούτε λογοτέχνης είμαι, αλλά ένας μουντζουρωτής χαρτιών!

Από το Δημοτικό, που έμαδα να διαβάζω, μου έδωσε ο Χρυσός Κουτής να διαβάσω δυο σπουδαία βιβλία: Τη Φιλολογική Πρωτοχρονιά και τη Λογοτεχνική Πρωτοχρονιά, τα οποία με παρακίνησαν και ασχολήθηκα ευχαρίστως και βελτιώθηκα αρκετά. Τώρα προχωρώ ικανοποιητικά και συνεχίζω.

Α' Αφηγήματα

1.- Οι κλέφτες*

Με την ανάσα κρατημένη, τ' αυτί στημένο κι αλαφροπάτημα, προχωρούσαν σιγά - σιγά, παραμερίζοντας την πυκνή βλάστηση με κατεύθυνση προς το χωριό. Για να βγουν στο μαχαλά ακολούθησαν τη γουμαρόστρατα από τα δυτικά και στα Ταμπούργια Λόξεψαν να μην τους μυριστεί ο εχθρός.

Το δρομολόγιο αυτό τα κάναν' και άλλη φορά, πριν περίπου ένα μήνα. Το χωριό κοιμάται όλο βαθιά. Μόνο ένα σκυλί κόβει την ησυχία της νύχτας, που τους πήρε μυρωδιά.

Ποιοι ήταν αυτοί και πού πήγαιναν; Ας αρχίσουμε με το στόμα του Στέργιου Ζούμπου, παιδί του Τάσιου Ζούμπου, που μας αφηγείται το περιστατικό, σήμερα 75 χρονών και όσο η θύμησή του, του το επιτρέπει μας λέει με λεπτομέρειες:

«Η παπούζουμ', καθώς τα φιλόγαϊ η μακαρίτ'ς η πατέραζμ', ήταν απού σιαπάν'. Ημείς οι Ζουμπέ-οι κατάγουμέστι απού του Λιάσκουβου, σήμιρα του Λεν Πιτρουτό. Κείνα τα χρόνια ιδώ ήταν Τουρκικό. Ήρθε, λοιπόν, ο παππούς, ο Νίκος Ζούμπος, που είχε γυναίκα από τη Βρόστιαν να καζαντήσ' δω στα Κανάλια. Επιδίωξε να πιάσει λίγο τόπο κοντά στη βρύση, στη σημερινή πλατεία, αλλά οι Πασχαίοι και ο Αρχοντούλας δεν τον άφησαν. Αναγκάστηκε κι

Οι γονείς μου: Θωμάς και Ολυμπιάδα Κρίκου.

* «Οι Κλέφτες» είναι το πρώτο διήγημα του συγγραφέα, που γράφτηκε τον Ιούνιο του 1970. Ξαναγράφηκε, χωρίς ουσιώδεις μεταβολές τον Ιούνιο του 1979 και άλλες τρεις φορές, χωρίς χρονολογία. Δηλ. συνολικά το πρώτο του αυτό διήγημα ο Θρασύβουλος Κρίκος το έγραψε πέντε φορές (Σ.τ.Ε. = Σημείωση του Επιμελητή).

αυτός να πάει στον πέρα μαχαλά στα «Ζουμπέικα», που λέμε σήμερα. Εκεί βρήκε τόπο και κατοίκησε.

Τα χρόνια εκείνα, όσοι κυνηγιόνταν απ' τους Τούρκους φτιάχναν ομάδες και βγαίνουν ένοπλοι στα βουνά. Αυτοί, λοιπόν, όπου εύρισκαν Τούρκο δεν τον άφηναν ν' αγιάσει. Άρπαζαν δε ό,τι μπορούσαν. Τους χριστιανούς δεν τους πείραζαν. Υπήρχε, όμως, και αταξία. Μερικοί παλικαράδες και κάμποσοι κατσικοκλέφτες έκαναν ό,τι τους άρεσε, μεμονωμένα αυτοί, βέβαια.

Η ομάδα που αναφέρουμε παραπάνω ζύγωσε τώρα στα ακριανά σπίτια. Προχώρησε κάμποσο ερευνώντας στο σκοτάδι να εντοπίσει το σπίτι του παππού μου. Χτύπησαν σιγανά την πόρτα. Ο νοικοκύρης μες στον ύπνο του τους άκουσε. Σηκώνεται τρίβοντας τα μάτια του και σιμώνει στο παραθύρι. Κάμποσοι αρματωμένοι με όπλα και φυσηκλίκια ήταν αραδιασμένοι στο στενό δρόμο. Δημιουργήθηκε πανικός. Η γυναίκα, που ξύπνησε κι αυτή, άρχισε να τρέμει και να βογκάει. Λίγοι ψίδυροι απ' έξω και μια σιγανή φωνή.

- Νίκο, Νίκο.

Ο παππούς ξεδάρρεψε γιατί κατάλαβε ότι ήταν άνθρωποι γνωστοί, αφού ήξεραν το όνομά του. Ζύγωσε στην εξώπορτα και τράβηξε σιγά και δειλά την αμπάρα για ν' ανοίξει. Μόλις άνοιξε, προτού ρωτήσει ποιοι ήταν, τα βογκητά της κυράς του τον ανάγκασαν να ξαναμπει μέσα για να δει τι τρέχει. Ήταν τόσοσ ο φόβος της γιαγιάς μου, που ήταν ετοιμόγεννη, που ενώ δεν ήταν η μέρα της απόχτησε πρόωρα κι έκανε κορίτσι.

Στο μεταξύ ο αρχικλέφτης δέλοντας να τους καθησυχάσει προχώρησε προς τα μέσα για να πει ποιος είναι. Εκεί κατάλαβε τι γινόταν μέσα. Γρήγορα ειδοποιήθηκε η μαμή, που ήταν απαραίτητη σε κάθε ανάλογη περίπτωση. Το κλάμα του μωρού προστέθηκε στη φασαρία που επικρατούσε.

- Να σας ζήσει και να το βαφτίσουμε εμείς.

- Τι λες καπετάνιε μ' γίνουντι τέτοιες δ'λειες; Οι Τούρκοι έχουν του Φρουραρχείου στου Βάγκουρα του σπιτ'. Στα Ταμπούρια είναι φυλάκια κι η Στρατώννα απάν' έχει άλλου στρατό.

- Μη σκιάξαι ορέ Νίκο, όλα θα κανονιστούν.

Έγιναν οι συστάσεις γλήγορα - γλήγορα και τα ονόματα που άκουγε ο παππούς μου ήταν γνωστά από το Λιάσκοβο. Κανονίστηκαν τα πράγματα και ορίστηκε η μέρα, μάλλον η νύχτα, που θα γίνονταν τα βαφτίσια και δώσαν' τα χέρια για την επισφράγιση της συμφωνίας.

- Εμείς, κουμπάρι, ήρθαμεν για άλλ' δ'λεια. Θέλουμε να καλέσεις αυτόν που....

Μέσα στη σαστιμάρα ο παππούς μου είχε ξεχάσει το φονικό, που έγινε πριν ένα μήνα περίπου και είχε βαρεθεί ένας κλέφτης, από το παιδί του Χρίστου Τσικρίκα και που τον άφησε στον τόπο. Στενοχωρέθηκε που του 'πεσε το βάρος να παίξει τέτοιο ρόλο. Η επιμονή, όμως, του αρχικλέφτη ήταν μεγάλη. Τον διαβεβαίωσε, όμως, και του 'δωσε το λόγο πως ο δράστης δεν θα πάδαινε τίποτα. Ήθελε μόνο να δει τι σόι άνθρωπος είναι.

Ο παππούς πετάχτηκε απαναδέ εκεία στου Τσικρίκα το σπίτι και είπε αυτό κι αυτό.

Μπρος βαθύ και πίσω ρέμα. Ο Χρίστος τον ακολούθησε. Και κείνος τον έφερε μπροστά στους ληστές με δυσκολία, γιατί τα πόδια του έτρεμαν και είδε το πρόσωπό του, πως ήταν κατάχλωμο, παρ' όλο, που το γκαζοκάντηλο δεν έφηγνι καλά. Μόλις τον αντίκρισε ο καπετά-

νιος, μια πιθαμή άνθρωπο κι έτσι ζούνταβος, που ήταν, άνοιξε διάπλατα τα μάτια του.

- Μπράβου σ' βρε ζαγάρ', του είπε, απόχ'ς ψυχή και μου σκότωσες το καλύτερο παλικάρ'!!

Ο Χρίστος νταΐακώθηκε από τα λόγια που άκουσε. Γιατί εκεί που φανταζόταν ξεκοίλιασμα με καμιά μαχαίρα δίκοπη, άκουσε έπαινο.

- Σύρε στο καλό, σου χαρίζω τη ζωή.

Έσκυψε το κεφάλι κι έγινε λαγός, ξεγλιστρώντας απ' τη θύρα, ενώ τα βλέμματα ολονών τον ακολουθούσαν.

Σε λίγο γλιστρούσαν απαλά κι αδόρυβα οι κλέφτες αφού χαιρέτησαν και τράβηξαν να φύγουν για να μην τους βρει η μέρα παρά πίσω στα βουνά, προς τα δυτικά.

Την ορισμένη ημερομηνία γύρισαν για την τέλεση του μυστηρίου. Ο νοικοκύρης είχε ειδοποιήσει τον παπά και κατ' εντολή του καπετάνιου, είχε κάνει κάθε σχετική προετοιμασία. Το ευτυχές γεγονός έγινε πάλι νύχτα κατ' ανάγκη με κάθε μυστικότητα και προφύλαξη στο σπίτι. Ο παπάς και οι παρευρισκόμενοι χάρηκαν τόσο, όσο και ο νοικοκύρης. Πήραν όλοι μια αμοιβή και σχαρίκια από τους κλέφτες χρυσές τουρκικές λίρες. Το δε όνομα που δόθηκε στο κοριτσάκι ήταν Ελένη. Δεν ξέρω ακριβώς τι σειρά είχε, ανάμεσα στα παιδιά, γιατί ήταν πολλά. Αδέρφια είχε τον Κωσταντή, το Χρίστο, το Τάσιο, το Γιάννο και την Καλλιόπη, που την πάντρεψαν στο Γιωργούλη Ντενίση. Η Λένη πήρε το **Βασιλάκη Αναγνώστου**».

Έτσι τελείωσε την αφήγηση ο συνομιλητής μου. Τα γεγονότα θγαλμένα από ορισμένα στοιχεία, πρέπει να διαδραματίστηκαν γύρω στα 1850, γιατί τη γριά Βασιλάκαινα τη θυμάμαι κάμποσα χρόνια πριν από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, να σέρνεται σκυρτή στη ρούγα της εκεί κοντά στην πλατεία. Από κει πηγαίναμε στο σχολείο τις χειμωνιάτικες ημέρες, όταν από πέρα τα κοτρώνια γλιστρούσαν (από τα κρύσταλλα της παγωνιάς).

Σήμερα το σόι τω Ζουμπαίων είναι πολύ και ξαπλώθηκε παντού, γιατί οι απόγονοι του μπαρμπα - Νίκου διαπρέπουν στις τέχνες, τις επιστήμες, το εμπόριο και παντού.

Κάποτε ρώτησα και το μακαρίτη **Γραμμένο Ζούμπο**, για το περιστατικό. Τα ίδια στοιχεία μου έδωσε και κείνος. Διαφωνούσε, όμως, στο εξής σημείο: Το κορίτσι που βάφτισαν οι κλέφτες ήταν η Καλλιόπη και όχι η Ελένη. Αυτό το είπα στο Στέργιο, αλλά επέμενε ότι ο Γραμμένος κάνει λάθος. Όπως και να έχει το πράγμα, σημασία έχει το γεγονός αυτό καθ' εαυτό, ως ιστορικό για το χωριό μας και λιγότερο ποια από τις δυο αδερφές είχε νονούς κλέφτες.

Ιούνιος 1970

2.- Βρύση μου μαλαματένια

Βρύση μου μαλαματένια,
 πώς κρατάς κρύο νερό ...

Σα ν' ακούω τα κλαρίνα ν' αντηχούν γλυκόλαλα στη «Βρύση» και να σκορπούν ρίγη σε κάθε καρδιά στο χωριό. Σα να βλέπω έναν λεβεντονιό του παλιού καιρού, με στριφτό μουστάκι, να πηδάει ψηλά, πρώτος στο χορό και ν' ανεμίζει η φουστανέλα του στον αέρα. Να χτυπάει τη φτέρνα του τσαρουχιού του με την παλάμη και μαζεύοντας το κάτω χέιλι να διπλώνει τη γλώσσα ανάμεσα στα δόντια και να σφυρίζει δυνατά. Σα να βλέπω μια αρμαδιά παλικάρια ν' ακολουθούν τον πρώτο στο χορό με βήματα ρυθμικά, τις νιες αντάμα με τις φανταχτερές φούστες και τα μαντήλια τους στο κεφάλι και τα κόκκινα γοβάκια στα πόδια, να σκιρτούν στο άκουσμα του τραγουδιού και να εξωτερικεύουν τα αισθήματα που νιώθουν μ' επιδεξιότητα και χάρη ολίσια.

Χάλκη Λάρισας,
 29 Σεπτεμβρίου 1947

Σ' αδίκησα βρύση μου, γιατί στο σημείωμα αυτό έπρεπε να γραφτεί στο «πρώτο σου φύλλο» Εσύ πήρες θέση δίπλα στον τίτλο της εφημερίδας¹ αυτής του χωριού μας, που σε διάλεξαν σαν το καλύτερο θέμα. Μα είσαι και το καλύτερο.

Μεσ' στην ψυχή μας σ' έχουμε όλοι. Σε σένα περάσαμε τις πιο καλές στιγμές της ζωής μας. Εσύ γνώρισες τα πρώτα ξυπόλυτα βήματά μας και τις ανέμελες ώρες μας. Βόηθα με, βρύση μου, να σε ζωγραφίσω με το γραφτό λόγο, να ζωντανέψω τις δύμισες κι όσα η παράδοση έφερε ως τις μέρες μας.

* * *

«Ιδώςια, καθώς μολογούσαν οι παλιοί, ήταν ένα μουνουπάτ' κι δε σκιούσις να πιράεις απ' τα παλιούργια». Έτσι άρχισε με την ντόπια διάλεκτο ο παππούς **Παναγιώτης Καπούλας**, το 1952, όταν του ζήτησα πληροφορίες για την ιστορία του χωριού και για τους κατοίκους του.

Με τη φιλοδοξία να γράψω λίγα πράγματα για την ιστορία των Καναλιών και να την εκ-

1. Εννοεί ο συγγραφέας την εφημερίδα του Συλλόγου Καναλιωτών της Αθήνας «ΤΑ ΚΑΝΑΛΙΑ», που έχει προμετωπίδα τις βρύσες του χωριού (Σ.τ.Ε.).

δώσω, μάξευα κατά καιρούς στοιχεία χρήσιμα. Αργότερα βλέποντας το μεράκι μιας χούφτας² επιστημόνων για τη συγγραφή του βιβλίου «ΚΑΝΑΛΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ» και σκεφτόμενος την ευκαιρία για πλατύτερη συνεργασία, δέχτηκα με μεγάλο ζήλο να βοηθήσω την προσπάθεια με όλα τα δυνατά μου, δίνοντας προφορικές πληροφορίες, τις ανέκδοτες σημειώσεις μου και φτιάχνοντας μερικά σκίτσα, που αφορούσαν παλαιότερες εποχές.

Στα χρόνια της Τουρκιάς η πλατεία στα χωριά λέγονταν «παζάρ'». Αυτό επεκράτησε από την αγορά που γινόταν εκείνα τα χρόνια κάθε Κυριακή σε κάθε χωριό. Στο Πήλιο, οι παλιοί συνηθίζουν να λένε ακόμα, θα κατεβώ στο παζάρ' και εννοούν την πλατεία.

Εδώ, στο δικό μας χωριό, γίνονταν αγοραπωλησίες, αλλά η πλατεία μας έμεινε σαν «Βρύση», από την πρώτη βρύση που κτίστηκε τότε και η οποία ήταν η κυριότερη αιτία να χτιστεί το χωριό εδώ. Έτσι ακούς να λένε: Πάμε στη Βρύση να ψωνίσουμε, Πάμε στη Βρύση να κάνουμε χάζι. Στη Βρύση ήρθε ο καραγκιόζης.

Θυμάμαι, γύρω στο 1930, που έφερε το πρώτο μηχανήμα από την Αμερική ο Λαμπράκης Πριμιτζάλας, το οποίο μιλούσε και τραγουδούσε. Πάμε στη Βρύση ν' ακούσουμε ραδιόφωνο.

Για γέλια ήταν η δικαιολογημένη απορία της κόρης μου, το 1973, όταν ξαναγύρισα να κατοικήσω στο χωριό απ' τα ξένα. Ένα βράδυ, ενώ η σούπα ήταν έτοιμη, ανακαλύψαμε ότι δεν είχαμε λεμόνι.

- Τώρα τι γίνεται; Λέει η γυναίκα μου.

- Ε ντε, θα πάρουμε από τη Βρύση και θα στείλουμε γι' αυτό τη μικρή κόρη μου, η οποία λέει αυθόρμητα:

- Τι, βγάζει η Βρύση λεμόνια;

Το μυαλό της φαντάστηκε πως θα της δίναμε τη σταμνοπούλα, να πάει στη Βρύση να τη γεμίσει λεμόνια, που θα έβγαιναν μαζί με το νερό.

* * *

Πριν χτιστεί το χωριό -εδώ και πάρα πολλά χρόνια- απ' τη Βρύση περνούσε το μονοπάτι, για το οποίο μου μίλησε ο παππούς Καπούλας. Στο σημείο της μικρής βρύσης υπήρχε ένας άμπλας και σιμά σ' αυτόν, οι καλόγεροι του μοναστηριού της Λοξάδας έχτισαν ένα πέτρινο εικόνισμα, το οποίο φιλοξένησε την Παναγία την Καναλιώτισσα. Η εικόνα αυτή, ανήκε στο μοναστήρι και κατά μυστηριώδη τρόπο έφυγε από το εικόνισμα και βρέθηκε στο Καναλάκι των Μετεώρων, όπως λέει η παράδοση.

Υποθέτω ότι το μονοπάτι θα συνέδεε το Φανάρι με τη Μητρόπολη, μέσω της ορεινής περιοχής. Εδώ σιμά στον άμπλα, για να 'χει το νερό κοντά, έφτιασε την καλύβα του ο πρώτος κάτοικος του χωριού διωγμένος από την Τουρκιά.

2. Τη χούφτα αυτή των επιστημόνων, την αποτελούσαν οι: Θωμάς Ζήσης, φιλόλογος, Μαυρομμάτης Κων/νος, μαθηματικός, Κατέρης Αστέριος, οικονομολόγος, Μαυρομμάτης Χρήστος, γεωπόνος, Ντρέγκας Νικόλαος, δάσκαλος και Γιωτόπουλος Γεώργιος, φιλόλογος, που έγραψαν το ως άνω βιβλίο, το οποίο εξέδωσε ο «Σύλλογος των εν Βόλω Καναλιωτών Καρδίτσης», το 1976 (Σ.τ.Ε.).

Δεν αποκλείεται να υπήρχε και καμιά καλύβα από πριν, κοντά στο πουρνάρι της εκκλησιάς, εκεί που είχαν τη στρούγκα οι χουσμεκιάρηδες του μοναστηριού της Λοξάδας κι απ' όπου στέλναν το γάλα, καθώς λέγεται, κάτω. Φυσικό, λοιπόν, όταν έγινε το χωριό οικισμός, για κέντρο και αργότερα για πλατεία να διάλεξαν το μέρος, που σήμερα το λέμε Βρύση.

Έτσι έφτασε ως τις μέρες μας, να είναι πόλος έλξεως, με τα μαγαζιά της, τα καφενεία, τα κουρεία, τα τσαγκάρικα, τα χασάπικα και με το παζάρι της Κυριακής, που έχει τα όσπρια, τα ζαρζαβατικά, τις στάμνες τις φαναριώτικες, τις σθάρνες, τα πελεκητά σκαφίδια, τα τσεκούρια, τα κλαδευτήρια, τις σακουράφες, και κάθε τι χρειαζόμενο για τα σπίτια και για τις ασχολίες μας

Εδώ γίνονταν τα γλέντια και οι χοροί. Εδώ χόρευαν οι νύφες, οι γαμπροί και το συγγενολόι, μετά τα στέφανα. (Στα παλιά τα χρόνια γινόταν χορός και έξω από την πρώτη εκκλησιά, που το μέρος ήταν ανοιχτό, σαν πλατεία).

Εδώ γίνεται ο χορός του Πάσχα και του πανηγυριού. Αυτός ο τόπος άλλαξε μορφή πολλές φορές. Τη σημερινή μορφή, μερικώς, πήρε το 1930, που τιμεντοστρώθηκε και μετατοπίστηκαν οι βρύσες προς τα πίσω. Στα κατοπινά χρόνια, γκρέμισαν³ και το καφενείο του Τσιουντζιούρη και επεκτάθηκε μέχρι το ρέμα, όπως είναι σήμερα.

Πριν ισοπεδωθεί φαινόταν το ρέμα το Χατζαρέικο, που σ' ένα σημείο είχε ένα υποφερτό μονοπάτι και περνούσαμε προς τα πέρα κατ' την εκκλησιά, ή τους άλλους μαχαλάδες. Πιο δω ήταν οι βρύσες -πριν μετατοπισθούν- και κάτι δολωτές αποθήκες, που βρίσκονται και σήμερα κάτω από την πλατεία. Στη συνέχεια ήταν τα παλιά σπίτια, το Ριζίκα.

Καδώς θυμάται η δεια μου η Βαγγελή, ενενήντα χρονών τώρα, σαν ήταν μικρή, ήρθε με φόβο στις βρύσες να γιομίσει τη βιτσέλα. Οι Τούρκοι παραφύλαγαν εκεί και άρπαζαν τις βαρέλες από τις γυναίκες για να κουβαλήσουν νερό απάν' στα Ταμπούρια. Εκείνη την ώρα, για να γεμίσει, περίμενε εκεί η **Αναστασία Λιάκου**, κατά τι μεγαλύτερή της. Μόλις είδε αυτό που γινόταν, αρπάζει τη βαρέλα της άδεια στον ώμο και σβιτζούρ' έκοψε πέρα να μην της την πάρουν κι έτσι τη γλίτωσε.

Απέναντι από το ρέμα ήταν μια παράγκα, μπροστά στου **Μανδαία**, με το γύφτικο του **Μπαρούτα**, που μεταφέρθηκε από τα κελιά της εκκλησιάς, που ήταν παλαιότερα. Παραπέρα ήταν ο φούρνος του **Κυριάκη**. Γι' αυτόν μού 'λεγε ο μπάρμπας μ' ο Αριστείδης:

-Όντας ήμαν μικρός πάαινα τρούρα στην πλατέα, στο σκουλείου κι έφταναν ως πέρα στου Καρκατσιόλ' κι π'λιούσα σ'μίτια απ' του φούρνου, νια πιντάρα του ένα.

Και πραγματικά ο μπάρμπας με τον αδερφό του Λαμπράκη, πουλούσαν κουλούρια που τα 'χαν περασμένα σε μια βίτσα.

Ο ιστορικός άμπλας έγινε η πρώτη βρυσούλα στο χωριό και ονομάστηκε του βρύση του **Ζαχαράκη**. Γιατί εκεί σιμά ήταν το σπίτι του Ζαχαράκη. Φαίνεται πως αυτόν τον άρεσαν τα

3. Το γκρέμισμα αυτό έγινε, το 1953, επί προεδρίας Περικλή Λιασκοβίτη, αφού είχαν γίνει οι ανάλογες συμφωνίες και αγοραπωλησίες με τον τότε ιδιοκτήτη **Βασίλειο Τσιάτσιο**, εκ μέρους του προέδρου, του προηγούμενου Συμβουλίου της Κοινότητας **Κωνσταντίνου Σδρόλια** (Σ.τ.Ε.).

κοψίδια και φώναζε από καταή από την πλατεία ψηλά στο σπίτι τ'.

- Να θικιάσ'τι ουγδόντα κιρτέδεις!

Ήταν η αδυναμία τ'. Εκεί μπροστά στη μικρή θρύση ήταν μια γούρνα αβαθής που χρησίμευε για σφαγείο. Έπεφταν μέσα τα αίματα και ένα αυλάκι τα οδηγούσε στο ρέμα. Τα σφάγια τα σέρναν μετά σε διάφορα σημεία και τα βαριά τα πουλούσαν τεμαχίζοντάς τα, απάνω στο ίδιο τομάρι τους, που τα είχαν γδάρει και τα πουλούσαν από καταή.

Γι' αυτό μού' δωσε μια εικόνα ο Παναγιώτης Καπούλας, που μ' άρεσε ν' ακούω την απλή του προφορά στη δική μας γλώσσα:

- Ικείνα τα χρόνια ξιάπλουναν καταή ιδώια στη βρύσ' δέκα κιφάλια γιλάδια οι χασάπ'δεις. Έπιρνις δυο - τρεις οκάδες και δε σι χάλιαν παράδεις. Όπουτι είχες. Τά'βανις στη φουτιά κι έβανις απ' του τσ'κάλ' κι έτρουις. Ήταν μπόλικ'. Η Καφρίτσας, η Μπαζυτέ'ς, η Παντελή Βάλλας, η Κουκκίν'ς, η Γιώργου Κατέρ'ς ...

Μπακάλικα ήταν του Λουκά, του Βασίλη Πόλια, του Γιώργου Βάιου και άλλα.

Τσαγγάρικα ήταν αρκετά. Παλαιότεροι μπαλωματήδες ήταν: ο Ξούρης, ο Θανάσης Τσούλας, ο Μαμούρης, καθώς και ο Σιφρίκας. Αυτός είχε το μαγαζί του κάτω απ' το σπίτι του Ζαχαράκη και χαίρονταν τη δροσιά του καλοκαιριού και το κρύο νερό τη βρυσούλας. Και συχνά έλεγε:

- Ε, ρα κατακαημέν' κουσμάκ', τι τραβάς κάτ' στον κάμπου.

Εκεί στο μαγαζί του είχε και καν'να δυο σπαζοκαρέκλες, πρόσφερε και τσίπουρο με μεζέ. Έβανε πρώτα το τσίπ'ρο και μετά έβγανε πιπεριές απ' το τσουκάλι να προσφέρει, με τα ίδια εκείνα χέρια, που έρτιανε τα πετσιά μέσα στη λεκάνη, όταν τ' ανακάτευε για να μαλακώσουν. Ήταν σε τέτοιο βαθμό, τότε, ο κόσμος απλοϊκός και ήταν τόσο σπάνιες οι αρρώστιες. Είχε και λίγο πράγμα σαν μπακάλικο. Και έδινε είκοσι τσίπ'ρα στη δραχμή.

Κουρεία ήταν κάμποσα και στεγάζονταν μέσα σε μια άκρια των καφενείων. Ήταν ο Τσιόλας, ο Μπακάλης, με χαρακτηριστικότερο τύπο τον Παναή Ντάβανο. Κοντακινός, λιγοστός, με το μουστάκι στριμμένο, φορούσε μια περισκελίδα φουσκωτή, που κούμπωνε στα πλάγια απ' τις γάμπες του, με κουμπιά και στα πόδια φορούσε τσαρούχια με φούντες. Εκτός που σε ξύριζε «στην τρίχα» ο Παναής είχε και την ικανότητα να «βάξει» στραμπουληγμένα ή σπασμένα άκρα στον τόπο τους. Ήταν δηλ. εμπειροτέχνης ορθοπεδικός και σε κάθε τέτοια ανάγκη, λέγαμε: «Να τον πας στον Μπόια». Έτσι τον λέγαν.

Καφενεία απ' τα παλαιότερα θυμάμαι του Παναϊωτάκη, στο παλιό σπίτι του Πάσχου. Του Ζήση, του παππού, με την πεζούλα ψηλά και τα σκαλοπάτια, που φορούσε το χαρακτηριστικό σκούφο στο κεφάλι. Του Τσαρούχα, που κάπνιζε ναργιλέ, του Αποστολάκη Μπέκου, που μάζευε την παρέα του όρδια στον πάγκο και τους βοηθούσε κι αυτός στο άδειασμα της μούστρας απ' το ρακί. Για μεζές, εκεί κυριαρχούσε η ελιά. Στην πόρτα περιμέναμε ποιος θα προπής' τα κοκαλάκια, που πετούσαν στο πάτωμα, για να παίξουμε ή να τρυπήσουμε με το τσαγκ'ρασούφρι και να κάνουμε κομπολόι. Του Τσιουντζιούρη, που για χρόνια το είχε ο Σεραφείμ Παπαποστόλου.

Εκείνα τα χρόνια δεν υπήρχαν βρύσες στα καφενεία μέσα και όλοι οι καφετζήδες, κουβαλούσαν απ' τις βρύσες το νερό. Θυμάμαι σαν τώρα τον Σεραφείμ, πόσα δρομολόγια έκανε την ημέρα απ' το καφενείο στη Βρύση, για να πλύνει τα φλιτζάνια και να προσφέρει νερό μαζί με τον καφέ, το λουκούμι στην οδοντογλυφίδα ή το υποβρύχιο (βανίλια). Σ' αυτό το καφενείο καθόταν ο δήμαρχος Χριστάκης Παπαποστόλου, που πρέπει να 'ταν ο τελευταίος, που φορούσε φουστανέλα και τσαρούχια στο χωριό.

Στη δέση του Κοινοτικού Γραφείου ήταν ένα ξύλινο κοινοτικό περίπτερο, που το είχε ο Αλέκος Δήμος και παίρναμε στραγάλια, ξερολούκουμα, τύχες κ.λπ.

Στο χωριό είχε εμπορικό κατάστημα ο Κώτσιο Γατής, εκεί που είναι του Θέου Πόλια η αποθήκη και είχε από αλαντζάδες και τραπεζομάντηλα, μέχρι κασμήρια.

Στην πλατεία, όπως έλεγαν καμιά φορά οι γεροντότεροι τη «Βρύση», τις «καδούμενες» μέρες έβλεπες ένα μελίσι από κόσμο να πηγαίνει πέρα - δώδε. Αν ήσαν από ψηλά κοιτάζες ν' ανακατεύονται οι τραγιάσκες με τους καρέδες και τα σκουράκι, ασταμάτητα, ενώ ένα βούισμα έφτανε στ' αυτιά σου, από σιγανές συζητήσεις, που έκανε ο κόσμος μεταξύ τους, για να κάνει διάφορες συμφωνίες ή να λύσει διαφορές.

Στα χέρια των ηλικιωμένων, εκτός από το μπαστούνι κυριαρχούσε το κεχριμπαρένιο κομπολόι και κάπου και το τσιμπούκι, που το ρορούσαν με ευχαρίστηση πολλή. Απ' τους μεγάλους δεν έλειπε το τσιγάρο και συχνά είχαν και ένα δεύτερο στριμμένο στ' αυτί.

Οι νέοι στα χέρια έπαιζαν καμιά αλυσιδίτσα, που την πήραν από τον Πύργο ή κρατούσαν μια βίτσα παρδαλή από πουρδαλιά, που την διακόσμησαν βγάζοντας ένα μέρος της φλούδας της με το σουιά.

Εκεί κάποιος πλανόδιος πωλητής θα διαφήμιζε τίποτα σκόνες για τον πονόδοντο ή καμιά καινούργια εφεύρεση, άγνωστη ως τότε, στον κόσμο. Και για να τον συγκεντρώσει γύρω - γύρω του θα είχε κόν'να πουλί, κόν'να φίδι, που το τύλιγε στο λαιμό ή έριχνε λίγη κόκκινη μπογιά σε ένα ποτήρι με νερό, για να κάνει δαύματα.

Το φθινόπωρο η βρύση έπαιρνε άλλη όψη. Έφθναν οι υπαίθριοι μαστόροι, για να κολλήσουν τα τρύπια καλατσούκια. Οι τενεκιτζήδες για τα γκιούμια και τους ρεντέδες. Οι βαρελάδες, που ξεφούντωναν και διόρθωναν τα βαρέλια, τις κάδες, τις βαρέλες και ό,τι άλλο «έτρεχε».

Αυτή την εποχή αρχινούσαν τα καζαναριά. Κάτω από του Τσιουντζιούρη το καφενείο ήταν το Παποστολείκο καζάνι και εκεί πηγαίναμε όλοι. Άλλος για να πυρωθεί, άλλος να δοκιμάσει το τσίπ'ρο και οι πιτσιρικάδες για να φάνε ράγες από τα τσίπ'ρα.

Τέτοιον καιρό άπλωναν κάτω οι σιαπανήσιοι τα αχνιστά βρασμένα κάστανα στα τσουβάλια. Όσα απ' αυτά δεν πουλιόνταν τα ξαναφόρτωναν στο μουλάρι και τα γύριζαν γύρω στο χωριό για να τα αλλάξουν με καλαμπόκι ή γυφτοφάσουλα. Άλλες μέρες έφερναν οι ίδιοι καυσόξυλα άκοπα και τα πουλούσαν από δώδεκα έως είκοσι δραχμές το φόρτωμα.

Την άνοιξη γύρω στις αποκριές θα 'ρχόταν και κάποιος βουνήσιος με ένα τομάρι λύκου, κρεμασμένο σε ένα μεγάλο ξύλο και θα ζητούσε γέννημα, για το κατόρθωμά του από τον

κόσμο, γιατί του γλίτωσε τα ζωντανά του απ' την καταστροφή.

Άλλο φαινόμενο ήταν οι γύφτοι με τις αρκούδες και τις μαϊμούδες, που τις έβαναν να χορέψουν, για να προτείνουν μετά το ντέφι να γεμίσει δεκάρες και πενηνταράκια.

Οι γύφτισες με τις καταπάρδαλες φορεσιές, ξυπόλυτες περνούσαν από τη βρύση φορτωμένες κανίστρες, και σήτες, κόσκινα δερμόνια, για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στις γυναικούλες στους μαχαλάδες και με το αζημίωτο, φυσικά.

Τη βρύση διέσχιζε τακτικά ο Βασίλης ο «καλαντζής», κατάμαυρος από τη γάνα και ζαλιωμένος την τραγαζίκα, με τα απαστράπτοντα μπακίρια. Το εργαστήρι το είχε στο Φανάρι, αλλά χάριν συντομίας, πολλές φορές γάνωνε μέσα στο αχούρι του Βακούφ'κου και ύστερα τα διένειμε κατ' οίκον. Γέμιζε παράδες ο Βασίλης, γιατί και τότε το γάνωμα ήταν πανάκριβο. Μόνο που δεν ήταν δικές του οι απολαβές, διότι του τις παίρναν οι καφετζήδες, αφού ο δόλιος είχε τρομερή αδυναμία στο τσίπουρο.

Τα καφενεία φιλοξενούσαν συχνά τη σκηνή του караγκιόζη, που ήταν η συνηθέστερη ψυχαγωγία των χωριανών. Φιλοξενούσαν ακόμη και τους πλανόδιους διάσους, που παίζουν κωμωδίες ή επιδεωρήσεις. Γι' αυτό προτιμούνταν πολλές φορές το καφενείο του Ντρέγκα, σαν περισσότερο ευρύχωρο. Έτσι εκεί έπαιξε και το κουκλοθέατρο (Φασουλής) και κάμποσες φορές ήρθαν θαυματοποιοί, που παρουσίαζαν διάφορα νούμερα φακιρικά. Εκεί φιλοξενήθηκε και ένας χειροκίνητος βουβός κινηματογράφος και υποδέτω πως θα ήταν ο πρώτος που ήρθε στο χωριό, κάπου γύρω στα 1931 και έκανε μια - δυο προβολές για τον κόσμο και για τα σχολιαρούδια.

Στον πλάτανο από κάτω, ο παππούς Κουτσής, άπλωνε τα πρώιμα καόνια, που τά' φερνε από το μπουστανί, κάτω στη γραμμή, στο κόνισμα του Λιάπη.

Παραπέρα, συχνά τα απογεύματα, διαλαλούσαν οι Φαναριώτες τα χειμωνιάτικα απογευματινά φρέσκα ψάρια. Έφερναν από Καρλιότικα, πλατίτσες, ουγκλιές, και κάποτε και θαλασσινά διάφορα, μπερδεμένα. Αυτοί φέρναν και τα πράσα, τα κουνουπίδια, τα λάχανα και τα ρεπανάκια.

Συχνά οι Καναλιώτες έκαναν παζάρια στους Φαναριώτες, που έφερναν τα τσουκάλια για την τιμή μιας κρούπας ή στάμνας. Η αντίσταση των πωλητών κάποτε καμπτόταν δήδεν και έλεγαν:

- Άι πάρ' την κι κουμμάτια να γέν'.

Δηλαδή υποχωρώ, αλλά και των δυο ο νους πήγαινε στο μέλλον της στάμνας, γιατί στην παραμικρή κρούση σε σκληρό αντικείμενο γινόταν παγκλίδια. Προκειμένου, όμως, να γλιτώσει κανένας μιάμιση δραχμή, την έπαιρνε κι ας συνοδευόταν κι από τέτοια ... ευχή.

Τις Κυριακές, συχνά και από καμιά καθημερινή, μοσχοβολούσαν οι ψησταριές από τα, απρόσιτα σε μας, κοκορέτσια στα κάρβουνα, που τα φτιάχναν, για να ξοδεύονται τα εντόσδια. Αυτά τα απολάμβαναν λίγοι προνομιούχοι. Ο Ντελής, ο Ταρλάρας, ο Ψάρρας και τραβούσαν και καμιά μισή οκά κρασάκι. Εμείς οι μικροί, ζυγώναμε ξωπ'σ' τις ψησταριές και αρκούμασταν στη φρεγαλέα μυρωδιά, που ... έτερπε τη μύτη μας. Οι νοικοκυραίοι δεωρούνταν

κρίμα να ζυγώνουν προς τα κει, γιατί τότε η ευχαρίστηση αυτή θεωρούνταν ντροπή να γίνεται δημόσια.

Την Κυριακή έφερναν και κάμποσα ζαρζαβατικά απ' τον Κόμπελο, και ανάμεσα σ' αυτά μερικά αγγουράκια. Ήταν και αυτά υπόθεση μεγάλη, τότε, αφού για να αναγκάσουμε στο αρμάδιασμα, μας έταζαν οι μεγάλοι να μας παίρνουν ένα νεράγκ'ρο την Κυριακή, για να το τρώμε κόβοντάς το με του σουιά.

Στον μικρό πλάτανο, μπροστά, έβγαζε και πουλούσε κρομμύδια και όσπρια από το Μουζάκι ο Χρυσός Σίφας. Πολλοί, έτσι για πλάκα, ξέροντας από πρωτύτερα την απάντηση που θα παίρναν, τον ρωτούσαν:

- Βράζουν τ' αρβύδια Χρυσέ;
- Βάλ' τα στη φουτιά, σύρε ... και γύρνα φάι.

Και για ν' αποδείξει την ταχύτητα, με την οποία βράζουν, στη θέση των αποσιωπητικών, έλεγε μια λέξη που δεν γράφεται και η οποία αφορά μια αναπόφευκτη λειτουργία του ανθρωπίνου οργανισμού, που την εκπληρώνει κανείς κρυμμένος μόνος του.

Πόσα να θυμηθεί κανείς και τι να πρωτογράψει για τη «Βρύση» μας. Αλλά μπορείς να παραλείψεις τα γουρούνια, τις κότες, τα σκυλιά, ανακατεμένα στον κόσμο να τραβούν καν'να κόκαλο ή καμιά κοιλιά από σφάγιο, που την επανέφεραν απ' το ρέμα. Τα γαϊδουράκια με τις βαρέλες και τις γκαζολίνες φορτωμένα. Τις γελάδες, που κάνουν παρέλαση περνώντας τα βραδάκι για τα σπίτια, όταν τις έφερνε ο γελαδάρης.

Θυμάμαι κάποιον συνάδελφο στο Βόλο, που μού 'κανε την καρδιά περιβόλι, όταν του είπα το χωριό που κατάγομαι:

- Βρε από κείνο το χωριό είσαι που πηδάν τα δαμάλια, ξεδιάντροπα, τις γελάδες καταμεσίς στην πλατεία;

Δεν μπορούσα να τον πείσω, βέβαια, πως το «πρωτόκολλο» των ζώων, διαφέρει ριζικά από εκείνο των ανθρώπων. Στην έκπληξή μου, πώς ξέρει τέτοιες λεπτομέρειες, μου εξήγησε πως ήρθε στην Κατοχή εδώ να αλλάξει ελιές με καλαμπόκι και έτυχε μάρτυς μιας τέτοιας σκηνής.

Να και μια απ' τις μαύρες στιγμές που περάσαμε στην πλατεία, μια και θυμηθήκαμε την Κατοχή. Στον πλάτανο της πλατείας μας μάζεψαν οι Γερμανοί ένα απόγευμα και πήραν 30 ομήρους. Εκείνη τη μέρα είχα ένα τρομερό συνάχι και μια τρομερή οχράδα στο πρόσωπο. Κοντός και κακανέβατος, τη γλίτωνα κι ας πήραν και πιο μικρούς από μένα. Διάλεξαν, τότε, τους νέους, κυρίως, ενώ τους γέρους του βγάξαν χώρια. Μαζί μ' αυτούς βγάλαν και τον Κώτσιο Μπρακατσούλα, γιατί κι αυτός, αξούριστος και αδύνατος καθώς ήταν, έμοιαζε πολύ γέρος κι ας πήραν πιο μεγάλους απ' αυτόν, που ήταν, όμως, ζωηροί.

Ένας αξιωματικός, που συνεννοούνταν στα γαλλικά με το γιατρό Πολυχρονόπουλο, λέει στο Γιάννη του Φώτη.

- Κομ, λα.

Και του 'δειξε προς το μέρος των ομήρων. Αυτός ξεκίνησε και το μυαλό τους συνέλαβε μια

πονηριά αστραπιαία. Από το πρώτο κιόλας βήμα, άρχισε να κουτσαίνει. Έτσι, μετά από καμιά δεκαριά βήματα, τον γύρισε πίσω κι έτσι γλίτωσε την τλαιπωρία, που τράβηξαν οι άλλοι.

Η καλύτερη μάζωξη στην πλατεία γινόταν τις Κυριακές. Ανυπομονούσα να τελειώσει η εκκλησία για να ερευνήσω οπτικά την πλατεία να τον εντοπίσω αν κατέβηκε ο πατέρας απ' τον Αηλιά. Φροντίδα μου κάθε τέτοια ώρα, ήταν η απόσπαση μιας δεκάρας, για να μου γλυκάνει τη γλώσσα με δυο ζαχαρένιες καραμέλες. Αλίμονο αν στο τσεπάκι του γιλέκου δεν υπήρχε δεκάρα. Πήγαινε ... χαμένο ολόκληρο το κοσιαρούλι ή πενήντάλεπτο. Έτσι γεύομαι μια χούφτα μπιμπιλία ή καν'να κομμάτι χαλβά.

Μετά την εκκλησία κατέβαιναν όλοι από τον Αηλιά. Όλη η πάνω ενορία. Καραμπετραίοι Τικαίοι, Γκουνταλαίοι, Ζησαίοι. Απ' την πέρα ενορία: Καραχρησταίοι, Λιασκοβιταίοι, Λιακαίοι, Κολοβαίοι, ενώ απ' τα νότια έρχονταν οι Θεαίοι, Ζουμπαίοι, Σδρολαίοι και όλοι οι Μ'σοραχιώτες.

Δεν μπορώ να ξεχάσω το ηχηρό γέλιο του Γιώργου της Βαβάς, που τον λέγαν και Αγκανά και του Σωτήρ' παππού, που με τις φάρσες και τα αστεία του, ξεκαρδιζόταν ο κόσμος στα γέλια.

Δεν ξεχνώ τις σεβάσμιες μορφές του Παναγιώτη Καπούλα, Καρατάσιου, Αρχοντή Μανράκη, του παππού Φσιάκου, με τα σκούτινα παντελόνια, λίγο κάτω από το γόνα, τις άσπρες κάλτσες και το μακρύ «σάκο», που δεν τον αποχωριζόταν ούτε το καλοκαίρι, με τα μπαστούνια τους.

Θυμάμαι τον Βάιο Σκορδάρα, με το μαύρο σκούφο, τις κάλτσες, το σάκο, τον ελαφρά λαγκιολάτον και τη ντρίλινη φουστανέλα του και τον φαντάζομαι να στρίβει μια τόσση δατσιγάρα, με εφημερίδα και λαθραίο καπνό.

Το Γιώργο Ψάρα, με τα ασταδή βήματά του, λόγω της συνεχούς επίδρασης του «κατοσταριού», που, σαν τον έβλεπε ο παππούς ο Τζιώρντζιας, απάγγελνε το αυτοσχέδιο ποίημά του: «Είπι η Γρέβιας εις τουν Ψάρα να του φέρει μία τούρνα κι έπισι μέσα στη γούρνα».

Τον Κουλιούφα, που κάποιος χαρακτηριστικά έλεγε, πως μόνο μια μέρα της εβδομάδας ήταν ξεμέθυτος, δηλ. την Τετράδη το πρωί, για να ξαναμεθύσει το απόγεμα. Καλοί κι αδώς, όλοι αυτοί, με τις αδυναμίες και τα τερτίπια τους, δίναν έναν τόνο στη ζωή, αλλιώτικο και κεράτο.

Αγνάντενα, κάποτε, απ' το παράθυρο του σπιτιού μου, τσακωμένος απ' τις σιδεριές, προς το χωριό, όταν στο Βακούφ'κο κάτω, αντίκρισα ένα νέο της γειτονιάς μας μεθυμένο, που τον πήγαινε προς το σπίτι ο μακρινός συγγενής μας Γιώργο Ψάρας. Αυδόρημα μ' ήρθαν τα γέλια, όταν παρατήρησα ότι ο βοηθών τον νέο, τρίκλιζε περισσότερο από κείνον...

Ατέλειωτες είναι οι εικόνες που περνάν, μια - μια απ' το μυαλό μου και δεν ξέρω ποια έχει λιγότερο ενδιαφέρον, για να την παραλείψω. Μικρός, θυμάμαι, σε έναν γάμο, κάτω απ' τον μεγάλο πλάτανο, άκουσα τα κλαρίνα να παίζουν ένα άγνωστο σε μας σκοπό, σε διαφορετικό ρυθμό. Ένα ζευγάρι, που κατά την τωρινή εκτίμησή μου πρέπει να 'ταν ο Τάκης Τσιανάκας με την Αλεξάνδρα, χόρευαν αγκαλιασμένοι οι δυο τους έναν παράξενο χορό, όταν ακούω

κάποιον να λέει.

- Ιά κι δ'λυκουτό.

Επρόκειτο, όπως άκουσα απ' τους μεγάλους, για έναν αμερικανόφερτο χορό, που τον έλεγαν «πόλκα μαζούρκα». Άλλη εικόνα δίνει η κοσμοσυρροή, με τις κοπέλες, φορώντας τα πολύχρωμα φουστάνια τους κατά τις εθνικές γιορτές, που κάνουν παρέλαση τα παιδάκια του σχολείου.

Ωραία ήταν η πλατεία τις μέρες του Πάσχα τα παλιά χρόνια, που έμοιαζε σαν ανθοστόλι-στος κήπος απ' την πολυχρωμία των ενδυμασιών, κυρίως των νέων γυναικών. Αυτές πιάναν τα ακραία σημεία της, για να κάνουν χάζι.

Τότε αρχινούσαν το χορό οι γεροντότεροι, με κορυφαίο τον παππού **Καραϊάννη**, τον **Βάιο Κίτσο**, **Αποστόλη Χαντζιάρ** κι αργότερα άλλους. Ακολουθούσαν νεότεροι ένα γύρο και σε ένα ξεχωριστό οι γυναίκες. Αντιλαλούσε όλη η «Βρύση» απ' τα πασχαλιάτικα τραγούδια όπως:

Έγειρ' ο ήλιος έγειρε, παπαδοπούλα μου
Κι αργεί να βασιλέψει,

Τρία 'δερφάκια κρέμασαν
στον πλάτανο στη βρύση

.....

Το 'λεγαν πρώτα οι άνδρες και το επαναλάμβαναν οι γυναίκες με τις ψιλούτσικες φωνές τους. Ο χορός κρατούσε ως την ώρα που ο **Τέσσας** άναβε τα λαδοφάναρα στις άκριες της πλατείας.

Σωστό πανηγύρι γινόταν τα βράδια, που έρχονταν οι γυναίκες στις βρύσες κάθε ηλικίας, με τα γκιούμια, τις στάμνες, ή τις βαρέλες οριζοντιωμένες στον δεξί ώμο, για να τις γεμίσουν και να τις μεταφέρουν πάλι στον ώμο, έτσι στο σπίτι. Πολύ συνηθισμένο ήταν το βροντοκοπικό απ' τα γκιούμια και οι καυγάδες, όταν κάποια ήθελε να ξιαραδιάσει την άλλη στο γέμισμα. Η σιγανή κουβεντούλα, τότε, που έμοιαζε με ελαφρό βούισμα μελισσιού, εξελισσόταν σε αγριοφωνάρες και τσίριγμα δυνατό. Μερικές φορές οι γυναίκες πιάνονταν από τα μαλλιά, με δυσάρεστα επακόλουθα.

Το νερό, τότε, ήταν βλέπεις πολύτιμο, και ο χρόνος πολυτιμότερος. Το βράδυ μόνο μπορούσαν οι γυναίκες να παν για νερό, δυο και τρεις στράτες στη βρύση, γιατί τη μέρα πήγαιναν στις υπαίθριες δουλειές. Κι αυτό το νερό έπρεπε να χρησιμοποιηθεί για μαγείρεμα, για «πχι», για μπουγάδα, για πλύσιμο πιάτων και για ένα άλλο πράγμα, πολύ περιορισμένο εκείνα τα χρόνια: το σφουγγάρισμα.

Τα νεότερα χρόνια, πριν απ' τον πόλεμο του '40, που το χωριό βρισκόταν στην ακμή του, ήρθε απ' τις πόλεις και η μόδα της βόλτας στην πλατεία, που την έφεραν οι ξενιτεμένοι στην Αθήνα, φοιτητές και εργαζόμενοι. Εδώ ήταν το κέντρο της βόλτας, που επεκτεινόταν, με καλό καιρό, ως τη Βρωμόβρυση και σπανιότερα κι απ' την άλλη άκρη του χωριού, ως

τα Πλατανάκια του Σακελλάρη. Οι ντόπιες κοπέλες άρχισαν μερικές, δειλά - δειλά, τότε, να κάνουν βόλτες. Οι πιο πολλές με το πρόσχημα του γεμίσματος της στάμνας, έκαναν τη βόλτα τους ως τις βρύσες, φροντίζοντας να καθρεφτιστούν, πριν ξεκινήσουν απ' το σπίτι και να υποτάξουν την περπατησιά τους -ζυγώνοντας στην πλατεία- στον κανόνα, κατά το δυνατόν, του κομψότερου βαδίσματος. Έτσι, όχι λίγες φορές έχυναν το νερό λίγο πιο πάνω και ξαναγύριζαν, χαμηλοβλεπούσες, στις βρύσες κι απ' τις άκρες των ματιών, λοξά και διακριτικά, ερευνούσαν να δουν τον καλό τους, χωρίς να γίνουν αντιληπτές. Πολλές, στην κουβέντα που πιάναν μεταξύ τους, έριχναν και μερικές κρυφές ματιές γύρω πιο ελεύθερα, για να δουν καλύτερα.

Μέσα στ' άλλα, λοιπόν, η «Βρύση» ήταν και το κέντρο διαλογής, το νυφopάζαρο δηλαδή. Οι άντρες την εποχή εκείνη, μπορούσαν να κοιτάν απ' τα καφενεία, κάπως αδιάκριτα προς τις βρύσες, που γέμιζαν οι κοπέλες ή όπου τις έβρισκαν. Οι γυναίκες, όμως, παρεξηγούνταν απ' τον κόσμο, αν κοιτούσαν ένα νέο κατάματα. Γι' αυτό, αν κοπέλα αντίκριζε από το ογδό-ντα τουλάχιστον μέτρα στη στράτα, κάποιον που ερχόταν απ' την αντίθετη κατεύθυνση, έπρεπε να τον περάσει, κοιτάζοντας κάτω και να μετράει τα χαλίκια, ώσπου να τον αφήσει πίσω, άλλα τόσα μέτρα. Αλίμονό της, αν γύριζε να κοιτάξει πίσω. Θα την κολλούσε ο ίδιος ρετσίνα. «Εκείνη με κοίταξε»!! Άρα ακατάλληλη για νύφη τέτοια ... τολμηρή κοπέλα.

«Βρύση μου μαλαματένια». Ήσουν πραγματικά μαλαματένια το '30, που έγινε η μετατόπισή σου. Οι γναλιστερές μπρούντζινες και τορνευτές κάνουλες, που σε βάλαν τότε, σ' έκαναν πραγματικά τέτοια. Δικαιολογημένα ο σημερινός πρόεδρος Πάνος Χριστοδούλου πήρε την εντολή του προσφιλούς μας Απόστολου Λιασκοβίτη, παππού και μεγάλου ευεργέτη του χωριού μας, να εισηγηθεί στο Κοινοτικό Συμβούλιο, να καθιερωθεί το τραγούδι σου, ως Εθνικός Ύμνος του χωριού μας.

Βρύση μου, ήταν γραφτό και τιμή σου να γίνεις κέντρο της χαράς των χωριανών μας. Να δουν τα «μάτια» σου πολλά. Μείνε στη δέση σου αιώνια, να δίνεις δροσιά, κουράγιο και κάνε το γάργαρο νερό σου να φωτίζει αυτούς που το πίνουν. Να βάλουν το πιστεύω, πιο βαθιά στην καρδιά τους και να αφήσουν τα ευγενικά τους αισθήματα να επιπλεύσουν. Έτσι για να ζήσουν με αγάπη και ομόνοια και οι σημερινές και οι μέλλουσες γενιές, που θα ακολουθήσουν.

Αύγουστος 1979.

3.- Το παιδί **

Μόλις το στούπωσε το βυζολόι στο στόμα και γιόμωσε η κοιλίτσα του, το μωρό έπαψε το κλάμα και η έμπειρη θεια, της είπε: - Μαρ' ξιπατουμέν', του πιδί πεινάει, δεν έχ' τί-πουτα....

Η νεαρή μητέρα, αλησμόνησε προς στιγμή πως άπαξ και 'ρθει ένα πλασματάκι στον κόσμο, έχει απαιτήσεις και δικαιώματα. Κι αυτά δεν έχει άλλο τρόπο να τα διεκδικήσει, παρά με το κλάμα.

Ανησύχησε πολύ με το παρατεταμένο κλάμα του και νόμισε κάτι θα έχει το παιδί κι έφαχνε να βρει τρόπο να το πάει στο γιατρό. Η θεια, τετραπέρατη καθώς ήταν άρχισε να τη διαφωτίζει για κάτι που πήρε το ακτί της.

- Φέτους είναι του έτους του πιδιγίου !!!

Της μίλησε για τις υποχρεώσεις που έχουν οι γονείς προς τα παιδιά, να τα ταΐζουν, να τα πλένουν, να τα ζεσταίνουν, να τα χορεύουν... Πώς πρέπει οι κοινωνίες να φροντίζουν να γεννιούνται μέσα σε κλινικές με την παρακολούθηση των γιατρών, σε περιβάλλον πολιτισμένο. Πώς πρέπει να τα φέρονται και να τα κατευθύνουν οι μεγάλοι, ώπου να τρανέψουν.

Τη σκηνή αυτή την έφερνα συχνά στο νου μου και πολλές φορές έσπρωχνα τη δύμησή μου πολύ πίσω στα χρόνια εκείνα για να ζωντανέψουν εικόνες απ' τα παιδικά μας χρόνια, με περιεχόμενο δραματικό και πολλές φορές κωμικοτραγικό.

«Σε περιβάλλον πολιτισμένο», σκέφτηκα, κι ενώ το μυαλό έτρεχε σε όσα είδα και άκουσα, ένα χαμόγελο ειρωνικό σταμπαρίστηκε στα χείλια μου: Πώς γεννιούνται τα παιδιά στο χωριό εκείνον τον καιρό;

Τότε, που ήμουν παιδί (όρθιος, δεξιά)

** Το χειρόγραφο του συγγραφέα για το αφήγημα αυτό, δεν βρέθηκε στο αρχείο του. Γι' αυτό το αντιγράφω από τα φύλλα Νο 9, 10, 11, 12, 15 και 16, του 1981 κ.λπ., της εφημερίδας «ΤΑ ΚΑΝΑΛΙΑ», όπου δημοσιεύθηκε σε συνέχειες. Τα φύλλα 9 και 10 δεν τα είχα και μου τα έδωσε ο Θωμάς Ν, Ζήσης. Τον ευχαριστώ (Σ.τ.Ε.).

Να, έφτανε, αν δεν προλάβαινε η μαμή, κάποια γριά τ' αφαλόκοβε, τα τύλιγε σε κάποιο σκουτί, σκέπαζε τη λεχώνα κι εντάξει. Αυτό, βέβαια, αν το παιδί γεννιόταν στο σπίτι, γιατί, όχι λίγα παιδιά στο χωριό μας, γεννήθηκαν στο δρόμο.

«Υπό ιατρική παρακολούθηση». Τι φρούτο είναι αυτό δεν το ήξεραν τότε οι μανάδες μας. Έτσι η καημένη η **Παναγιώτα** **Τίγκα**, πηγαίνοντας προς το χωριό έκανε ένα από τα παιδιά της στο χαϊάτι απ' το Μπρακατσουλαίικο ντάμι, κοντά στα Κατσιούργια. Βλέπεις τότε οι γυναίκες δε άδειαζαν ούτε να γεννήσουν.

Η **Λαμπράκινα** του **Καπετανάκου** βουτάνιζε σιτάρι, όταν την έπιασαν οι πόνοι. Κίνησε για το χωριό και η πιο κοντινή «κλινική» ήταν του **Κακαράκου** το ντάμι!! Εκεί γέννησε την Όλγα, την αφαλόκοψε μόνη της, τη ζαλικώθηκε και δρόμο για το χωριό.

Η **Μερόπη** η **Μοσιαλίνα**, προτίμησε δυο φορές την υπαίθρια κλινική, Τον **Αριστείδη** τον έκανε στον Αηλιά κοντά, όταν γύριζε απ' τ' αμπέλι, μ' ένα ζαλίκι ξύλα και τον **Αλκιβιάδη** με την **Αυγενούλα**, που ήταν δίδυμα, τα απόχτησε στο ντάμι του **Αγαδοκλή** **Μιχάλη** κάτω απ' τον πλάτανο.

Ήταν μήνας Αντριάς, όταν γεννήθηκα. Όξω έκανε κρύο φοβερό και ήταν χιόνι. Στο μαγκάλι τα κάρβουνα έμπαιναν με το σταγονόμετρο. Η μάνα από το φόβο μη με κρυώσει, μ' άλλαξε μια φορά την ημέρα και στα συγκαμένα μέρη μ' έβαζε πούδρα εγχώρια: Τριμμένο κοκκινόχωμα, που έβγαζε απ' το παλαμισμένο μαγειρείο.

- Μην το σκιάζισι, έλεγε η Γεωργούλινα εκεί απαναθιό, να τ' αλλάξεις ταχτικότερα.

«Περιποίηση» είδα στη γειτονιά μας σαν ήμουν μικρός. Μού 'δωσε η μάνα μ' πριζ'μόπ'τα και λίγο τυρί, να πάω στη χαντακωμένη τη θειάκου τη Γιώργαινα. Εκείνη την ώρα άκουσα καυγά, που έκανε στον παππού, γιατί τον συνέλαβε «επ' αυτοφόρω» να παίρνει ριτσέλια απ' την τσ'κάλα και να τα κρύβει στο σωκόρφι του.

Όσπου ν' αδειάσει το πιάτο η θειάκου, το βλέμμα μου έπεσε στην ανατολική κάμαρη κι αντίκρισα το αγρόνι της που, αγραπωμένο απ' το περβάζι της γωνιάς χαμηλά, γλιστρούσε στα ρευστά περιττώματά του, που ήταν στο πάτωμα, προσπαδώντας να στηριχτεί και να καθίσει ίσια. Η κακομοίρα η μάνα του έπρεπε να ξιαρίσει πρώτα το κατώι κι ύστερα ν' ανεβεί και να το λαρώσει, που έρρεψε στο κλάμα.

Το παράτημα στο έλεος του Θεού, ήταν η κυριότερη φροντίδα για τα παιδιά, τότε, από τους γονείς. Άφηναν τα παιδιά μοναχά τους με κάν'να κομμάτι ψωμί και λίγο νερό και πήγαιναν στις δουλειές. Μια μάλιστα κλείδωσε και επειδή το ένα ήταν άρρωστο, πηγαίνοντας προς το λόγγο, φώναξε το γιατρό απ' τα μαγαζιά:

- Ωωω γιατρέ, σύρε να δεις το παιδί στο σπít'. Το κλειδί το 'χου στην πουλίτσααα!

Τα πολύ μικρά τα ζαλικώνονταν στην πλάτη με τη φασκιά και τα 'παιρναν μαζί τους σια κάτ'. Κι αν το χωράρι δεν είχε κάν'να κλαρί, σήκωναν το σαμάρι να τα προφυλάξουν απ' τον καυτό ήλιο κι ώσπου να βραδιάσει έβγαζαν τη βέμπυλη εκεί από κάτω.

Ένα μικρό -ο Σωλάκος- παρατημένο, το πήρε ο ύπνος στο δρόμο κάτω από τη φρουξυλιά του **Γκίκα**, παρέα με τα γουρούνια, που έβρισκαν κι εκείνα δροσιά εκεί. Η Νάντια συνόδευε

τη φίλη της σε φυσική λειτουργία στο δοχείο και όταν σηκώθηκε, έβαζαν τα χέρια μέσα και έπιαναν τις στερεές ακαθαρσίες για να παίξουν.

- Καλέ κοιτάξτε, λέει η γιαγιά της, αυτά θα τα βάλλουν και στο στόμα τους. Πω πωωω!!!

Είναι πραγματικές κωμικές οι ενέργειες των παιδιών μερικές φορές. Έτσι ο αδερφός μου Βρυπιδάκης έριξε νερό μέσα στο μπουρανή, γιατί τον έκαιγε η γλώσσα και νευρίασε. Το μπουρανή έκαιγε από πιπέρι.

Μια φορά έφαχνα να βρω τα γυαλιά μου. Στη σκασίλα μου έφερνα γύρω νευριασμένος και για μια στιγμή σταμάτησα και συλλοϊόμην τι να κάνω. Η Ολυμπίτσα το κατάλαβε τι με απασχολούσε, παρόλο που ήταν τόσο μικρή. Καθώς ήταν μπροστά μου, μου έδειξε με το μικρό χεράκι της προς τα πάνω και μ' έλυσε το πρόβλημα.

- Να, τα μάτας.

Η αφηρημάδα μας καμιά φορά δεν έχει όρια. Να 'χεις τα γυαλιά στα μάτια σου και να φάχνεις να τα βρεις.

Άλλη μια φορά, χάλασα τον κόσμο ψάχνοντας να βρω το ψαλίδι. Ανακάτεψα ένα σωρό πράγματα, έσκασα τη χολή μου, για να το ανακαλύψω, ύστερα από ώρα, πού λέτε; Στο χέρι μου.

Κάποτε είχα ένα γερό συνάχι. Καδισμένος στο κρεβάτι έστειλα την Ολυμπίτσα, που μόλις περπατούσε, τότε:

- Σύρε μανά μ' κι πες τη μητέρα σου να σου δώσει ένα μαντήλι να σκουπίσω τη μύτη μου.

Την παράκλησή μου την κατάλαβε και έτρεξε να με ευχαριστήσει. Περίμενα αρκετή ώρα. Φαίνεται πως δεν βρήκε τη μάννα της στην κουζίνα και βρήκε τη λύση μόνη της. Όταν σε λίγο γύρισε, την είδα να με κουβαλάει αγκαλιά τη ... σκούπα!!!

Ένα άλλο παιδάκι γύριζε την πρωτοχρονιά και τραγουδούσε τα κάλαντα. Η άγνοιά του σε ένα σημείο του τραγουδιού έκανε τις κοπέλες να ξεκαρδίζονται στα γέλια και να επιμένουν να το επαναλάβει:

- Μαρ' τι λέει αυτό; Και χα, χα, χα, στα γέλια.

Έλεγε το άμοιρο «ξιζαρκώ, ξιζαρκώσαν την κυρία».

- Όχι έτσι γιε μ'. «Σ' εισ' αρχό, σ' εισ' αρχόντισσα κυρία», του λεν, το διόρθωσε μια κοπέλα ξεληγωμένη στα γέλια.

Η Λίτσα μια μέρα πήγαινε προς την πλατεία επαναλαμβάνοντας τη λέξη βιτάμ, βιτάμ. Μόλις έρτασε απόξω από τον Πάνο ξέχασε. Τρεχάλα πάλι στο σπίτι. Για να γλιτώσει λίγο δρόμο, φώναξε κάτω από τη στράτα τη μάννα της την Πανάιω.

•- Τι είπες να πάρω καλέ μαμάαα;

•- Αστίσες γιε μ'; Βιτάμ σου είπα.

Μεταβολή η Λίτσα πάλι. Τώρα δεν θα το ξεχνούσε. Βιτάμ, βιτάμ, βιτάμ. Μια γυναίκα, που πήγαινε προς την πλατεία, κατάλαβε την αγωνία της και της λέγει: «Σταμάτα, τώρα, θα σου το θυμίσω εγώ». Από υποχρέωση η γυναίκα μπήκε στο μαγαζί του Πάνου Περίμενε, όμως

από περιέργεια να δει. Η Λίτσα σταμάτησε και κοιτούσε το μαγαζιάρη, χωρίς να λείι τίποτα. Το είχε πάλι ξεχάσει. Ευτυχώς υπήρχε και ο «διερμηνέας» και γύρισε τελικά στο σπίτι με το βιτάμ στα χέρια.

Γούστο πολύ έχουν τα παιδιά, όταν προσπαθούν να απαντήσουν στις ερωτήσεις μας. Έτσι όταν κάποιος κύριος είπε το Λάμπρο «πήγαινε στην αδερφή σου τώρα», απάντησε: «Την έχω ξαρβιρφούλα;;;»

Ένα άλλο παιδί που ξει εδώ, από μητέρα Γερμανίδα και πηγαίνει στο σχολείο, το ρώτησαν:

- Ποιο ποίημα σ' έβαλε η δασκάλα εσένα Φρουλαίν;
- Τον ύμνο της σημαίας, απάντησε σε σπαστά ελληνικά.
- Νάιν, του είπε ο γερμανομαδής δειός, γελώντας. Η σημαία δεν κάνει σλάφεν. Ο Ύμνος της σημαίας.
- Αφού έτσι το είπε η κερία;

Ταιριάζει στην περίπτωση μας να αναφερθεί η «σοφή» ενέργεια μιας ανεψούλας μου, που τη στείλαν να γεμίσει το παγούρι στη βρύση. Κοντά της ξεκίνησε και η μικρότερη αδερφή της. Αμέσως η άλλη της έβγαλε το βρακί, και όταν έφθασαν το 'πλυνε στην κουπάνα. Στο γυρισμό, μ' αυτό βούλωσε το παγούρι.

Ο Θανασάκης ζητούσε ταχτικά μερέντα απ' τη μάνα του, τόσο, που κίνησε τις υποψίες της. «Βρε δεν πάω να ιδώ μήπως το πετάει, για να ξαναζητήσει καινούργιο»; Πήγε και τι να ιδεί: Ο Θανασάκης απόξω και το κατσικάκι μέσα απ' το συρματοπλεγμα, μοιράζονταν τη φρέτα. Έδωνε και δάγκωνε το κατσίκι και ύστερα δάγκωνε και αυτός.

Ο Κάκος, μια μέρα που περνούσαν τσακωμένοι οι αρραβωνιασμένοι είπε:

- Η Κλιουνί' μι τουν ανιμηστήρα τ'ς.

Είναι πλούτος τα παιδιά. Πάντα οι γελοιογράφοι βρίσκουν εύκολα θέματα με τις παραξενιές τους και γελάμε με την ψυχή μας. Έτσι, ένας δεξιότηχης σκιτσογράφος, δεν θυμάμαι ακριβώς τι πράγμα διαφήμιζε κάποτε και απεικόνιζε έναν πιτσιρίκο με ρεπούμπλικα στο κεφάλι, που τον ερχόταν ως τ' αντί, παπούτσια στα πόδια μεγάλα ίσια με σαράντα νούμερο, μια τσάντα στη μασχάλη, δυσανάλογη με το μπόι του και ενώ βάδιζε καμαρωτός έγραφε δίπλα, πως τάχα το 'λεγε ο ίδιος:

- Βιάζομαι να μεγαλώσω.

Ένα άλλος, για να διαφημίσει το γάλα Βλάχας έφτιαξε ένα μεγάλο κουτί γάλα και δίπλα καθιστό σκισάρισε έναν στρουμπουλό μπέμπη, σκυμμένο πάνω στο μπουζούκι που έπαιζε, με το μαλλί ριγμένο λίγο μπροστά στο μέτωπο και από κάτω έγραφε: «Όσο αγαπώ τη μάνα μου, αγάπησα και σένα», κατά τους στίχους του παλιού λαϊκού τραγουδιού.

Τα παιδιά με την απλή λογική δίνουν τις σωστότερες απαντήσεις. Θυμάμαι, κάποτε μας έδωσε ένας ξένος την εξής ερώτηση, πηγαίνοντας προς το Γυμνάσιο, στο Φανάρι.

- Ποιος φορούσε μεγαλύτερο καπέλο στην παλιά εποχή παιδιά;

Άντε τώρα να ξαναχώσεις τις ιστορικές σου γνώσεις για να βρεις τέτοιες σπαζοκεφαλιές. Ποιος, μωρέ, ποιος. Να 'ταν ο Μίδας, να 'ταν ο Ναπολέων, να 'ταν ο σίγμα του;

- Εκείνος απού 'χε μεγαλύτιρου κιράλ', απαντάει ο Βαγγέλης Ζέκιος.

- Μπράβο σου, παιδί μου, είσαι έξυπνος, θα προοδέψεις.

Λένε ότι από μικρόν και μεθυσμένο μαθαίνεις την αλήθεια. Αμ πώς.

Βρισκόμουν στην Κατοχή από 'ξω στου Ζούμπου το σπίτι, στου Νώντα Κουτσιόγκουλου (κ. Σακουντέλα). Εκείνη τη στιγμή περνούσαν δυο Ιταλοί στρατιώτες και από φόβο, προφρωνώς, ρώτησαν την αδερφή μου Κασσιανή, που ήταν νήπιο, τότε:

- Αντάρτο; Αντάρτο;

Σα να 'ξερε πως ήταν κακό να τους υποδείξει τις κινήσεις των ανταρτών. Επιστράτευσε, λοιπόν, τη μόνη λέξη της ιταλικής που ήξερε και τους είπε:

- Νοοο, νοοο, βουνάα, βουνάα..

Συνεννόηση μπουζούκι. Αυτοί σα να κατάλαβαν λίγο και προχώρησαν προς την πλατεία ικανοποιημένοι, ενώ εγώ απελευθέρωσα την ανάσα μου, που μού 'χε κοπεί, περιμένοντας την απάντηση που θα τους έδινε.

Παιδιά!! Παιδιά!! Δεν υπολείπονται σε τίποτα. Εξυπνάδα, καλλιτεχνικές τάσεις, μίμηση, ανακατωμένα με αδυναμίες και πονηριές. Θυμάμαι στο μεγάλο οντά, στου παππού μου, που μεγάλωνα, τι στροφές έπαιρνα στο πάτωμα και γελούσαν οι άλλοι, υπό τους ήχους του ρωνόγραφου.

- Βρε του ζαγάρ' πώς του πατάει;

Τι πήδημα κάναμε στη Βρύση κι ενοχλούσαμε τους οργανοπαίχτες στους γάμους. Τι ζαβολιές κάναμε για να διασκεδάσουμε ή για ν' απαλύνουμε το στομάχι μας.

Κατακαλόκαιρο μια μέρα. Στο χωριό, ψυχή. Έτρεμε του κουτελάκι μου απ' την πείνα. Τι να φάω; Ούτε ψωμί δεν είχα στον Μ'σόραχο. Κάν'να αυγουλάκι τηγανητό, καλό θα 'ταν. Πού να βρω τηγάνια, λάδια, φωτιές; Πήγα στη φωλιά και... ατυχία. Ένα αυγό μονάχα. «Θα το φάω ωμό», λέω. Το παίρνω και τρέχω στα Ράμια χωρίς να με καταλάβει η μανιά μου. Το χτυπάω στο ντουβάρι κι ίσια να το ρουκφήξω. Η βαριά μυρωδιά του με απώθησε, γιατί ήταν ο φώλος κι αυτός κλούβιος.

Δυστυχώς η πείνα μου έμεινε και η τιμωρία μου ήταν μόνο δυοτσιμπιές, γιατί προδόθηκα από το περιεχόμενο, που με άφησε παρασήματα στα μoustάκια, στο σαγόνι και στο πουκάμισο, όταν χύθηκε απάνω μου. Τρομερό πράγμα η πείνα. Όποιος δεν ξέρει την «αξία» της στέρησης, δεν εκτιμάει σωστά το «έχος».

Άλλη μια φορά, ήταν βράδυ και στον οντά όλοι περιεργαζόμασταν ένα λιονταράκι πράσινο από καραμέλα που κρυστάλλιαζε. Το έφερε ο παππούς, από το παζάρι. Όλοι το θαύμαζαν και πιο πολύ εγώ, που σπρωγμένος απ' την ξελιγωμάρα μου και καταπίνοντας κάθε τόσο τα σάλια μου ζύγωσα τόσο στο χέρι του παππού, που καθόταν κάτω και ο άτιμος πειρασμός με νίκησε. Και χράπ, το άρπαξα με τα δόντια και το θρυψάλιασα, για να προκαλέσω τα ακράτητα γέλια τριγύρω. Τελικά έγινε η διανομή των κομματιών, που ήταν τσιούτσινα. Και παρόλη τη στενοχώρια πού 'δωσα στον παππού, μού 'δωσε ξανά λίγο δείχνοντας τη μεγάλη καρδιά του και την αδυναμία που μας είχε.

Ήταν τόσο καλός ο παππούς, που μαζί με το φόβο που τον είχαμε, νιώθαμε και απέραντο σεβασμό. Κάθε διαταγή του ήταν εκτελεστή. Μου ήταν ανυπόφορο να σκεπάζω τα γυμνά μου πόδια στον ύπνο με κάτι τραγομαλίσιας βελντίζες και όμως κοιμόμουν κοντά του. Όταν έκανε κρύο μ' έπαιρνε αγκαλιά στη «γωνιά», κάτω απ' την αδριά κάπα του και δεν έβγαινα άχνα. Για κάθε αταξία μου 'λεγε:

- Φέρε μου τ' αδράχτι από κεία και σκύψε το κεφάλι να σε βαρέσω.

Και γινόταν χωρίς αντιρρήσεις αυτό.

Το χειμώνα με καμιά λιακάδα, τρώγαμε καλά τραχανά ή καμιά μπατζίνα και μετά έβαζε τον τρουβά με τα εργαλεία στον ώμο, μ' έπαιρνε από το χέρι και τραβούσαμε πέρα στη στράτα να φτιάξουμε κανένα μερεμέτι. Ο παππούς -Κώτσιο Πόλιας- έκανε και τον ερασιτέχνη μάστορα και έφτιαχνε κάθε ατέλεια στο δρόμο, χωρίς αμοιβή. Εγώ κουβαλούσα σόμπολα.

Διαβόλοι τα παιδιά. Μια μέρα μετά τον τρύγο ο Γιάννη Ρακούπ'ς τραβούσε το μαύρο από την κάδη. Εκεί παραβρισκόταν, μαζί με τα παιδιά και ο Τόλια Βάλλας Ο Κώστας, που είδε το Γιώργο Ψάρρα να πααίνει προς τη βρύση τον φώναξε:

- Έλα παππού έχουμε αλώνια, τραβάμε το μαύρο.

Ο παππούς, που το κρασί ήταν ο καημός του, βρέθηκε αμέσως στο κατώι του Ρακούπ' με την όρεξη ανοιγμένη.

- Α, μπάρμπα, δεν έχουμι πουτήρ'. Πίν'ς ουδί απ' του σκαφίδ';

- Α, α, ακούς εκεί;

Έσκυψε ο καημένος και άρχισε να ρουφάει γονατιστός το δροσερό δώρο του Θεού. Ο σατανάς εκείνος, ο Κώστας, για να σπάσει πλάκα, βουτάει το κεφάλι του παππού και το σπρώχνει μέσα.

- Ουφου φου το 'βγαλε ο παππούς, ενώ έτρεχαν τα ζουμιά τον κατήφορο. Απ' να σκάεις παλιοτόμαρου.

Έκοψε κάτ' σκουπίζοντας με το μανίκι τα μούτρα του και οι άλλοι ξεστρίφτηκαν στα γέλια.

Τι να κάνει ο κακομοίρης; Αδυναμία τη λεν αυτή. Λέω δα' ταν σα να μας έταζαν εμάς καραμέλες ή χαλβά και να τον αρνηθούμε. Το κλίμα και η ανέχεια μας κάνουν να έχουμε πάντα όρεξη και μια χουφτίτσα στραγάλια ή ένα ξηρολούκουμο ήταν για μας μεγάλη χαρά. Φτάνουμε στο σημείο να πάμε μια ειδοποίηση στην άκρη του χωριού, για να πάρουμε αμοιβή ένα λουκούμι ή ένα ζαχαρένιο ευζωνάκι.

Δεν ξεχνάω μια αρμαδιά κούτσικα απ' τον Μ'σόραχο, τι αδυναμία ένωσαν -την έβλεπα στα ροδαλά απ' το τσουχερό κρύο προσωπάκια τους- όταν γύριζαν απ' την πλατεία και άγλειφταν κατά ζεύγη έναν κουκουτσέλο. Τα ξυπόλυτα ποδαράκια τους τσαλαβουτούσαν μέσ' στα λασπόνερα. Τα ρούχα τους ήταν ελαφρά, και ενώ και με το παλτό κρύωνες, αυτά προχωρούσαν πανευτυχή, γλείφοντας εναλλάξ κατά ζευγάρια, τότε το ένα τότε το άλλο τα γλυκύτατα κουκουτσελάκια τους.

Ο ανεπιός μου αξιώθηκε κάποτε να πάρει ένα χωνάκι στραγάλια και πήγαινε χαρούμενος

προς το σπίτι τρώγοντας. Κατά στραβή τύχη, του 'πεσε ένα από το χέρι και κύλισε μέσα στο ρέμα. Γι' αυτόν ήταν τόσο υπολογίσιμο, που γύρισε πίσω να πάρει το από κάτω μονοπάτι, να πάει να το βρει, να μην το στερηθεί. Η οξεία όρασή του το εντόπισε γρήγορα και το 'βαλε αμέσως στο στόμα.

Κάποτε η ζήλεια μου έφτασε στο κατακόρυφο όταν είδα τον Αριστείδη, του Φώτη, που εξασφάλισε πορτοκάλι και το 'χαφτε ο αδεόφοβος μόνος του.

Πήγα στο μπακάλικο του Αλέκου, έτσι για γούστο -αφού δίφραγκο δεν είχα- να χαλβαδιάσω, οπτικά, τουλάχιστον. Εκεί είχε σ' ένα κασάκι, καμιά δεκαριά ακόμα. Τα κοιτούσα και φιλοσοφούσα. Δεν το χωρούσε ο νους μου να τ' αφήνουν στα κασάκι να μαραγκιάζουν και να σαπίζουν και να μη μας τα δίνουν να τα φάμε.

Τη χειρότερη εμπειρία την έχω από μια μέρα στην πόλη. Μου τράβηξαν την προσοχή δυο γυφτάκια, που κουβέντιαζαν έξω από ένα σπίτι. Ζύγωσα και άκουσα να λέει το ένα:

- Α ρα, πάρ' τα, τι έχουν;

Ήταν μπροστά στον τενεκέ των σκουπιδιών και βρίσκονταν στο δίλημμα αν πρέπει να φανταμακαρόνια που είχε πεταμένα η νοικοκυρά!

Ο καημένος ο Λίας είχε τρεις ελιές. Τις έκανε δώδεκα δακωσιές και στο τέλος έγλειψε τα κοκκαλάκια συνέχεια, για να κατεβάσει και το υπόλοιπο μεράδι της μπομπότας.

Μπομπότα και καλή ζωή. Ήμασταν ευτυχείς. Παρόλα αυτά πολλά παιδιά ήταν υγιέστατα και κοκκινοβολούσαν. Έτσι στο σχολείο, σαν μας έλεγε ο δάσκαλος να τρώμε αυγά, τραχανά, γάλα, κοψίδια κ.λπ., σκεφτόμασταν ότι το τραπέζι ήταν στρωμένο. Απορημένος, μια μέρα ο Κωστάκης, ο δάσκαλος ρώτησε το Μήτσιο το συμμαθητή μας:

- Εσύ παιδί μου τι τρως και έχεις τέτοιες αμπούκες;

Η απάντηση ήρθε κοφτή, ειρωνική και ξερή.

- Μουμπότα κι κρουμύδια κυρ δάσκαλι.

Πρόβλημα δυσκολούτσικο είχαν οι γονείς, όταν ήταν πολύτεκνοι κι έπρεπε στην τάβλα να διανεμηθούν τα αγαθά «προς βρώσιν». Η λαιμαργία μας δεν μας άφηνε να σκεφτούμε και τον «πλησίον» και συχνά έλεγε ο πατέρας:

- Σήμερα γιορτάζει ο Άγιος Προφτάσιος.

Τι να κάνει ο έρμος ο Τελ'ς στο ντάμι; Αυτός έτριβε ντομάτες κι ώσπου να τελειώσει, η καρκιά άδειαζε. Παίρνει κι αυτός ένα γκάζ' το κόβει με το σκεπάρνι στη μέση κι έτριβε εκεί γιομάτο για να ρουπώσουν τα κουτσιούβελα και να προπήσ' κι αυτός καινιά τρίμα.

Αμίμητος ήταν ο Νικολό Χασιώτ'ς. Σαν μαζεύονταν μιλιούν' γύρω στην τάβλα τα παιδιά του και άνοιγαν τόσα στόματα, τον έπιανε πανικός:

- Πάει δεν προυπάου μπουκουσιά.

Σοφίζοταν, λοιπόν, τότε ένα ψέμμα για να τα απομακρύνει:

- Σύρ'τι ικεία στου ρέμα, κατέβασι απ' τη βρουχή ψάρια κι μαζών' ούλους ου κόσμους.

Ή

- Τώραιά απ' έρδουμαν απ' τη Βρύσ', έπίσι η νταβάς απ' έναν χαλβατζή κι γιόμουσι η στράτα ζαχαράτα. Κουσεψ'τι κι μας'τι.

Έτσι, τα αδώα πλάσματα με την ευπείθεια που είχαν, κόσιαβαν αγλήγορα να προλάβουν και κείνος β'ζουκουπούσε με την ησυχία του.

- Τα παλιόπαιδα, έλεγε κάποτε η Πιρσιφώνου, να μην πααίν' καένα στη Βρύσ'; Μαρ' τι κακό είναι τούτου;

- Έλα ισύ Μουντασήμ' να πα να μι πάρ'ς κουμπιά;

Ο Μουντασής δεν χρειαζόταν να το σκερθεί, αφού θα έβανε φράγκο στην τσέπη του. Προθυμοποιήθηκε και έκοψε αραβάν' τον κατήφορο. Αυτή κατέβαινε σιγά - σιγά ως το Βακούρ'κο να τα παραλάβει, γιατί βιαζόταν. Εκείνος ξεχάστηκε, το μελέτησε καλά το πράγμα και ύστερα από καμιά ώρα και παραπάνω γυρνούσε ανόρεχτα κρατσιανώνοντας καραμέλες.

- Αράι πού 'ναι τα κουμπιά; Ουδ' ικεί έκατσες;

- Δεν είχαν!!

Κατά ποια λογική, κυρά μου θα πιάσω δεκάρες στα χέρια μου και θα τις χαραμίσω στα κουμπιά, σκεφτόταν, ενώ τα μάτια του γυάλιζαν από χαρά.

Όταν πρωτοέραγα σοκολάτα ήταν ένα απόγεμα, που την ξετύλιξε ο πατέρας μου και έφαγε λίγο και ο ίδιος.

- Τι είναι αυτό πατέλα; Του λέω

- Τίπουτα, καντίπουτα.

Μα το τίποτα ήξερε τι σημαίνει. Άρα το νόστιμο εκείνο πράγμα το' λεγαν «καντίπουτα» κι όσοι θα μ' άκουγαν μια μέρα θα θαμαίνονταν. Φώναξα απ' το παράθυρο κάτω στο Βακούρ'κο, γιατί κίνησε για την Καρδίτσα ο πατέρας.

- Ωωω, πατέρα. Να μι φέρ'ς απ' την Καρδίτσα «καντίπουτα». Όχ' τίπουτα, «καντίπουτα».

Οι καθάριες φωνούλες των κοριτσιών ύστερα με τράβηξαν προς την Κιάφα. Ήταν αρμαδιασμένα όλα τα κορίτσια: η Κουστάντου, η Ρουζαλία, η Λινίτσα, η Μαρίτσα, η Μερόπη, με τα χέρια πλεγμένα σταυρωτά. Έκαναν ρυθμικά βήματα πίσω - μπρος και τραγουδούσαν:

Πού θα πας κυρά Μαρία
Δεν περνάς, περνάς...

.....

Και ποιον τηνε δίνετε
Γκαίο παγαίο.

Και μια άλλη παρέα αντίθετη από κει, απαντούσε:

Της δίνουμε έναν καλαντζή
Γκαίο παγκαίο.

Εκεί βρήκα ένα μόνο μικρότερό μου και του 'πιασα σοβαρή συζήτηση:

- Πόσες παράδες πήραταν απ' το καπνό;
- Μισή ουκά παράδης κι ένα πινιντάλιφτου.
- Πλήρηθ ενημερωθιδ, λέω.

Ύστερα ήρθαν και άλλα παιδιά. Μέσα σ' αυτά ήταν και ο Πάνος, ο εγγονός μιας γιαγιάς, η οποία είδε το παιδί και πανικοβλήθηκε. Χοντρός, κεφάλας καθώς κοκκινοβολούσε, φορούσε μια ποδιά, που ποιος ξέρει από πότε είχε να την αλλάξει η μάνα του, που τα μανίκια στις άκρες καράκωσαν τα χέρια τους. Δεν ήταν κουμπωτά και η καημένη η γιαγιά του μας ρώτησε:

- Μπα κι έχιτι κάν'να τσικί γιε μ', να τα κόψου γιέεε μ'. Του πιδάκι μ', φούσκουσαν τα χιράκια τ' σα βιντούζις.

Μεγαλώνουμε κι έπρεπε να πάμε σχολείο. Απ' ό,τι ακούγαμε απ' τους μεγαλύτερους, μας δημιουργήθηκε μια φοβία και δεν ήθελα με κανένα τρόπο να θυσιάσω την ελευθερία μου.

Μ' άρπαξε αγκαλιά μια μέρα ο θεός μου και με πήγε μέσα στην αίδουσα και μ' άφησε στο θρανίο, με την ελπίδα πως θα ντραπώ απ' το δάσκαλο να ξαναφύγω. Πετάχτηκε τρεχάτος όξω, αλλά προτού να κατεβεί στα σκαλιά στο προαύλιο, τον ακολούθησα τρέχοντας και κλαίγοντας.

Σιγά - σιγά, αργότερα με πείσαν με το μαλακό πως είναι υποχρεωτική η φοίτηση στο σχολείο και πήγα. Περίεργο. Ούτε έδερνε ο δάσκαλος, ούτε βασάνιζε τα παιδιά, εκτός από τα άτακτα που τα 'βαζε στα γόνατα. Έπαιρνα τη σάκα κάθε πρωί, αφού πρώτα πλένομαν, τις περισσότερες φορές, όταν δεν κρύωνα.

- Να πλένεστε με μπόλικο νερό και σαπούνι, μέχρι απάνω, χέρια, πόδια και σβέρκο, κάθε πρωί, μας έλεγε ο Σωτηρίους.

- Μωρ' τι μας λές, με τέτοιο κρύο;

Έτσι μια μέρα δέχτηκα την παρατήρηση του πατέρα:

- Μου είπε ο δάσκαλος, πως πας άνιφτος στο σχολείο.

Πού το καταλάβαινε ο μυστήριος, δεν ξέρω.

Μαζί μας, εκτός απ' το τσάι που πίναμε το πρωί, παίρναμε καμιά κοκόσια, λίγες σταφίδες, κάν'να κάστανο βρασμένο, για να μην πεινάσουμε, ώσπου να 'ρθει ο δάσκαλος. Για λόγους προνοίας, τότε, κάτω από την αλατζαδένια ποδιά, μας φορούσαν ένα σχιστό παντελονάκι. Αυτό το ίδιο και για εσώρουχο.

Ευκολία, μα και βάσανο, γιατί ένα περαμαχαλιώτης, ο Μήτσιος, διασκεδάζε με την αδυναμία μου να αντιδράσω ενεργά. Φ'τούσε την παλάμη του και συχνά μ' ένα δυνατό φούσκο, μού 'δωνε μια στα μισοακάλυπτα οπίσθιά μου, με αποτέλεσμα να πέφτω βίαια μπρούμυτα στα τέσσερα, για να ξεκαρδιστεί στα γέλια.

Θυμάμαι τον Τσίτα, που τις πρώτες μέρες, επειδή δεν έφτανε ο προϋπολογισμός του πατέρα του, να τον πάρει πλάκα και πλακόντυλο έβαζε μέσα στον ντρίλινο τρουβά του ένα χοντρό κομμάτι αλειψό, μπομποτά. Ο Νικάκης, όταν πρωτοπήγε σχολείο, στο γύρισμα άρχιζε από πέρα απ' τα κοτρώνια, γιατί ξελιγωνόταν:

- Θέλ' αφάου, δελ' αφάου, δελ' αφάου.

Σχολάσαμε μια μέρα και ο Μήτσιος χάζευε στο δρόμο. Από πάνω τον φώναζε η αδερφή του.

- Έλα να φάμι, αράαα.

- Μα, τι μας άφκiiii;

- Φασούλια.

Το είπε μια φορά δυνατά και μετά και σε χαμηλότερο τόνο, γιατί ντράπηκε να αποκαλύψει το φτωχό συσσίτιο.

- Μαρ' τουν γιόμουσι τουν τιντζιράκου; Συνέχισε εκείνος, που δεν χόρταινε μ' ένα κακάβι γυρτοφάσουλα.

Πολύ έτρωγε και ο Ευριπίδης. Κάποτε, που βάρεσε ξινόγαλο η μανιά μου, τον τάισε καλά προτού τον στείλει απάνω στο σπίτι, σαν θα 'ρχονταν η μητέρα το βράδυ από σια κάτ'. Έφραγε γενναία. Αλλ' ο παππούς τον ζόρισε πάλι.

- Φάι λίγου ακόμα να μη χαλέψ'ς του βράδ', δεν θα μαειρέψ' η μάνα σ'.

Ο καημένος έφραγε κι άλλο με το ζόρι. Είπαμε η εντολή του παππού ήταν αναντίρρητα εκτελεστή. Το βράδυ όλοι καταλάβαμε τη στενοχώρια του. Στριφογύριζε στο στρώμα και ύπνος δεν τον κολλούσε:

- Γιατί γιε μ', δεν πλαιάζεις; Του λέει η μητέρα

Δεν απάντησε. Ύστερα από λίγο κρατούσαμε την κοιλιά μας απ' τα γέλια σαν τον ακούσαμε να λέει:

- Ε ρε μητέρα, γιατί τα φτιάν'ς τόσο στενά τα παντελόνια;

Η κοιλιά του ήταν φρούσκα και δεν έφταιγαν τα παντελόνια.

Η μητέρα έραβε μόνη τα ρούχα μας, αλλά έφτιαχνε και τις ρόμπες απ' τις γειτόνισσες. Μέχρι και πανταλόνια έκοβε με τα πατρόν και όχι μόνο δεν αμειβόταν, αλλά στους φτωχότερους έδινε κι ένα καφούδι γυρτοφάσουλα από πάνω.

Παρόλο που από τις τρεις μέρες που πήγε όλο - όλο στο σχολείο, η συγκομιδή ήταν να κρατήσει το κάπα και το λάμδα και να τα θυμάται ως τώρα, στη ραπτική τα κατάφερνε καλούτσικα, υποφερτά. Τότε οι δουλειές δεν άφηναν περιθώρια για σχολείο. Η πεθερά μου πήγε τέσσερις μέρες μόνο. Την τελευταία το διέκοψε, για δυο λόγους. Έβλεπε τη βέργα της κυρίας Ειρήνης, που «δούλευε» στ' αυτιά των μεγαλύτερων αμελών μαθητών και τρομοκρατήθηκε. Τα θρανία στο Βακούφ'κο ήταν λίγα. Έτσι τα μικρά κάδονταν σταυροπόδι μπροστά ή όρδια στο τέλος.

Μια μέρα που ήταν όρδια πίσω και δέλησε, από σφίξη, να πάει έξω, δεν τόλμησε να το πει στην κυρία. Έκατσε κι αυτή κάτω στα τελευταία τα θρανία, την ώρα που έγραφε η δασκάλα στον πίνακα και άφησε μια εκτεταμένη κηλίδα, από τα υγρά απόβλητα, που τη στενοχωρούσαν, στο πάτωμα. Από τότε δεν ξαναπάτησε στο σχολείο.

Ήταν και στενόχωρα στο σχολείο. Δεν βλέπαμε την ώρα να πάμε σπίτι, να πετάξουμε τη

σάκα και να τρέξουμε για παιχνίδι. Ένα σωρό παιχνίδια παίζαμε τότε. Το κωκ, τα καβαλαράκια, το ζύμ, τη σημάδα, τις τσιουφλέκες, τα σίκια. Το πιο αγαπημένο παιγνίδι, όμως, σαν ήμασταν μικροί, ήταν τα κλεφτόπουλα. Ακούγαμε για την ξένοιαστη ζωή των κλεφτών και των καπεταναίων και θέλαμε να τους μιμηθούμε. Μεράκι μου ήταν να φορέσω φουστανέλα, να τους μοιάσω.

Μάζεψα για κλεφτόπουλα το Λαμπρούλα, το Γιούλη, τον Κουμουτσιαντζή, τον Τσίτα, τον Κώστα, τον Πελοπίδα. Αυτοτιτλοφορήθηκα αρχηγός και για φουστανέλα, έβαλα τη μάνα μου και μ' έρκιασε, έστω μαύρη, από την παλιά ομπρέλα, αφού έβγαλε τα σύρματα. Ένα μαύρο σκουράκι με μια τριπλή φούντα, κρεμασμένη για φέσι και αντί για όπλα, κρατούσαμε από ένα ξύλο, που το 'χαμε για να ακουμπάμε κιόλας. Βάζαμε κι από ένα ξεροκόμματο μέσα στο τρουβατζέλο και δρόμο πίσω για τα Βαρκά, στη Βούλια, στα Μαντριά.

Με τι όρεξη τρώγαμε το ψωμί δε λέγεται. Κρυβόμασταν σε καμιά εσοχή του εδάφους, που έβγαναν χώμα οι γυναίκες για παλάμισμα και ξεχυνόμασταν στα ρέματα κάνοντας κλεφτοπόλεμο. Όταν κουραζόμασταν τραβούσαμε για τα Πλατανάκια και σταυροπόδι καταστρώναμε διάφορα σχέδια και προσεχείς δραστηριότητες.

Ένα άλλο παιγνίδι, σαν μεγαλώσαμε λίγο, ήταν το ξενόγλωσσο φρουτ μπωλ. Φκιάσαμε ομάδα και πήραμε μια μπάλα με σαμπρέλα και εξωτερικό. Καταργήσαμε τη μπαλωματένια, που δεν σηκωνόταν καθόλου. Βάλαμε όλοι από ένα τάληρο και μια μέρα ξεκινήσαμε με τα πόδια για την Καρδίτσα.

Αυτή, όταν τη φέραμε στο χωριό, ήθελε και φρούσκωμα. Έτσι γινόμασταν αντρόχι στους καφετζήδες ταχτικά, γιατί αυτοί είχαν τρόμπες που άναβαν τα λουξ. Τα γήπεδα που χρησιμοποιούσαμε ήταν το προαύλιο το σχολείου. Πηδούσαμε απ' το ντουβάρι, γιατί το κλείδωναν, επειδή απαγορευόταν να παίζουμε εκεί. Η Ράχη του Κουτσιόγκουλου, ο Αλής, τα Γαβράκια, το πλάι του Τσιανάκα. Γήπεδο, όμως, σαν το Σκατιάρη κι το Ζευγαρολίβαδο δεν ήταν άλλο. Το μανίκι εκεί ήταν ο ποδαρόδρομος να πάμε και να 'ρθούμε. Χώρια που στο Ζευγαρολίβαδο μας αγκέλωναν, στα ξυπόλυτα πόδια, τα φρεσκοκομμένα χορτάρια και μπηδούσαμε τον ανήφορο. Εμείς κάποτε - κάποτε, πηγαίναμε, όμως.

Στο τέλος, από την κούραση και λόγω του καθαρού αέρα, τενιάζαμε από την πείνα και για να την στομώσουμε βάζαμε χέρι στα κόκκινα ξυνοκόρομπ'λα, για να μείνουν τα δόντια μας μουνδιασμένα για μια βδομάδα. Τι να κάναμε; Η ύπαιθρος ήταν η ζωή μας. Πάντα παίρναμε τα πλάια για σαλίγκαρα και για φωλιές.

Τ' Αϊ-Θοδώρ' πήγαμε για καβούρια κάτω στα βαρκά. Πολύ φοβάμαι να χλώσω το χέρι μου μέσα στις τρύπες. Είδα έναν κάβουρα στην άκρη της φωλιάς του και βιάστηκα να τον πιάσω. Ανοίγει τις δαγκάνες του και μ' έκοψε -ευτυχώς λίγο- στο δάκτυλο. Δεν ήξερα ο μουρλιάγκας πως τα καβούρια δέλουν απ' τις πλάτες πιάσιμο, για να ακινητοποιήσεις τα όπλα τους.

Απόκτησα εμπειρίες που θα τις θυμάμαι. Γυρίσαμε τ' απόγιομα και θα περνούσαμε απ' το Λουτρό για να πλύνουμε τα χέρια και τα πόδια απ' τις λάσπες, που είχαν ξεραθεί και μας ενοχλούσαν φοβερά. Εκεί στο παλιόνταμο του Βλαχοϊάννη, όταν ανηφορίζαμε, ο Βαγγέλης

Ρίζος και ο Θωμά Γρέβιας -λόγω ηλικίας- «λησμονήσαντες την αριστοκρατική τους καταγωγή, προς στιγμήν ανεκούφριζον την κοιλιακήν των χώραν θορυβωδώς και παρατεταμένως, μιμούμενοι τις συνήθειες του Κώτσου Ρίζου». Ο μέτριος σεβασμός τους προς τις γυναίκες, που έφτιαναν τα κήπια εκεί γύρω, είχε σαν αποτέλεσμα να εξοργίσει την Λαμπράκαινα του Ρίζου, και να τους κοσμήσει κατάλληλα μουρμουρίζοντας ανάμεσα στα δόντια της:

- Ουού να χαθούν τα γουμάρια, ξιτσιπώδ' καν ντιπ απού ντιπ.

Μερικές μέρες το κατακαλόκαιρο θέλαμε χουζούρι. Πηγαίναμε για δροσιά και καθαριότητα για πλείς, στο Γκαβαρδίνα -πάνω από τη Βρωμόβρυση- στη Βούλια, που φτιάσαμε μια γούρνα και μπαίναμε μέσα με τη σειρά, γιατί δε χωρούσε δυο, στον Ασπροπόταμο, στη Μαρμαρένια. Το πρώτο μέρος, η δροσιά, καλά, αλλά από καθαριότητα;

Τσαλαβουτούσαμε συνεχώς, πατώντας στα ρηχά και όταν βγαίναμε, ήμασταν μαύροι από την κουρκούτη (δόλωμα) του νερού.

Τρισκατάρατοι καθώς ήμασταν, κάναμε του κόσμου τις παλαβομάρες. Δεν αφήναμε φρούτο να γουρμάσει στα δέντρα. Τα περιβόλια του Γιαταγάνα, του Δαγκλή, της Τάσαινας, της Παρδαλίνας, τα Γκουνταλείκα, έπαιρναν μαύρο πόρο.

Μα σάμπως ήταν μόνο αυτά. Μια μέρα παιδέψαμε τον Τάκη κάνοντας χάζι άπειρη ώρα. Φόρεσε ο μαύρος μόνος του τα καινούργια παπούτσια και ερχόταν σαν θα έσπαγε τ' αυγά. Έπρεπε πρώτα να σπάσουμε την πλάκα μας για να τον δασκαλέψουμε, πως για το ξερβί πόδι, υπάρχει το ξερβί παπούτσι και για το άλλο, το δεξί. Τα 'βαλε ο κακομοίρης ανάποδα.

Η παρέα ήθελε ισοπέδωση τελεία. Ο Γιάννης Καψάλας ξεχώριζε για τη φρονιμάδα του και ήταν τυπικός σε όλα. Δεν χώνεψαν, λοιπόν, το ότι νήστευε ο άνθρωπος τη Σαρακοστή. Συνεννοήθηκαν οι πιο ζηηροί, ψήσαν ένα αυγό και τον έστρωσαν κάτω με τρόπο, αφού πρώτα το καθάρισαν, για να το βάλουν στο στόμα του με το ζόρι και να τον αρτύσουν. Το τι επακολούθησε δεν λέγεται. Τα χτυπήματα που έφαγαν απ' τις κλωτσιές στην προσπάθειά του να τους αποφύγει σφίγγοντας τα χείλια και στρίβοντας το κεφάλι τότε από δω και τότε από κει, δεν περιγράφονται. Γκυλίστηκαν όλοι κάτω στα σκουπίδια και όταν κουράστηκαν και τον απελευθέρωσαν, έτρεξε αμέσως στη βρύση να πλύνει τα χείλια του και να κάνει γαργάρες, για να μείνει αμόλυντος.

Καλά και άγια έκανε εκείνος. Όχι ρέμπελο ασκέρι. Η τάξη και η νοικοκυροσύνη, πρέπει να μαθαίνονται στα παιδιά.

Έκανε εντύπωση στα παιδιά μου το ενδιαφέρον της ξαδέρφης τους. Εκεί που φάγαν τις γκοφρέτες τους, τα χαρτιά τα φρουτζούλισαν σια πέρα, εκεί στον πλάτανο της πλατείας.

- «Ναι», λέει η ξαδερφούλα τους τσιριχτά σα να τη ζεμάτιζε καυτό νερό.

Τους είπε κάτι στα γερμανικά και έδειξε το καλάδι των απορριμμάτων κρεμασμένο στον πλάτανο. Εκείνα απόρησαν, γιατί τα παιδιά στο χωριό το βρίσκουν φυσικό να πετάν τα χαρτιά κάτω, να πετροβολήσουν μια επιγραφή ή τα κεραμίδια κι ακόμα να πάρουν ένα καρφί και να γρατζουνίσουν καραγκιοζάκια στο καπό ενός αυτοκινήτου!

Εμείς οι μεγάλοι, αντί να προσέξουμε και να δασκαλέψουμε επίμονα τα παιδιά να αποφεύ-

γουν τα άτοπα, παίζαμε μαζί τους υποβάλλοντάς τα διάφορες ερωτήσεις, για να εκτιμήσουμε την ευφυΐα τους:

- Πές μου Αγγέλα, το άσπρο άλογο του Κολοκοτρώνη τι χρώμα είχε;

- Μαύρο.

- Γιωργάκη, δυο και δυο τέσσερα, πόσο κάνουν;

- Τέσσερα.

- Πέντε και πέντε δέκα έξω τρία;

-

- Δεν το ξέρεις τόσο εύκολο;

- Α, αυτό δεν μας το έμαθε η δασκάλα.

Ρώτησαν το Θωμάκο.

- Τι ήταν οι Τρεις Ιεράρχες;

- Ληστές, ήταν η απάντηση που έδωσε η Αγγελικούλα, χωρίς να τη ρωτήσει κανένας.

Κάναμε συζήτηση για τα όμοια τρίγωνα με τη Σταυρούλα. Πρέπει να 'χουν τις γωνίες ίσες μία προς μία ή τις ομόλογες πλευρές ανάλογες.

- Και ποιες είναι ομόλογες πλευρές; Λέει η Σταυρούλα.

- Ε.Τ.Β.Α. πετάγεται εκείνη για να προλάβει.

Όλα τα παράξενα μπορείς να τ' ακούσεις από τα παιδιά.

Παίζουν μια μέρα στην αυλή η Μπία και η Γαρυφαλίτσα με άλλα παιδιά της γειτονιάς. Για μια στιγμή καταφθάνει και η Αγγέλα ξαδέρφη τους κι αυτή.

- Κοίτα τι όμορφο που είναι, λέει η Μπία. Εγώ σαν παντρευτώ θα το κάνω παρανυφάκι αυτό (είχαν δυο - τρία χρόνια διαφορά).

- Καλό είναι, λέει η άλλη.

- Εσύ Γαρυφαλίτσα ποιο θα κάνεις παρανυφάκι, όταν θα παντρευτείς;

- Εγώ δεν παντρεύομαι, θα μείνω ζωντοχήρα!

Είναι να μην χαιρέσαι τα παιδιά; Ο κόσμος τους είναι πλούτος. Θυμάμαι το τραγούδι που έκανε μικρός, τόσος θα, ο Βαγγελάκος: «Για 'δέστε το αμάραντο ... τον τρων τα 'λάφια και φοφούν, τ' αγρίμια και 'μερεύουν». Τ' άλλο πάλι: «Μη με κοιτάς που γέρασα κι ασπρίσαν τα μαλλιά μου». Σηκώνονταν η τρίχα απ' το κεφάλι σου.

Το **Λαμπράκη Μανώλη**, που έπαιρνε ένα κομμάτι ξύλο και το 'φτιαχνε άνθρωπο με το τρυπητήρι. Ή το χορό χασάπικο, που πατούσε με το **Ζιντοβίνο** και τον θαύμαζαν όλοι.

Την επιδεξιότητα που είχαμε μιμούμενοι τους καραγκιοζοπαίχτες, φτιάχνοντας φηγούρες από μπακαβά με το κοπίδι. Το μαντζάτο χρησίμευε για αίδουσα θεάτρου. Κρεμούσαμε ένα άσπρο ρουχοπάνι τεντωμένο για σκηνή, ο ένας κρατούσε τα κεριά και ο άλλος, μηχανικός ήχου, γκυλούσε καμιά πέτρα στο πάτωμα, για να πείσει τους θεατές πως αυτό είναι το μούγκρισμα του θηρίου που το σκότωνε ο **Μεγαλέξανδρος**. Χτυπούσε ένα σανιδάκι όταν έδερνε ο **Καραγκιόζης** τον **Χατζηβαβάτη** ή έναν τενεκέ όταν χάλευε γιαούρτι ο ανεψιός απ' το

Μπαρμπαγιώργο, στο μαντρί και κείνος του αμολούσε την καρδάρα στην καμπούρα του. Γινόταν πανηγύρι στο μαχαλά τα χειμωνιάτικα βράδια και δεν έμπαινες στην παράσταση, αν δεν είχες εισιτήριο, ένα χοντρό χαρτάκι σε μέγεθος ντόμινο, που έγραφε απάνω πέντε δεκάρες.

Δίκαια, λοιπόν, καμάρωναν οι μεγάλοι και δίκαια πολλοί γονείς καυχόνταν για τα παιδιά τους:

- Έλα να σου πω για το Κατινάκι. Τα 'μαδε καλά στο σχολείο. Όλα, όλα, όλα τα ξέρει κυρά - Μαρία, τετραπέρατο, αφού λέει ωμέγα ω!!

Ύστερα είναι να μην τα προσέχεις τέτοια παιδιά;

Γείτονάς μας, που ρώτησε τον καθηγητή για την κόρη του, για να χαρεί σαν ακούσει πως είναι τετραπέρατη, απογοητεύθηκε.

- Ε, είναι λίγο αδύνατη.

Γύρισε στο σπίτι ο χριστιανός και λέει:

- Γυναίκα, να σφάξουμε και τ' άλλο το κατσίκι. Είπε ο καθηγητής πως είναι αδύνατη!

- Γέρασες κι ακόμα μουρλός είσαι. Είναι αδύνατη στα μαθήματα, όχι στον οργανισμό, αφού τη γλέπ'ς.

Και πραγματικά, αν την έδινες την κόρη της ένα μπάτσο στο ένα μάγουλο θα μάτωνε τα' άλλο.

Ωραίο ήταν το πάθημα μιας αριστοκράτισσας σε ανησυχία, που είχε για το παιδί της. Ξύπνησε η κυρία κατά τις δέκα και μισή το ... πρωί να ντύσει και να ταΐσει το παιδί. Σε κάμυποση ώρα ανακάλυψε πως το παιδί έπαθε παραλυσία και δεν μπορούσε να βαδίζει. Έντρομη, λοιπόν, το παίρνει αγκαλιά και το πήγα στο γιατρό.

- Γιατρέ, αυτό κι αυτό.

Ο γιατρός έριξε μια ματιά στο παιδί και μετά την κοίταξε μαρμαρωμένος.

- Τι τρέχει, γιατρέ; Είναι τίποτε σοβαρό

- Κυρά μου τι ώρα κοιμήθηκε ψες;

- Γιατί; Έχει σημασία; Στις δυο, είχαμε ένα κουμκανάκι.

- Να κοιμάσαι νωρίς, αν θέλεις να περπατάει το παιδί.

Η κυρία συνήλθε και είδε ότι, όταν έντυσε το παιδί, του 'βαλε και τα δυο ποδαράκια σ' ένα μπατζάκι!!

Παν' τα χρόνια τα καλά. Κάθε άνθρωπος θέλει να γυρίσει στα παιδικά του χρόνια. Ως τα γεράματα κρατάμε λίγο παιδί μέσα μας. Δικαιολογημένα ο Αποστόλης απαντούσε στις δρυμείς παρατηρήσεις της γυναίκας του, όταν ξεπόρτιζε.

- Πού πας πάλι;

- Στα πιδγιά

Και τα «πιδγιά» ήταν από σαράντα πέντε χρονών και πάνω και πολλά είχαν κι αγγόνια.

Παιδιά ξένοιαστα. Ζωή χαρισάμενη. Τέτοια ήταν η ζωή μια μέρας που ροβολούσαμε προς τον Πύργο τ' Αϊποστόλ'. Ο Κωσταντής Ταλαγάνης, που στην πλατεία με τον Κώτσιο Πόλια

πήγαιναν πλάι - πλάι, σα να τους είχες ζεμένους, στον ίδιο ζυγό, έδωσε μια τέτοια μέρα στη Βασίλω και στις μικρότερες αδερφές της από μιάνμιση δεκάρα -τόση ήταν η επιχορήγηση- για να παν να «φραν» στον Πύργο. Μαζί τους είχαν και τον αδερφό τους Απόστολο. Δεν πρόπ'σαν να φτάσουν κι εκείνος εφάρμοσε το προκαθορισμένο σχέδιό του. Εξαργύρωσε το μερίδιό του και πήρε μια λαλίτσα για να προστεθεί στις άλλες, που ξεκούφαιναν τον κόσμο.

Τα κορίτσια πήραν αχλάδια, μέντες, ευζωνάκια ζαχαρένια, ήπιαν παγωμένο νερό από έναν «επιχειρηματία», που έφερνε κάθε χρόνο αυτή τη μέρα χιόνι απ' το βουνό σε μια λινάτσα και σε άχυρο. Έξυνε, λοιπόν, λίγο χιόνι σ' ένα τενεκεδάκι από γάλα, το γέμιζε με νερό και δρόσιζε το λαρύγγι σου. Στις μέρες μας αυτή η απόλαυση είχε ένα πενηντάλεπτο.

Αυτός ο καημένος κατάλαβε, έστω και αργά, πως με τη λαλίτσα δεν γιομίζει η κοιλιά και χάλευε απ' τις λιχουδιές των άλλων. Οι αδερφές του τον λυπήθηκαν και του 'δωκαν να φάει κι αυτός.

Το ίδιο έκανε μια χρονιά και ο Καλλικράτης. Με τις δυόμιση δραχμές, που είχε όλες κι όλες, πήρε ένα γιογιό, παιγνίδι μόδας, τότε και χάρηκε τόσο παίζοντάς το, ώστε ξεχνούσε την πείνα του απ' τη στέρηση των ζαχαράτων.

Ένας έξυπνος, θυμάμαι, στον πάνκο του είχε διάφορα δώρα, αξίας. Ωρολόγια, πετσέτες, αλυσίδες, κομπολόγια και πολλά άλλα, που άξιζαν πολύ περισσότερο από δυόμιση δραχμές, που πουλούσε τις τύχες μαζί μ' ένα μπισκότο, το οποίο είχε μέσα η καδεμιά.

- Περάστε, περάστε, ωραία και χρήσιμα δώρα.

Έπαιρνε κάποιος.

- Ορίστε, φέρε παιδί μου το λαχνό. Τι κερδίζει ο ... κύριος με δυόμιση δραχμές;

Τον άνοιγε ο ίδιος ο πωλητής.

- Ααχ, παρά λίγο. Ο άλλος κύριος, με δυόμιση δραχμές κερδίζει ένα ζευγάρι κόμπτσες. Άλλο λαχνό. Πού θα μου πάει.

Έτσι έφραγε ο Κλεόβροτος τις δέκα δραχμές, που είχε, κι ύστερα ... ζύνονταν εκεί, που δεν έτρωγε.

Το απόγεμα τα μεγαλύτερα παιδιά πήγαιναν στην Καππά και έδιναν αγώνα ποδοσφαιρικό με διάφορα χωριά. Γελάνθη, Μαυρομμάτι κι αυτό ήταν ένα δέαμα που μας άρεσε πολύ και μας ψυχαγωγούσε.

Μια χρονιά το 'χασα αυτό, γιατί παρακαλούσα τους δείους μου να με φωτογραφίσουν. Ήταν μεράκι μεγάλο που μ' έκανε να επιμείνω. Αυτός ο μυστήριος ο **Καραγιάννης** πού 'κοβε κάθε χρόνο τη μηχανή με τα στρίποδα στον ώμο κι ερχόταν στον Πύργο, έκανε δάματα. Αφού μπορούσε να σε φωτογραφήσει και με στολή τσολιά, χωρίς να έχεις τέτοια στολή φορεμένη επάνω σου.

Βγάλαμε όλες οι φαμελιές μια ομαδική φωτογραφία κάτω απ' τον πλάτανο που τρώγαμε. Ο παππούς, η γιαγιά, οι δειοί, οι θειες μου και κάτι άλλοι συγγενείς και φίλοι, αλλά εγώ τους έφραγα με τη γκρίνια μου.

- Θέλου μίνια μαναχός μ'.

Στην επιμονή μου έκαμψα την αντίσταση των δειών μου, που θα πλήρωναν τη φωτογραφία και στάθηκαν πανευτυχής μπροστά στο φακό. Γρήγορα οι άλλοι σκέφτηκαν, πως δεν αξίζα τέτοια δαπάνη μόνος μου και κόλλησαν δίπλα μου και τον Κώστα, που μουντζόκλαιγε για τον ίδιο λόγο. Μετά είδαν ότι θα λιγότευε το κακό αν ερχόταν στην παρέα και ο Τάκης. Αλλά δεν ήθελε κι ο Κώτσιος με την Κική; Και η ξαδέρφη της Κικής να μείνει με το παρόνοιο;

Έτσι την τιμή που μου κάναν την μοίρασα με πεντ' έξι παιδιά. Έβαλα, όμως, τα δυνατά μου να μοιάσω στη φωτογραφία το Γιώργο, του οποίου είδα φωτογραφία εβδομαδιαία και μ' άρεσε πολύ. Πήρα ύφος γόητος. Τίναξα μια φορά το κεφάλι, σαν τον Βάιο Μανώλη, όταν του 'περτε ο καρέζ, για να τον επαναφέρει, κι ας ήμαν κουρεμάδα, σούφρωσα το δεξί μανίκι του πουκαμίσου για να φαίνεται το ψεύτικο ρολογάκι μου στη φωτογραφία και προσοχή!

- Θα βγει το πουλάκι, ακούγεται η τραβηχτή φωνή του **Καραγιάννη**.

Πεδίκλωνα όλη την ώρα τα πόδια του φωτογράφου, ανυπομονώντας πότε θα την εμφανίσει και θα την βάλει στο νερό. Και μετά να τη σκουπίσει με το μανίκι της μπλούζας του, για να θαυμάσω τον κύριο εαυτό μου σταμπαρισμένο στο χαρτί...

Άνοιξα ορθάνοιχτα τα μάτια. Στη μισοδαμπή φωτογραφία όλα τα παιδιά βγήκαν με τη φυσική παιδιαστική όψη τους, ενώ ο ήρωας -δηλ. εγώ- με ύφος ηλίδιο προσποιητό. Το κεφάλι λίγο αδέξια γυρτό προς τ' αριστερά και ... λίγο αλλήθωρος!!!

Χρειάζεται να μεγαλώσει κανείς για να δει καθαρά τις ενέργειες του μικρού εαυτού του και να γελάει με την καρδιά του.

Πέρασαν χρόνια, απ' το Δημοτικό πήγαμε στο Ημιγυμνάσιο. «Δαρείου και Παρισάτιδος γίνονται παίδες δύο». «Το εμβαδόν τραπεζίου ισούται με βάση συν βάση κ.λπ.».».

Δεν ξεχνάω που μαζευόμασταν στο Παλιοχώραφο κάθε πρωί να λιαστούμε απόξω απ' το Κοιμητήριο, ώσπου να 'ρθουν κι άλλοι να ξεκινήσουμε προς το Φανάρι. Ο Χρήστος Ματσάρας, ο Μενέλαος Καπετανάκος, ο Γιώργος Δαφνάκος, ο Αποστόλης Καρκατσούλας, ο Γιώργος Ζούμπος, ο Γιάννης Καφάλας, ο Θρασιβουλάκος Γρέβιας, ο Νίκο Παπακώστας και όλα τα παιδιά και τα κορίτσια της ηλικίας μας. Κορίτσια ήταν μόνο δύο τρία. Η Σοφούλα, η Βαγγελή, η Αγορή...

Τον καιρό εκείνο στεγαζόμασταν στο Δημοτικό του Φαναρίου, εδώ στην επισκοπή και λόγω στενότητας χώρου, είχαμε τις περισσότερες μέρες δυο γιόματα. Έπρεπε να μείνουμε το μεσημέρι εκεί. Είχαμε λίγο ψωμί απ' το σπίτι και το μόνιμο προσφάι μας ήταν κάτι σαπιορέγες απ' τον Κάρκα ή λίγος χαλβάς, που τα τρώγαμε καταπλιού, απάνω στο Μπαλκωμένο.

Μια μέρα ο Λάμπρο Μπακάλης, σκυφτός κα βιαστικός, χώθηκε στο φαρμακείο του Βαμπούλη κατά λάθος.

- Δώσε μ' ένα φράγκο χαλβά, μπάρμπα.

- Μόλις μας τελείωσε, πήγαινε δίπλα!!

Σκληρές οι συνθήκες, τότε. Μού' λεγε ο φίλος μου ο Θανάσης πως μια Κυριακή τον περίμεναν τα παιδιά στο Μερύχοβο, για να ξεκινήσουν για το Φανάρι.

- Ατι αγλήγορα ρε, θα σε παρατήσουμε και θα φύγουμε.

Τέτοιο πράγμα θα στοίχιζε στο Θανάση. Πώς θα περνούσε τις λάσπες και τα ποτάμια μόνος του; Μάλωσε τη μάνα του να βγάλει γλήγορα το ανεβατό απ' τη φωτιά. Πήρε το καλαδάκι με τ' αυγά, το τυρί, τον τρουβά με το μισό ψωμί στον ώμο κι έτρεξε να φτάσει τους άλλους, που είχαν κινηθεί κιόλας. Μπαίλιζε απ' το τρέξιμο και το ανεβατό, καυτό όπως ήταν, του ζεμάτισε την πλάτη. Το δίνει μια κι αυτός και μέσα στο Ασμάκι το ψωμί. Έτσι πήγε ελαφρύτερος τρεις - τέσσερις οκάδες στο Φανάρι. Για να φάει όλη την εβδομάδα, πούλησε τ' αυγά και το τυρί κι έτρωγε ψωμί με ψωμί απ' το φούρνο.

Τα παιδιά απ' τα απομακρυσμένα χωριά έμεναν σε νοικιασμένα δωμάτια, τότε. Έτσι, όλα τα παιδιά απ' τον κάμπο και τα Γραλιστινά, έμεναν όλη την εβδομάδα στο Φανάρι για να παν στο σπίτι τους Σάββατο μεσημέρι και να γυρίσουν πάλι την Κυριακή το μεσημέρι.

Αυτό κάναμε κι εμείς, όταν πηγαίναμε στην τρίτη Γυμνασίου, που έπρεπε να πάμε στην Καρδίτσα. Ένας τρουβάς ψωμί, λουκάνικο, αυγά, και κάν'να πενηντάρι στην τσέπη για όλη τη βδομάδα. Η μετάβαση γινόταν ποδαροδρομικώς και ξυπόλυτοι, γιατί τα παπούτσια ριγμένα στον ώμο με τα κορδόνια δεμένα, δεν έπρεπε να χαλάσουν. Οι μετσειόλες του Φώτη στοίχιζαν -αν θυμάμαι καλά- δεκαπέντε δραχμές. Και μια μετάβαση με τη σακαράκα του Γατή στην Καρδίτσα, τότε, είχε τέσσερις δραχμές.

* * *

Ξεκινώντας από το περιστατικό μιας μικρομάνας, επεκταθήκαμε στα παιδιά του χωριού μας, που θα μπορούσε κανείς να γράφει χωρίς τελειωμό. Για να 'μαι ειλικρινής, αυτός ήταν ο στόχος μας.

Τα πολύπλοκα προβλήματα για τα παιδιά είναι για τους σοφούς κι όξω απ' τις αρμοδιότητές μας. Εμείς εδώ επισημαίνουμε μόνο την απάνθρωπη σκληρότητα που δείχνουμε εμείς οι μεγάλοι για τα αθώα αυτά πλάσματα.

Ας θεωρηθεί παρένθεση εδώ, σαν θυμίσω τα παιδάκια, που σκοτώθηκαν στο βομβαρδισμό του χωριού μας. Εκείνα που πέθαναν στο χωριό και σ' όλον τον κόσμο απ' την πείνα. Εκείνα που είχαν την ατυχία να γεννηθούν Εβραϊόπουλα ή μαύρα. Τα παιδιά να τα δώσουμε ό,τι καλύτερο μπορούμε χωρίς να φτάνουμε και σε υπερβολές ή ακρότητες. Με τη λογική ενός απλού ανθρώπου θα πρέπει να σκεφθούμε.

Αλίμονο στο γονιό, που τη σοκολάτα, τα ρουχαλάκια, τα παπουτσάκια των παιδιών θα τα κάνει κατοστάρι ή γαραφάκι, να τα περάσει απ' το λαρύγγι του. Κι αλίμονο σε κείνον, που στο παιδί δεν δ' αρνηθεί τίποτα.

Ταξίδευε κάποτε μια κυρία, του λεγόμενου καλού κόσμου, νεόπλουτη, με το τραίνο. Στο κάθισμα δίπλα της είχε τον κανακάρη της, κάπου τέσσερα πέντε χρονών. Το χρυσούλι της ζήτησε να φάει ένα μήλο. Τσακίστηκε η κυρία να του κάνει το χατίρι. Το παιδί νόμισε ότι το τραίνο και ο κόσμος όλος του ανήκει. Κάθε δαγκωσιά, έτρωγε το καλό και τα φλούδια τα φρτούσε στο φόρεμα μιας ηλικιωμένης κυρίας, που καδόταν απέναντί του. Εκείνη, αριστοκράτισσα καθώς ήταν, απέφυγε να διαμαρτυρηθεί, νομίζοντας ότι κάποτε θα το καταλάβαινε

η μαμά του μικρού. Λεπτή στους τρόπους υπέμενε το μαρτύριο αρκετή ώρα. Κάποιος κύριος, που καθόταν δίπλα στην ηλικιωμένη κυρία δεν άντεξε και επενέβη ο ίδιος παρακαλώντας την κυρία μαμά, ευγενικά, να συμμαζέψει το παιδί της.

- Α! Ξέρετε εγώ το αγγελούδι μου δεν το μαλώνω ποτέ.

Του κυρίου η υπομονή είχε όρια γιατί τον παίρναν τα σκάγια κι αυτόν. Άναψε απ' το κακό του κι αρπάζοντας το μήλο απ' το παιδί, το χώνει κατ' ευθείαν στο στόμα της κυρίας, που έλεγε - έλεγε συνέχεια και δεν σταματούσε το τσιαούλι της.

- Αα, κύριε, πώς τολμάτε;

- Και μένα η μαμά μου μικρόν δεν με μάλυνε.

Χρειαζόταν το ειδικό αυτό μάθημα στην κυρία, για να μάθει ότι η ελευθερία του παιδιού της κάπου πρέπει να 'χει φραγμό και πως η ανοχή των άλλων κάπου έχει όρια.

Το παιδί!!! Το μείδισμα του κόσμου. Το μέλλον της συνέχειας του ανθρωπίνου είδους μας στον πλανήτη αυτό. Θα καταλάβουμε την αξία του, σαν σκεφθούμε έναν κόσμο χωρίς αυτό!!! Η ζωή μας θα ήταν σύντομη και τόσο άχαρη.

Ας του χαμογελάσουμε. Ας σταδούμε προσοχή μπροστά του κι ας υποκλιθούμε. Του χρωστάμε τόσα πολλά. Το παιδί αξίζει, αξίζει πολλά. Και μαζί με τ' άλλα αξίζει τον κόπο που έκανα γι' αυτή τη μικρή μου προσφορά. Αξίζει την ταλαιπωρία και το χασομέρι, που κάνατε για να διαβάσετε αυτές τις γραμμές ...

4.- Τα γαλόνια

Τα 'δειχνε καμαρώνοντας ο πατέρας τα γαλόνια του και συμπλήρωνε πως στο στρατό ήταν δεκανέας και μάγειρας. «Κολοκύθια» έλεγα μέσα μου. Αυτός στο σπίτι άλλο από καμιά τηγανιά αυγά και καμιά ντοματοσαλάτα με φιλοκομμένο κρομμύδι και μπόλικο λάδι, δεν έδειχνε να φτιάχνει τίποτα. Α, να 'ταν βοηθός μάγειρα να το παραδεχτώ. Στο πλύσιμο των καζανιών θα τα κατάφερνε περίφημα και θα αντικαθιστούσε το μάγειρα κατά την απουσία του. Θα έτρωγαν τίποτα νερομπλέτσια οι φραντάροι!!!

Α, α απ' την αναβροχιά, καλό 'ναι και το χαλάζι.

Λάρισα, 15 Αυγούστου 1948 (δεξιά)

Το Σχολαρχείο κόντευε να το βγάλει στο Φανάρι. Θα 'ξερε να λογαριάσει στο λόχο, τόσα δράμια φρασούλια επί τόσοι άνδρες, μας κάνουν τόσο. Οι περισσότεροι εκεί θα ήταν κούτσουρα κι αυτός θα ήταν ανοιχτομάτης μέσα σε στραβούς...

* * *

Το σκεπτόμουν το θέμα και με απασχολούσε. Ζύγωναν οι μέρες και την Κυριακή της Τυρινής θα χαλούσε ο κόσμος. Στις γειτονιές άρχισαν από μέρες ν' ακούγονται κουδούνια σε κάθε τόνο. Από χοντρές κουδούνες γκισεμιών, μέχρι τσιγκανάκια κι ακόμα κυπριά μπρούτζινα, που τα κρεμούσαν στα μανάρια για να τα εντοπίζουν, όταν τα άφηναν αμολυτά πέρα στα πλάια για βοσκή.

Τα παιδιά της γειτονιάς συναγωνίζονταν ποιο θα φέρει μεγαλύτερο ζαλίκι ξεράδια, για να φτάσει η φωτιά του μαχαλά μέχρι τα ουράνια. Εμείς ξεμισκλούσαμε πουρδαλιές πίσω από τα βαρκά και το Γκαβαρνάκι και συμπληρώναμε με κάν' να παλούκι από τους φράχτες, που κατά τη δική μας εκτίμηση ήταν άχρηστο για να φυλάει τις ρούγες από τους ανεπιθύμητους επιδρομείς.

Ο σωρός θα γινόταν στα Πλατανάκια, αλλά τελικά βρήκαμε καλύτερο το σταυροδρόμι της **Μαστροβασίλαινας**. Τη θυμάμαι σαν τώρα τη μακαρίτισσα, που χούιαζε απ' το ξιάναγο με τη βραχνή και κάπως χοντρή φωνή της:

- Αράι, σιαπέρα σύρ'τι, απ' να γίνιτι ξύικ', να μη βάλιτι φουτιά στη φράχτ'.

Κι είχε δίκιο η καημένη, γιατί η φράχτη ήταν από ακατέργαστες άκριες σανιδιών, χοντρές, βαλμένες όρδιες στη σειρά, αριά και στα ενδιάμεσα είχαν οριζόντια περασμένο αγκαθωτό σύρμα και συμπληρώνονταν με κλάρες, που ήταν πιο επικίνδυνες κι απ' το πετρέλαιο. Πού ν' ακούσουμε όμως εμείς. Η απόφαση είχε παρθεί και ο τόπος είχε εκλεγεί ως ο καταλληλότερος για την περίπτωση.

Βάλαμε κάμποσες εφημερίδες και λίγα ξερά κλαδιά, ψιλούτσικα τώρα, σωριάσαμε από πάνω τα πιο χοντρά, αγκαλιές - αγκαλιές και έτοιμοι να βάλουμε μπρος. Κάνουμε την έναρξη με χίλιους κόπους και το πετύχαμε. Η φωτιά είχε «πάρει» τώρα για τα καλά, γιατί ο Βαγγέλης είχε κάψει του κόσμου τα σπέρτα και φούσκωσαν τα πλεμόνια του φρυσώντας, ώσπου να τα καταφέρει. Όταν σηκώθηκε από καταή που 'ταν σκυμμένος, τα μάτια του έτρεχαν δάκρυα απ' την καπνίλα που δέχτηκε, σε σημείο που δεν έβλεπε κατε πού να κάνει.

Εμεί τροφοδοτούσαμε συνέχεια ξύλα, τόσα, που οι φλόγες της φωτιάς πέρασαν σε ύψος το φράχτη και τη στέγη του σπιτιού της Μαστροβασίλαινας, που ήταν ημιδιώροφο, αφού από κάτω είχε κατώια για τα «πράματα» και από πάνω το ξιάναγο με τους νουντάδες.

Η χαρά και ο ξέφρενος ενθουσιασμός μας ανακόπηκαν σιγά - σιγά, γιατί απ' την αλόγιστη τροφοδοσία της μπαραμπούνας, την κάναμε τόσο μεγάλη, που τα χρειαστήκαμε μην προκαλέσουμε πυρκαϊά. Στον πανικό μας, σταματήσαμε και απομακρυνθήκαμε κι άλλο προς τα πίσω, ενώ τα μάτια μας στέγνωναν τώρα από τα δάκρυα, που μας είχαν δημιουργήσει οι καπνοί στην αρχή.

Στην προσπάθεια που αναλάβαμε να μετριάσουμε το κακό, ένας πετούσε πέτρες μέσα

στη φωτιά, άλλος έτρεξε να φέρει νερό σ' ένα τενεκεδάκι, από κονσέρβα και 'γω έβγαλα το σάκο και προσπαθούσα κουνώντας τον πέρα - δώδε να σβήσω τις φλόγες με το ρεύμα που δημιουργούσα.

Αν είχε μάτια η φωτιά να δει τις αστείες ενέργειές μας, θα ξεκαρδιζόταν στα γέλια. Σα να κατάλαβε, όμως, την αγωνία μας και σιγά - σιγά άρχισε να κοπάζει. Αναδαρρήσαμε αμέσως κι αρχίσαμε να μπηδάμε από πάνω συνέχεια, παίρνοντας φούσμα από μακρύτερα.

Αυτό το γλέντι μας είχαν ανακόψει κάτι χουχλάκες, που απόλυσε από τη ρούγα της η γριά Μαστροβασίλαινα, γιατί οι φωνές και οι φοβέρες της στάθηκαν ανίκανες να μας προγκίσουν από κει. Λαγοί γινήκαμε προγκίζοντας προς όλα τα σημεία του ορίζοντα, ενώ ο φουκαράς ο Λάμπρος, που είχε την έμπνευση να δώσει μια κλωτσιά στη φωτιά, έφευγε κουτσαίνοντας στο ένα πόδι, γιατί του βγήκε το καλατσούκι από το άλλο.

Σε κάμποση ώρα, με συνθηματικά σφυρίγματα συγκεντρωθήκαμε στο Παποστολαίικο κοτρόνι, γιατί ήταν λίγο μέρα ακόμα και δεν μπορούσαμε να ξεκολλήσουμε απ' την παρέα, για να πάμε στα σπίτια μας.

Απάνω στη Λάκα του Γκουνταλά, κάπνιζαν ακόμα τ' απομεινάρια απ' τη φωτιά του μαχαλά και κάπου - κάπου η αναλαμπή δυνάμωνε, γιατί φαίνεται πως ρίχναν τα τελευταία σπάρτα, που τα 'μασαν απ' τ' αμπέλια που είναι εκεί σιμά.

Κάτω στ' Αλωνάκι, η φωτιά ήταν στο φόρτε της και παρόλα αυτά, διέκρινα έναν ζαλι-κωμένο με σφάκες, ν' ανεβαίνει απ' το Κλήμα για την ενίσχυση της φωτιάς. Στο Μισόραχο δεν φαινόταν παρά λίγος καπνός, γιατί θα εξαντλήθηκαν τα αποδέματα που μάζεψαν από τη Γαβρώνα.

Ήμασταν έτοιμοι για τα σπίτια, γιατί το σούρουπο που άρχισε να έρχεται, επέδρασε σα διαλυτικό στη συνοχή της παρέας. Πρώτος μας καληνύχτισε ο Λάμπρος και κει που ξεμάκρυνα τον φώναξα:

- Έι όπους είπαμαν, ταχιά την άλλ' θα γίνουμι ...

- Καληνύχτα, ακούστηκε από όλους μας, σχεδόν ταυτόχρονα και τραβήξαμε καδένας για το κονάκι του και σε διαφορετική κατεύθυνση.

Δυο νύχτες είχα ανησυχία. Έσπρωχνα το χρόνο τη μέρα να περάσει γλήγορα και τη νύχτα αργούσε να με πάρει ο ύπνος, γιατί σκεπτόμουν τη μεγάλη στιγμή. Βιάζομαι πότε να 'ρθει η ώρα να πάρω το μπλε κουστουμάκι και τα γαλόνια, να πάω στην παρέα. Ήθελα να γίνω αστυνόμος. Τι σόι αστυνόμος θα γίνομαν τώρα με κοντό πανταλόνι, ένας Θεός ξέρει. Κάθε ανθρωπάκι ψάχνει να βρει κάτι για να ικανοποιήσει τον εγωισμό του να δείξει πως είναι κάποιος. Άλλος υψώνει τη φωνή, άλλος λέει εξυπνάδες και οι πιο πολλοί περιμένουν τις αποκρίες να μασκαρευτούν κατά πώς τους αρέσει, για να φανούν και να κάνουν τον καμπόσο.

Μ' αυτές τις σκέψεις, αργούσα να κοιμηθώ δυο βραδιές. Εικόνες αραδιάζονταν στο μυαλό μου, ώσπου κουραζόμουν και μ' αγκάλιαζε απαλά ο ύπνος, χωρίς να το καταλάβω...

Ο Μουσκοϊάννης άρχισε τις καμπάνες πρωί - πρωί, γιατί ακούστηκαν από βαδιά και σιγά - σιγά δυνάμωσαν.

- Βρε το χριστιανό, λέω, όλη νύχτα τις καμπάνες νειρευόταν;

Δεν ήταν έτσι. Η κούραση απ' τα παιχνίδια της μέρας και το στριφογύρισμα στο στρώμα το βράδυ, μ' έριχνε πτώμα στον ύπνο και νόμισα πως ήταν ακόμα νύχτα. Χασμουρήθηκα κάμποσες φορές, τεντώθηκα καλά στο αχυρένιο στρώμα και σπκώθηκα ύστερα με δυσκολία, τρίβοντας τα μάτια μου και πήγα καταή.

Ο μικρότερος αδερφός μου τσίλωνε το πρωί, για να γίνει ουρά της μάνας μου κάθε μέρα, να την ακολουθήσει στο μαντράκι να μείνει δίπλα της ώσπου ν' αρμέξει τα γίδια, γιατί έτρεμε η καρδούλα του, πότε θα θράσει το γάλα για να χλιαροχτυπήσει.

Σήμερα αποκριές. Πρέπει να ταιριαστούμε όλοι με τα καλά μας, να πάμε στην εκκλησιά. Ο πατέρας έφυγε νωρίς, για να τον βρει η πρώτη καμπάνα κοντά στον Αη Λια. Είναι δεξιός ψάλτης και πρέπει να πάει πρώτος. Εμείς δ' αραδιαζόμασταν στην Κάτω.

Όταν πήγαμε η εκκλησιά ήταν γιομάτη. Μου έκανε εντύπωση, όταν μπήκα, που αντίκρισα έναν φρουστανελοφόρο λεβέντη, με κάλτσες, πισλιά και τσαρούχια και σταματούσε ακούνητος όλη των ώρα. Ένα πολύχρωμο ανθρωπομάζωμα, σα σχόλασε ο παπάς, αραίωνε σιγά - σιγά απ' το προαύλιο της εκκλησιάς, παίρνοντας διάφορα μονοπάτια προς τους μαχαλάδες και οι πολλοί με κατεύθυνση προς τη «Βρύση».

Ανάμεσα στο πλήθος, έβλεπες και μερικά κούτσ'κα μασκαρεμένα, με καν'να φρεσάκι στο κεφάλι, που κρατιόταν από τη φούστα της μάνας τους και προχωρούσαν χαρούμενα και χοροπηδώντας.

Η λιακάδα ήταν ζεστή και η μέρα χαρούμενη, γιορταστική. Το μυαλό μου, όμως, ήταν κολλημένο στο απόγιομα, για να τρέξω στα παιδιά. Πώς θα κάνει να 'ρθεί; Το μεσημέρι, αφού κακοφάγαμε, βγήκαμε στο μπαλκόνι για λίγο ήλιο. Όμως, ο τόπος δεν με χωρούσε και κάδομαν στ' αγκάδια. Έσπρωχνα την ώρα με κόπο. Κουράστηκα να περιμένω έτσι και παρόλο που ήταν κάπως νωρίς, τραβάω ίσια. Άνοιξα το σεντούκι και ανακάτεψα όλα τα ρούχα, τσιρέπια, μαντήλια, τσίπες, παλιорόμπες, κουρέλια, πανταλόνια.

Κόντεψε να φτάσω στον πάτο, όταν ανακάλυψα το μπλε κουστουμάκι σιμά στο στεφάνι με τα κίτρινα λουλουδάκια, που τα λένε μούσκο. Είχε μια δυνατή μυρωδιά, που σ' έπαιρνε από τις μύτες και το βάζαν οι γυναίκες για να ευωδιάζουν τα στράνια και να προστατεύονται από το σκόρο. Βγάζω το κουστουμάκι και άφησα το καπάκι του σεντουκιού να πέσει με τόση δύναμη, που αν τύχει και είχες το χέρι σου εκεί, μπορούσε να στο κόψει.

Η στολή έτοιμη. Κατέβηκα στο μαντζάτο, κι άνοιξα την εντοιχισμένη μισάντρα κι έφαξα στα βιβλία με τα χειρόγραφα μουσικά της βυζαντινής μουσικής, που είχε εκεί ο πατέρας, για να βρω τα γαλόνια που τα 'χε μέσα, ιερό κειμήλιο, για να ισιάσουν κι όλας. «Πα, βου, γα, δι, κε, ζω, νι, πα». Μεράκι το 'χε να μου γίνουν κτήμα τα μουσικά ο πατέρας και να μ' αφήσει διάδοχο στο δεξιό ψαλτήρι του Αη Λια. Πού όρεξη, όμως. Δεν ένιωθα καμιά λέξη από αυτά.

Τα βρήκα κίτρινα και ξεφτισμένα, αλλά κολλαριστά απ' τη δέση που είχαν μέσα στο βιβλίο. Το σπουδαιότερο στοιχείο των ενδιαφερόντων της στιγμής, είχε βρεθεί. Δεν ήταν καιρός για χασομέρι. Τα παιδιά θα βγήκαν κιόλα στον «Κιάφα». Φοράω τα καινούρια στιβάλια με

ευχαρίστηση, γιατί θυμήθηκα πόσο δυσάρεστα ένοιωθα, όταν τ' αγοράσαμε, με το άνοιγμα του Σχολείου το Χινόπωρο. Ήταν, θυμάμαι, ο καιρός λίγο βροχερός και παρόλα αυτά ένοιωθα πολύ στενάχωρα να φορέσω τις μάλλινες κάλτσες με τα τσιραπόσκοινα και τα στιβάλια για να πάω σχολείο. Δεν έκανε τόσο κρύο για να υποταχτούν τα ποδάρια, μαθημένα ξυπόλυτα, στους σχολικούς κανόνες.

Τυλίγω τα μπογαλάκια, τ' αρπάζω και ύστερα να μπηδάω τον ανήφορο δίχως ανάσα. Βγαίνω στον Κιάφα. Κανένας. Το δίνω για πάνω στα «Σαράια» της Μπαλωμέναινας. Ο Λάμπρος, τότε, έφαχνε για τα κορδέλια του.

- Άντε, βρε, νυχτώσαμε, του λέω.

- Τώρα, τώρα, έρχουμι σι δυο λιπτά.

Ήρθε και σε λίγο είδαμε και το Γιώργο ν' ανεβαίνει το σοκάκι. Πέρα στο πεζούλι ακούστηκε η φωνή του Βαγγέλη, που διαμαρτύρονταν, σκαλίζοντας τη μύτη του:

- Νια ώρα σας καρτιρώ. Τι έπαδάταν βρε;

- Να ήρθαμαν, πάμε να κρίνουμε τους άλλους.

Η μάζωξη έγινε και κουβεντιάσαμε το τόπο που θα γινόμασαν. Σε σπίτι αποκλείεται, θα μας γνωρίσουν.

Πάμε στην αχυρώνα του Καζαή, λέει κάποιος.

Εν τάξει. Μπαίνουμε βιαστικοί και με προφύλαξη, μη μας δουν. Απιδώνουμε τους μπουχτιάδες κι αρχίζουμε να ξεδιπλώνουμε τις στολές για να ντυθούμε.

- Φτου να πάρ' η οργή, τα γαλόνια πώς να τα κολλήσω στα μανίκια;

- Σε φέρνω αμέσως ένα βελόνι με ράμμα, λέει ο Βαγγέλης.

- Άντε κόσια.

Ατυχία, όμως.... Γύρισε και στο βελόνι είχε περασμένη άσπρη κλωστή, γιατί μαύρη δεν είχαν στο σπίτι.

- Άι στον παπούλη μ'; Πααίν' άσπρο ράμμα σε μπλε ύφασμα; Πααίν', δεν πααίν'.

Σιμώνω κοντά στο παραθυράκι, περνάω το ράμμα στο βελόνι και τα πιάνω. Μια σαρδέλα στο ένα μανίκι και μια στο άλλο. Τα παιδιά είχαν μισοντυθεί και, άλλο σφίγγοντας το φαρδύ πανταλόνι, άλλο κουμπώνοντας τα κουμπιά του χιτωνίου, άρχισαν να βγαίνουν και κανόνιζαν κιόλας από πού δ' αρχίζαμε να τροϋρνάμε. Σε λίγο μπήκε ξανά ο Κώστας να δει τι έγινε.

Εγώ νευριασμένος κυνηγούσα ένα διαολοκάτσικο μες στην αχυρώνα να το πνίξω, γιατί εκείνη την ώρα βρήκε το άτιμο να αποδέσει τα υγρά περιττώματα της φρούσκας του πάνω στο μπλε κουστουμάκι μου.

- Βρε το σκασμένο. Στεγνώνει εύκολα το πανταλόνι τώρα;

- Φόρα το βρε χαζέ, μούσκεμα ξεμούσκεμα θα μας πάρει το βράδυ αν περιμένουμε να στεγνώσει;

- Μυαλό που το 'χεις φουκαρά μ'. Πάει αστυνόμος με δυο πήχες γαλόνια, να 'χει κατουρημένο πανταλόνι;

Το 'βαλα αναγκαστικά, γιατί οι άλλοι έχαναν την υπομονή τους περιμένοντας και τους έπεφταν τα σάλια ανυπομονώνοντας, ώσπου να φάμε το πρώτο γλυκό.

- Ε, πού πάμε; Χωρίς μουστάκι πού θα ξεκαμπίσω;

Στο καινούργιο πρόβλημα πάλι πρόδυμος ο Βαγγέλης. Πότε πήγε, πότε γύρισε από το σπίτι, μ' ένα κάρβουνο στο χέρι, ούτε κατάλαβα. Μου έφτιασε κακήν κακώς ένα τσελιγκάτο μουστάκι, όσο έγραφε το κάρβουνο και το πίεζε τόσο, που κόντεψε να μου ξεσκίσει τ' αχείλι.

Τώρα η τσίπα είναι περιττή. Μπρος μαρς, τους λέω. Εγώ τελευταίος με τη μαγκούρα στο χέρι, ουραγός και φύλακας σας.

Η πομπή ξεκίνησε. Το επιτελείο ήταν μίγμα υπαρχιστών. Του Λάμπρου, ήταν λίγο φαρδύ και μακρύ το πανταλόνι και σκούπιζε το δρόμο. Ένα παλιό σκιάδι στο κεφάλι. Σάκος κάπως βαρύς και ένα κουδούνι σκουριασμένο, που το 'χε κρεμασμένο στη μέση του μ' ένα σύρμα. Ο Βαγγέλης είχε μια παλιορόμπα της μεγαλύτερης αδερφής του. Μια τσίπα, ένα κασκόλ, που στο τέλος το 'βαλε για ζωνάρι, κι ένα σκουφάκι πλεχτό στο κεφάλι. Με τέτοια στολή, γρήγορα αποκαλύφτηκε. Ου ούφ έκανε μια φορά, έσκασα. Κι έβγαλε το σκουφάκι και την τσίπα για να δούμε το πρόσωπό του κόκκινο και καταϊδρωμένο. ...

Ο Γιώργος θεώρησε τον εαυτό του σε δέση ισχύος λόγω της μεταμφίσεως και δέλησε να σκιάξει ένα άλλο παιδί ακάλυπτο, κάνοντας μια κίνηση προς τα μπρος και κουνώντας το μπαστούνι. Ψύχραιμο, όμως, εκείνο έκανε αντεπίθεση, με αποτέλεσμα να οπισθοχωρήσει ο φροβερίζων ρογκατσάρης. Όλοι γελάσαμε με το πάθημά του. ...

Περνούσαμε τώρα τα Ζουμπαίικα και παρακάτω στην εκκλησιά, θα κλώδαμε προς τη Βρύση. Από κει θα περνούσαν και άλλοι μασκαράδες και θα τους βλέπαμε.

Το βήμα μου ήταν μπηχτό. Το κορμί στητό. Αστυνόμος με γαλόνια τζάνεμ. Ανάστημα όλο κι όλο, μαζί μ' ένα παλιό στρατιωτικό πηλίκιο, μια μισή πίδαμή. Πάντως ικανοποίηση πλήρης κι ας ήταν τα βλέμματα συγκεντρωμένα επάνω μου, σμιγμένα με ειρωνικά μειδίαματα.

Από κάτω στο Βακούρ'κο, αντίθετά μας, ερχόταν μια παρέα από μεγάλους μασκαράδες. Τί στολές Θεέ μου Άλλοι ντυμένοι στρατιώτες, άλλοι γέροι, μια γριά, πολλοί ζωσμένοι με αρμαδιές κουδούνια. Δυο - τρεις χτυπούσαν τις σπάδες με το δεξί χέρι πάνω στη θήκη τους, που την κρατούσαν μ' ένα σχοινάκι κρεμασμένο με τ' αριστερό χέρι. Ένας φορούσε μάσκα με σκυλίσια μορφή και στο τέλος πήγαινε ένας λεβεντόκορμος εύζωνας, καμαρώνοντας τη φρουστανέλα, τα πισλιά, τις κάλτσες, τα τσαρούχια, κρυμμένος πίσω από την προσωπίδα, που είχε μορφή όμορφου, βουνήσιου παλικάριου. Αυτός κρατούσε μια κλούτσα στο χέρι και κάπου - κάπου τη σήκωνε και απωδούσε την πιτσιρικάδα, που ακολουδούσε περιέργη και κόντευε να γίνει ένα, με το μπουλούκι των μασκαρεμένων.

Αυτοί τράβηξαν σια πέρα και εμείς κατ' αρχήν στην πλατεία. Εκεί ήταν που ήταν πια. Ζαρώσαμε σε μιαν άκρη, από το φόβο που προκαλούσε ένας ψηλός κοκκινοφορεμένος μασκαράς, με σατέν φόρμα και μάσκα ανάλογη. Στα πόδια του φορούσε κάτι ελαφρά, νομίζω γουρουντσάρουχα, ενώ από τους ώμους του απλώνονταν ίσια - κόκαλο προς τα πλάγια, δυο πελώρια φτερά, βαμμένα κόκκινα κι αυτά και έκανε κάτι ανάλαφρα πηδήματα, σα να

πετούσε. Μέσα από την προσωπίδα έβγαине μια δυνατή φωνή που έλεγε:

- Εγώ είμαι ο Χάρος, στα κόκκινα ντυμένος, στο αίμα βουτηγμένος.

Ένας άλλος ήταν, νομίζω, διάβολος, με μια εφαρμοστή μαύρη φόρμα, που είχε κολλημένη και μια ουρά.

Από το μονοπάτι που έρχεται από τον Αη Λια, ξεκαμπίζει ένα τέρας. Τι ήταν αυτό βρε παιδί μου! Ένας ντυμένος στρατιώτης με δίκωχο, γκέτες, χιτώνιο. Στα χέρια του κρατούσε ένα άλλο χιτώνιο, παραγεμισμένο με άχυρα και στην άκρη του λαιμού, είχε κολλημένο ένα ομοίωμα του κεφαλιού με άχυρα κι αυτό. Πίσω στη μέση του είχε προσαρμοσμένη μια περι-κεφαλίδα, φρίσκα στο άχυρο, και στα άκρα είχε κάλτσες και γουρουνοτσάρουχα. Δηλ. έβλεπες δύο στρατιώτες, τον ένα σωστό και τον άλλο διαιρεμένο στα δύο, που η μέση του ενός συνέπιπτε με τη μέση του άλλου. Κατέβαινε σιγά - σιγά και τα μάτια ολονών ήταν έκπληκτα και στυλωμένα επάνω του.

- Είναι ο Γιάννης ο Κερκυραίος, είπε κάποιος και όλοι θαύμασαν το έξυπνο δημιούργημά του.

Αργότερα τον ξαναπετύχαμε στο Αλωνάκι πάνω και πιο κει από την πλατεία, γιατί γύριζε σιγά - σιγά όλο το χωριό, ακολουδούμενος από τη «μαρίδα».

Προχωρούσαμε τώρα προς τον Παλιρούτ' μαχαλά και σε μια άκρη ο **Βαρβανάς**⁴ αμασκάρευτος, αλλά μόνιμα χειρότερα απ' την αφρεντιά μας, όπως ήμασταν τώρα. Γύριζε κι αυτός στα σπίτια για καμιά δίπλα, καν'να κοψίδι ή ό,τι άλλο τον έδωναν. Το πανταλόνι σβάρνα, το «κοντό» ξέφραγο, τον παλιόσακο σκισμένο και τα στρούτσια φράστα - φρούστα στα ποδάρια. Τι να το κάνει το μασκάρεμα αυτός; Στα χέρια κρατούσε μια εφημερίδα, που μέσα είχε κάτι τυλιγμένο.

- Χαντακωμένε Λαμπράκη, τις καρτερείς πάντα κάτι τέτοιε μέρες, για να λαδωθεί τ' άντερό σου και να μείνει και γι' απόδεμα.

Θυμάμαι μια χρονιά, τα Χριστούγεννα, που δεν μπορούσε να φάει άλλα καλούδια, τα μάζευε για την άλλη μέρα. Δεν είχε, όμως, πού να βάλει και τα κοψίδια. Τα 'χωνε μεσ' στο σωκόρφι του κατάσαρκα και λιγδωνόταν η κοιλιά του, γιατί μέσα από το πουκάμισο δεν είχε ο κακότηχος φανέλα.

Στρίψαμε λίγο πίσω γιατί αστοχήσαμε να πάμε στη δεια του Γιώργου. Μια δίπλα ή τηγανίτα δεν έπρεπα να τη χάσουμε, χώρια που μπορεί να «έπεφταν» και δεκάρες....

Βρισκόμασταν τώρα στον απάνω μαχαλά κι απ' τα Χαλατσαίικα σπίτια, κάναμε προς τα κάτω. Εκεί στη βρυσούλα του Κωνσταντούλα, νάτος μπροστά μας ο Λαμπράκης, ο μικρός. Ευπόλυτος, μυξιάρης και τα μανίκια του γυάλιζαν με τη συχνή επαφή με τη μύτη του.

- Έλα να παίξουμε σίκια, με φωνάζει.

- Βρε αδωότητα και βλακεία που υπάρχει στον κόσμο. Γέμισέ τον το κεφάλι αυτόν τώρα

4. Για τον **Βαρβανά** ή **Κακάβα**, τον αστείο αυτό τύπο του χωριού βλ. «Κανάλια Καρδίτσας - Το βιβλίο των Αναμνήσεων» σελ. 172. (Σ.τ.Ε.).

για τη σοβαρότητα της στιγμής. Πού σηκώνεις κεφάλι και κάνεις τέτοιες προτάσεις βρε ζ'λαπ'; Δεν βλέπεις εδώ παράστημα και γαλονάρες;

Τον έριξα μια περιφρονητική ματιά και τον άφησα σύζυλο κι έτρεξα να φτάσω τους άλλους. Η σκληρή μοναξιά του, όμως, τον πείξε επίμονα να βρει παρέα και την αναζητούσε. Γι' αυτό με φώναξε από μακριά.

- Έλα έχου κι δικάρις.

- Αστον να φωνάζει. Οι αστυνόμοι δεν ασχολούνται με τέτοια ταπεινά πράγματα, ύστερα έχουμε να γυρίσουμε και τόσα σπίτια ακόμα....

- Ιλάτι ψ'λα, γιεμ, μας φωνάζει μια δείτσα.

Ανεβαίνουμε και μπαίνουμε στο μαειριό. Καδόμαστε όλοι σ' ένα χαμοκρέβατο, άλλος στο σκαμνί, άλλος στον καναπεδάκο και περιμέναμε να ποτίσει τις δίπλες με πετιμέζι, για να μας κεράσει. Η υπομονή μας χάνεται και ξεροβήχουμε ανήσυχοι.

- Βρε δεια περίμενες να 'ρθουμε πρώτα εμείς και να φτιάξεις τις δίπλες;

Σήκωσε το καντήλι κάτω απ' τον μπουχαρή για να ιδεί.

- Γίν'καν, μάνα μ'. Γίν'καν.

Στα «τέσσερα» έβαλε κάμποσες στο καπάκι του τέντζερη και μας πρόσφερε. Ο Βαγγέλης πήγαινε την τηγανίτα από το ένα χέρι στο άλλο, γιατί έκαιγε. Δάκωσε λίγο και στριφογύρισε χουχουλιστά μέσα στο στόμα, γιατί ζυματίστηκε.

Σηκωθήκαμε και δος του για άλλο σπίτι. Τα πήραμε σβάρνα ούλα, αλλά δεν πααίναμε πια μέσα, γιατί ο χρόνος ήταν πολύτιμος. Τρώγαμε τα γλυκά στο πόδι ή περπατούσαμε τρώγοντας. Τώρα άρχισαν να περισσεύουν γιατί γκωδήκαμε και τα βάζαμε στις τσέπες.

Η Αλεξάντρα μας κέρασε παντεσπάνι. Α! Αυτό δεν κοπιάζει τα σαγόνια. Το καταβροχθίσαμε μονομιάς και μπραφ για άλλο σπίτι. Η Αποστολάκινα είχε έτοιμες τις δίπλες απάνω στο τραπεζάκι της σάλας. Μόλις μπήκαμε, να την μπροστά μας. Αρχίσαμε να κοιτιώμαστε σαν τις γάτες λοξά και οι ματιές μας βαραιναν, ενώ μια δυσφορία μας κατέλαβε όλους, από τη λιγούρα και τη βαροστομαχιά. Παν οι τσίπες από τα πρόσωπα, από πολλή ώρα, γιατί σκάσαμε. Ένας απόκτησε κουράγιο να αρνηθεί μια δίπλα, γιατί στούπωνε τα γλυκά με τα δυο τα χέρια στο στόμα κι αυτά ανεβαίναν πάνω. Δεν κατέβαιναν πια.

Στην αποχώρηση συνήλθε η ολομέλεια γύρω - γύρω, προς λήψη σοβαρών αποφάσεων. Ετέθη το θέμα εάν έπρεπε να συνεχιστεί το μαρτύριο. Οι γνώμες διχάστηκαν. Εκείνο που συνετέλεσε για τη συνέχιση της πορείας, ήταν ο ανένδοτος Βαγγέλης.

- Βρε θα έχουμε κι άλλες μέρες τέτοιες καλοσύνες; Πάμε μέχρι σκάσιμο, λέει, ενώ σήκωσε το φουστάνι και ξέσφριξε τη λωρίδα του δυο - τρεις τρύπες.

- Πού να πας βρε γκούρλιακα, αφού σου βγήκαν απ' τα μάτια και πίνεις όλο νερό;

Στη συζήτηση αντιληφθήκαμε ότι ένα μέλος της συντροφιάς μας έλειπε. Κάνουμε έτσι και βλέπουμε τον Τάσιο ξαπλωμένο φαρδύ - πλατύ σε μια πεζούλα να ξεφυσάει και να κοντανασαίνει του χαμού. Βγήκε μπειλάρ και τα γκούρλωσε απ' την πολυφαγία.

- Γιατρέ, επί το έργον.

Ο Γιώργος, που ήταν ντυμένος γιατρός, πλησιάζει σοβαρός, βγάζει το μπαγιασόν, το αφήνει δίπλα. Ψηλαφίζει την κοιλιά του ασθενούς και αφού επιστράτεψε τις γνώσεις της καθαρεύουσας, κάνει γραπτή διάγνωση στο μπλοκάκι, σαλιώνοντας το μελανίσιο μολύβι του.

- «Φούσκωσης της κοιλίας μετά πασαλείψεως των σιαγών!!!».
- Εσύ παιδί μου με τέτοια ορδιογραφία που ξέρεις θα γίνεις μεγάλος άνθρωπος.
- Ορδιογραφία τη λένε, βρε ντενεκέ.
- Αφού τη γράφεις όρθιος;

Ξεκαρδισμένοι στα γέλια πιάσαμε τον παθόντα, άλλος απ' τα πόδια, άλλος απ' τους ώμους και καν'να δυο απ' τα χέρια. Τον σύραμε ως παρακάτω και ύστερα σηκώθηκε στα πόδια του και μας ακολούθησε αναγκαστικά βαριεστημένος.

Με τέτοιες συνθήκες η συνέχιση θα ήταν αγγαρεία τρανή.

- Να το διαλύσουμε παιδιά;

- Ναι, αλλά είμαστε σιμά στη Μήτραйна. Πάμε και σ' αυτήν.

Δεξιά απ' την είσοδο της κάμαρης καθόταν ο μπαρμπα - Μήτρος και σιουμπούσε τα ξύλα στη γωνιά. Ο καπνός μας έπνιξε και θέλαμε να φύγουμε αμέσως. Σε λίγο το φύσιμα με το καλάμι, άναψε καλά τη φλόγα και ο καπνός αραίωσε. Η θεία άνοιξε το εντοιχισμένο ντουλαπάκι και έβγαλε το πιάτο με τους κουραμπιέδες. Τρεις - τέσσερις παλάμες ανιούσες δήλωναν ότι δεν θα πάρουμε, γιατί το στόμα δε χωράει ούτε μύτη από βελόνι.

- Ήρδαμαν για το καλό!

- Χρόνια πολλά παλικάρια μ'. Να ζήσ'τι να γηράσ'τι.

Την κοιτούσαμε απορημένοι για την παράξενη ευχή της. Γιατί να γεράσουμε; Άσχημα είμαστε έτσι; Ξεκινήσαμε....

- Άι καλή Σαρακοστή, κι του χρόν'.

Καν'να δυο που δεν αρνήθηκαν τον κουραμπιέ, προσπαδούσαν κάπου να τον βολέψουν στη φύγα.

Το σουρούπωμα σκέπασε το χωριό. Οι παρέες γύριζαν στα σπίτια τους. Τα φέξα στο φόρτε τους, γιατί όλα τα σπίτια ήταν ανοιχτά και περίμεναν μασκαράδες. Τώρα ακούγονταν οι πατημασιές μόνο, ή το γαύγισμα κάποιου σκυλιού από μακριά. Φεύγουμε.

- Πάρε μια πιρουλιά και να κοιμηθείς, για ν' αποκρέψεις κι εσύ, μου είπε η μητέρα.

Είδε, όμως, τη δυσφορία μου και το χάλι μου και δεν επέμενε. Ζύγωσα την τάβλα σαν να με πήγαιναν για κρέμασμα. Πήρα μια πιρουινιά αυγά τηγανητά, την έσπρωξα με πολύν κόπο στο στόμα μου, έτσι ξερή και τράβηξα για το στρώμα, όπου τα μικρότερα αδέρφια μου άρχισαν κιόλα να ροχαλίζουν.

Το πρωί ο ήλιος κόκκινος, άφησε το παράθυρο με τα σταυρωτά παρμάκια του, σταμπαρασμένο στον απέναντι τοίχο. Με κοκκίνισε στα μάτια και με δάμπωσε, σαν άκουσα τη μητέρα να φωνάζει, ενώ τα ξύλα που έσπαζε στη γωνιά έκαναν ένα χαρακτηριστικό κρότο, κρατς - κρούτς.

- Άντε δεν θα σηκωθείτε ακόμα; Σήμερα χαλάν' τα μουχμουρλίκια.

Ένας - ένας αρχίσαμε να ξετρυπώνουμε απ' τη φλοκιαστή βελέντζα, με τη νύστα ακόμα κολλημένη στα μάτια και ζυγώναμε στη γωνιά. Προτού ρίξω λίγο νερό στα μάτια για να ξε-
νυστάξω, τακτοποίησα το μπλε κουστουμάκι, που το 'χα πεταμένο απόψε όπως-όπως απάνω
στο σεντούκι και ξήλωσα τα γαλόνια, να τα βάλω στη θέση τους, να βρίσκονται. Ήπια το τσάι
χωρίς ψωμί, αφού προηγουμένως έκανα το καθιερωμένο πρωινό δρομολόγιο ως την αχυρώνα
και μετά κοίταξα απ' το μπαλκόνι.

Πέρα στο Πετραίικο ξιάνανο από κάτω, ο Λίας με καναδυο άλλους έπαιζαν τη σ'μάδα με
σπασμένες κεραμίδες για να κερδίσουν το φίτσιο, δεκάρες, κοσιαρούλια, πενηντάλεπτα και να
καλοπεράσουν ύστερα στη Βρύση τρώγοντας στραγάλια και σαμοχαλβά.

- Α, βρε «καλτσούνου» αυτού ξημέρωσε;

Έτσι λέγαμε το Λία, γιατί μη έχοντας ούτε γουρουντσάρουχα να φορέσει, γύριζε με τις
χοντρές μάλλινες κάλτσες, που χαλούσαν αμέσως και προστατευόταν μόνο το πάνω μέρος
της πατούνας. Κάθε τόσο μάζευε το πανταλόνι, που τον έπεφτε, πού' χε μάκρος λίγο κάτω
από το γόνα, τραβούσε τα τσιρέπια σια πάνω και τα 'δενε σφιχτά με τα τσιρ'πόσκ'να για να
μην τον πέφτουν. Κάποτε που ψιχάλιζε, θυμάμαι, μου έλεγε:

- Ε ρε δεούλη μ', βρέξι λίγου να μαλακώσουν οι λάσπες να μη κόβουν τσι πατούνις.

Οι άτιμες οι πατημασιές απ' τα ζώα, άμα ξηραίνονταν γίνονταν σαν μαχαίρια και σαν τις
πατούσες λύγιζες τα γόνατα για να μετριάζεται το κακό.

Ο Λίας δεν είχε ποτέ μύτη στεγνή και για μαντήλι είχε πρόχειρες τις άκρες των μανικιών,
του ντρίλινου σάκου του, που γυαλοκοπούσαν. Η σ'μάδα ήταν η ιδιαίτερη αδυναμία του.
Απλωνε τη μακριά χερούκλα του, που έφτανε ως το φίτσιο. Ήταν φωνακλάς και μανιωδής,
σε σημείο που κολλούσε το μάγουλο στη γη να δει πως δεν είναι «τόκα» κι ακόμα τραβούσε
μια τρίχα απ' το κεφάλι του και την περνούσε ανάμεσα στη σ'μάδα και στο φίτσιο.

Κοτζάμ μαντράχαλος, σκέφτηκα, θα μπορούσε να πάει κοντά στα γίδια να βοηθήσει τον
πατέρα του κι αυτός κοπροκυλιάζει απ' τα χαράματα, παίζοντας ολημερίς τη σ'μάδα και
τα «χαρτάκια». Τον κατηγορούσα, αλλά κατά βάθος τον ζήλευα για την ξενοιασιά του. Αχ
να μπορούσα κι εγώ να κάτσω στο χωριό όλη μέρα να παίζω.

Τράβηξα ύστερα για τη Βρύση. Εκεί γινόταν ένα άγριο κυνηγητό, για να αγγίξει ο ένας
το μάγουλο του άλλου με τις παλάμες, που ήταν γεμάτες караμπογιά. Ήθελα αμέτοχος να
χαζεύω με το θέαμα, όταν κάποιος από πίσω, χωρίς να δω ποιος, με χάιδευε απαλά. Έβαλα το
χέρι μου, που γέμισε μαυρίλα και γυρίζοντας είδα τον Κώστα, που απομακρυνόταν γελώντας
για το κατόρθωμά του, ενώ το πρόσωπό του ήταν πίσσα από караμπογιά, σαν караμολάς.

Επιχείρησα να το ανταποδώσω, αλλά, βάφεις μαύρο έναν αράπη;

- Άρα σκασμένου, αν δεν πάρου λαδομπονιά απ' του μαγαζί να σι πασαλείψου, να μη
βγαίν' μι τίπουτα. ...

Αρχισα, χωρίς να το καταλάβω να παίρνω μέρος στο πανηγύρι, αλλά επειδή οι περισ-
σότεροι με «δίνονταν», βρέθηκα με το πρόσωπο μωσαϊκό, απ' τις διάφορες σκόνες, που τις

σάλιωναν στα χέρια τους και με «περνούσαν». Κόλλησα κι εγώ την πλάτη στον τοίχο του καφενείου για να απαλλαγώ από τους πειρατές και χάξυνα με μια παρέα ξενύχτηδες, μεγάλους, που βαμμένοι κι αυτοί, χόρευαν γύρω στο μεγάλο πλάτανο της Βρύσης, με το μαντολίνο που βαρούσε ο Σπύρο Τέσσας.

Σε λίγο, παρασυρμένος από μια παρέα που κυνηγήθηκα ως πέρα στην εκκλησιά. Πήγαμε στο σπίτι του Αλέκου.

- Μαμά λίμαξα τώρα ιά.

- Σήμερα δεν τρων τίπουτα, του λέει η μάνα του. Να σας δώκου λίγου ψωμί;

- Κατεβαίν' βρε μαμά ξερό ψωμί;

- Στικατί...

Σε λίγο γύρισε από μέσα με κάτι φρετάρες, άσπρο καθάριο ψωμί, με ίχνη πασπαλιμένης ζάχαρης από πάνω. Κακομαθημένος να τρώω λεπτές φρέτες με ζάχαρη από πάνω, τουλάχιστον σαν το πάχος τους, δάκωσα μια μικρή μπουκιά ανόρεχτα και άγλειφα τη ζάχαρη, παρακολουθώντας τον Αλέκο που καταβρόχδιζε με μεγάλη όρεξη τη φρέτα του, ρίχνοντας κάτι γατοκέφαλα!!

Μόλις η κυρά Θοδώρα μπήκε μέσα, άφησα τη γλειμμένη φρέτα από 'ξω απ' το παράθυρο διακριτικά και ακολούθησα τους άλλους, που πάλι τρεχάτοι κίνησαν για την πλατεία.

Φτάσαμε αγκομαχώντας και πιάσαμε ο καθένας και μια κάνουλα και κόντεψε να τη «στύψουμε» ρουφώντας με λαιμαργία το δροσερό νεράκι, αναμμένοι απ' τον ιδρώτα και τη ζέστη. Εγώ έπιασα τη μικρή βρύση που είναι ξεμοναχιασμένη, όταν, σκουπίζοντας τα σαγόνια απ' τα νερά με το μανίκι, αντίκρισα να κατεβαίνουν απ' το Βακούφ'κο ο πατέρας και η μητέρα, με τα γομάρια φορτωμένα κοπριά.

- Θα πάμε στα ουντζιάκια, είπε ο πατέρας υψώνοντας τη φορτωτήρα σαν ζύγωσε κατά χει.

Ο ήλιος ανέθηκε αρκετά ψηλά και ζέσταινε τώρα για τα καλά.

- Πιδιά μπήτσι του παγκύρ'. Πααίνου σιακάτ'.

Η ζωή έχει και υποχρεώσεις. Έριξα μια ματιά προς τα πάνω. Ο Λίας με την παρέα του έπαιζαν ακόμα σ'μάδα, απάνω στα Πετραίικα. Πήρα δύναμη και επιτάχυνα το βήμα μου για να φτάσω τους δικούς μου, που τώρα είχαν φτάσει κιόλας στον Αλάφη.

5.- Ο Καραντάνας***

Ο παπάς έβαλε το πετραχήλι, πήρε το Άγιο Ποτήριο, έδωσε το αναμμένο λαδοφάναρο σε ένα παιδί και κατηφόρισε αμίλητος από τον Αηλιά. Στο σταυροδρόμι τον είδαν οι Βουνεσιώτες, που έφερναν τρία φορτώματα κάρβουνα προς το χωριό. Ξεσκούφωσαν τα κεφάλια τους, κράτησαν τα κασκέτα στο χέρι και σταμάτησαν τα μουλάρια για να κάνουν το σταυρό τους, σε ακινησία.

Εκείνος με τη συνοδεία του προχώρησε, πέρασε τα πλατάνια στου **Ματσάρα** το σπίτι, το κοινοτικό πηγάδι, τα Καραμπτρέικα και κατευδύνθηκε προς το Λαγέικο σπίτι. Ο Λάμπρος ήταν στα τελευταία του και έπρεπε να τον μεταλάβουν.

-Έχεις τίποτε να μας πεις; Τον ρώτησε ο παπάς.

Όλον τον τελευταίο καιρό, που χαροπάλευε ο άρρωστος, κάτι δεν ξεκολλούσε απ' το μυαλό του. Έρχονται κάποτε οι τελευταίες στιγμές και ο άνθρωπος βλέπει τη ματαιιότητα του κόσμου αυτού. Θέλει να φύγει αλαφρωμένος για τον άλλο κόσμο. Δεν ήθελε κι αυτός να πάρει το μυστικό μαζί του. Ζητούσε, τώρα, συντετριμμένος συγχώρεση από το Θεό και για να βγάλει το βάρος, που τον πίεζε μέσα του, λέει με φωνή αδύνατη που έσβηνε στο λα-
ρύγγι του:

- Παπά μου, έχω μεγάλο κρίμα.
Έκανα φόνο!!

- Χριστός και Παναγιά, σταυροκοπήθηκε η γυναίκα του και έφερε το μανίκι στα μάτια της για να συγκρατήσει τα δάκρυα, που αυθόρμητα ξεκίνησαν καταρράκτες.

* * *

Ήταν η εποχή της λεβεντιάς και της παλικάριάς και η κατάσταση στα Κανάλια, επηρεασμένη ακόμα από τους πολέμους, τη σκλαβιά και την ανέχεια

Αλυκές Βόλου, 11 Αυγούστου 1957 (καδιστός)

*** Το χειρόγραφο του αφηγήματος αυτού δεν βρέθηκε στο αρχείο του συγγραφέα. Γι' αυτό το αντιγράφω από το φύλλο Νο 20, του Δεκεμβρίου 1985 και Νο 21, του Απριλίου 1986, της εφημερίδας «ΤΑ ΚΑΝΑΛΙΑ», που δημοσιεύθηκε σε δύο συνέχειες. (Σ.τ.Ε.).

δεν είχε στρώσει καλά. Αυτά τα χρόνια η οικογένεια ενός νοικοκύρη του χωριού, που είχε μια κόρη πολύ όμορφη, έμελλε να ζήσει μέρες τραγικές.

Ο Γιώργος Γκέκας, μεσ' στ' άλλα έχοντα, είχε και πρόβατα κάτω στην Πέτρα, στο Μπε-ηλίκι. Εκεί, λοιπόν, τζιομπάνο είχε τον **Καραντάνα**. Πρόκειται για το **Λάμπρο Λαγό**, που τον κόλλησε ο κόσμος αυτό το παρατσούκλι, γιατί ήταν τύπος αλάνταβος και νευρώδης. Ανήσυχος τύπος καθώς ήταν, «βαρούσε μες στα όλα».

Από καμιά φορά ο Γκέκας, απασχολημένος με τις δουλειές, έστελνε με το «πράμα» την κόρη του για να πάρει το γάλα κάτω στο μαντρί και να βαρέσει τη στρούγκα. Η καρδιά του τζιομπάνου αυτές τις στιγμές, χτυπούσε δυνατότερα για την Αριάδα κι όλο πρόσφερε τις περιποιήσεις του για να την καλοπάρει. Μα αυτή με τον τρόπο της έδειχνε πως δεν τις καταδεχόταν.

- Πού θα μι πας μωρή, θα σι κλέψου, την έλεγε και προσπαδούσε να δώσει στα λόγια τη χροιά του αστείου, για να μην την εξαγριώσει.

Αυτή η κοπέλα έκανε πολλές καρδιές στο χωριό να χτυπούν. Περισσότερο, όμως, απ' όλους «σιβδά» μεγάλο είχε ο Νικόλας. Έλιωνε κυριολεκτικά και με κάθε τρόπο φρόντιζε να της δώσει να το καταλάβει. Με τον καιρό έστειλε και προξενιό, οι δικοί της, όμως, το αρνήθηκαν. Αυτός επέμενε στέλνοντας κατά διαστήματα, κάθε φορά και άλλον προξενητή. Μάταιος κόπος. Στην επιμονή του αυτή δεν έφερε κανένα αποτέλεσμα κι άρχισε να πέφτει σε βαριά συλλογή.

Δεν γίνεται, σκέφθηκε. Η ζωή μου δεν έχει νόημα πια.

Με την πρόοδο του χρόνου τα σύννεφα που έπεσαν βαριά στην καρδιά του άρχισαν να διαλύονται, γιατί το μυαλό του σοφίστηκε μια διέξοδο. Θα κατέφευγε στη βία. Όμως, πώς; Στο σχέδιό του αυτό σκέφθηκε τον **Καραντάνα**.

Μια μέρα, λοιπόν, ζώνεται το πιστόλι, καθαλαίει τ' αλολο και μια και δυο τραβάει ίσια στο μαντρί, κάτω στα Πασιαλίκια. Για πεσκέσι πήρε μαζί του μια καπνοσακούλα φίσκα ψιλοκομμένο στο χαβάνι καπνό κι κάμποσα φυλλάδια τσιγαρόχαρτα.

Εκεί, μαζί με τον **Καραντάνα** λημέριαζαν οι επικηρυγμένοι **Καχρίλας** και **Μηλίγκης**, απ' τον κάμπο, που κρύβονταν μέσα στα σπαρτά, στα ραγάζια, στη λέβνη και στα χαντάκια γύρω. Ανάλογα με τις περιστάσεις έσμιγαν ή χώριζαν και κρύβονταν ο καθένας χώρια σε άλλη μεριά.

Μόλις αντίκρισαν καθαλάρη, θορυβήθηκαν. Ακούστηκε ένα σφύριγμα σιγανό και ένα ε... κοφτό, απάντησε. Εκείνη την ώρα ο **Καραντάνας** έβγαζε τα πρόβατα για τον απογευματινό σκάρο. Έβαλε την παλάμη πάνω από τα μάτια, γιατί ο ήλιος έπεσε και δεν είχε καλή ορατότητα για να δει τον άνθρωπο που ερχόταν κατά χει.

- Άι στα σκ'λια απού χει βρε κόπριου; Ισύ είσι κι μας λάμπαξις;

Έτσι υποδέχτηκε τον επισκέπτη και γύρισε κατά τον ένα, που ζύγωνε κατά χει κι αυτός, για να τον ξεδαρρέψει. Ο άλλος ληστής, κοιτώντας τη σκηνή σύμπτυσε τη φωτιά, εκεί που καθόταν και γύρισε τις ρόκες να ψηθούν, από την άλλη μεριά.

Η παρέα αυτή ήταν ένας κι ένας για την επιχείρηση που συνέλαβε ο Νικόλας.

Έκατσαν γύρω στη φωτιά, του πρόσφεραν ρόκες και τρώγοντας, κατέστρωσαν σχέδιο. Κανόνισαν τα πάντα με ακρίβεια. Θα την άρπαζαν απ' το δρόμο και θα στέλναν χαμπέρι στο γαμπρό να πάει να την πάρει σε καν' να δυο μέρες κοντύτερα.

* * *

Ο Γκέκας, που είχε το ντάμι λίγο παρακάτω απ' το Λουτρό, έστελνε κάποτε τη γυναίκα του και κάποτε τις κόρες του γρήγορα στο χωριό για να δέσουν τα γίδια και να ετοιμάσουν τις σπιτικές δουλειές. Έπρεπε να μαγειρέψουν, να ζυμώσουν, να φουκαλίσουν και να ετοιμάσουν τα τρουβάδια για την άλλη μέρα. Συχνότερα γι' αυτή τη δουλειά έστελναν την Αριάδα.

Αυτό το ήξεραν οι δράστες και ένα απόγιομα, σχεδόν βραδάκι, όταν ο ήλιος έπεφτε πίσω από τον Αηλιά και πριν αρχίσει ο κόσμος ν' αραδιάζεται κομπολόι στη στράτα για το χωριό κρύφτηκαν εκεί κοντά στον Πλατανάκο του Πόλια. Πλάκωσαν καταή, σε μια εσοχή από μα-ντένι, που έβγαζαν κάποτε πλάκες, για να μην περάσει καν'νας άλλος και τους δει.

Ήταν μήνας Τρυητής. Η κοπέλα εκείνο το απόγιομα περνούσε ανύποπτη, για το χωριό. Μόλις ζύγωσε σιμά, μπήδηξε ο ένας και την άρπαξε παραμάσκαλα για να την ακινητοποιήσει. Προτού εκείνη συνειδητοποιήσει το πράγμα, πετάχτηκε και ο Καραντάνας με τον άλλο και όλοι μαζί τη σήκωσαν στα χέρια. Αυτή έβαλε τα ουρλιαχτά κι ακούστηκε μακριά. Εκείνοι την τράβηξαν βορειοανατολικά απ' του Καραλή τη ράχη, για να πάρουν τον κατήφορο για το Σκατιάρη. Στην προσπάθειά της να απελευθερωθεί κλωτσώντας, τους ξέφυγε απ' τα χέρια και τη σέρναν έτσι σαν τσουβάλι μες στις πέτρες και στ' αγκάδια⁵.

Το μαντάτο διαδόθηκε σαν αστραπή. Ο Νικόλας με την παρέα του, το Θωμά Γιαννακό και το Λαμπράκη Καρανάσιο, λεβεντιές καμαρωτές εκείνη την εποχή, αγνάντευαν πάνω απ' τα Γκουνταλικά για να ιδούν τα αποτελέσματα. Όλο το χωριό αναστατώθηκε. Ο Κα-κατσιδης δέλησε να βοηθήσει την κατάσταση. Άρπαξε το τ'φέκι και τρέχοντας κάτω, προς το Αστρόχωμα, πετάχτηκε σαν αστραπή στο Κόν'σμα του Κωσταβάρα και έριξε μερικούς πυροβολισμούς τον κατήφορο. Από κάτω από το Χαβούζι έριξαν και οι απαγωγείς, γιατί ήταν κι αυτοί αρματωμένοι. Ο Μήτρος Δημητρακάκης, μικρό παιδί, τότε και σήμερα 84, που μας διηγείται το γεγονός, βγήκε στην άκρη της ρούγας του σπιτιού του να ιδεί τι χαλασμός είναι αυτός, που γίνεται. Τότε τον τράβηξε ο πατέρας του απ' το χέρι λέγοντας:

- Φ'λαξ' γιε μ', μη σι πάρ' κανιά σφαίρα απού κάτ', απ' τ'φικουλουγάν.

Η επιχείρηση έγινε με τέτοια ταχύτητα και δεδομένου ότι τα τσακάλια αυτά ήταν οπλισμέ-να, δε μπόρεσε κανένας να επέμβει ενεργά για να τη γλιτώσει. Και τα παρακάλια τα δικά της δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα.

Προχώρησαν προς τα κάτω και σε κάμποση ώρα κρύφτηκαν μέσα στα πανύψηλα κα-λαμπόκια. Μια φλογέρα μακριά μεγάλωνε τον πόνο της, παίζοντας το γνωστό λυπτερό

5. Μια άλλη εκδοχή για την απαγωγή της Αριάδνης Ντενίσσι, είναι καταγεγραμμένη στο βιβλίο: «Κανάλια Καρδίτσας: Το βιβλίο των αναμνήσεων» σελ. 161 (Σ.τ.Ε.).

τραγουδί: «Κίνησε η Όλγα μας πρωί ...». Στο μυαλό της κοπέλας, που δεν χωρούσε πως υπάρχει τέτοια σκληρότητα στον κόσμο, έμπαιναν όλες οι σκέψεις: Τι σκοπό έχουν; Θα την κακοποιήσουν; Θα γυρίσει ζωντανή στους δικούς της; Που θα την πάν τρεις άντρες μια γυναίκα, σαν το κρύο το νερό;

Η συμμορία, σιγά - σιγά και με κάθε προφύλαξη, προχωρούσε ανατολικά μέσα στα χωράφια, πηδώντας τα χαντάκια, ώσπου σουρούπωσε. Έφτασαν απ' όξω στο Πιτσαρί και κάδισαν να νυχτώσει καλά. Τα μεσάνυχτα, που κοιμήθηκε το χωριό, τράβηξαν για το σπίτι, που κανόνισαν από πριν για κρυψώνα κι αμπαρώθηκαν μέσα.

Εν τω μεταξύ απ' το χωριό, οι συγγενείς του Γκέκα, πήραν φαλάγγι τον κάμπο και την αναζητούσαν. Στα χαμένα, όμως. Πουθενά δεν την βρήκαν. Η καημένη η Γκέκαινα έκλαιγε και φώναζε στο ντάμι.

- Βγάλ' την Νικόλα μ' απ' τα χέρια τ'ς και θα στη δώκου ισένα.

Στο σπίτι αυτό την κράτησαν κλεισμένη κάμποσες μέρες, γιατί έπρεπε να ειδοποιηθεί ο γαμπρός με πολλή μυστικότητα. Την έδιναν κι απού καν' να ξεροκόμματο και λίγο νερό. Αυτοί τώρα φοβούνται και τον ίσκιο τους μην προδοθούν.

Σε τέτοιο περιβάλλον η ζωή της κοπέλας ήταν μαρτυρική. Της αποκάλυψαν το σχέδιό τους και τους λόγους που την απήγαγαν. Και για να μην τραβήξει πολύ το σκοινί ακόμα, σοφίστηκε μια πονηριά για να ελευθερωθεί.

- Εγώ δέλω, δέλω εσένα. Πάμε στον εισαγγελέα στην Καρδίτσα, για να «παρδούμε».

Αυτός άρχισε να το σκέφτεται, αλλά δεν αποφασίζει κιόλας, γιατί μπορεί να διαμαρτύρονταν αυτοί εκεί και να τον πιάναν στη φάκα.

Εν τω μεταξύ, ώσπου να πάρει την απόφαση εκείνος, αυτή έγραψε ένα σημειωματάκι και το έριξε έξω από το παράθυρο και ζητούσε βοήθεια. Αυτό το σημείωμα, κατά καλή της τύχη, το βρήκαν γρήγορα. Την άλλη μέρα το πρωί, χαράματα, έρτασε μια ομάδα ιππικού του στρατού απ' την Καρδίτσα και περικύκλωσε το σπίτι. Πιάστηκαν όλοι και οδηγήθηκαν στην Καρδίτσα και για την τόλμη τους αυτή, δικάστηκαν σε έξι - οκτώ χρόνια φυλακή ο καθένας.

Η κοπέλα αφέθηκε ελεύθερη. Τη μέρα εκείνη ο Χριστιάνης ήταν στην Καρδίτσα. Έμαθε το ευχάριστο και όταν γύρισε στο χωριό καβάλα στο γομάρι, φώναξε από πέρα απ' το Κόνισμα του Κυρίτση, το Ρόβολο, που ήταν μέσα στ' αμπέλι, κάτω από το σπίτι του.

- Εεε Βαγγέλ', φέρι μας σταφύλια ψ'λα στη στράτα. Φέρνουμε τη νύυφ'.

Την παραπάνω Κυριακή, στο γάμο του Γιαννάκη Καρκούλη, η κοπέλα που είχε έρδει εν τω μεταξύ, από την Καρδίτσα, βγήκε στο σεργιάνι στη Βρύση φορώντας πρόχειρη ντυμασιά και από πάνω είχε ριγμένο ένα γιλέκο του πατέρα της. Εκεί, λοιπόν, που χόρευε ο Θωμά Γιαννακός, στητός και καμαρωτός και έκανε πίσω - πίσω, κόντεψε να την πατήσει. Κι ακούστηκε να του λέει ο Νικόλας.

- Έι, απ' αγάλια. Του κουρίτς' τώρα είναι δ'κο μ'.

Αυτά έγιναν στα 1910, κατά τους υπολογισμούς των γερόντων. Η τύχη και η επιμονή βοήθησε το Νικόλα, σε κάμποσον καιρό να πάρει την καλή του και να πάει σ'όγαμπρος.

Στο χωριό συνηθίζεται, τις περισσότερες φορές, εκείνος που μπαίνει σώγαμπρος, να του κολλάν το επώνυμο του πεθερού του. Έτσι και ο Νικόλας Ντενίσης, έμεινε στα κατοπινά χρόνια ως Νικόλας Γκέκας!

* * *

Το καλοκαίρι μέσιασε και κόντευε να περάσει κιόλας. Ο κόσμος ανάγκαζε να μάσει καν'να φύλλο καπνό. Πολλοί είχαν ακόμη μεγαλόφυλλο δευτεράδι και τσακίζονταν να μάσουν κάμποσο για να προλάβουν ήλιο, να το ξεράνουν. Όλοι αυτόν τον καιρό λάβαιναν τα μέτρα τους. Να ταχτοποιήσουν όσο μπορούσαν καλύτερα τις δουλειές και να ξεχωρίσουν δεκάρες στην άκρη για τα έξοδα του πανηγυριού, που έφτανε...

Παραμονή. Ο ουρανός βαλάντωσε και βαριά σύννεφα κάλυψαν τον ορίζοντα. Όπου να 'ταν θα ξέσπαγε μπόρα. Τα τσίγκια εκείνων που είχαν ηλιάστρες στο χωριό, άρχισαν να τριζοβολούν. Συναγερμός και επιστράτευση όλης της οικογένειας για το σκέπασμα των αρμαδιών. Όσοι είχαν απλωμένες, τις μάζεψαν τόπια γλήγορα - γλήγορα και τα βάζαν μέσα. Αραιά και βιαστικά κάμποσοι, λες και κυνηγιόνταν, ξεχύθηκαν στη στράτα να παν σια κατ' να σκεπάσουν γιατί ήρθαν «γλήγορα» στο χωριό κι άφησαν τις ηλιάστρες ξεσκέπαστες.

Στη Βρύση είχαν μαζευτεί όσοι μπίτισαν νωρίς το αρμάδιασμα ταιριασμένοι στα καλά τους και το πανηγύρι άρχισε. Ο κόσμος σάστισε απ' τη συννεφιά. Καρέκλες μετακινούνταν. Καφετζήδες λάβαιναν τα μέτρα τους. Πολλοί έτρεχαν με τα καινούργια ρούχα να σκεπάσουν.

Ο Νικόλας κανόνισε με τον πεθερό του για το ποιος θα πάει στο ντάμι να σκεπάσει. Ήταν τώρα καν'να δυο χρόνια παντρεμένος

- Εγώ βαριώμαι, λέει, δεν πάω σια κατ'.

- Άι θα πααίνου 'γω, λέει ο πεθερός κι αμέσως κίνησε.

Έφτασε γλήγορα στο ντάμι, κάτω στο Λουτρό και σκέπασε. Πήρε μετά τον ανήφορο, για το χωριό, ενώ κάτι «σκαριάτες» - χοντρές σταλαγματιές άρχισαν να κατεβαίνουν απ' τη μαυρίλα τ' ουρανού, που σ' έπιανε πανικός γιατί προμηνυόταν δύελλα. Έφτασε τώρα κοντά στον Κ'τσόδεντρο λαχανιασμένος, ενώ η μπόρα άρχισε να δυναμώνει. Έβαλε το σάκο στο κεφάλι και προχώρησε. Τα ρέματα άρχισαν να κατεβάζουν ό,τι βρώμα υπήρχε μέσα. Εκείνο που έρχεται απ' του Καρκατσιόλη την Αχυρώνα και τροφοδοτούνταν απ' τα Κδαράκια και το άλλο που κατεβαίνει από τα Πλατανάκια του Σακελλάρη, καθώς και τ' άλλο που κατεβαίνει από του Ρόβουλου τον κατήφορο, είχαν φουσκώσει τόσο, που έγιναν χείμαρροι ορμητικοί.

Αυτή την κακιά ώρα βρέθηκε ο καημένος μέσα στη Δισκαριά και, προσπαδώντας να περάσει για να ριχτεί πέρα, παρασύρθηκε απ' το νερό και πάει...

Την άλλη μέρα ξημέρωνε της Παναγίας το δεκαπενταύγουστο. Ο καιρός ήταν καλός. Το χώμα ήταν πολύ νωπό και τα παπούτσια κάπου - κάπου κολλούσαν στη λάσπη. Ο Σκατιάρης έγινε λίμνη, σαν πέλαγος και οι κατεβασιές προσάρμοσαν μερικά σημεία κάτω στο ρέμα της Λοξάδας. Κάποιος γύφτος, λοιπόν, εκεί κάτω, που διάβαινε από κει, παρατήρησε κάτι σαν ποδάρι ανθρώπου, χωμένο μέσα στην άμμο. Φώναξε και άλλους και τι να δουν. Παραμέρισαν τα χώματα και σιγά - σιγά ανάσυραν, σκάφτοντας, ολόκληρο άνθρωπο. Μαδεύτηκε

στο χωριό αμέσως και πήγαν και παρέλαβαν το πτώμα.

Εκείνη τη χρονιά, αντί για πανηγύρια και χορούς, το χωριό θρηνούσε το Γιωργάκη, για το κακό το μεγάλο που τον βρήκε, καθώς και τη φαμιλιά του. Η καμπάνα χτυπούσε λυπητερά και όλο το χωριό φαρμακωμένο ξεκίνησε το νεκρό για το Παλιοχώραφο.

Οι χωριανοί τις επόμενες μέρες ψιδύριζαν και κουνούσαν με σημασία το κεφάλι. Σ' όλους επικρατούσε η γνώμη πως αιτία του χαμού του συγχωριανού τους, δεν ήταν μόνο η καταιγίδα. Ο Γκέκας είχε εχθρούς, ύστερα από τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν με τον **Καραντάνα**.

* * *

Είναι σκληρά της φυλακής τα σίδερα κι ας είναι για τους λεβέντες. Οι μέρες κυλάν μονότονες η μια κοντά στην άλλη. Ίδια τα μεσημέρια. Ίδια τα βράδια. Νύχτες μαρτυρικές και το κελί μυρίζει μούχλα. Το συσσίτιο λίγο κι άχαρο.

Πού 'ναι το γάλα, το τυρί, τα καρπούζια, οι ρόκες. Πού 'σαι βρε **Καχρίλα**, που ξετομάριζες στο πι και φι και ροδοκοκκίνιζες στη φωτιά τις προβατίνες. Πού 'σαι ξενοιασιά, ελευθερία και καλή ζωή.

Αυτά όλα αραδιάζονται στο μυαλό του **Καραντάνα** στις φυλακές των Τρικάλων, που περνούσε την ποινή του. Τα σκεφτόταν και εξωτερικούσε τα βάσανα και τον καημό του κατά την έξοδο στο προαύλιο της φυλακής στο **Γιώργο Τσιαούση**, που υπηρετούσε στρατιώτης στα Τρίκαλα και ήταν φύλακας στις φυλακές.

Τον λυπόταν η ψυχή του για την κατάντια του αυτή. Πονόψυχος καθώς ήταν σκέφτηκε κάτι παράλογο που θα τον εξέδετε φοβερά. Και μια μέρα του λέει.

- Θέλ'ς να ξικλιφτείς να φύγ'ς;

- Αχ, να βγω αφού δω κι αν δεν τουν σκουτώσου του μιζαβέγκ'; Εννοούσε το Νικόλα που τον έμπλεξε σ' αυτή τη ιστορία.

Συμφώνησαν και οι δυο και κάποια στιγμή, που την βρήκαν κατάλληλη, ο **Τσιαούσης** κρέμασε το όπλο από ψηλά απ' τον αυλόγυρο, που ήταν το φυλάκιο, για να πιαστεί ο **Καραντάνας**, να τον τραβήξει απάνω και από κει, με τον ίδιο τρόπο να τον κατεβάσει απ' όξω να δραπετεύσει. Στα χαμένα, όμως. Ο ταλαίπωρος είχε τέτοια εξάντληση απ' τις στερήσεις, που δεν σηκωνόταν ούτε ένα μέτρο ψηλά. Κι έτσι χάθηκε κάθε ευκαιρία για απόδραση.

Η μοίρα του τον έγραψε να αρρωστήσει και να πεθάνει πικραμένος. Έτσι έζησε ο Νικόλας και η Αριάδα την ευτυχία τους βγαλμένη από τόση πίκρα, γιατί έχασε τον πεδερό του και φρόντισε και τη Γκέκαινα, που στα νιάτα της κι αυτή ήταν πολύ όμορφη. Αυτό το βεβαιώνει και ο **Ξενοφών Χαλάτσης**, σήμερα 88 χρονών από μια δική του εμπειρία, που τη διηγήθηκε μια μέρα.

«Το '97, ήμουν δεν ήμουν στην πρώτη του Δημοτικού. Εκείνη τη χρονιά ο πατέρας μου έφκιασε καλαμποκάλωνα στον ντάμι του **Γιώργου Γατή** (πρόκειται για το ντάμι που βρίσκεται κάτω από τον αμαξιτό δρόμο στην ομώνυμη κύκλα του **Γατή**). Μια μέρα, θυμάμαι, που ξεφλουδούσαν τις ρόκες και τις πετούσαν στ' αλώνι. Ενώ ο σωρός ήταν ακόμη στην αρχή, εγώ τον ανακάτεψα για να βρω κάν'να ξυλάγγουρο για να το κόψω με τον καινούργιο «κο-

Λοκοτρώνη», που τον φέραν από τον Πύργο την ημέρα των Δώδεκα Αποστόλων.

Σαν λιάνισα ένα καρπουζάκι που βρήκα, άρχισα να παίζω παίρνοντας φρούσμα και πηδώντας μέσα στο σωρό απ' τα νωπά ροκόφυλλα και βούλιαζα ως το λαιμό κάνοντας χάζι. Κάποια στιγμή αντίκρισα τον πατέρα, που ανηφόριζε απ' το μονοπάτι του αυχένα της ράχης και ανέβαινε απ' το Λουτρό, ίσια πάνω. Τον πρόσεξα, γιατί άκουσα τη φωνή του που φώναζε τα πράματα και βγήκα στην άκρη του ντουβαριού. Τα γομάρια ανέβαιναν αγκομαχώντας βαριοφορτωμένα, γιατί κάθε σακί αξεφλούδιστες ρόκες ήταν ατάραχο. Πετάχτηκα για λίγο να δω τις στημένες παίδες δίπλα στ' απόσκια που τις είχαμε στα σιάματα απάνω στις πουρδαλιές. Μια π' αυτές ήταν ξεπρατζαλισμένη και την ξεκρέμασα για να τη στήσω ξανά. Δεν τα κατάφερνα, όμως, και τόσο και την παράτησα, με το σκάνταλο κρεμασμένο, όταν με φώναξε ο πατέρας, γιατί είχε φτάσει εν τω μεταξύ επάνω:

- Έλα πιδί μ' να νταϊακώεις τη φουρτουτήρα ιδώια λίγου να ξιφουρτώσουμε για να προλάβου κανιά στράτα ακόμα, νύχτουσι.

Ο ήλιος έγειρε. Πέρα στο Μούρκ τα σταφύλια γλύκαναν για καλά και οι τελευταίοι αυτής της μέρας, που πήγαν να πάρουν, βιάζονταν, να μην ισκιώσουν τ' αμπέλια κι ακούσουν τη σφυρίχτρα του δραγάτη να σημάνει τη λήξη των επισκέψεων σ' αυτά.

Ο ίσκιος σε λίγο βάδιζε προς τον κάμπο. Τώρα ήταν στη Λάσδα λίγο παρακάτω από την εκκλησιά της Παναγίας και γλήγορα θα κατακτούσε όλον το δεσσαλικό κάμπο, για να πέσει η νύχτα. Θα φεύγαμε ύστερα για το χωριό. Όλοι καβάλα στα ζώα και ο πατέρας με ένα από τα παιδιά του Γατή, θα κοιμόνταν εδώ τη νύχτα να φυλάξουν τις ρόκες, γιατί υπήρχε φόβος για κλεψιά.

Η ατμόσφαιρα ήταν ευχάριστη και η κοιλιά μου γουργούριζε από την πείνα. Κοίταξα προς τον τρουβά, που ήταν κρεμασμένος στον πλάτανο, αλλά για τα μέτρα μου ήταν αρκετά ψηλά. Σκέφτηκα να ψάξω στην καλάδα μπα κι έχει τίποτα ράγες, να στομώσω λίγο την πείνα, όταν βλέπω το Μήτρο, που καθόταν σταυροπόδι και πελεκούσε μια φούρκα με το μαχαίρι, να σηκώνεται και να δείχνει με το χέρι προς τα κάτω στα βαρκά.

- Τήρα, τήρα μωρέ!!

Βγήκαμε, τότε όλοι στην άκρη στο πεζούλι, στο ισιάδι του νταμιού και προσπαδούσαμε να δούμε. Η Γκέκαινα ήταν στο χωράφι μόνη της, κάτω στην τρανή μοιρασιά. Ήταν, τότε, νέα κι όμορφη και φορούσε μια κόκκινη φούστα της φωτιάς. Έτσι τράβηξε την προσοχή της τούρκικης περιπόλου, που περνούσε πιο πέρα από κει. Μόλις την είδαν Λόξεψαν προς το μέρος της. Αυτή, στη δέα τους, τρόμαξε κι έτρεξε μέσα στα χωράφια να κόψει δρόμο και να φτάσει γλήγορα στο ντάμι, που ήταν λίγο πιο κάτω απ' το Λουτρό και βρίσκεται και σήμερα. Εκείνοι σε κάθε αλλαγή κατεύθυνσης που έκανε η γυναίκα, άλλαζαν κατεύθυνση, με στόχο πάντοτε αυτήν.

- Παναγιά μ', τι γίνεται τώρα;

Η οργή όλων μας κορυφώθηκε κι αυξήθηκε το μίσος μας γι' αυτούς.

- Βρε μπιζιβέγκ'δισ στικάτι, κι θα σας δείξουν ιγνώ.

Δεν χάνει καιρό και ο Λαμπράκης Γατής, παλικάρι πάνω στον καιρό του, τότε, πετάει το φιλούτσικο ροκόφυλλο, που το σάλιωνε εκείνη την ώρα για να το κάνει τσιγάρο με λαδραίο καπνό, αντί για τσιγαρόχαρτο, τρέχει μέσα στο ντάμι, ανασπκώνει τις ξερές καλαμποκιές και βγάξει το γκρά. Βγαίνει γλήγορα όξω, γονατίζει στην άκρη του πεζουλιού, για να στηρίξει το όπλο και μπάμ, μπάμ, ρίχνει καν'να δυο μπαταριές προς τα κάτω. Αυτοί κοντοστάθηκαν κοιτώντας προς τα πάνω κι αμέσως γύρισαν πίσω. Κατάλαβαν πως η γυναίκα δεν ήταν ανυπεράσπιστη τελείως. Το ηθικό τους έπεσε και πήρε θάρρος η κυνηγημένη κι έφτασε στο ντάμι χωρίς χτυποκάρδι. Φαίνεται πως εκείνη την περίοδο οι Τούρκοι δεν ήταν τελείως ασύδοτοι.

Αυτό το δείχνει και το γεγονός ότι κατά την αναχώρησή τους από τα μέρη μας, ύστερα από κάμποσον καιρό, οι Καναλιώτες τους πυροβολούσαν στη Λοξάδα από πάνω από του Γκαβαρδίνα και από το Νεράκι και ενώ σκότωσαν έναν απ' αυτούς, δεν γύρισαν πίσω να εκδικηθούν. Τράβηξαν έντρομοι το δρόμο τους για την υποχώρηση».

* * *

Έτσι κλείνει η πολυτάραχη αυτή ιστορία με επίκεντρο το Νικόλα. Τον θυμάμαι καλά και τον φαντάζομαι ν' ανεβαίνει σιγά - σιγά με το μπαστούνι το γκαλντερίμι από το σπίτι του προς την πλατεία. Άνθρωπος νοικοκύρης, κοινωνικός και δίκαιος, είχε την εκτίμηση του κόσμου όλου. Τιμήθηκε με το αξίωμα του προέδρου στο χωριό, πριν από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο κι έκανε αρκετά κοινωνικά έργα, για το κοινωνικό σύνολο.

Ιούλιος 1979.

6.- Κώστα Καπούλας

- Ιέλα μέσα Κώτσιου μ' να σι βάλου τα γναλιά. Ιέλα μέσα να σι θκιάσου ένα μπλαδρί μι λατουρέτσιν', να στ' ακουλήσου στην πλάτ', μπάκι γυρέψ'ς.

- Άφ'σι μι σι λέου, στου διάουλου κι τα μπλαδριά κι τα μαϊλίκια.

Τεντώθηκε απόξω απ' την πόρτα στη ρούγα, και «άαχ» βόγκηξε αναστενάζοντας. Έστριψε τσιγάρο, κόλλησε το τσιγαρόχαρτο με σάλιο, περνώντας το με τη γλώσσα, τ' άναψε τσακμακώνοντας τον πριόβολο, για να παρ' φωτιά η ίσκνα και τράβηξε την πρώτη ρουφηξιά. Η μαγκούφα η περιπλευμονία τον γκρέμισε και τον έστελνε κατ' ευθείαν στο Παλιοχώραφο⁶.

Είπι η μαύρους να βγάλ' ικείια απαναδέ καμπόσ' σαπόπετρα για ν' αυγατίσ' του κουνάκι

Χάλκη Λάρισας: 16 Μαΐου 1948 (όρδιος επάνω)

6. Παλιοχώραφο έλεγαν οι παλιότεροι Καναλιώτες, μέχρι και τη 10ετία του 1960 το παλιό νεκροταφείο που ήταν στη θέση πάνω από τις «Ακακίες», εκεί όπου σήμερα βρίσκεται το Γυμναστήριο Καναλίων (Σ.τ.Ε.).

τ' μι ένα μαειριό. Ιδρουμένους κι μπαϊλ'σμένους καθώς ήταν, την άρπαξι χουρίς να του καταλάβ'.

Η γιατρός η **Λάμπρου Μακρής** απ' ήρδι του Σαββάτου, διάγνουσι την αρρώστια κι τουν σύστ'σι «καθ'σιό» κι γιατρικά. Αυτός απ' δεν είπχι πουτέ στη ζουή τ' ούτι όλιου, τον έβρισι άσχημα.

- Στα συντρίμια απού δω κι συ τσιουγλάν', τουν χούιαξι η μπάρμπας μ', δε μι λείπ' τίπουτα.

Αλύγιστους, ξιρουκέφαλους, μι βουλγάρ'κου κιφάλ' (τα μουλουγάει η **Βαγγέλ' Καπούλας**), δεν έπιρσι απού ιμάν'. Καρτιρούσι την κακιά τ' μοίρα, σβαρνώντας χουρίς να δέχιτι γιατριές κι βουήδικις.

Μέρα Τιτράδ' έπισι στου στρώμα κι του Σαββάτου πήραν του γιατρό. Την Παρασκευή του βράδ' τουν ζόρ'σι πουλύ η παπούζου μ' κι του έβαλι γυαλιά. Σαν είδι του αίμα τ' κατάμαυρου απ' τσι κουρτιές βιντούζις, απιλπίσ'κι κι είπι μέσα τ'.

- Άι, δε θα κάνου προυκουπή!

Του Σάββατου τ' απουγιματάκ' πήγα σπíti τ' να του πω:

- Είπι η πατέρας μ', ταχιά να 'ρ'ς απάν' να χουρέψουμι, ξικινάμι γάμου.

- Ααχ να μπόρ'γα.

Έφιβγα ματα πάλι για του σπιτι μ'. Σι κανιά μ'ση ώρα άκ'σαμαν την καμπάνα.

Ήξιρα σι τι κατάστασ' βρίσκουνταν κ' είπα μι σιγουριά.

- Άι, πάει η μπάρμπας μ'.

Την Κυριακή τουν κήδιψάμαν κι κουντότιρα γίν'κι η γάμους της αδιρφής μ' τσι Βασίλου, μι του **Χρήστου Κασ'νά**, γιατί είχι κινήσ' κι δεν αναβάλλουνταν!

Είδα τουν μπάρμπα μ' πιθαμένουν κι δεν πίστινα στα μάτια μ'. Θάμπουσα απ' τα δάκρυα που γκυλούσαν ασταμάτητα απ' τα μάτια μ', κι του μυαλό μ' ζουντάνιι τις εικόνις με τα κατουρδώματά τ', όπους τα μουλουγούσι η πατέρας μ', η Παναϊώτ'ς. Αυτόν τουν ατίδασου, αυτό του κνούδαλου, να γκρεμίσ' ου Χαρουντας στο τσιάκα - τσιάκα; Απίστευτου.

Όντας του '97 ματαήρδαν οι Τούρκ' στη Θεσσαλία καμπόσα παλικάρια γυρίζοντας απ' το μέτουπου, δεν παράδουσιν ντιπ τα όπλα και τράβηξαν ίσια σια πίσω κατ' τη Γόλ'τσα για να μείνουν αδούλωτ'. Μερικοί απ' αυτούς ήταν η **Λαμπράκ' Πρίντζιους**, η **Βασιλάκ' Πάσκους**, η **Σουτήρ' Πέτρους**. Μαζί μ' αυτούς πήγι κι η μπάρμπας μ' **Κώστα Καπούλας**, αντάρτ'ς απού γεννησιμιού τ'. Ικεί πιρνούσαν μέρις δύσκουλις. Έρδουνταν ούλ' απού κανιά βουλά κρυφά στου χουριό για να δουν τσι δικοί τ'ς, να πάρουν φουμί κι να γλέπουν την κατάστασ' κι τσι κινήσεις των Τούρκων.

Ένα απόγιομα του Δεκέμπρ' ήταν η αράδα του Κώστα να 'ρδει για φουμί κι κατέφ'κι στην πλατεία να κουριυτεί. Οι Τούρκοι έστελναν κάδι μέρα περίπουλου απ' του Φανάρ', η οποία είχε στέκ' στου Βακούρ'κου, απάν' απ' την ικκλησιά, απ' ήταν του πρώτου σκουλείου του χουργιού. Εκεί μάζουναν ξύλα κι άναβαν φουτιά, σε μια γουινιά του γραφείου.

Ικείν' τη στιγμή ήρδαν άοπλ' στη Βρύσ' να νιφτούν καν'να δυο απ' αυτούς. Τέσσιρ' νομάτ' στρατιώτις. Ακριβώς τότες, πάρ' τον και τον Κώστα, που κατέβαινε απ' τον Αηλιά με τη

γκλούτσα στο χέρ'. Μόλις ξικάμπ'σι ικεί στου Λουκά του μαγαζί, βλέπ' τσι τουρκαλάδισ να πλένουντι με την ψυχία τ'ς, να συζητάν κι να τηράν τσι γυναικίς, που πιρίμιναν να γιομίσουν τσι στάμνες και τσι βαρέλιν, και όταν τσι καπνίσ' αυτούς να φύγουν. Τότις τ' ανέβηκι του αίμα στου κιφάλι τ'⁷. Καρτέρεσε λίγο χοροπηδώντας απ' την οργή του. Αστραπιαία πέρασε απ' το μυαλό του, πως τα σκυλιά αυτά πήγαν στο ντάμι και λάμπαξαν την εγγονή της Χάιδως, την αδερφή του Μήτρου, με αποτέλεσμα να φύγει τόσο νέα απ' τη ζωή.

Λεβεντονιά και νταϊλιάνα καθώς ήταν η κοπέλα την έκλεισαν οι γονείς της σε ένα ντάμι σε μια επιδρομή των Τούρκων στη Λάσδα κι αυτοί κρύφτηκαν αλλού. Μόλις ζύγωσαν σ' αυτό οι Τούρκοι δεν μπόρεσαν ν' ανοίξουν, παρ' όλες τις προσπάθειες, για να την πάρουν. Τρομαγμένη αυτή τρύπωσε και μέσα στο χορτάρι, που ήταν σε τσιρένια, τότε.

Από εκείνο το γεγονός, η κοπέλα πήρε τέτοια τρόξα, που δεν το πήρε ξανά επάνω της. Σε λίγο καιρό έσβησε, μα δεν ξεχάστηκε ποτέ.

Σφίγγει μια φορά τα δόντια ο Κώστας και με πεντέξι αποφασιστικές δρασκελιές βρέθηκε μπροστά τους. Τους άρχισε λυσσασμένος στο κυνηγητό και τους σκόρπισε βαρώντας με την κλούτσα. Μόλις, τρομοκρατημένοι από τη λαχτάρα, που δεν την περίμεναν, έκαναν κατ' την εκκλησιά σιαπέρα, έκοψε κι αυτός απάνω φοβούμενος τα ενδεχόμενα επακόλουθα.

Το νέο μαδεύτηκε αστραπιαία στο χωριό και οι Τούρκοι έλαβαν όλα τα μέτρα τους για να μπορέσουν να τον τσακώσουν. Από τότε οι φρυγάδες ειδοποίησαν να τους πηγαίνουν το ψωμί στα Καπ'λίκια ντάμια, πέρα στ' Αποστολάκη τη Βρύση. Ο συνηθέστερος δρόμος για να παραλαμβάνουν το ψωμί, ήταν απ' τα Φτιλιάδια. Όποιος είχε αράδα, ερχόταν στο Γιώργο Καπούλα -πατέρα του Κώστα- που καδόταν τα βράδια εκεί στο ντάμι, έπαιρνε τον τρουβά και με προφύλαξη μεγάλη γύριζε πάλι στη Γόλ'τσα.

Οι Τούρκοι έμαθαν απ' το Γιώργο Τέττα, πως ο δράστης που βάρεσε τους δικούς τους ήταν ο Κώστας. Άρχισαν να βάζουν περιπολίες παγανά πέρα - πέρα, απ' τον Αλή μέχρι πέρα στη Στρατώνια ακόμα και τη νύχτα.

Ένα απόγεμα ο Κώστας, που είχε σειρά να 'ρδει για ψωμί, άφησε πιο πέρα το μονοπάτι απ' τα Φτιλιάδια και ανέβηκε απ' τη γκορντζιά του Βάλλα στη ράχη, για να βλέπει καλύτερα τις περιπολίες. Έσμιγε η μέρα με τη νύχτα, σαν, κατά κακή του τύχη, αντίκρισε εκεί πέρα μια περίπολο από τρεις Τούρκους και κοντοστάθηκε.

- Γκελ, γκελ γκιαούρ (άπιστε), του φωνάζει ένας.

Επειδή δεν μπορούσε να γυρίσει προς τα πίσω, προχώρησε μουνδιασμένος και τους ζύγωσε. Ένας απ' αυτούς τον έπιασε τα χέρια και τα μύρισε, μήπως μύρισαν μπαρούτι.

- Κιουπέτι (σκυλί) είσαι αντάρτης, τι χαλεύ'ς εδώ;

- Ήμιαν στο μαντάν' αφέντη μ' κι άργησα να 'ρθω στο χωριό.

Πρέπει να' ταν κουτός να τον πιστέψει. Αν ήταν όπως τά 'λεγε θα έπρεπε να 'ρχεται απ'

7. Στο σημείο αυτό τελειώνει η αντιγραφή από το πρωτότυπο χειρόγραφο του συγγραφέα, λόγω απώλειας των επομένων σελίδων του και συνεχίζεται από το φύλλο 19, του Οκτωβρίου 1986, της εφημερίδας «ΤΑ ΚΑΝΑΛΙΑ», σελ. 2, με τον τρόπο που είναι ακριβώς καταγεγραμμένα εκεί (Σ.τ.Ε.).

το δρόμο και όχι μέσα από τα γράβαλα. Αμέσως ο επικεφαλής σήκωσε το μαρτίνι να τον βαρέσει. Ψύχραιμος ο Κώστας τραβάει στα κουσιού την κάμα πού 'χε κρυμμένη κάτω από το «σάκο» και τη σήκωσε με τη μύτη προς τον Τούρκο.

- Σ' έφραγα παλιόσκυλο.

Τον ξάφνιασε κι ώσπου να σηκωθούν οι άλλοι δυο που κάδονταν καταή, τον παίρνει σβάρνα, τον έριξε κάτω κι έκοψε αστραπή τον κατήφορο προς το Μπιριγιάννη. Εκείνοι από πάνω φώναζαν στους άλλους τρεις που ήταν παρακάτω στο μονοπάτι που οδηγεί προς το Βουνέσι.

- Πιάστε τον, πιάστε τον.

Αυτοί τον είδαν που έτρεχε και πιάνοντας τα χέρια τους, έκαναν φράχτη, για να τον εμποδίσουν να περάσει. Με την ορμή, που είχε ο Κώστας, έπεσε πάνω στο μεσαίο και τον παρέσυρε και βρέθηκαν και οι δυο μέσα σ' ένα παρακείμενο ρεματσούλι. Σηκώνεται γρήγορα και δώσ' του σφεντόνα τον κατήφορο. Καλυμμένος απ' τα κλαριά παρακάτω, έκοψε προς τα πέρα στα Σφυντάνια. Έστριψε ύστερα κατά τον Αλή, χαμηλά που είναι μια σπηλιά, χώθηκε μέσα και ξενύχτησε εκεί κουρνιασμένος ως το πρωί.

Σαν έφεξε ο Θεός τη μέρα, τράβηξε σια πάνω κατ' το ντάμι τους, έκρινε τον πατέρα του να του δώσει τον γκρα που είχαν κρυμμένο στα χατίλια, τον παίρνει στα χέρια και τραβάει δυο ντουφεκίες τον ανήφορο, στο μέρος που τον εμπόδισαν ψες οι άπιστοι.

Από τόπο σε τόπο ξαναγύρισε στη Γόλ'τσα και για τα παλικάρια τα πράγματα δυσκόλεψαν κι άλλο τώρα. Έπρεπε ν' ακολουθούν κάθε φορά καινούργιο και απίδανο δρομολόγιο, γιατί οι Τούρκοι το 'βαλαν πείσμα να τους πιάσουν, για να προδώσουν και τους άλλους για να έρθουν να δηλώσουν υποταγή.

Κάποιο μοιραίο βράδυ, βοηθούμενοι από τον **Τέττα**, έστησαν караούλι τον Αηλιά και κει στο Παλικόπρι, ο Κώστας, πιάστηκε χωρίς να το καταλάβει, παρόλο που ερχόταν προσεκτικά προς το χωριό. Τον έδεσαν πισθάγκωνα και τον τράβηξαν ίσια για το Φανάρι.

Εκείνη τη νύχτα τον έκλεισαν σ' ένα κατώι στο σπίτι του **Παπαβασίλη**, εκεί που ήταν τα Γραφεία με τη φρουρά. Την άλλη μέρα θα τον ανάκριναν και θα τον στέλναν στο Βελεμίστι για τα περαιτέρω.

Κατά το απογευματάκι της άλλη μέρας, που θα γινόταν η ανάκριση, τον έλυσαν και περίμενε όξω στο μπαλκόνι να τον φωνάξουν μέσα. Όσπου να χουζουράψει ο διοικητής και να πει τον καϊμακλή καφέ του, ο Κώστας κοίταξε μακριά κατ' τα ελεύθερα βουνά, τη Γράλιστα, την Καππά, κι ανάσανε βαθιά. «Μεγάλο πράγμα η λευτεριά». Σκέφτηκε τι μπορούσε να τον περιμένει και θυμήθηκε τα λόγια που τους έμαδε ο δάσκαλος για το Ρήγα τον εθνομάρτυρα: «Καλύτερα μιας ώρας ελεύθερη ζωή ...»

Η τόλμη και η ψυχή, που είχε ο Κώστας ήταν άλλο πράμα. Σαν αστραπή συνέλαβε ένα σχέδιο στο μυαλό του. Κοίταξε το λοχία. που τον φύλαγε στο μπαλκόνι, σήκωσε το χέρι του κι έδειξε προς τα μέσα.

- Τσιαούσ' αφέντ' σε κρένει ο Μπίσμπασης να πας μέσα

Εκείνος ο μπουνταλάς, το πίστεψε. Νόμισε πως δεν άκουσε την υποτιθέμενη κλήση και

τσακίστηκε να πάει μέσα. Ο Κώστας που ζύγιασε τα πράγματα από πριν, από πού θα το σκαξε, δίνει ένα σάλτο, εκμεταλλευόμενος την απουσία του λοχία, αμπ'δάει απάνω στην κληματαριά, που ήταν κάτω από το μπαλκόνι, γλιστράει σαν αϊλουρος από μια ψηλή φούρκα, απ' αυτές που στήριζαν την κληματαριά και δώσ' του καπνός, τον κατήφορο. Όσπου να πάρουν χαμπάρι τι έγινε, ο Κώστας είχε απομακρυνθεί πολύ.

Τον ακολούθησαν μερικοί στρατιώτες, αλλά δεν τον ντουρέκισαν γιατί από τον Άγιο Σεραφείμ ερχόταν κόσμος. Δυο - τρεις πήγαν απ' το προσηλιακό μέρος για να βγουν στα «μαστόρικα», μήπως γυρίσει από κει προς τη Λοξάδα. Και πράγματι τον είδαν μακριά απ' τα «μαστόρικα» να ροβολάει λαχανιασμένος τον κατήφορο. Κάποιοι Φαναριώτες ανέβαιναν προς τα πάνω. Οι Τούρκοι τους φώναζαν να τον πιάσουν. Κανα δυο κάναν δόθεν προσπάθεια να τον πιάσουν, αλλά αυτός με σπρωξιάς τους απώθησε και τους ξέφυγε. Τρύπωσε στα κλαριά στο τρανό το ρέμα, ύστερα στ' άλλο και σαν το λαγό χάθηκε απ' τα μάτια τους.

Πήγε μπουσ'λώντας απαγάλια και τρύπωσε στη σπηλιά του Τσιανάκα, που είναι χαμηλότερα κάπου, απ' το σημερινό νεκροταφείο. Το βράδυ, ταλαιπωρημένος και θεονήστικος, έφτασε στα πρώτα σπίτια και τον φιλοξένησε ο παππούς **Μήτρο Κυριάκης**. Ο **Τσιουντσιούρης** την άλλη μέρα ειδοποιημένος από το διοικητή του Φαναρίου κάλεσε τον πατέρα του Κώστα και το θείο του Παναϊώτη, για να τους ανακοινώσει:

- Πρέπει να βρεθεί ο Κώστας, να παραδοθεί και να κάνει μετάνοια για να ζητήσει συγχώρεση από τον Μπίσμπασ'. Αλλιώς θα 'χουμε αντίποινα σκληρά.
- Πρόσεχε καλά κυρ Βαγγέλη, του λέει ο πατέρας του, μην τύχ' κι του χαλάσουν του παιδί; Θα βάλου φρουτιά κι θα κάφου ούλου του χουριό.
- Μην ανησυχείς, θα το κανονίσω εγώ.

Κανονίστηκε τότε θα 'ρθει ο Μπίσμπασης στο χωριό για να γίνει καθώς συμφωνήθηκε.

Όταν μια μέρα ήρθε ο διοικητής από το Φανάρι και ο πατέρας με τον Παναϊώτη τον πήγαιναν συνοδεία στο καφενείο του **Τσιουντζιούρη**, του είπαν:

- Είπε ο Τσιουντζιούρης για να μπορέσουμε να πάρουμε χάρη για σένα, πρέπει να κάνεις τεμενά και να φιλήσεις το φτερούδι από το χιτώνιο του Μπίσμπαση.
- Του γάμ'σα του κερατάκ' απ' τουν πέταϊ, απ' θα τους προυσκυνήσου κιόλα.

Το κεφάλι του δεν γιόμωσε ότι για να ελαφρύνει τη θέση του, χρειαζόταν και λίγα παρακάλια και να δείξει ότι μετανιώνει. Τελικά τον έπεισαν. Τι να 'κανε; Μπρος βαθύ και πίσω ρέμα. Στο καφενείο σαν ζύγωσαν μπήκαν πρώτα οι άλλοι και τον καλούσαν κι αυτόν.

- Έλα.

Σαν είδε αυτός τον Μπίσμπαση απ' την πόρτα με τη συνοδεία του να συζητάει με τον **Τσιουντζιούρη**, που είχε ανάψει την τσιμπούκα του, μακριά σαν μπαστούνι και κάπνιζε, προς στιγμήν δέιλιασε. Αναδάρρησε, όμως, σαν άκουσε τον διοικητή να του λέει:

- Γκελ μπε (έλα βρε).

Μπήκε δειλά και με τα μάτια κατεβασμένα. Ο κόσμος γύρω παγωμένος τον κοιτούσε. Προχώρησε κι άπλωσε το χέρι να πιάσει το χιτώνιό του. Αυτό ήταν απόδειξη για το διοικητή

ότι τον υπέταξε και δεν τον άφησε να σκύψει. Μόνο του είπε:

- Γκιτ μπε (τον έφτυσε). Φτού μπε ασλάν (φτου βρε λιοντάρι).

Τον δαύμασε πραγματικά για την ψυχή και την τόλμη που είχε να κάνει τέτοιες ζαβολιές στους «αφέντες» και τον έδιωξε. Με την ουρά κάτω στα σκέλια ο Κώστας έφυγε σκυφτός και χαρούμενος γιατί ακόμα και οι οχτροί αναγνωρίζουν το θάρρος και την παλικάριά του, ενώ ο Τσιουντζιούρης μετέφρασε απ' τα τούρκικα, πως πρέπει να κάτσει φρόνιμα και να μην ξαναδώσει τέτοιες αφορμές.

Το κράτησε μέσα του ο Κώστας. Τέτοια ταπείνωση δεν τη σήκωνε ο δικός του χαρακτήρας. Ματαπήγε στους συντρόφους του πίσω στη Γόλ'τσα και γιόρτασαν με χαρές την επιστροφή του. Του 'μενε, όμως, να ξεκαθαρίσει τους λογαριασμούς του με κείνον που τον πρόδωσε.

Δάκωσε το μαχαίρι μια μέρα και πήρε μαζί του δυο συντρόφους. Θα πήγαινε να βρει εκείνον τον άτιμο να πάρει πίσω εκδίκηση. Πήραν παραπέρα τις ράχες χώθηκαν στα Σφυντάνια και τράβηξαν κατ' την Κρύα Βρύση. Από κει πήγαν προς το Κουρί γιατί ήξεραν πως ο Τέττας εκεί τρούρα βοσκούσε τα πρόβατα.

Για να μην τον δει και τον αναγνωρίσει και κρυφτεί, όμως, έστειλε τους άλλους δυο να τον τσακώσουν και να τον φέρουν ζωντανό. Εκείνοι έκρυψαν τα κουμπούρια τους και «έκαναν» του τζομπαναρέους, για να μη δώσουν υποψίες, κατέβηκαν τη ράχη προς τις Νεροφαϊές, γιατί εκεί είδαν ένα κοπάδι. Μόλις ζύγωσαν ρώτησαν τον τζομπάνο.

- Ωρέ δέλουμε το Γιώργο Τέττα να σμιζουμε. Μπα κι τον είδες;

Αυτός το μυρίστηκε, γιατί ήταν πονηρός και επειδή ήταν τελείως άγνωστοι οι επισκέπτες, τους είπε:

- Αυτό του παλιοτόμαρου δέλιτι; Να του ικεία απού πέρα στη ράχ'.

Και τους έδειξε ένα άλλο κοπάδι απέναντι.

Οι άγνωστοί του πήραν κατεύθυνση προς τα εκεί. Πλησίασαν το άλλο κοπάδι και είπαν:

- Γεια σου Γιώργου.

- Ποιον Γιώργου δέλιτι;

- Τουν Τέττα, δεν είσι ισύ;

- Η Τέττας πιδιγιά μ' είνι ικείνους ικεί κάτ'.

Κατάλαβαν, τότε, τη γκάφα που τους έκανε και έτρεξαν πάλι προς τα κει κάτω. Ο Τέττας, όμως, είχε παρατήσει τα πρόβατα και έγινε άφαντος. Αργότερα μαθεύτηκε πως έφυγε για την Τουρκία. Έπιασε δουλειά σ' έναν εκεί πέρα, χουσμεκιάρης. Από κει με τον καιρό κάλεσε και τον αδερφό του.

Πέρασαν χρόνια και ζαμάνια. Εδώ ξανάγινε ελληνικό. Με την οπισθοχώρηση του '22, ο Τέττας κίνησε κοντά στο στρατό μας και νάτος πάλι στο χωριό. Κατά μια ειρωνεία της τύχης, ο Τέττας που πατούσε καπνά, στο χωριό, παρέα με τον Ξενοφών Μακρή, το Λάμπρο Γατή, το Σαρανταυγά, βρέθηκε μια μέρα στο σπίτι του Κώστα.

Αυτή την εποχή, του Κώστα το ινάτι ξεδύμανε και δεν καταδέχτηκε, ούτε καν να τον ζητή-

σει τον λόγο, τον Τέττα και να του θυμίσει το γεγονός, καμιά βολά. Στο σπίτι του τώρα, τον κοίταξε με οίκτο και του 'πε:

- Είχες διο απαναδές τότε, απ' δε σι τσάκουσαν τα συντρόφια μ' να σι φέρουν απάν'. Θα σ' έκουβα φέτις.

Του Τέττα έβαψε η καρδιά και τώρα κατάλαβε πόσο κακό πράγμα είναι η προδοσία. Κομποδιάστηκε η γλώσσα του και με δυσκολία μουρμούρισε ξεροκαταπίνοντας:

- Έπιδιά ήμασταν τότε, δεν μας έκουβι.

Τράβηξε σφουγγάρι ο Κώστας. Τον λυπήθηκε κιόλα για την κατάντια, που βρισκόταν τώρα και μεγαλόψυχα η απάντησή του ήταν η ... σιωπή, στο μεγαλύτερο εχθρό του».

* * *

Αυτά σκέφτηκα τη στιγμή που έκλαιγα το μπάρμπα μ' κι τα λέω να τα μάθουν κι τα σημερ' να πιδιά για να ξέρουν τι γίνονταν εκείνα τα χρόνια στου χουρνιό.

Έσκυψε το κεφάλι ο Βαγγέλης, σταμάτησε λίγο, έκατσε σε μια σπαζοκαρέκλα από 'ξω απ' του μαγαζί του Θεού Πόλια, έβαλε το χέρι στο πηγούνι και πήρε μια βαθιά ανάσα. Το μυαλό του π'λάλησε και αιωρήθηκε στη Μικρά Ασία. Είδε ξανά ζωντανά όσα πέρασε στην εκστρατεία και με περηφάνια με αράδιασε τα μέρη που πέρασε, τι είδε, τις δυσκολίες και τις κακουχίες.

- Να στα μολογήσω όλα να δεις πώς είναι η ζωή και τι τον επιφυλάσσει τον άνθρωπο η μαγκούφα, καμιά φορά. Να σου πω για το μαύρο καβαλάρη (τον Πλαστήρα), για το Μουσείο του Μεγαλέξανδρου

Το 'λεγε με μια περηφάνια κι έδειχνε πως αυτό το διάστημα ήταν το πιο εντυπωσιακό, το πιο ηρωικό μέρος της ζωής του.

- Τα 'χω όλα γραμμένα.

Κι άρχισε να μου απαγγέλλει ένα από τα τραγούδια, που ο ίδιος έγραψε και τραγουδούσε μαζί με τους συντρόφους του στην εκστρατεία. Λόγια συγκινητικά άκουγα, με μια στιχοπλοκή, που δεν υστερούσα από εκείνα του φτασμένου ποιητή.

- Να στα ξιστορίσω όλα, όλα ...

- Τώρα κουμπάρε κάτσε να ξεκουραστείς. Άλλη φορά τα ξαναλέμε.

Χωρίσαμε. Τράβηξε ύστερα στις βρύσες να γιομώσει το παγούρι, ακουμπώντας στο μπαστόνι του.

1979.

7. - Κανάλια 1979

Αυτές τις μέρες παρατηρείται ζωηρή κίνηση στο χωριό. Επικρατεί μεγάλη ανησυχία και ο πρόεδρος Πάνος Χριστοδούλου, κλειδώνει και ξεκλειδώνει συνέχεια το μαγαζί του για να πάει στο Γραφείο και να ματαγυρίσει σε λίγο. Τριάντα δρομολόγια τη μέρα να πω, θα 'ναι λίγα. Στο Γραφείο γίνονται συσκέψεις και κόντρα συσκέψεις.

Βρισκόμαστε στον Αύγουστο του 1979. Το πανηγύρι ζυγώνει και ο Σύλλογος των Καναλιωτών, που μένουν στην Αθήνα σκέφτηκε να οργανώσει καλλιτεχνικές εκδηλώσεις γι' αυτές τις μέρες στον τόπο του. Για την επιτυχία αυτών των εκδηλώσεων κάλεσε σε συνεργασία και το «Σύλλογο των εν Βόλω Καναλιωτών Καρδίτσης» και μαζί με το Κοινοτικό Συμβούλιο του χωριού, κανόνισαν το πρόγραμμα των εορτών αυτών για να ψυχαγωγηθούν οι χωριανοί, να προβληθεί το χωριό στο πανελλήνιο και να γίνουν με τα έσοδα, αν προκύψουν, διάφορα κοινωφελή έργα στο χωριό μας.

Στις συσκέψεις πήραν μέρος ο πρόεδρος του Συλλόγου των Αθηνών Δημητράκης Γιαννακός, ο πρόεδρος του συλλόγου του Βόλου Κώστας Μαυρομαμάτης, ο πρόεδρος της Κοινότητας Πάνος Χριστοδούλου, καθώς και το Κοινοτικό Συμβούλιο, που αποτελείται από τους: Θωμά Φίνο, Βαγγέλη Ζέκιο, Μέγα Πυργιώτη, Κώστα Γατή, Χρίστο Παπανικολάου, Χρήστο Ζήση και τον γραμματικό Μανδαία Τσιώκο.

Το πρόγραμμα έγινε γνωστό από τις φωτογραφίες του Λάκη Χαλκιά, και τις αφίσες που βγάλαν στην Αθήνα οι Καναλιώτες και τις τοιχοκόλλησαν στις κολώνες της ΔΕΗ, κατά μήκος του κεντρικού δρόμου, στα πλατάνια της πλατείας και σε ορισμένους τοίχους σπιτιών του κεντρικού, πάλι, δρόμου του χωριού.

Τα παιδιά του σχολείου, ενημερωμένα καλλιτεχνικά, μας πληροφόρησαν, πολύ πιο πριν κολληθούν οι αφίσες για τον ερχομό του δημοφιλούς τραγουδιστή, γιατί είχε διαδοθεί από στόμα σε στόμα. Αυτοί οι διαβόλοι ξέρουν τους ηθοποιούς και τους τραγουδιστές από 'ξω κι ανακατωτά. Ξέρουν, όχι μόνο το Χαλκιά, αλλά και τον Νταλάρα, τον Καζαντζίδη, την Πόλυ Πάνου, τη Δούκισσα, τη Μαρινέλα και μπορούν να σου πουν με κάθε λεπτομέρεια για την καλλιτεχνική και την ιδιωτική τους ζωή.

Στις αφίσες με το πρόγραμμα διαβάσαμε:

Φωτογραφία ταυτότητας του πατέρα μου
Θωμά Κρίκου

11.8.1979. Θεατρική παράσταση από το Θεσσαλικό Θέατρο υπό τη διεύθυνση της Βαγενά, με το έργο «Ο Φιάκας». Ώρα 20:30.

12.8.1979. Εγκαίνια του Μουσείου μας. Ώρα 11:30.

15.8.1979. Το πανηγύρι του δεκαπενταύγουστου με εκλεκτή ορχήστρα.

18.8.1979. Τραγούδια από το **Λάκη Χαλκιά** και το συγκρότημά του. Ώρα 21:00.

19.8.1979. Λαϊκοί χοροί από συγκρότημα Αργιδεατών. Ώρα 21:00.

Το Σαββατόβραδο, στις 11 του μηνός ήμασταν απασχολημένοι στο Μουσείο πολύ, με τις προετοιμασίες και με την εξώπορτα, η οποία τελείωσε μόλις εκείνο το βράδυ, γιατί ο **Μέλτας Πόλιας**, που την έφτιασε, χώρια από το βάρος των άλλων εργασιών που συσσωρεύτηκαν εκείνες τις μέρες, αναγκάστηκε να κτίσει δυο φορές τις κολώνες της.

Αυτό έγινε κατόπιν ισχυρής πίεσης των αδερφών **Βάλλα**, γιατί δεν συμφωνούσαν με κανένα τρόπο να μείνει η εξώπορτα στην πρώτη της θέση. Με το δικαιολογητικό ότι τους έκρυβε το σπίτι, γιατί ήταν λίγο πιο έξω από το δρόμο, ανάγκασαν το Μέλτα να την γκρεμίσει και να την φτιάξει στη θέση που είναι τώρα.

Από νωρίς αυτή τη μέρα έφτασε στο χωριό μας ο λαογράφος **Κίτσος Μακρής**, Καναλιώτης την καταγωγή, ο οποίος επί αρκετόν καιρό πριν κατεύθυνε τις δουλειές μας για καλύτερη παρουσίαση του Μουσείου και βοήθησε εκ της δέσεώς του, ως ειδικού, πάρα πολύ στην προσπάθειά μας.

Καμιά ώρα πριν κλείσει το Μουσείο, αφήσαμε τους άλλους εκεί και με τον Κίτσιο πήγαμε στην πλατεία να ξεσκάσουμε λιγάκι. Εκεί ο διάσος κατέβασε τα σκηνικά από ένα φορτηγό αυτοκίνητο, βοηδούμενος από μέλη του Συλλόγου των Αθηνών, το **Βαγγέλη Μπρακατσούλα**, το **Γεράσιμο Γηράση**, το **Σταύρο Θεό** και άλλους, και έστησαν τη σκηνή. Η **Βαγενά**, που πριν λήξη ώρα είχε πάει στο Μουσείο να το δει και επέστρεψε στην πλατεία παρατήρησε ότι η σκηνή, χάριν συντομίας στήθηκε χάμω στο τσιμέντο, χωρίς εξέδρα.

Αμέσως, οργισμένη «έτριξε τα δόντια» στην παρέα της και τους ανάγκασε να την ξεστήσουν και να τη στήσουν από την αρχή σε εξέδρα ψηλά, για να παρακολουθεί ο κόσμος πιο άνετα, αφού τώρα οι ηθοποιοί θα φαίνονται καλύτερα.

Αυτό και έγινε, με αποτέλεσμα ο κόσμος, που έχει μαζευτεί στην πλατεία, να ανυπομονεί, γιατί η παράσταση άρχισε με καθυστέρηση περίπου τριών τετάρτων της ώρας.

Η σκηνή στήθηκε ανάμεσα στα κτίρια του **Ρίζου** και του **Μανθαία**, και έβλεπε προς τις βρύσες. Πριν αρχίσει η παράσταση ο Κίτσιος φωτογράφησε τη σκηνή γιατί γι' αυτόν ήταν πειρασμός. Επειδή η υπόθεση του έργου εκτυλισσόταν στην Κωνσταντινούπολη, η σκηνή στο επάνω περιθώριο είχε ζωγραφισμένη μια περιοχή από λαϊκό ζωγράφο και στα πλαϊνά κάδρα με λουλούδια λαϊκής τέχνης.

Τα καδίσματα συμπληρώθηκαν και κόσμος πολύς, ανακατεμένος με την πιτσιρικάδα, ανυπομονούσε όρδιος, πίσω στο τέλος, στις βρύσες και στα скаλιά. Εκείνη την ώρα περνούσαν με τα μπλοκ και κόβαν εισιτήρια των 30 δραχμών. Μερικοί σελέμηδες, έστριβαν για να γλιτώσουν το τριαντάρι και ήδελαν να δουν τζάμπα, τη στιγμή που τα θέατρα σήμερα, έχουν

εισιτήριο 100 και 150 δραχμές.

Το έργο παίχτηκε με τρομερή, ας την πω, μαεστρία και ήταν διδακτικότατο, ιδίως για τις νέες κοπέλες. Τα σκηνικά, η σκηνοθεσία και τα κουστούμια ήταν τόσο καλά ταιριασμένα που έκανε τον κόσμο να καταχειροκροτήσει και να γελάσει με την καρδιά του, γιατί το έργο ήταν κωμωδία.

Την άλλη μέρα το πρωί ο **Παπακώστας** βάρεσε την καμπάνα νωρίτερα, για να τελειώσει η λειτουργία πρωτύτερα για να πάμε πέρα στο κόνισμα της **Γκόενας** να περιμένουμε την **Παναγία** που θα 'ρχόταν από τα **Μετέωρα**.

Τα εγκαίνια είχαν οριστεί για τις 11 η ώρα, γιατί έπρεπε να προλάβουν να 'ρθουν οι καλεσμένοι. Εκτός από τις αρχές της **Καρδίτσας**, τον **Νομάρχη**, τον **Δήμαρχο**, τον **Διοικητή** της **Χωροφυλακής** κ.λπ. που προσκλήθηκαν, περιμέναμε από την **Αθήνα**, το **Υπουργό Πολιτισμού** και **Επιστημών** κ. **Νιάνια**.

Οι έντυπες προσκλήσεις έγραφαν ότι θα κοιμηθούν το σαββατόβραδο οι επίσημοι στο ξενοδοχείο «**ΑΣΤΡΟΝ**» της **Καρδίτσας**, το καλύτερο στην πόλη αυτή την εποχή, που είχαν κρατηθεί δωμάτια για το σκοπό αυτό.

Ο καιρός συννεφιασμένος βαριά και ο κόσμος διέρρευσε προς τα καφενεία για να φυλαχτεί. Οι προσκεκλημένοι δεν φαίνονταν πουθενά, μόνο την ορισμένη ώρα ήρθαν οι εκπρόσωποι του **Δεσπότη Καρδίτσας** κ. **Κλεόπα**, ο πρόεδρος του **Φαναρίου**, ο αστυνόμος και κάμποσοι πολίτες. Σε λίγο έφθασαν όλοι οι παράγοντες των εκδηλώσεων και το **Κοινοτικό Συμβούλιο** με τον πρόεδρο και πλήθος από παπάδες, καθώς και οι δάσκαλοι του χωριού.

Σε λίγο, πλήθος κόσμος, αποτελούμενο από άνδρες, γυναίκες και παιδιά, μαζεύτηκε στο **Πνευματικό Κέντρο** και οι επίσημοι, για να αρχίσει το πρόγραμμα. Πρώτα έγινε η αποκάλυψη της προτομής του ευεργέτη **Απόστολου Λιασκοβίτη**, που είναι δίπλα και μπροστά στη σκηνή από τον πρόεδρο της κοινότητας **Παναγιώτη Χριστοδούλου** με τα ενδουσιώδη χειροκροτήματα των πάντων. Στη συνέχεια παρουσίασε τους ομιλητές ο πρόεδρος του **Συλλόγου Καναλιωτών** του **Βόλου** **Κωνσταντίνος Μαυρομμάτης**. Μετά μίλησε ο γραμματέας του συλλόγου **Γεώργιος Γιωτόπουλος** για τη σημασία της σημερινής ημέρας εν λεπτομερεία και καταχειροκροτήθηκε για τη λογοτεχνική παρουσίαση του θέματος και στο φινάλε σείστηκε η αίδουσα από τα χειροκροτήματα. Τέλος πήρε το λόγο ο **Κίτσος Μακρής** διευθυντής του **Οργανισμού Χειροτεχνίας** της **Ελλάδος**, με λίγα και ουσιαστικά λόγια, γιατί δήλωσε ότι τον κάλυψε ο καθηγητής **Γιωτόπουλος**.

Ο **Κίτσος** κράτησε την ανάσα του ακροατηρίου γιατί είναι λαογράφος ευρωπαϊκής φήμης και εξάιρετος τεχνίτης του λόγου, αλλά πάντοτε μιλούσε με λίγα λόγια.

Κάποτε, στο **Ελεύθερο Ανοιχτό Πανεπιστήμιο** του **Βόλου** του είπα: «Αυτά που ανέφερες, δεν ήταν ομιλία, αλλά ποίημα» και απάντησε. «Είσαι ο τρίτος που μου το λες».

Η γιορτή τελείωσε με τα πρόσωπα των ακροατών χαρούμενα, γιατί σε όλους άρεσε πολύ και περισσότερο στους ομιλητές.

Μετά ο κόσμος βγήκε έξω, γιατί η βροχή σταμάτησε και κατευδύνθηκε στην είσοδο του

Μουσείου, που είναι κάτω από το Πνευματικό Κέντρο. Εκεί ο Κίτσος έκοψε την κορδέλα με συγκίνηση και περηφάνια για την τιμή που του δόθηκε να χαρεί την καταγωγή του, παρότι ο ίδιος γεννήθηκε στη Λάρισα. Έτσι εγκαινιάσθηκε και επίσημα το Μουσείο.

Πρώτα μπήκαν μέσα οι επίσημοι και ξεναγήθηκαν από τον Κώστα Μαυρομμάτη και θαύμασαν την υπομονή των ιδρυτών του Μουσείου, το κουράγιο τους, την τάξη, το πλήθος, την ποικιλία των εκθεμάτων. Μετά μπήκε ο λαός και οι ξένοι επίσημοι θαύμασαν τα επιτεύγματα μας. Από την εκδήλωση πάρθηκαν πολλές έγχρωμες φωτογραφίες από τον Φαναριώτη φωτογράφο Λάκη Τζιό.

Το μεσημέρι το πρόγραμμα περιελάμβανε τραπέζι κάτω από τον πλάτανο της πλατείας. Όμως, λόγω του ότι το κρύο ήταν λίγο τσουχτερό, το φαγοπότη έγινε μέσα στο καφενείο του Πάσχου. Σ' αυτό παρακαθήσαμε και ορισμένοι από τους οργανωτές, εκτός των ξένων, γιατί πολλοί από τους προσκεκλημένους δεν ήρθαν και θα έμεναν οι οβελίες αφάγωτοι. Από τα τέσσερα αρνιά, που παραγγέλθηκαν στον Τσιπρά, ψήθηκαν μόνο τα δύο, των οποίων τα εντόσθια έγιναν κοκορέτσι. Προσφέρθηκαν σαλάτες με ντομάτες και αγγουράκια, πίτες, που η κυρία προέδρου Κασσιανή Χριστοδούλου φρόντισε να γίνουν πετυχημένες, οι γαλοπούλες και οι τυρόπιτες, κρασί ρετσίνα και άφθονες μπίρες, επιδόρπια, μήλα, πορτοκάλια και γλυκά.

Στη διάρκεια του γεύματος ο Κίτσος Μακρής που καθόμουν κοντά του, ήταν ανήσυχος, γιατί έπρεπε αμέσως να φύγει με το αυτοκίνητό του για τη Θεσσαλονίκη, για να δώσει σειρά μαθημάτων λαογραφίας και λαϊκής τέχνης στο Πανεπιστήμιο, αφού θα έστελνε τη σύζυγό του μέσω Λαρίσης στο Βόλο, στο σπίτι τους.

Το γεύμα που απαρτιζόταν από προσωπικότητες και ξενιτεμένους Καναλιώτες, καθώς και ντόπιους παράγοντες, έγινε σε ατμόσφαιρα θερμή και στις προπόσεις ακούστηκαν από τους επισήμους ευχές για υγεία και δύναμη ώστε τα καλά έργα να προκόψουν και να συνεχιστούν στο χωριό μας.

Ένα μόνο σημείο, που άφησε πικρία και σχολιάστηκε ποικιλοτρόπως, ήταν η απουσία ορισμένων προσωπικοτήτων που δεν κατόρθωσαν να παρευρεθούν και που θα έδιναν κάποια πρόσδετη αίγλη στις εκδηλώσεις και θα τιμούσαν το χωριό μας με την παρουσία τους.

Για το Σαββατόβραδο, που είχε οριστεί η γιορτή με τα τραγούδια του Λάκη Χαλκιά και της παρέας του, έγιναν οι κατάλληλες προετοιμασίες στο Γυμναστήριο, που είναι στη θέση του παλιού «Παλιοχώραφου», στήθηκε μια ξύλινη εξέδρα, κατασκευασμένη από το Σύλλογο των Αθηνών, έγινε και η ηλεκτρική εγκατάσταση και κουβαλήθηκαν τα καδίσματα, ενώ είχε αρχίσει να βραδιάζει.

Τα φώτα πολλών αυτοκινήτων Ι.Χ. φαινόταν κάτω στη γραμμή, που έρχονταν αρμαδιά από την Καρδίτσα. Από τα περίχωρα, θαυμαστές του Χαλκιά, άρχισαν να συρρέουν στην πλατεία, που ήταν γεμάτη από ξένους και ντόπιους και μια μυρμηγκιά πηγαινοερχόταν νευρικά από το Καρκατσιόλι μέχρι το Γυμναστήριο ακατάπαυστα.

Τον εκνευρισμό δημιούργησε ο καιρός με τις ψιχάλες και τις διακοπές κατά διαστήματα. Σωρός ο κόσμος μαζεύτηκε γύρω από το Λάκη στην πλατεία, όταν για λίγο βγήκε από το

καρφενείο του **Θεμιστοκλή Πυργιώτη**, για να τον δουν από κοντά και να τον αγγίξουν.

Έχει πια νυχτώσει, τώρα το πρόγραμμα έπρεπε να αρχίσει, αλλά τίποτα. Ο ένας ρωτάει τον άλλον, θα γίνει ή δεν θα γίνει το πρόγραμμα. Η ένταση των νεύρων χαλαρώθηκε όταν το κοινοτικό megάφωνο ανήγγειλε ότι η γιορτή αναβάλλεται λόγω κωλύματος, για αύριο στις 10:30 η ώρα.

Ο καιρός κράτησε σε λίγο, αλλά τα καθίσματα ήταν μούσκεμα. Αλλά διαδόθηκε ότι η αναβολή έγινε από το φόβο της ηλεκτροπληξίας. Έτσι το φωταγωγημένο Γυμναστήριο συσκοτίστηκε και το βράδυ έκλεισε με δείπνο, που έγινε στην πλατεία με ψητό αρνί και πολύ πιεστό, προς τιμήν του **Λάκη Χαλκιά**.

Την Κυριακή, την ορισμένη ώρα άρχισε η συρροή του κόσμου, παίρνοντας το εισιτήριο στην είσοδο του Γυμναστηρίου. Μερικές γυναίκες σωριάστηκαν έξω από το φράχτη του **Σωτηρίου**, λίγο ψηλότερα από το δρόμο, που οδηγεί προς τον Αηλιά, ελλείπει εισιτηρίου. Κάμποσοι πιτσιρίκοι αρκέστηκαν στην ορθοστασία πίσω από την εξέδρα. Οι πιο πολλοί έπιασαν τις κερκίδες και ανεβοκατέβαιναν, πηγαίνοντας προς την καντίνα για σουβλάκια, σάντουιτς και αναψυκτικά.

Εκεί προσέφεραν τις υπηρεσίες τους αφιλοκεδώς ο **Λάκης Ρίζος**, ο **Δημητράκης** και οι **Σπυράκος Κατέρης**, **Γιάννης Α. Χριστοδούλου** και άλλα παιδάκια που δεν πρόφταναν να εξυπηρετούν τους όρδιους πελάτες. Δίπλα στην εξέδρα ήταν τα αυτοκίνητα του συγκροτήματος με τη μικροφωνική εγκατάσταση. Η ορχήστρα από πεντ' έξι άτομα πήρε τη θέση της και άρχισε να παίζει.

Ο ήλιος, αν όχι ανυπόφορος, αρκετά καυτός, ανάγκασε πολλούς από μας να πιάσουμε τη σκιά των πεύκων και της καντίνας στο τέλος, πίσω του Γυμναστηρίου. Οι άλλοι που καταλάμβαναν το μισό, περίπου, Γυμναστήριο με τις καρέκλες, υπόμεναν την ηλιοθεραπεία, όπως χαρακτηριστικά είπε ο **Λάκης Χαλκιάς**.

Το πρόγραμμα που άρχισε, αποτελούνταν από ακροατήριο Καναλιωτών, ντόπιων και φερτικών και μερικών από τα περίχωρα, γιατί αν πραγματοποιούνταν φες, η γιορτή κατ' εκτίμησή μου, θα είχε εικοσιπέντε τοις εκατό ή και περισσότερα άτομα.

Πρώτα τραγούδησε η **Μαρία Ρωμανού** ένα τραγούδι, που αναφερόταν στην αντίσταση και στους νεκρούς της Κατοχής της Αθήνας, που κράτησε άφωνους τους ακροατές με τη φωνή της και καταχειροκροτήθηκε παρατεταμένα. Ακολούθησε ο **Λάκης Χαλκιάς** με το μπουζούκι και την ωραία φωνή του, που σκόρπισε ρίγη συγκίνησης, γιατί τα λόγια των τραγουδιών του ήταν ταυτισμένα απόλυτα στο κλίμα και στα δικά μας γούστα, σαν άνθρωποι της υπαίδρου που είμαστε: «Πουλάκι ξένο, ξενιτεμένο ...» και άλλα, κυρίως δημοτικά, τραγουδήθηκαν από τον εξαίρετο καλλιτέχνη.

Σε ένα χορευτικό τραγούδι μεταδόθηκε τόσοσ ενθουσιασμός, που αυτόματα πετάχτηκαν από τις καρέκλες τους, ο πρόεδρος **Παναγιώτης Χριστοδούλου**, μερικά μέλη του Κοινοτικού Συμβουλίου, ο βουλευτής **Παναγιώτης Κατσάρος**, ο καθηγητής **Κώστας Ζούμπος** και έφεραν από ένα «σκοινάκι» μπροστά στην εξέδρα, που κατενδουσίασε όλους τους θεατές και

ξέσπασαν ζωηρά χειροκροτήματα επί αρκετή ώρα.

Να 'ταν πεντ' έξι ώρες το πρόγραμμα θα ξεφράωναν και θα απολάμβαναν όλοι το χορό. Δυστυχώς, όμως, ήταν περιορισμένο σε ένα δώρο και έτσι αρκεσθήκαμε μόνο σ' αυτό. Επικράτησε χαρά και μεγάλο κέφι, αλλά δεσ μαθημένοι από τις τηλεοράσεις και τα ραδιόφωνα ο κόσμος, δεσ από άγνοια πως οι καλλιτέχνες αμείβονται περισσότερο με το χειροκρότημα, υπήρξαν λίγο συγκρατημένοι στο χειροκρότημά τους, πράγμα λίγο μειωτικό για το χωριό μας. Περισσότερο εκδηλωτικοί ήταν εκείνοι που κάδονταν πίσω στη σκιά των πεύκων και οι οποίοι ήταν ξενιτεμένοι Καναλιώτες και ήξεραν το μυστικό αυτό.

Κάποια στιγμή άνοιξαν οι είσοδοι του Γυμναστηρίου και ανακατώθηκε ο κόσμος. Κατά το τέλος του προγράμματος η πιτσιρικάδα, που έπιασε τις κερκίδες, ξέσπασε σε ενδουσιώδεις εκδηλώσεις και ασταμάτητα χειροκροτήματα και έτσι μας έβγαλε ασπροπρόσωπους.

Υποθέτω πως οι καλλιτέχνες δεν θα ικανοποιήθηκαν απόλυτα και με το δίκιο τους, αλλά ευγενέστερος ο Λάκης ευχαρίστησε τους Καναλιώτες για τη συμπάθεια που έδειξαν σ' αυτόν και την παρέα του. Έτσι μας ευχήθηκε και έκλεισε η γιορτή ευχαριστώντας μας και πάλι.

Ο κόσμος άρχισε να αποχωρεί σιγά - σιγά, ενώ πάρα πολλοί περικύκλωσαν τον καλλιτέχνη να τον συγχαρούν, να του σφίξουν το χέρι και μερικοί να τον αγγίξουν, σα να 'ταν δεσπότης, για να πάρουν την ευλογία του. Πολλά παιδιά και κορίτσια τον περικύκλωσαν, για ν' αποσπάσουν αυτόγραφα με τη φωτογραφία του και ήταν αρκετά από αυτά που έφευγαν, δείχνοντας περήφανα το απόκτημά τους. Αρκετοί χωριανοί έβγαλαν φωτογραφίες μαζί του. Αυτός ο ενδουσιασμός των χωριανών τον χαροποίησε αφάνταστα και του έμειναν οι καλύτερες εντυπώσεις.

Έτσι οι φρετινές εκδηλώσεις τελείωσαν και όλοι ευχήθηκαν να συνεχισθούν και τα επόμενα χρόνια

Αύγουστος 1979.

8.- Χατζιάρας****

- Ουόχ' σι λέον, δεν παίρν'ς απού χαμπέρ'. Ιγώ θέλου αγρουφύλακας να τρώου ξ'λάγγ'ρα στα χουράφια. Τι νόστιμα απού 'ναι τα έρμα, μι αλατάκ'.

Αυτή την απάντηση έδωσε ο Αποστόλης στον πατέρα του Στέργιο. Πήρε μετά τη κλούτσα, πέρασε το ένα μανίκι του σάκου του στο δεξί χέρι, έβαλε το κασκέτο κι έφυγε πεισιμωμένος.

- Αα, φρουου, φύσηξε την πίκρα του ο Στέργιος. Θικιάσι πιδιά, να δεις προυκουπή. Παίρν'ς τη φουρτουτήρα ύστερα να του ξιμισιάεις του πιδί;

Κι ενώ ο Αποστόλης χανόταν πίσω απ' τα πρώτα σπίτια αρκέστηκε στο κοσμητικό:

- Άρα μουρλουντζάγκα...

Χαϊδεμένος και υπάκουος ο Αποστόλης, συχνά στενοχωρούσε τον πατέρα του, γιατί ούλου ξιτσανίζονταν και δεν «άκουε». Έτσι και τώρα που τον παρακαλούσε ο πατέρας.

- Κάτσι Αποστόλη μ' σπιτ' κι άφ'σι τουν καημένουν τουν Τσατζόια να πάρ' τη θέσ'. Αυτός η μαύρους έχ' τα δάχ'λα απ' του χέρι τ' παράλυτα κι δε μπορεί να δ'λέψ'. Ισύ έχ'ς κι ζιγάρ', έχουμι κι του σαμόμ'λου κι δόξα τουν Θιο τα βγάνουμι πέρα.

Πράγματι ο Στέργιος έβαζε σουσάμια δικά του, εμπορευόταν κι άλλα και έβγαζε σαμόλαδο στο μύλο, που είχε μπροστά στο σπίτι του, απάνω από τη Βρύση εκεί στο ρέμα σιμά. Αυτό μου' λεγε κάποτε ο παππούς μου Κώτσιο Πόλιας.

- Όντας ήμασταν μικροί, παινάμαν στου σαμόμ'λου του Χατζιαρείκου κι έπιρνάμαν κούσπου μι του δάχ'λου κι τ' άγλυφάμαν.

Το μύλο τον γύριζε το άλογο. Αποτελούνταν από ένα πιεστήριο, που συνέδλιβε το σουσάμι και το λάδι έτρεχε απ' τα σκούτινα ελαιόπανα. Λάδι έβγαζαν κι άλλοι, όσοι είχαν σπαρμένα δικά τους χωράφια, με σουσάμι. Για την εργασία αυτή έδωναν στο Στέργιο παράδες ή τους κρατούσε λάδι (δικαίωμα).

Μετά το μπάνιο μου στη θάλασσα
(δεύτερος από αριστερά)

**** Το χειρόγραφο του αφηγήματος αυτού δεν βρέθηκε στο αρχείο του συγγραφέα. Γι' αυτό το αντιγράφω από τα φύλλα Νο 25, 26, 27, 28, 29, 31 και 35, της εφημερίδας «ΤΑ ΚΑΝΑΛΙΑ», όπου δημοσιεύθηκε σε συνέχειες (Σ.τ.Ε.).

Ο πατέρας του Αποστόλη σεκλητίστηκε απ' την απείθεια του γιού του. Έμεινε λίγο σκεφτικός, για να βρει διέξοδο σαν άκουσε τη γυναίκα του:

- Άι ντύς' να πάμι στην εκκλησιά. Σήμιρα τ' Άγιου Πνεύμα.

- Καλά λες, αλλά δέλουμι μύλου, ταχιά δε θα'χουμι ψουμί.

Έπιασε μια φορτωσιά άλεσμα απ' τ' αμπάρ', το 'βαλε στα σακιά και φόρτωσε για το μύλο στη Γόλ'τσα. Το γομάρι ξεκίνησε ώσπου να βάλει ο Στέργιος μια μπουκουσιά ψωμί στον τρουβά κι έτρεξε να το κατευθύνει, να μην παρασύρει τις στάμνες και τα πλιθάρια που είχαν οι Φαναριώτες απάνω από τις βρύσες για πούλημα. Σήκωσε τη φορτωτήρα για να το στρίψει, το 'πιασε απ' το καπίστρι, γιατί εκεί ήταν ένα μικρό παζάρι. Σακιά με φασόλια, ρεβίδια, αρμαδιές κρομμύδια, σκόρδα κι άλλα είδη για κατανάλωση, εκτεθειμένα. Το οδήγησε στη μεγάλη κοπάνα της βρύσης για πότισμα, ήπие και ο ίδιος, αφού πρώτα ξέπλυνε το στόμα του, έριξε λίγο δροσερό νερό στα μούτρα του -γιατί είχε αναμούρα- έβρεξε λίγο τα γουρ'νοτσάρ'χα στ' αυλάκι, να μαλακώσουν, να μην τον χτυπούν στα πόδια κι αφού έδεσε το καπίστρι στο σαμάρι το 'σπρωξε κατ' το μπουχάνι του **Μπαρούτα**, που ήταν μπροστά στου Μανδαία και του Ζήση.

Η πλατεία είχε όψη γιορτινή. Μπροστά στου Μανδαία μια τέμπλα με τσιγκέλια γιομάτη σφαχτά. Μπροστά στου Παναϊώτάκη το καφενείο ο **Μπασδέκης**, με το μαχαίρι στο στόμα, γδέρνει το γελαδικό. Από δω η Αντρέαινα φρυσούσε το φρυσερό μ' αυτή τη ζέστη και ο Αντρέας χτυπούσε δυνατά ένα πυρωμένο υνί από ξυλάλετρο για να κολλήσει ο προσμύτης.

Αυτή η σκηνή έκανε το Στέργιο να ιδρώνει, γιατί λυπόταν το «γύφτο» και μοιραζόταν μαζί του την αγωνία του. Πέρα στο ρεματσούλι, έριξε μια ματιά ακόμα στην πλατεία, που κάμποσοι φώνιζαν κρέας, άλλοι κάθισαν στου **Τσιουντζιούρη** για καφέ. Ο καφετζής γύριζε με τον νταβά απ' τη θρύση γεμάτο με νερά, τα μοίρασε στα τραπέζια και τώρα άφηνε το νερό σ' έναν παππού που έπινε τον καφέ και ρουφούσε αρειμανίως το ναργιλέ του.

Οι γυναίκες άρχισαν να πυκνώνουν, περνώντας κατ' την εκκλησιά, φορώντας τις κουσιάνες κάτω από τις τσίπες με τα κουκάκια και τις πολύχρωμες κεντημένες φούστες, ενώ στα πόδια φορούσαν γιορτινά κορδέλια με τακούνια.

Στην πλατεία μια μυρωδιά διάχυτη, απ' τις βουινιές, που άφησαν οι γελάδες το πρωί, που τις πήγαν για τη μάζωξη. Ένας χωριανός γέμισε τις γκαζολίνες φορτωμένες για τη λάτρα του σπιτιού, απ' τις βρύσες, ενώ μια γυναίκα ανηφόριζε προς τον Αηλιά φορτωμένη, με τη βαρέλα γιομάτη νερό, στον ώμο.

Το ζώο πήρε τον ανήφορο στο Βακούφ'κο, πέρασε χαμηλά στο σπίτι του **Ξύστρα** αριστερά από τα Τζολαίικα, τα Καλιακ'δαίικα, του **Μητσιούλα**, του **Μπάλιου**, του **Τάσιου Μπαλάφα**, του **Σταμούλη**, του **Τέττα** και από κει στη διασέλα απ' τα Ταμπούργια και ύστερα στη γουμαρόστρατα. Εκεί κοντοστάθηκε για να κατηφορίσει και να ξεϊδρώσει λίγο. Η ματιά του περπάτησε κι αγκάλιασε πέρα μακριά όλον το δεσσαλικό κάμπο και ζύγωσε στα κεραμίδια των σπιτιών του χωριού, ύστερα. Ο κόσμος ράσευε μπροστά στην εκκλησιά και τρύπωνε ένας - ένας μέσα. Κατέβαιναν τα δυο σκαλάκια στο κατώφλι της πόρτας και χάνονταν μέσα.

Εκείνη των ώρα βγήκε ο καντηλανάφτης μπροστά στη γκορτζιά, στο προαύλιο, Έπιασε την τριχιά της καμπάνας, που ήταν κρεμασμένη πάνω της και χτύπησε την τρίτη καμπάνα της λειτουργίας.

Κατέβηκε τη γουμαρόστρατα, αφήνοντας τ' απόσκια δεξιά και ζύγωνε στο Κούτσουρο. Το ζώο πήγαινε τώρα πιο άνετα, γιατί η κάπως ελαφριά κατωφέρεια, δεν το δυσκόλευε. Μύρισε λίγο την κοπάνα στη βρύση του Κούτσουρου, αλλά δεν διψούσε να πει.

Τώρα ο Στέργιος άλλαξε διάθεση απ' τη σκασίλα που είχε. Το δροσερό αεράκι που ερχόταν απ' τα απόσκια τον ξείδρωνε και του ανακούφιζε το κορμί. Κούμπωσε το γιλέκο και συμμάζεψε το σάκο του, να μην κρυώσει. Στη στροφή αντίκρισε τη Γόλιτσα, που αυτή την ώρα φώτιζε ο ήλιος τα σπίτια της μέσα στο γούπατο που είναι χτισμένη.

Σε λήγη ώρα έφτασε κάτω στη ρεματιά με εναλλαγές από ήλιο και σκιά, που δρόσιζε το ακάλυπτο κεφάλι του. Μόλις πέρασε το ετοιμόρροπο ξύλινο γεφυράκι της ρεματιάς, έφτασε κιόλας στα μύλια. Έδεσε το ζώο σ' ένα κλαδί κι έκανε ένα γύρο, να δει ποιος είχε λιγότερα αλέσματα. Τελικά ξεφρόρτωσε στο πρώτο ψηλά, γιατί εκεί ήταν απέξω λιγότερα ζώα δεμένα. Έκατσε να ξεκουραστεί απόξω, σε μια γανωμένη πέτρα, που την είχε για πυροστιά ο μυλωνάς, όταν μαγείρευε καμιά φορά

Δεν πέρασε καμιά ώρα και ο τόπος δεν τον χωρούσε. Μια χοντρική εκτίμηση του 'βγαζε πως θα αργούσε πολύ να πάρει σειρά για άλεσμα. Μια και δυο φορτώνει το ζώο και το δίνει για το χωριό, έτσι.

Τα γίδια του πέρα μαχαλά ακουγόταν στην Τσάμπραινα, στα σύνορα του χωριού, Γόλιτσας και Πύργου και η κουδουνομελωδία του ξαλάφρωνε την καρδιά. Περνώντας τη διασέλα στα Ταμπούρια, αντίκρισε την καμένη Στρατώνια να χάσκει απέναντι από το Φρούριο του Φαναρίου. Ένα σφίξιμο πέρασε απ' την καρδιά του, γιατί αναλογίστηκε πως άδικα την κάψαν οι χωριανοί, για να μη μείνουν οι Τούρκοι, όταν οπισθοχώρησαν οι δικοί μας. Έτσι πάει κι το κτίριο και το χειρότερο, οι τούρκοι επίταξαν σπίτια και θρονιάστηκαν.

Όταν έφτασε στο σπίτι, κόντευε μεσημέρι. Είπε στη γυναίκα του να ετοιμάσει την τάβλα για φαί. Μόλις σηκώθηκαν λέει:

- Εγώ δ' ακουμπήσω λιγάκι. Εκεία τράβ'σα νια γραμμή στου παραθύρ', μι κιμουλία. Μόλις φτάς' ο ίσκιος εκεί να μι σ'κώεις. Θα πααίνου στου Σιρμινίκ.

Η κούραση τον έριξε γλήγορα στον ύπνο και δεν κατάλαβε ότι ροχάλιζε πάνω από μιάμιση ώρα. Όταν τον σιούγκρισε η γυναίκα του είχε πάει κιόλας ο ίσκιος στο παράθυρο. Πετάχτηκε απ' τον ύπνο, έκατσε λίγο στη ρούγα και συμμάζεψε κάπως το φουσκί της στρωματιάς με τη σαμαροβελόνα και ύστερα σαμάρωσε το ζωντανό.

Έβαλε καθαρό κοντό, αφού νίφτηκε πρώτα, φόρεσε τα καλά σκούτινα ρούχα, τσιρέπια καθαρά, τύλιξε καλά τα τσιρ'πόσκ'να, τα καινούργια μαρκούπια, τη σκούφια και ξεκίνησε. Αλλά η γυναίκα του, του δымισε:

- Πάρι κι την καραμιλουτή τη μαντανιά, δα λιρώεις του παντιλόνι σ' χριστιανέ μ'.

- Καλά λες. Νάμ' την.

- Δεν παίρν'ς κι του πιδί, τον Ουδυσσέα, για συνουδειά;
- Α, όχι θα μι κατιβάσ' απού καβαλα.

Τώρα ακολούθησε τον άλλο δρόμο. Πέρασε απ' του **Αρχοντούλα**, του **Μητράνη**, τα Ντει-σαίικα, σκαρφάλωσε ίσια πάνω στα μάρμαρα, τα Ζησαίικα, Παπαγεωργαίικα. Άφησε ύστερα από τ' αριστερά το Κοινοτικό Πηγάδι, προχώρησε στο δρομάκι από το ανατολικό μέρος του Αηλιά, βγήκε στη ράχη του **Ζούμπου**, του **Πράπα**, το Σκοτωμένο τ' Άλογο.

Στο διάστημα αυτό σκεφτόταν πώς θα ξέσκαγε καν'να δυο μέρες στο Σερμενίκ στην κόρη του την Αργύρω, που την είχε παντρεμένη εκεί και θα χαιρόταν και τα εγγονάκια του. Το δροσερό αεράκι που' ρχόταν από τα βουνά τη Πίνδου ήταν ευχάριστο. Στον κάμπο η ματιά του δεν έφτανε μακριά, γιατί ο ήλιος δεν γύρισε απ' τα δυτικά καλά ακόμη και μια καταχνιά, λόγω της ζέστης, του δημιουργούσε ένα τρεμούλιασμα στην όραση και τα έβλεπε κάπως θαμπά.

Στο κάτω μονοπάτι, τέσσερα μουλάρια κατάφορτα μ' αρπάκια, συνοδεύονται από δυο Βουνσιώτες, που κουβέντιαζαν ζωηρά, φορώντας τα κασκέτα στο αφτί. Τα πήγαιναν στη Βρύση για πούλημα και σαν χαλούσαν τα παζάρια, τα τραβούσαν για το Φανάρι.

Πέρα στου **Φουστανέλα** το χωράρι, αντάμωσε το **Λία Μέλλο**.

- Για πού το' βαλες Στέργιου, χρονιάρα μέρα;
- Πααίνου σια παν' να ιδώ τη θυγατέρα μ'.
- Άιντι ώρα σ' καλή
- Φχαριστώ.

Την καλή του διάθεση τώρα την ανέκοπταν κάτι ανάποδες σκέψεις κι όσο προχωρούσε προς τα Λιβαδάκια, ένωθε μια ανατριχίλα στο κορμί. Παρακάτω στα Σφρυντάνια, λημέριαζαν ληστές. Το μέρος προσφερόταν γι' αυτό, λόγω της πυκνής βλάστησης. «Δεν θέλ'ς να 'χουν καρτέρ' κι να μι χαλέψουν παράδις;», έλεγε με το νου του.

Όσπου να περάσει τη Ράχη του **Παπαϊάννη** και να γύρει κάτω από τα Τρία Σύνορα η καρδιά του βαρούσε κι ένας κρύος ψιλός ιδρώτας στρώθηκε στο μέτωπό του. Κατεβαίνοντας προς τη Ράζια ξαλάφρωσε λίγο, γιατί εδώ λιγότευε ο κίνδυνος κι ύστερα έβγαιναν και δυο χωριανοί από το λόγγο με τα γαϊδούρια φορτωμένα σβαρνόβεργες. Έδωσε μια σουβλισιά στα πσινά του γαϊδάρου με το τσαγκρασούφλι, που το 'χε μόνιμα δεμένο στου κουτσάκι του σαμαριού και τους έσμιξε παρακάτω.

- Γεια σου Στέργιο, έχ'ς καπνό;
- Γεια να 'χιτι. Έχου λίγου, αλλά τον δέλου για δυο μέρις.
- Ωρέ έχου ιγώ, αλλά είναι αλαφρό. Δώσι μας κάνι τσιγαρόχαρτου.
- Μιτά χαράς.

Ο κατήφορος τελείωσε. Τώρα ποιος ανεβαίνει αυτή την ανηφόρα; Θέλει κότσια. Το ζώο θα αγκομαχήσει καβάλα. Ξεπέζεψε κι άρχισε υπομονετικά ν' ανεβαίνει το μονοπάτι. Η ζέστη αλάφρωσε τώρα, αλλά ανήφορο τον λεν αυτόν.

Είδε κι έπαδε ως να βγει στην κορφή. Έριξε το σάκο απάνω του, που τον είχε βγάλει, γιατί ιδροκοπήστηκε κι ας πήγαινε το ζώο λάου - λάου. Λίγο παραπέρα πάτησε σε ένα πετοίχωμα και ξανακαβαλίκεψε. Προχωρούσε τώρα τη μεσημβρινή, προσπλιακή στράτα, που είναι πάνω από τα λόγγια της Βουνεσιώτικης Ράζιας. Κάτω ακούγονται βαθιά οι τσεκουριές απ' τους ξυλοκόπους και κάποιος παλιουροκόπος, που κλάριζε ασταμάτητα. Ο δρόμος γκαλυτεριμωτός καθώς ήταν, δημιουργούσε έναν χαρακτηριστικό ρυθμικό δόρυβο απ' τις οπλές του ζώου, ενώ προχωρούσε γρήγορα στο ισιάδι. Τα πόδια του Στέργιου χτυπούσαν εναλλάξ στην κοιλιά του για να συνεχίζεται το ευχάριστο αραβάνι και συγχρόνως παράσερναι τα εξέχοντα, μέσα στο δρόμο, κλαριά κι ακούγονταν κάθε τόσο ένα φράστ - φρουστ.

Μόλις κατηφόρισε πάλι το ζώο, αναγκαζόταν να στηρίζεται καλύτερα στα μπροστινά πόδια του και να λυγάει τα πισινά, μαζεύοντας τα καπούλια, για να κρατάει ισορροπία. Παρακάτω ένα μονοπάτι έστριβε προς τον Αηγιώρη. Αρχιζε πάλι ανήφορος. Πιο κει, άλλο μονοπάτι δεξιά, έστριβε προς το Μοναστήρι της Αγίας Τριάδας. Σ' αυτό το μονοπάτι, εκεί σιμά, ένα ξεροπήγαδο ξεδιψούσε τους περαστικούς, όταν τύχαινε να 'χει νερό. Κάτω βαθιά μέσα στα δένδρα τα Καλύβια της Ραχουβίτσας, χωμένα μέσ' στη δροσερή μουγκαμάρα τους ραχάτευαν και δεν ακουγόταν, παρά το θρόισμα απ' τα φύλλα των δένδρων εδώ κοντά και το τσιγκάνισμα των κουδουνιών από τα γίδια.

Τώρα βρισκόταν ανάμεσα σε δυο εκκλησιές και έκανε το σταυρό του. Έκανε την ευχή να βρει καλά τη φαμελιά της Αργυρώς κι ανυπομονούσε να δει τ' αηγονάκια του να κρεμνιόνται απ' τη φρούστα της και να τα σφίξει στην αγκαλιά της. Μέχρι τις απόσκιες καστανιές ξεπέζεψε, γιατί ο δρόμος είχε ανηφόρα με κάτι κοφτερά άσπρα ντράχαλα. Πέρασε το διασελάκι με το γλινόχωμα και να, μπροστά του πανώριο, το δροσερό Βουνέσι. Αναγάλλιασε. Τίποτε δεν πρόδινε πως σ' αυτό το παραδεισένιο χωριό από πάνω πλανιόταν ο χάρος.

Ένα προσπλιακό δρομάκι τελείωνε και κει σε μια διακλάδωση, οδηγούσε το δρόμο μέσα στο χωριό και το άλλο δρομάκι προς τον Αηθανάση και τα πάνω χωριά της Νευρόπολης. Σκέφτηκε ποιον ν' ακολουθήσει κι ώσπου να το αποφασίσει, το γομάρι πήρε το δρόμο που περνούσε από μέσα απ' το χωριό. Ακολούθησε. Αρκετοί μπουχαρήδες κάπνιζαν, για να φτιάσουν οι γυναικές τη δουλειά τους, στις «γωνιές». Αραιά από καμιά φωνή ακουγόταν εδώ κι εκεί απ' τα παιδιά, που βοσκούσαν τα μανάρια έξω απ' το χωριό. Τα γλυκότητα κυπριάκια άφηναν τη μουσική τους στον αέρα.

Πέρασε το ρεματσούλι και τη βρυσούλα στην άκρη του χωριού. Στον ανήφορο, που τώρα είναι πιο απότομος, περνούσε ανάμεσα από ξύλινους φράκτες, σκουπίδια, κοπριές, σάπιους τενεκέδες. Κάτι σκυλιά τραβούσαν τις πεταμένες κοιλιές απ' τα σφαχτά, που οι χασάπηδες έριχναν γι' αυτά. Ένα μικρός αγωνιζόταν ν' ανεβεί με τα τέσσερα, τα δυο σκαλοπάτια μια χαμηλής ξύλινης σκάλας. Το κεφαλάκι του, κουρεμένο προφανώς με το προβατοψάλιδο, έμοιαζε με ραχούλα οργωμένη από γιδόστρατες και ήταν σαν μωσαϊκό. Ζύγωνε προς την πλατεία και οι ψίδυροι από την κουβέντα των χωριανών δυνάμωναν. Τα παιδιά κυνηγιόνταν εδώ κι εκεί ξυπόλυτα κι έπαιζαν πετροπόλεμο.

Έστριψε δεξιά και όσο ζύγωνε προς τα μαγαζιά μια γαργαλιστική μυρωδιά του 'σπασε τη μύτη. Τα κοκορέτσια ψήνονταν στις σούβλες και πλημμύριζαν τον αέρα από την τσίκνα τους. Οι άνθρωποι κάδονταν στα μαγαζιά, που ήταν μπακάλικά, καφενεία και χασάπικα συγχρόνως και κουτσόπιναν τρώγοντας κοκορέτσια. Ο κόσμος ήταν αραιός και κάμποσα παιδιά κοιτούσαν περίεργα και φοβισμένα προς τα πάνω. Η μυρωδιά τον έβαλε σε πειρασμό.

Κράτησε το ζώο απ' το καπίστρι, έβαλε τα δυο δάχτυλα στο τσεπάκι του γιλέκου του για να φάξει για καμιά πεντάρα, να γευτεί ένα μεζέ, όταν το μάτι του «πήρε» στο απέναντι μαγαζί, δυο γενειοφόρους με κουμπούρια, μαχαίρια και φουσεκλίκια, να συζητούν. Άλλοι τρεις κάδονταν στις καρέκλες του διπλανού καφενείου. «Θεέ μου ληστές» είπε μέσα του. Τα 'χασε. Άρχισε να μη βλέπει μπροστά του κι όταν αντιλήφθηκε να 'ρχονται προς το μέρος του, τα πόδια του «κόπηκαν», σε σημείο που να μην κρατούν το βάρος του σώματός του.

- Από πού είσαι, κουμπάρε;
- Απ' τα Κανάλια. Του ξέφυγε χωρίς να σκεφθεί.
- Απ' τα Κανάλια!... και κοίταξε γύρω να δει τον **Τσιούκα**.

Σ' αυτό το άκουσμα ο Στέργιος τα χρειάστηκε. Τα χέρια του άρχισαν να τρέμουν. Τους κοιτούσε σα χαμένος και δεν μπόρεσε ν' αρθρώσει λέξη. Το μυαλό του έτρεξε στα συμβάντα προ καιρού, όταν έστειλαν γραφή στο χωριό οι συμμορίες του **Τσιούκα** και του **Ψήλια** να τους στείλουν φυσέκια και προμήθειες. Ε ρε βλοημένε **Ντελή** τι ήταν να το πεις: «Θα τους στείλουμε ένα σκ....». Το 'μαδαν οι συμμορίτες κι ορκίστηκαν να μην αφήσουν ποδάρι από Καναλιώτη. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να σκοτώσουν τρεις Καναλιώτες εδώ και καιρό στο **Νιάζο** οι ληστές.

Όλα αυτά πέρασαν αστραπιαία απ' το μυαλό του και τα 'βαψε μαύρα. Στην απόγνωσή του παρουσιάστηκε ο **Ψήλιας** που προφανώς τον γνώριζε το Στέργιο και στη δέα του πήγε η καρδιά του στον τόπο της.

- Τι τρέχει παιδιά;
- Ένας Καναλιώτης.
- Αναμεράτε, το γέρο δα τον αφήσουμε να φύγει... Άιντε.

Ο Στέργιος ξεθάρρεψε. Έδεσε το καπίστρι στο σαμάρι, έδωσε μια στο ζωντόβολο και ακολουθήσε βιαστικός το δρόμο προς τον Αηδανάση, για να πάρει το δίστρατο για τα πάνω χωριά.

Παραπάνω, για κακή του τύχη αντιλήφθηκε ότι του 'λειπε το χ'ραμ. Έδεσε το ζωντανό στο φράχτη και γύρισε στο μέρος που είχε απελευθερωθεί από τον **Ψήλια**. Καδώς κατέβαινε στη θέση Μεσοχώρι, το βρήκε και το πήρε στα χέρια. Εκείνη την ώρα ξεκάμπισε ο **Τσιούκας**, με έναν από τους δύο γενειοφόρους, που τον ρώτησαν πριν. Προφανώς αυτός πληροφορήσε τον **Τσιούκα** για την καταγωγή του Στέργιου. Έσφιξε τα δόντια με μίσος και διέταξε τον ακόλουθό του.

- Κόψ' τον το σκουτί του ρε! (το ρούχο).

Εκείνος έβγαλε την κάμα από τη ζώση, μα δίστασε να εκτελέσει τη διαταγή. Αμέσως ο

Τσιούκας αρπάζει την κάμα και κόβει το αφτί του Στέργιου. Ο Στέργιος πέταξε το τσιόλι χάμω και κράτησε το αφτί με την παλάμη του, που γέμισε αίματα. Έπεσε κάτω και σφάδαξε, ενώ το κοντό και τα ρούχα του πλημμύριζαν αίματα, απ' το κόκκινο υγρό. Ο Ψήλιας τρέχει αμέσως να δει τι συμβαίνει. Ένας κλέφτης λέει στον Τσιούκα.

- Τι τον άφησες, έτσι που τον κατάντησες; Αποτελείωσέ τον.

Ο Ψήλιας πηδάει και σκύβει να σηκώσει το Στέργιο και το μυαλό του δόλωσε απ' το μίσος εναντίον του δράστη. Το σημείο αυτό ήταν το αποκορύφωμα του αμοιβαίου μίσους των δύο λήσταρχων. Ο Τσιούκας σηκώνει το όπλο και διατάζει τον Ψήλια:

- Φύγε ορέ απ' τη μέση να τον ξεκάνω.

Κι αμέσως έριξε, με σκοπό να βαρέσει τον Ψήλια, να ξεμπερδεύει μ' αυτόν.

Η τύχη το 'φερε όμως, να μετακινηθεί ο Ψήλιας και το βόλι να βρει το Στέργιο στην κοιλιά. Ο Στέργιος έβγαλε ένα βογκητό, κράτησε με το χέρι του το μέρος εκείνο, τα μάτια του βασίλεψαν κι έγειρε απ' το άλλο μέρος, νεκρός. Ο κόσμος πάγωσε, κυριολεκτικά. Έμεινε άφωνος και μερικοί ταμπουρώθηκαν κι έβλεπαν μέσα απ' τα τζάμια των μαγαζιών το φρικτό επεισόδιο.

Τα μάτια του Ψήλια θάμπωσαν γιατί κατάλαβε την πρόθεση του Τσιούκα. Τράβηξε την κάμα του για να επιτεθεί εναντίον του. Αν δεν επενέβαιναν οι άλλοι ληστές και μερικοί ψύχραιμοι Βουνεσιώτες, θα εξελισσόταν η τραγωδία αυτή σε μακελειό μεγάλο.

Τα γεγονότα παρακολούθησαν και μερικές γυναίκες από μέσα από τα παράθυρα των σπιτιών τους. Μια απ' αυτές, ήταν η Καναλιώτισσα Λένη της Δάφνης, αδερφή του Χρίστου Δαφνάκου. Η τραγωδία εξελίχθηκε κάτω από το μπαλκόνι της, όπου ήταν μια βρυσούλα, δίπλα στην καστανιά, στο Μεσοχώρι. Εκεί ήταν το σπίτι του Αντώνη Κυριαζή, του άντρα της (συνώνυμου του Ρήγα Φεραίου) και γνώριζε το Στέργιο, σαν πατριώτη που ήταν και ρέκαξε στη δέα του φοβερού δράματος:

- Παναγιά μου, η Στέργιους.

Ο Ψήλιας με συντριβή, του 'κλεισε τα μάτια και τον απίδωσε με τη βοήθεια καν'να δυο χωριανών, παράμερα και τον σκέπασαν με τη μαντανιά. Έδωσε εντολή στους χωριανούς να τον θάψουν με παπά και τράβηξε τον ανήφορο για το λημέρι του.

Τον ίδιο δρόμο κατέβαινε ο Τζιαβέρας, ο κουμάρος του, που του βάφτισε το παιδί και που η γυναίκα του καταγόταν από το Βουνέσι. Ο Τζιαβέρας σχετιζόταν συγγενικά με το Στέργιο. Το γεγονός το πληροφορήθηκε και του λέει:

- Αρά απ' τε μας αρχίν'σις;

- Δε φταίω εγώ κουμπάρε! Ικείνου του σκ'λι (ο Τσιούλας) φταίει. Να δει, όμους, ότι δεν θα τον βρουν οι εικοσ'τέσσερις (ώρες).

Ένα μουλάρι με τον αναβάτη του έτρεχε τις ράχες να φέρει τα μαντάτα στα Κανάλια. Να 'ρθουν να παραλάβουν τον άτυχο γέρο, που κατά τις εκτιμήσεις των γνωστών του, ήταν γύρω στα εξήντα.

Αυτόν τον καρό, οι δυο συμμορίες λημέριαζαν πάνω απ' το Βουνέσι. Σε πολλά σημεία

της χώρας υπήρχαν κι άλλες⁸. Άλλοι για ν' αποφύγουν τους Τούρκους, άλλοι εκ φύσεως κλέφτες, και άρπαγες κι άλλοι για να εκδικηθούν τους εχθρούς τους, έβγαιναν στα βουνά και συγκροτούσαν ομάδες και πολλές φορές αλληλοσφάζονταν μεταξύ τους. Η περίπτωση, όμως, του Τσιούκα και του Ψήλια, είναι αλλιώςτικη. Αυτοί ήταν δραπετέες από τις φυλακές Χαλκίδας και πήραν τα βουνά. Συμμάζεψαν ένα μπουλούκι από ληστοφυγόδικους και άλλους κυνηγημένους και κούρνιαζαν σε δάση και σε σπηλιές. Η φιλία του, λοιπόν, αναπτύχθηκε στη φυλακή, για να καταλήξει αργότερα σε λυκοφιλία και στο τέλος -ποιος ξέρει πώς- σε θανάσιμο μίσος.

Φυλακισμένος ήταν και ένας Μεσενικολίτης, από φόνο για λόγους τιμής και δραπετεύσε μόνος του. Ήθελε να εκδικηθεί τους χωριανούς του κι έκανε συχνά επιθέσεις με την παρέα του, ενάντια στο χωριό του για να μπει μέσα, να αρπάξει και να σκοτώσει τους εχθρούς του, που κατά τη γνώμη του ήταν υπεύθυνοι για την καταδίκη και τη φυλάκισή του.

Ο Μεσενικολίτης, όμως, ήταν γερά οπλισμένοι και δεν ήδελαν μουσαφिरαίους σαν κι αυτούς. Κάθε τόσο, σε τέτοιες απόπειρες, αντιστέκονταν με πείσμα και τους έτρεπαν σε φυγή. Σε μια τέτοια επίθεση οι ληστές δεν μπόρεσαν να κάνουν τίποτα πάλι και κυνηγήθηκαν ως το βουνό.

Αυτοί, για να εκδικηθούν, άρπαξαν τη γιδοβίτσα όλη, που φύλαγε στο βουνό ο τζιομπάνος. Έτσι εξασφάλισαν το κρέας και όλα τα κτηνοτροφικά προϊόντα της χρονιάς. Το γάλα ήταν μπόλικο και καλούσαν τους Βουνεσιώτες και τους το 'διναν.

Στο Βουνέσι κατέβαιναν συχνά. Καθώς θυμάται ο τότε πιτσιρίκος και σήμερα αιωνόβιος Θωμάς Σκούφης, φορούσαν κάτασπρες κρουσταλλιένιες φουστανέλες. Αν έβρισκαν κάτι που τους άρεσε, κουμπούρι, φουστανέλα, γιαταγάνι, το παίρναν και το πλήρωναν πανάκριβα κι πολλές φορές με φλουριά. Ο Τσιούκας ήταν ομορφάντρας και τον υπολογίζει να ήταν λιγότερο από τριάντα χρονών. Στητός και αεράτος προκαλούσε την προσοχή και το θαυμασμό στο πέρασμά του. «Πώς, Θεέ μου φωλιάζει τέτοια ψυχή σε αγγελικό πρόσωπο»;

Τα γεγονότα έγιναν αφορμή να κακοκαρδίσουν οι Βουνεσιώτες και να τους προκληθεί απογοήτευση, με αποτέλεσμα να φανούν τα αισθήματά τους απέναντι στους ληστές. Εκείνοι αποσύρθηκαν για λίγο για καν'να δυο μέρες. Τι μεσολάβησε μεταξύ των αρχηγών τους δεν μαδεύτηκε.

Το βράδυ της μεθεπόμενης μέρας ακούστηκαν πυροβολισμοί. Φαίνεται πως αποφάσισαν να φύγουν και δέλψαν να ξεκαθαρίσουν πρώτα τους λογαριασμούς τους με τους Μεσενικολίτες. Αυτό το βράδυ κάνουν γιουρούσι πεισματάρικο. Χτύπησαν μεσ' στα όλα κι έγινε μάχη γερή. Τα αποτελέσματα, όμως, έδειξαν, πως το πείσμα και η οργάνωση των Μεσενικολιτών ήταν ισχυρότερα, γιατί πάλι τους απώθησαν.

Σ' αυτή την κοσμοχαλασιά και μάλλον κατά το κυνηγητό αυτό πλήρωσε τις αμαρτίες του

8. Μια παρόμοια συμμορία ληστών με τους λήσταρχους Βερβέρα και Γιαγκούλα, αναφέρει ο Βάιος Χαραλάμπους, από αναμνήσεις του πατέρα του Γεωργίου Χαραλάμπους στο βιβλίο: «Κανάλια Καρδίτσας - Το βιβλίο των αναμνήσεων», σελ. 535 (Σ.τ.Ε.).

ο Τσιούκας, Ένα βόλι τον βρήκε στο ταμπούρι του και τον άφησε νεκρό. Μετά από αυτή την πανωλεθρία έφυγαν οι ληστές σε άλλους τόπους. Παράτησαν και τα γίδια και τα πήραν οι δικαιούχοι ξανά. Το μέρος όπου έπεσε ο Τσιούκας λεγόταν Καρνατίνη. Από τότε άλλαξε και το λεν «Στου Τσιούκ' το μνήμα».

Τα συμβάντα είχαν τόση απήχηση, που κατά πληροφορίες Μεσσηνικολιτών τα έγραψε το «ΕΜΠΡΟΣ» των Αθηνών της εποχής εκείνης. Πέρασε καιρός και αυτή η τραγωδία δεν ξεχάστηκε. Ιδιαίτερα από αυτούς που ήταν παρόντες κι αντίκρισαν με τα μάτια τους το φονικό. Οι διαδόσεις έδιναν και έπαιρναν. Άλλοι έλεγαν πως η θεία δίκη τιμώρησε τον Τσιούκα και οι πιο πολλοί είχαν πεποίθηση, πως τον σκότωσε ο ίδιος ο Ψήλιας, ύστερα από την εξέλιξη των πραγμάτων κατά την ημέρα του εγκλήματος.

Πέρασαν πάνω από τέσσερις ώρες και ο αγγελιοφόρος απ' το Βουνέσι ζύγωνε ξανά στο χωριό με τρεις καβαλαρέους Καναλιώτες συνοδεία. Τώρα επικρατούσε απόλυτη ησυχία και το χωριό ήταν παγωμένο από φόβο και αγωνία από τα τραγικά συμβάντα. Σε καμιά δυο ώρες, που ήταν ακόμα μέρα, έπρεπε να πάρουν το νεκρό και να γυρίσουν. Ακολούθησαν τον ίδιο δρόμο και ανηφόρισαν στο σημείο, που είχαν απιδωμένο το δύμα. Πέντε άντρες και δυο γυναίκες φύλαγαν το Στέργιο και περίμεναν τους συγγενείς του για να τον παραλάβουν. Έφτασαν κάποτε κι αυτοί.

Αφού τον ξεσκέπασαν απ' το χράμι, τον φίλησαν με πλημμυρισμένα τα μάτια από τα δάκρυα και μετά από μια πρόχειρη περιποίηση, τον φόρτωσαν σ' ένα από τα ζώα, που έφεραν και όλη η ολιγομελής πομπή ξεκίνησε για την επιστροφή. Όλη η συνοδεία γύρισε στο χωριό σχεδόν πεζή, διότι, τουλάχιστον δυο από τους τρεις έπρεπε να είναι σιμά στο ζώο, που είχαν φορτωμένο το νεκρό για να τον προσέχουν, λόγω του ότι τώρα ο δρόμος ήταν, σ' όλο το μήκος του, κατηφορικός.

Μαζί μ' αυτή την έγνοια, ώσπου να ξεμακρύνουν από το Βουνέσι, είχαν και το φόβο μην τυχόν βρεθούν μπροστά τους οι ληστές και τους πετσοκόψουν και έτσι να μεγαλώσουν την τραγωδία στους Καναλιώτες, που τόσο τους είχαν ιμάνι.

Ξεκίνησαν απ' το χωριό με την ψυχή κρύα και έτρεμε το κουτελάκι τους σ' όλη τη διάρκεια της πορείας του. Όταν πέρασαν τον προσηλιακό δρόμο, κατέβηκαν στην Καναλιώτικη Ράζια και έπιασαν απέναντι το ξέφωτο προς τα Τρία Σύνορα και ξεθάρρεψαν. Έκαναν μια μικρή στάση, ταίριασαν λίγο την τριχιά και κουτσάκισαν το κουφάρι του Στέργιου, γιατί τώρα θα παίρναν το ίσιωμα προς το Σκοτωμένο τ' Άλογο και όσο προχωρούσαν προς το χωριό η καρδιά τους όλο και πήγαινε στον τόπο της. Εκεί στο χωράφι του Φουστανέλα, ξανάσαναν λίγο, με μια μικρή στάση, να στρίψουν ένα τσιγάρο και να ξεκουραστούν τα ταιλαιπωρημένα πόδια τους, ώσπου να τσιαχαλίσουν λίγο και τα πράματα.

Τώρα θα ξεκινούσαν και άμα συνταρχούσαν λίγο, δεν ήταν παρά μισή ώρα στράτα με σαράντα λεπτά., για να φτάσουν. Εκεί στο Κουφρομάρμαρο αρχίνησε να σμίγει η μέρα με τη νύχτα και πέρα προς το χωριό διέκριναν δυο νοματέους να 'ρχονται κατά κει σιγά - σιγά. Ο κόσμος είχε μαζευτεί στο εικόνισμα του λόφου, στο σημερινό Αηλιά και καρτερούσε να 'ρθουν.

Τα δυο πρόσωπα έκαναν πέρα αγναντεύοντας να ιδούν αν έρχονται. Αντάμωσαν στην τοποθεσία Πράπα μαζί τους κι αυτοί πάλι πίσω. Στο εικόνισμα έσμιξαν μαζί με τους άλλους, που τους περίμεναν ώρες εκεί και όλοι μαζί κατηφόρισαν κατ' τη Βρύση, για να δυναμώσουν οι κραυγές απελπισίας, που άρχισαν από πάνω κι εδώ προστέθηκαν κι άλλες.

Στο σπίτι είχαν κίνηση μεγάλη οι γειτόνοι και οι συγγενείς και άναψαν τα λαδοκάντηλα για να κάνουν τις σχετικές ετοιμασίες. Σ' αυτούς προστέθηκε και η συνοδεία που έφερε το Στέργιο. Τον ξεφόρτωσαν και τον απίδωσαν μέσα σε ένα ξυλοκρέβατο και γύρω έκατσαν οι γυναίκες και οι μοιρολογίστρες, που θα τον ξενυχτούσαν. Στην άκρη της πόρτας της εισόδου έβαλαν ένα κουρούπι με άμμο για να τοποθετούν τα αναμμένα κεριά.

Η καμπάνα της εκκλησίας, που βαγκάνιζε πένδιμα για αρκετή ώρα κατά το άγγελμα του θανάτου, σταμάτησε πριν από ώρα και ο οικονόμος παπα - Αναστάσης, με έναν ακόμη παπά, ανέβαιναν το ρέμα για το σπίτι, όπου θα διάβαζαν τρισάι. Μέχρι αργά τη νύχτα παρέλασε απ' το Χατζαρείκο σπίτι όλο το χωριό και πολλοί ξενύχτισαν σ' αυτό. Οι μοιρολογίστρες, κατά το έδιμο, και κατά διαστήματα όλη τη νύχτα έκλαψαν λέγοντας πολλά μοιρολόγια.

Τι 'νι πο 'παδα η ορφανή
τι 'νι πο 'παδα η μαύρη
η άντρας μ' ξενιτεύτηκε
κι πάει στου Σιρμινίκου

Κουρμάκι μου λιβαντινό
κι παραπουνεμένο.
Σήκου κουρμάκι μ' κι άλλαξι
μη χύνεις μαύρα δάκρια

Μι γέλασαν τα πουλιά
της Άνοιξης τ' αηδόνια,
μ' είπαν πουτέ δεν αρουστώ
ποτέ δεν θα πιθάνου.

Βλέπου του χάρου πο'ρχιτι
να πάρει την ψυχή μου
μαύρους είναι μαύρα φουρεί
μαύρου 'νι τ' άλουγό του.

Στη μοσχοβολημένη απ' το θυμίαμα κάμαρη, ξημέρωσε ο κόσμος, που έμεινε απ' το βράδυ. Μόλις χάραξε, φρόντισαν να βρουν σανίδια και ειδοποίησαν το μαραγκό. Όταν ήρθε

μέτρησε τις διαστάσεις του νεκρού μ' ένα σπάγκο κι αφού έκοψε και πελέκησε τα σανίδια και τις άκρες, κάρφωσε την κάσα και την επένδυσε με τα ανάλογα υφάσματα. Λίγο πριν το μεσημέρι θα τον «πήγαιναν».

Η καμπάνα άρχισε τον πένθιμο σκοπό της και ράγιζε κάθε καρδιά για τον αναπάντεχο χωρισμό. Ως και το άλογο που τον μετέφερε στη ράχη του, που ήταν δεμένο πιο κει, έριξε το θλιμμένο βλέμμα του, λες και συναισθανόταν τα γεγονότα και πως δεν θα έμπαινε κάτω από τη μανέλα του πιεστηρίου από το σαμόμυλο πια.

Ο επίλογος του δράματος γράφτηκε μετά τη νεκρώσιμη ακολουθία πίσω απ' την εκκλησιά, στο νεκροταφείο, σιμά στο πουρνάρι, που κυριολεκτικά ο κόσμος πότισε με δάκρυα το μνήμα του. Γύρισαν όλοι στο σπίτι για το γεύμα από μπακαλιάρο και ρεβίδια, για να σ'χωρέσουν τον εκλιπόντα, να κουβεντιάσουν για τα προτερήματά του και την αξιάδα του, σπκώνοντας τα ποτήρια με το μαύρο κρασί.

Στη ρούγα του σπιτιού έμεναν ακούνητα και νεκρά τα σύνεργα του σαμόμυλου, που δεν θα ξαναλειτουργήσει πια. Το πιεστήριο με τη μακριά μανέλα, ο φούρνος που ψηνόταν το σάμι, τα λαδόπανα για το λάδι και στην άκρη το άλογο, η κινητήρια δύναμη της επιχείρησης.

Ύστερα από καρό, άρχισε η εκποίηση των υπαρχόντων. Ένα μάλιστα καζάνι σώζεται ακόμα και είναι το μεγαλύτερο στο χωριό, εκατό οκάδων. Το είχε αγοράσει, τότε, ο Γιώργος Καπούλας, γιατί είχε τα 24 στρέμματα αμπέλια και το 'δενε να βγάξει τα τσίπουρα στου Αποστολάκη τη βρύση.

Έτσι έσβησε αυτή η ιστορία. Πέρασαν καιροί. Τα παιδιά του Στέργιου πήγαν «πίσω», γιατί πολλοί έδειξαν την αχαριστία τους και πιο πολύ ο μπέης της Λοξάδας, αυτός ο Τούρκος. Εκείνο τον καρό ο κόσμος ήταν απλός. Αρκετό σαμόλαδο το κατανάλωσαν οι ντόπιοι και μάλιστα βερεσέ, ως να πουλήσουν το καπνό. Αυτός ο μαύρος ο γιος, επαφίονταν στο φιλότιμό τους, κι έγραφε σ' ένα δευτέρι κάθε φορά χωρίς ημερομηνία και χωρίς να σημειώνει τις οκάδες. «Μπέης - λάδι», «Μπέης - λάδι», «Αποστόλ'ς της Νικόλαινας - λάδι». Έτσι όταν τα παιδιά του Στέργιου τους ζήτησαν τις δεκάρες, απάντησαν: «Ποιο λάδι, πότε;...»

Κακομοιριά και μπατακτσιλίκι, τα αδύνατα σημεία μερικών ανθρώπων της εποχής. Σκληράδα και αγριότητα απ' τους ληστές, που άφηναν τους Καναλιώτες για χρόνια και χρόνια με το φόβο της επανάληψης των φρικαλεοτήτων.

Άλλες εποχές, άλλοι καιροί.

9.- Μαθουσάλας

Βάδιζα στην Ερμού δυτικά. Πιο κει από τον Οίκο Κουτσίνα, προπορευόταν αυτός. Τον έρτασα επιταχύνοντας το βήμα μου και τον άγγιξα ελαφρά στον ώμο.

- Γεια σου, γιατρέ.

Γύρισε μ' ένα πλατύ χαμόγελο και τα γαλανά του μάτια μέσα απ' τα γυαλιά του άστραψαν, δείχνοντας τη χαρά του, που είδε πατριώτη και αντί να χαιρετήσει απάντησε:

- Θα πάμε στα Κατσιούργια να στήσουμε παιδιάς;

Μίλα τον για την οικία του κι αν είσαι χωριανός σε χαϊδεύει με το βλέμμα του, που 'ναι τόσο οικείο και αρχίζει ατέλειωτες παλιακές ιστορίες, με ονόματα και τόπους από το χωριό, που είναι ενδιαφέροντες, τόσο, που μπορεί να σε ξημερώσει.

- Θέλω να με επαναλάβεις εκείνο το ανέκδοτο με τον παππού σου, που ...

«Ήμαν μικρός όταν ορφάνεψα από μάνα, σιμά 5 χρονών. Συχνά τα καλοκαίρια έρχομαν στο χωριό και τα περνούσα ξένοιαστα. Πήγαινα βόλτα στα πλάια. Κάποτε περπάτησα μέχρι του Αποστολάκη τη βρύσ' και πετούσα πέτρες σε μια στέρνα με νερό που 'ταν εκεί και τρόμαξα τα μπακακάκια.

- Έι, άκουσα μια φωνή, θα σε πάρει η Αρβανιτιά.

Ήταν ένας παππούς, που καθόταν κάπου εκεί στα Γκουνταλίκια σπίτια. Τι σήμαιναν τα λόγια εκείνα δεν πολυκαταλάβαινα τότε, αλλά από φόβο το 'μασα τρεχάτος για το χωριό».

Από την περιγραφή που μού 'κανε ο γιατρός κατάλαβα, πως μάλλον θα ήταν ο παππούς ο Καρατάσιος, που φοβέριξε. Αυτός καθόταν σιμά στου Γκουνταλιούς.

«Με τα χρόνια, όταν «ξεκίνησα» λήγο, έφερα ένα καλοκαίρι και τη μπάλα μου στο χωριό. Αυτό το παιχνίδι, τότε, στο χωριό, ήταν στα γεννοφάσκια του. Το 'ξεραν μόνο τα γυμνασιόπαιδα».

Με την αδερφή μου Κασσιανή
(5 Ιανουαρίου 1950)

- Εεε ρε να δείτε τι έφερε ο Τόμης! Μια μεγάλη τόπα χωρίς μπαλώματα, τη λένε «φατιμπώλ». Τη χτυπάς κάτω και σπκώνεται αψηλά, ως εκεί πάνω. Δεν ξέρω τι έχει μέσα από τα πετσιά της.

Τσούρμο μαζώχτηκαν τα παιδιά ένα γύρο.

- Ελάτε όλοι, έλα Κλέαρχε, έλα Νεοκλή, ελάτε πάμε πέρα στα ισιώματα να την κλωτσί-
σουμε. Πετάξ'τε τη μπαλωματένια τόπα, ετούτη δω είναι απόλαψη.

Ξεκίνησαν χοροπηδώντας για τα ισιώματα κάπου κοντά στο σημερινό Νεκροταφείο.

Ενδεχομένως πήγαν στο Περιβόλι, με τις ακακίες που ήταν κοντά, ανατολικά απ' το παλιό Νεκροταφείο.

«Στο δρόμο την έπαιρνε ο καθένας με τη σειρά και τη χτυπούσε καταή.

- Πω πω τη ρουφιάννα, πώς πετιώται τα ψήλ'.

- Δομ την κι μένα ρε Κλιόβουρτι να τη βρουντίσου κάτ' να σκάσ';

Αυτή, όμως δεν έσκαζε. Τιναζόταν στον αέρα και τεντώνονταν τα χέρια τους ψηλά να την πιάσουν.

- Τι είναι τούτην ρε; Η μπαλωματένια δεν αξίζει φράγκο, σε τούτο το δάμα.

«Η ομάδα συντάχτηκε σε μονότερμα. Ένας τερματοφύλακας, ένα μπακ, δυο χαφ και κό-
ντρα τους τρεις γοργοπόδαρους κυνηγούς, που τους έστησε ο Αποστολάκης Ζήσης. Η προ-
πόνηση άρχισε κι αν ήσουν θεατής θα 'σκαγες στα γέλια. Μαζεύονταν όλοι σωρό, σπρώχνο-
νται, έπεφταν κάτω, σωστός κουρκουτσιόβουλος. Ο τερματοφύλακας κουτσούριασε άπρα-
γος. Κάποτε η μπάλα έφρευγε προς το δρόμο, κάποτε προς τα πλάγια. Οι βετεράνοι είχαν
τέτοια ατζαμωσύνη πού 'ταν για κλάματα.

Όμως στραβή ατυχία. Το γήπεδο ήταν διάσπαρτο από ακακίες. Ένα άστοχο σουτ του
Γιάννη Λιασκοβίτη, την κόλλησε στ' αγκάδια μιας απ' αυτές και αμέσως έχασε την αίγλη
της μαζί με τον περιεχόμενο αέρα της.

Την πήρα παραμάσκαλα, κλαίγοντας και τράβηξα κατά πάνω στο Δημαίικο σπίτι, σκου-
πίζοντας στο δρόμο τις μύξες που μου φεύγαν απ' τα κλάματα. Ο παππούς Κωνσταντής
καθόταν στον ίσκιο κάτω από το ξιάνανο και χουζούρευε φορώντας μόνο το συντρόφι του,
που το 'χε δεμένο με τις θρακοζώνες, πάνω στους αστράγαλους.

- Τι έπαδες γιέ μ', γιατί μιρλίζεις;

- Να, τήρα πώς κατάντησε τούτη δω η σκασμέν' η μπάλα;

«Ο παππούς σούφρωσε τα φρύδια, σκέφτηκε την εμπειρία του, λόγω ηλικίας και σαν
άλλος σοφός μαδουσάλας, επιστράτεψε στη σκέψη του όλα τα μαραφέτια του - ήταν πολυ-
τεχνίτης. Ό,τι έπιανε το χέρι του το έκανε στην εντέλεια. Ήταν βουνίσιος την καταγωγή, απ'
τον Πεντάλοφο και σαν τέτοιος είχε μυαλό ξουράφι κι αμέσως βρήκε τη λύση στα πεταχτά,
για να καλμάρει το κλάμα μου, να λαρώσω».

- Εε και γι' αυτό χολοσκάς πιδί μ'. Σύρε να παίξεις και σε κανιά ώρα ματαέλα. Θα στη
φκιάσω 'γω καλύτερη από μπρωστύτερα.

- Ααα! Τι παιγνίδι να κάνω, όμως, που το μυαλό μου δεν ξεκολλούσε απ' τη σαμπρέλα με τ' αγκάδι;

Έφερα μια γυροβολιά στο μαχαλά ενθουσιασμένος από την υπόσχεση του παππού, με την ελπίδα πως η μπάλα θα ξαναφρούσκωνε γρήγορα για να φωνάξω πάλι την ομάδα για συνέχεια. Πήγα ως πέρα στα Φωταίικα, στα Χραίικα, στους Σιώκα και σ' όλο το δρόμο κλωτσούσα νευρικά τα κούμαρα, που άφησαν στο δρόμο τα ζωντόβολα.

Ξεκίνησα για τον Αηλιά. Βγαίνει, όμως, τόσος ανήφορος μ' αυτή τη ζέστα; Εκεί στου Μήτσιου το σπίτι έστριψα δεξιά, γιατί μετάνιωσα και πήγα προς τους Χαλατσαίους, όταν έσμιξα τη μανιά μου, που γύριζε κατά το σπίτι, μ' ένα ηροκόσκινο στο χέρι, απ' την αδερφή της, την Τάσaina του Μπαλάφα.

- Τι φουρλατίζισι μανά μ' ;

- Να αυτό κι αυτό έπαδα.

- Καλά πάμι σπít'.

Τσακώθηκα απ' τη φούστα της και δωσ' σβεντζούρι τον κατήφορο. Τόση ώρα που λείπω τι διάολο δεν θα διόρθωσε ο παππούς το κακό;

- Ήρδα παππού, την έδκιασες;

- Κάτσε λίγο να κρυώσ'. Έτοιμ' είναι.

Κάδομαι καμιά μισή ώρα να ξειδρώσω.

- Άντε παππούκα, σκάλωσε ψηλά και φέρ' την.

- Κάτσε να στη φέρω.

Μπήκε στην πόρτα κι άρχισε ν' ανεβαίνει ένα - ένα τα σκαλοπάτια της ξύλινης εσωτερικής σκάλας, μα κι εγώ ανυπόμονος ανέβηκα στον οντά του απάνω πατώματος. Ο παππούς την επιδεώρησε και κούνησε το δάχτυλο καλώντας με να σιμώσω.

- Έλα να την ιδείς στο παραδύρι.

Ζύγωσα και γκούρλωσα τα μάτια.

- Πω, πω, μ' ήρθε ταμπλάς, συμφορά μου...

Στο σημείο αυτό ο γιατρός έσμιξε το δείκτη και το μέγα δάχτυλο και των δυο χεριών του ανοιγμένους και μ' έδειξε το μέγεθος της τρύπας.

- Να, μια τρύπα τόοοση!

Ο παππούς Κωνσταντής έχυσε καλαί λιωμένο, για να κολλήσει η τρύπα, που άνοιξε το αγκάδι της ακακίας, στη σαμπρέλα!!

Η παρέα πού 'χε διαλυθεί στο πρωτόγονο γήπεδο πίσω στις ακακίες ξαναεπιστρατεύθηκε.

Πήραμε παραταριά τα σεντούκια στους μαχαλάδες, ερευνώντας για να βρούμε κουρέλια να φτιάξουμε πρωτόγονη τόπα μπαλωματένια.

Ο διακεκριμένος επιστήμονας Τόμης Δήμου, σπούδασε στη Γερμανία και διέπρεψε ως καρδιολόγος στο Βόλο. Τον θυμάμαι απ' τα παλιά τα χρόνια, όταν, φοιτητής ακόμα, ερχόταν στο χωριό, σεμνός και ωραίος, με τα ευγενή χόμπυ της ηλικίας του. Ήταν από τότε

άριστος κυνηγός και έπαιζε πολύ καλή φουσαρμόνικα. Μου διηγήθηκε κάποτε ότι σε μια συντροφιά διέταξε κάποιον της παρέας να πετάξει ένα δίφραγκο στον αέρα και το πυροβόλησε από κάτω και το πέτυχε.

Για το ανέκδοτο του παππού Κωνσταντή, τον ευχαριστώ πολύ.

10.- Στο Φανάρι

Προχώρησε διακριτικά προς την μεσάντρα, με το ρακοπότηρο στο χέρι, έβαλε κι άλλο τσίπουρο, με κοίταξε, το ρούφηξε με μεγάλη ευχαρίστηση και είπε:

- Τον κορμό κλαρίνο, την απαλάμη στο μέτωπο και γεια σου κυρ δεκανέα. Άι σιαπέρ' απού κει χαμόσκ'λα.

* * *

Επίσκεψη πήγαμε στο συμπέδερo **Στέργιο Χαλάτση**, ξενιτεμένοι εμείς, είχαμε καιρό να σμίξουμε, να δούμε τι κάνουν και να μας δουν κι αυτοί. Μετά το γλυκό του κουταλιού, κυδώνι φρέσκο, μας πρόσφερε η νύφη κι από ένα τσίπουρο.

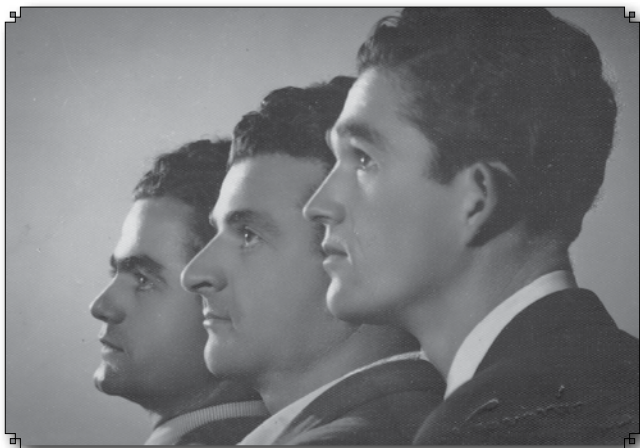
- Θέλεις κι εσύ, πατέρα, ένα; Ρώτησε η Αμαλία.

- Τα ρωτάν αυτά τα πράγματα, βρε τσούπρα μ';

Απόρησε με το δίκιο του ο μπάρμπα - Στέργιος. Έπρεπε τόσα χρόνια παντρεμένη η νύφη να ξέρει την αδυναμία του. Το 'τσουζε ο καημένος με κάθε ευκαιρία, δε μπορούσε να τ' αποχωριστεί, ήταν η μεγαλύτερη αδυναμία του. Απάνω στην κουβέντα μ' έλυσε και το αίνιγμα για τα παραπάνω που άκουσα και δεν καταλάβαινα τη σχέση, που μπορεί να είχαν με την επίσκεψή μας εκεί.

- Στο Μακεδονικό του '13 υπηρετούσαμεν αντάμα με τον πατέρα σ'. Ήμασταν κάμποσοι απ' το χωριό. Σαν κόλλησε τη «σαρδέλα» στα χέρια κάθε τόσο τον πείραζάμαν. Στην νόμασταν στη σειρά με το κορμί τεντωμένο και την απαλάμη στο μέτωπο και χαμογελαστοί περιμέναμε το μόνιμο κοσμητικό, που ξεστόμιζε κάθε φορά: «Αι σιαπέρ' απού κει χαμόσκ'λα» και ξεκαρδιζόμασταν στα γέλια. Όμως, ο καλόκαρδος πατέρας σου, σε λίγο μας συγχωρούσε και μετά τα ταιριάζαμε. Παιδιά, τότε, βλέπεις. Τι θα λα κάναμε;

Η κουβέντα μας ξεμάκρυνε σε πολλά θέματα και μέσα στ' άλλα τον ρώτησα και για την πρώτη εκκλησιά μας, για να την αναπαρασθήσω στο σκίτσο για

Φιλικό πορτραίτο (πρώτος από αριστερά)

το βιβλίο «ΚΑΝΑΛΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ», αν και μια αμυδρή εικόνα είχα απ' αυτή γιατί μικρός εκκλησιαζόμουν εκεί.

- Αυτήν την έφκιασαν το '856 κι επειδή οι Τούρκοι δεν άφηναν να φορτώνουν τα υλικά στα πράματα, κουβαλούσαν πέτρες, λάσπη και άλλα σύνεργα στην πλάτη, άντρες και γυναίκες, παιδιά και γέροντες.

- Μπορείς να με παραστήσεις συμπεδερε πώς ήταν ο τόπος στα παλιά τα χρόνια, εκεί τρούρα; Πώς ήταν το πεζούλι, ανατολικά και τον Αϊντίνη σιακάτ.

- Αα γι' αυτό να ρωτήσεις του **Βασίλ' Καρακώστα**, είναι διμόνιους. Να σκιφτείς, όντας ήμασταν στρατιώτις έφκιασι μπουζούκ' απού σκαμνίσου ξύλου κι του βαρούσι κι γλέντα-γάμαν.

* * *

Πράγματι ο μπαρμπα - Βασίλης έπαιζε μπουζούκι. Μπουζούκι όχι ηλεκτρονικό, σαν σήμερα. Ήταν παλιού τύπου και θυμάμαι συχνά στον Κιάφα τ' αγκάλιαζε και από τους ήχους τον συγκαθούσαμε στήνοντας χορό, πιτσιρικάδες, τότε.

Μια μέρα πού 'ρχονταν από σιακάτ' καβάλα στο γαϊδουράκι του, τον σταμάτησα στη βρύση της πλατείας και του 'πα:

- Θέλω να πάμε πέρα στην εκκλησιά, για να μου πεις μερικές πληροφορίες.

- Ακούς εκεί, λέει, ταχιά κιόλα.

Την άλλη μέρα ξεκινήσαμε από την πλατεία και δεν περπατούσε. Πετούσε. Παρ' όλα τα γεράματά του.

- Ε, βρε μπάρμπα, σιγότερα, δεν σε φτάνω.

- Του λεν τα ποδαράκια μ' Θρασύβουλι μ'. Αφού μι λεν παππού κι μι φαίνιτι παράξινου!

Δόθηκαν οι πληροφορίες που ήθελα και σ' αυτόν οφείλω το σκίτσο που σκάρωσα για την πρώτη εκκλησιά του χωριού, που βρίσκεται στη σελ. 231 του παραπάνω βιβλίου.

Απόγεμα ήταν και καθίσαμε στην ευχάριστη λιακάδα, έξω από την καινούργια εκκλησιά.

- Πες μου καμιά παλιά ιστορία μπαρμπα - Βασίλη.

Έβαλε το ποδάρι ένα απάν' στο άλλο και κοιτάζοντας τον ήλιο, που ήθελε καναδυο αξι-άλες να βασιλέψει πίσω στον Αηλιά, κατέβασε χαμηλότερα το γείσο απ' το κασκέτο να μην τον θαμπώνει ο ήλιος και άρχισε:

- Θυμάμαι το '97, όντας ήρθαν οι Τούρκοι ματαπάλι, υποχρέωναν τον κόσμο απ' τα γύρω χωριά να τους τροφοδοτεί με σανό για τα μπ'λάρια και τα άλογά τους. Ένα μεσημεράκι ήμαν πέρα στη σημερινό Παλιοχώραφου, όταν πέρασε ο **Θανάσης Παπακώστας** με το **Χρήστο Μπαλατσό** με τα γουμάρια φορτωμένα άχυρο μέσα στα βριζόνια. Πάαιναν σβιντούρ' κεντώντας τα πράματα με τη φορτωτήρα.

- Αρά πού το 'μασάταν πλανώντας, τους ρώτησα. Να 'ρδω και 'γω;

- Δεν έρισι; Στην πλάτ' δα σι πάρουμι;

Τους ακολούθησα κουσέβοντας μέχρι το σπίτι του **Καραβίδα**, που ήταν κοντά στο Φρούριο

του Φαναριού. Εκεί μάζωναν τις ζωτροφές οι Τούρκοι. Μόλις ξεφόρτωσαν άρχισαν να τα ζυγιάζουν κρατώντας δυο στρατιώτες τη μανέλα και ένας τσαούσης τραβούσε το βαρίδι απ' το καντάρι. Έλεγε τις οκάδες και τις σημείωνε σ' ένα κιτάπι.

- Οτούς μοές. Τριανταπέντε, έλεγα εγώ.
- Κορχμές. Σαρανταπέντε, ερμήνευα εγώ. Έτσι ερμήνευσα και τ' άλλα βριζόνια.
- Αμε ολάν μπελίσουν Τούρκα; Βρε ξέρεις τούρκικα, με λέει ο τσαούσης.
- Τούρκα ας μπελιν μπεν. Όχι, δεν ξέρω, μόνο λίγα, του λέω.
- Μπελίσουν τσοκ. Ξέρει πολλά, μου λέει.

Ενθουσιάστηκε που ο τσαούσης γιατί ένας πιτσιρίκος 13 χρονών του μιλούσε στη γλώσσα του. Έκανε ένα φιλό κρύο και επειδής ήμαν ζυπόλυτος με λέει:

- Σίντε σουκ, γκελ μπουρντά βαρατές. Είναι κρύο, έλα δω μέσα έχω φρωτιά.
- Ιστεμέ ματές. Δεν δέλω φρωτιά, του λέω.
- Βαρμελίκ ολάν μεμπλεκέτ. Έχω κι εγώ παιδιά στην πατρίδα.
- Αλλάχ τσοκ σανέ ολάν μεμπλεκέτ σιζίν. Ο Θεός να τα δώσει χρόνια πολλά τα παιδιά σου, είπα.

Πέταξε απ' τη χαρά του ο τσαούσης. (Λοχίας), για τις ευχές μου και δέλησε κάτι να μου δώσει.

- Ισέρβουμ εκμέκ; Θέλεις ψωμί;
- Ιστεμέμ. Όχι δεν πεινάω, του είπα.

Στο μεταξύ οι άλλοι είχαν αδειάσει τα βριζόνια, καθαλίκεψαν τα γομάρια και ξεκίνησαν. Εγώ, όμως, μόλις μυρίστηκα την αναχώρησή τους, ξεκόλλησα από τον τσαούση και έτρεξα κοντά τους. Εκείνος, που η καρδιά του έγινε μπαξές, απ' τα καλά λόγια, που άκουσε από μένα και μάλιστα στη γλώσσα του, μας ακολούθησε με το βλέμμα του με ένα μειδίαμα ως το τέλος του καλντεριμιού, που κρυφτήκαμε πίσω από τα σπίτια.

Πήραμαν το δρόμο του γυρισμού. Εκεί στον **Μπαλωμένο** ο Χρήστος σταμάτησε το γομάρι σ' ένα κοτρόνι σιμά και μ' έκανε νόημα να πηδήξω πισωκάπ'λα, για να με πάρει ανάκριση:

- Βρε Βασίλη, τι κουρκούτιαζες εκεί με τον Τούρκο; Πώς χαμπάριζες τι έλεγε;
- Αα, έμαδα καμπόσα. Εκεί στον Κιάφα, που παίζαμε τα σίκια και τα κουινάκια με τον **Αποστολάκη Μπέκο**, έρχονταν αυτοί οι πεχλιβάνηδες και μας ρωτούσαν πώς λεν ετούτο και πώς λεν το άλλο. Κι απ' ό,τι έμαδαν αυτοί από μένα, εγώ έμαδα πλειότερα από κείνους και συνενοώμαι καλούτσικα.

Ο Χρήστος κούνησε το κεφάλι, θαυμάζοντας το Βασίλη για την ικανότητά του αυτή, σίμασε το σάκο κουμπώνοντάς τον, σήκωσε και το γιακά, γιατί έτσουξε το κρύο και βάρεσε τα ποδάρια στα λαγόνια του ζώου, για να περπατήσει γληγορότερα.

Έφτασαν στα Ισιώματα. Του Βασίλη το βλέμμα ξεμάκρυνε πάνω κατ' τη Στρατώννα, που ήταν τώρα καψαλισμένη. Η καρδιά του έβαψε, που κατάντησε έτσι σα σκιάχτρο. Την «ξαναπερπάτησε» με τη φαντασία του και την είδε πώς ήταν πρώτα. Πώς ήταν τα κρεβάτια,

τα παράθυρα, τις πόρτες, τις κρεμάστρες, τα πατώματα, τη στέρνα, που μάζευαν νερό, τη μπαρουταποθήκη. Πώς ήταν τα μαγειριά και πώς μαζεύονταν τα βροχόνερα για τις ανάγκες του στρατού μας.

Θυμήθηκε πως εκείνο το πρωινό τα είδε όλα αυτά και το απόγιομα έγινε παρανάλωμα του πυρός από τους κλέφτες, που τους έβαλαν οι χωριανοί με τον **Μακρή** πρώτον και μερικούς άλλους, για να μην τη βρουν οι Τούρκοι και στρατοπεδέψουν σ' αυτήν πριν λίγους μήνες, όταν ήρθαν. Εκείνο το απόγεμα που κάηκε η Στρατώννα, μαζεύτηκε κόσμος πολύς απάνω στα Μιχαλαίικα σπίτια κι αγινάντευαν προς τα κει. Τότε πέρασαν δυο ξένοι και όρμησε το πλήθος να τους λιντσάρει, γιατί αποδίδαν σ' αυτούς την κατηγορία των εμπρηστών. Τότε επενέβη ο παππούς **Τσικρίκας** και είπε:

- Μη βρε παιδιά. Αυτοί έρχονται από το μέτωπο που κατέρρευσε. Δεν τους βλέπετε που έχουν χιτώνια στρατιωτικά;

Έτσι, το εξαγριωμένο πλήθος καλμάρισε και οι άνθρωποι πήγαν στο καλό τους.

Όταν έφτασαν στο χωριό απ' όξω, έριξε τη ματιά του προς το Φανάρι ο Βασίλης, μπάκι ιδεί τον τσαούση να τους παρακολουδάει με το χαμόγελο εκείνο. Το φρούριο, με τον επιβλητικό του όγκο, φάνταζε όρδιο. Πού 'ναι τα φανταράκια μας, που ήταν εκεί πριν καν'να δυο μήνες. Τώρα το πατάνε οι μπέηδες.

Θυμήθηκε με την κατάρρευση, που ο φρούραρχος του στρατού μας άνοιξε τις αποθήκες για να πάρει ο κόσμος τα τρόφιμα, τον οπλισμό και τα πυρομαχικά, να μην τα βρουν οι Τούρκοι. Σε καν'να δυο μέρες δεν έμεινε τίποτα. Θυμάται πως και ο ίδιος πήρε μέρος κοντά στους τρανύτερους και κρατούσε τα σακάκια τους και κρατούσε «μεριά», όταν φόρτωναν τα ζώα οι Καναλιώτες με ντουφέκια και φουσέκια και άλλα στρατιωτικά είδη.

Παραπέρα και προτού φθάσουν στην εκκλησιά ξεπέζεψε, γιατί κουτσιάλιασαν τα ξυπόλυτα ποδάρια του, κόσιαψι λίγο να ζεσταθεί κι άρπαξε ένα σόμπουλου και το πέταξε στην καμπάνα της εκκλησιάς, που ήταν κρεμασμένη στο δέντρο, για να τσιαγκανίσ'. Με τον ήχο της καμπάνας η καλόγρια βγήκε, να ιδεί τι έγινε, στην πόρτα του κελιού της, αλλά δεν τον μάλωσε και ξανά μπήκε μέσα λέγοντας:

- Ισού είσι βλουημένου κι μι λάμπαξις;

Πέρασαν ύστερα απ' το κελί που είχε «γύφτικο» ο **Αντρέας Μπαρούτας** απ' όξω. Το φουσερό δούλευε και ο μάστορας παράξινε ένα νυί από ξυλάλετρο. Το Βασίλη τον τράβηξε η ζεστασιά μέσα.

- Στικάτι λίγου βρε, να πάρου νια πύρα;

Έτριψε λίγο τα χέρια τους σιμά στο καμίνι, πήρε και λίγη ζεστασιά και ακολούθησε τους άλλους που κοντόφταναν στις βρύσες της πλατείας και πότιζαν τα ζώα τους σφυρίζοντά τα.

Είχε φτάσει απόγεμα κι ο κόσμος μαζώνονταν στα καφενεία παρέες - παρέες για το κουβε-ντολίο τους. Οι γυναίκες «μελισσολοί» στις βρύσες γιόμιζαν τις βαρέλες και τα γκιούμια για τις ανάγκες του νοικοκυριού τους. Εκεί χώρισαν με τους άλλους και τράβηξαν για τα κονάκια τους, να ζεστάνουν μια ψίχα το κοκαλάκι τους. Την ώρα που πήρε τον ανήφορο, τον φώναζε

ο Χρήστος από το πέρα μονοπάτι.

- Έι Βασίλ', ισέρσουν εκμέκ;

- Γιοκ, γιοκ βρε χαϊβάν'.

* * *

Κοντοστάθηκε λίγο ο μαρμπα - Βασίλης, πήρε μια ανάσα και σε λίγο μου είπε:

- Άι μας, τώρα, πάμε στον Τσιουντζιούρη να πιούμε καν'ναν καϊφέ.

Επειδή, όμως, ήθελα να περιμείνω τ' άλλα παιδιά του 'δωσα την άδεια, λέγοντας:

- Γιοκ μπάρμπα γκιτ (φύγε) εσύ και χαϊρί να δεις για την καλουσύνη σ'.

-

16.6.1992

11.- Το χρέος του μακαρίτη

- Ε ε ε μπαρμπα - Ποστόλη... Μέσα είσαι;

Ο Αποστόλης δεν μ' άκουσε. Η κορδέλα έκανε τόση βαζούρα, που κι ένας νέος να 'ταν, με αυτί λαγού δεν θα χαμπάριζε, όχι αυτός που βαριάκουγε. Προχώρησα απ' την πόρτα της μάντρας και μπήκα. Εκείνη την ώρα σταμάτησε την κορδέλα, που έκοβε καυσόξυλα, τίνανε τις παλάμες και μ' έκανε νόημα να προχωρήσω μέσα στο ταβερνάκι.

Στη μάντρα ο Αποστόλης είχε μια μικρή σάλα ισόγεια, που την έκανε ταβερνάκι και τη δούλευε βράδια, μαζί με τον αδερφό του. Το πρωί σερβίριζαν πατσιά και το βράδυ οι μερακλήδες της γειτονιάς απολάμβαναν εντόσθια τηγανητά, ψαράκια μαρίδα «κουφέτο», τυράκι, καν'να κρεμμύδι στουμπισμένο, φασόλες γιαχνί, καθώς και κ' κόπ'τα με κουκιά ξερά γιαχνί στο ταψί. Εκείνο, όμως, που τραβούσε τους πελάτες ήταν το γιοματάρι. Ο Αποστόλης ήταν μάστορας στη ρετσίνα την πιπεράτη. Έπαιρνε μούστο από τη Νέα Αγχίαλο κι έφτιαχνε μια ρετσίνα, «να την πιεις στο ποτήρι».

- Έλα να σε γνωρίσω σ' έναν πατριώτη σου.

Ο «πατριώτης» καθόταν μόνος σ' ένα τραπέζι, ακριβώς κάτω από τη ντάνα, που ήταν αραδιασμένα τα βαρέλια με τη ρετσίνα.

- Πώς κι από πού είμαστε πατριώτες;

- Από δω ο κύριος Σπύρου, με πρόλαβε ο Αποστόλης, προτού πάρω απάντηση από τον «πατριώτη» και συμπλήρωσε: πρώην δημοτικός υπάλληλος του Δήμου Παγασαίων.

- Α α ... ας είναι καλά. Δώσαμε τα χέρια.

- Απούδε είσαι πατριωτάκι;

- Απ' τα Κανάλια. Εσύ;

- Απ' τα Κανάλια άμα είσαι μπράβο σ'. Θα ξέρεις το Μήτσιο Λέτσικα.

- Αμ πώς δεν τον ξέρω;

- Το Θανάση Τσούλα;

- Κι αυτόν τον ξέρω. Και οι δυο Μ'σραχιώτες.

- Ήταν περιττό να ρωτήσω για την καταγωγή

Ο γάμος μου με την Αγορίτσα Κωτούλα

του. Σήγουρα ήταν Στουγκιώτης.

- Κι έχεις χρόνια εδώ;

- Από μικρό παιδί, δεκατέσσερα χρονών με πήρε ένας θεός μου στη Μακεδονία. Έκανε εμπόριο εγχώριων προϊόντων, αλλά στην Κατοχή πέθανε κι εγώ ξαναγύρισα στο Βόλο. Δύσκολα χρόνια και δω. Με τον καιρό «πιάστηκα» στο Δήμο σα φοραντζής κι μέχρι τη σύνταξή μου έμεινα εκεί.

- Ήξερες γράμματα;

- Έβγαλα το Σχολαρχείο στην Καρδίτσα, Θυμάμαι νια βολά σ' ένα γκαλντερίμι, που έκανα μια γλίστρα, κόντευε να σκοτωθώ.

- Γιατί κόσιαβες;

- Όχι, δεν κόσιαβα, αλλά φορούσα τσαρούχια με φούντα, που είχαν «πέτσα» πρόκες από κάτω. Τη γλίστρα φτηνά, μ' ένα στραμπούληγμα στο ποδάρι. Κουλάικα γένιτι καλά ύστια να ματαπάνου στου σκολείου;

Τσουγκρίσαμε τα ποτήρια, τσιμπήσαμε και μεζέ φασόλες γιαχνί και ο «πατριώτης» άναψε τσιγάρο, για ν' αβγατίσει το ντουμάνι που φουντάρισε το μαγαζί και με περιεργαζόταν. Πέρασε λίγο διάστημα σε σιωπή και ο μπαρμπα - Σπύρου κάτι είχε κρεμασμένο στα χείλια και δεν το ξεστόμισε.

- Θέλ'ς να σε πω νια παράξεν' ιστορία με το Θανάσ';

- Ποιον Θανάσ';

- Τον Τσούλα ντε;

- Ααα, εμείς τον λέγαμε Νάσιου Στουγκιώτ, γιατί καταγόταν από το Στουγκ.

- Αυτός, απ' λες ήξερε μπαλωματής και μπήκε γαμπρός στα Κανάλια.

- Τον θυμήθηκα μπάρμπα. Πήρε τη θανάσaina, που μ' έταξε σε κάθε δέλημα που της έκανα μια κουκόσια. Ήταν γειτόνισσα με τη μανιά μου στο Μισόραχο, εκεί που με τράνευε. Φαντάσου την πλουσιοπάροχη αμοιβή που έπαιρνα από τη Θανάσaina. Για να της γεμίσω τις βαρέλες νερό απ' τη Δισκαριά, μ' ανέβασξε καβάλα στο γαϊδουράκι της κι όταν γύριζα, κέρδιζα μια κουκόσια. Οι ανέχειες και η φτώχεια τον ακολούθησε ως τα γεράματα. Απ' τα χαράματα ως αργά το βράδυ με τη γκαβόλαμπα πετρελαίου αγωνίζονται για το καρβέλι, καρφώνοντας ξυλόπροκες και μπαλώνοντας με το τσαγκρασούφλι φόλες στα παπούτσια. Δούλευε εκεί στο καφενείο του Τσιουντζιούρη, σ' ένα κουτουκάκι, δίπλα κολημμένο και ιδροκοπούσε το καλοκαίρι και ξεπάγιαζε το χειμώνα με δέρμανση το μαγκάλι, που τις περισσότερες ώρες είχε σκέτη στάχτη. Δεκατέσσερις δραχμές οι μτσισιόλες και τα μισά ήταν πετσιαί και ξυλόπροκες, μαζί με τα τελάκια και τα ράμματα. Τρεις - τέσσερις δραχμές η φόλα, ανάλογα με το μέγεθος και τη δυσκολία να γίνει. Θυμάμαι μια μέρα το Μήτσιο Πόλια που ήρθε να πάρει τα τσαρούχια του κι απογοητεύτηκε.

- Τι χωρ'ς πρόκικς μπάρμπα Θανάσ'; Θα χαλάσουν αγγλήγουρα.

- Α α για τσι πρόκικς θα δώεις δυομ'σ' δραχμές ακόμα

- Δυομ'σ' ξιδυόμ'σ', κουπάνια τις κι θα σ' τσι φέρου.

Μεγαλοφραμελίτης ο Θανάσης τα 'βγανε δύσκολα πέρα. Έκοψε το καδάριο και πήρε καλαμπόκι για οικονομία, τόσα στόματα είχε να θρέψει. Ύστερα το κορίτσι μεγάλωνε, σε λίγα χρόνια θα γινόταν της παντρείας. Ήθελε και κάν'να φουστάνι μεταξωτό. Όλο ντόπια κι αλατζιάδες θα έβανε;

Τις δυσκολίες αβγάτισε ο ψόφος του γομαριού. Έπεσε σε μαύρη συλλοή. Βάρεσε σιαδών, βάρεσε σιακεί για κάν'να δάνειο, άδικος κόπος. Στο χωριό ήξεραν την κατάντια του και δεν ξεκουμπώνονταν καένας. Τι να κάνει κι αυτός, δεν ήξερε κατε πού να βαΐσει. Απάν' στη στενοχώρια του σκέφτηκε το Μιχάλη στο Στουγκ....

Από δω αρχίζει ο Σπύρου την ιστορία με το δάνειο.

-Ήρθε στο χωριό ο Θανάσης. Βρήκε το Μιχάλη και τον παρακάλεσε. «Κοντά στην κακομοιριά μ' ψόφισε κι εκείν' η σακατίλα και τώρα είμαι για το θρόντο». Ο Μιχάλης, σαν πονόψυχος ξάδερφος, έδωσε διέξοδο στο πρόβλημά του. Έβγαλε και του 'δωσε τρεις χιλιάδες δραχμές. Έτσι αναπλήρωσε το ζωντοβόλι και βούλωσε κάμποσες «τρύπες» και ξανάσανε. Έβαλε «βλοπτό». Με τη δουλειά του, τον άξ'φο τον καπνό και το τσαγκρασούφλι, αλλά και με τη σκληρότερη οικονομία από δω και μπρος, πάσχιζε να σουμώσει το χρέος που έβαλε για να βγει ασπροπρόσωπος στον ευεργέτη του, μα και στις υποχρεώσεις του απέναντι στη φραμελιά του.

Τα χρόνια περνούσαν και η «γραμμή του ισοζυγίου» κυμαινόταν. Κάποτε ανέβαινε στο μισό του χρέους, κάποτε κατέβαινε. Πέρασαν κάμποσα χρόνια αγωνιάς και ο μπάρμπα Θανάσης απαλλάχτηκε απ' αυτή την «έννοια», όταν ήρθε η ώρα να εγκαταλείψει το μάταιο τούτο κόσμο....

Ο Μιχάλης, σαν έμαθε, πονόψυχος και καλός χριστιανός καθώς ήταν, έκανε το σταυρό του και είπε. «Θιος σχωρέσ' τον». Ύστερα τράβηξε μια μολυβιά στο δευτέρι του και πέρασε το δάνειο του Θανάση στα απρόβλεπτα παθητικά και είπε: «Ήταν να γίνει κι αυτό....».

Μετά το πράγμα ξεχάστηκε. Πέρασαν καμιά δεκαριά χρόνια και μια μέρα ο Μιχάλης κατέβηκε στην Καρδίτσα στο παζάρι τ' Άι Κωνσταντίν'. Γύρισε το παζάρι, ψώνισε κάτι ντριλια για πανταλόνια, πήρε και κάτι φλιτζάνια και «γυαλιά» νερού και πέρασε μετά απ' το γελαδοπάζαρο, εκεί στο Πανσίλυπο, μπάκι βρει καμιά γίδα γαλάρα και σε τιμή καλή. Σταμάτησε σε μια άκρη του παζαριού, έβγαλε το χασμίσιο ψωμί, ένα τέταρτο της οκάς και το χαλβά, που είχε αγοράσει για να φάει κάνα δυο μπουκουσιές, γιατί ξελιγώθηκε απ' την πείνα. Εκεί που έτρωγε «του πήρε τ' αρτιά» ένας ξερακιανός λαχειοπώλης, που είχε ένα πριονισμένο κατά διastήματα ξύλο και περασμένα τα λαχεία αράδες σιακάτ' - σιακάτ', κάθε πριονιά και λαχείο.

- Λαχείααα, λαχείααα. Λαχεία του στόλου....

Ο Μιχάλης τον κοίταξε με τρανή δυσφορία. Εκείνος έφερε ένα γύρο και νάτος πάλι εκεί

- Λαχείαα, πάρτε είναι τυχεράαα...

- Μωρ' τι τρυπ'τήρ' είναι τούτος εδώ και ξεστόμισε με αγανάκτηση μέσα απ' τα δόντια του.

- Α σιαπέρα που κει βρε χριστιανέ μ', μας πήρες τ' αρτιά, βαλτός είσι;

Ο ανθρωπάκος απομακρύνθηκε και σε λίγο νάτος πάλι κολλιτσίδα εκεί.

- Λαχεία, πάρτε είναι τυχερά.

- Ούί Παναγία μ' τι σ'μαδ' είνι τούτου.

Ο Μιχάλης δεν άντεξε την ταλαιπωρία. Θέλησε ν' απαλλαγεί.

- Έλα δω θρε βάσανο. Πόσο το ένα;

- Ένα τάλιαρο.

- Δομ' ένα. Θα το πάρω στ' όνομα του Θανάσ'. Ποιανού Θανάσ' μη σε μέλλ'.

- Είναι τυχερά;

- Όπως σε γλέπω και με γλεπ'ς.

Το πήρε, το τρούχισε στ' αξύριστα γένια του και το παρέδωσε στον αγοραστή, λέγοντας:

- Άι χαϊρλίτ'χου.

Ο Μιχάλης το 'βαλε στην τσέπη του και τράβηξε ν' αγοράσει τη γίδα. Βρήκε μια για «μετάκι». Την έσυρε με το σκοινί, ως το χάνι, απέναντι από τον Άγιο Κωνσταντίνο, την κουτσάκισε στο σαμάρι του ζώου και καβαλίκηψε βιαστικός για να φτάσει ως το σούρουπο στο χωριό. Είχε να κάνει κάπου πέντε ώρες δρόμο.

Την άλλη Τετράδη, που κατέβηκε στο παζάρι το βδομαδιάτικο, το 'δειξε σ' έναν περιπτερά, σιμά στο δρόμο πίσω από την Άρνη.

- Για τήρα εδώ ρε βλάμη, εγώ δεν ξέρω πού παν τα τέσσερα από τέτοια, δε χαμπαρίζω ντιπ.

Ο περιπτεράς έβαλε τα γυαλιά του, πήρε απ' το ραφάκ' ένα χαρτί και

- Έχουμε και λέμε. Μ, μ, μ, κερδίζεις τρεις χιλιάδες δραχμές. Αν δες στο ξαργυρώνω ουδέ τώρα.

Έτσι ο Μιχάλης πήρε ακριβώς όσα δάνεισε στον ξάδερφό του το Θανάση. Και κατεβαίνοντας απ' το πεζοδρόμιο σήκωσε το κεφάλι του προς τον ουρανό λέγοντας: «Θες σχωρέστον τον μακαρίτη, ήταν Άγιος άνθρωπος».

Απρίλιος 1995.

12.- Ρούλα η τσελιγκοπούλα

Εκεί πέρα βγαίν' ένας καπνός,
μα τι καπνός να είναι;
Οι βλάχοι έχουν νια χαρά,
παντρεύουνε τη Λάμπρω.

Επίκαιρο το γνωστό τραγουδάκι απόψε. Τα «κονάκια» φωταγωγημένα δίνουν μια ξεχωριστή όψη στη βραδιά. Λαμποκοπούν απ' την πάστρα και μοσχομυρίζουν φρέσκια ασθέστη. Μια κίνηση άλλο σόι παρατηρείται.

Οι κτηνοτρόφοι της περιοχής με τα γιορτινά τους ρούχα ροβολάν κατ' το σημείο της μάζωξης για την τρανή χαρά. Σούρουπο τ' Αι Κωνσταντίν', 21 Μάη. Οι καλεσμένοι καταρτάνουν με τις κούρσες τους, κάμποσοι από μακρινές πόλεις. Τόπος συγκέντρωσης η κατά μισό στρέμμα πλατιά ρούγα από το γειτονικό «σπίτι» της νύφης.

Πάνε εβδομήντα και παραπάνω χρόνια που σάρισε το παλιόνταμο στη Λάσδα και ο Χρυσός και Θωμάς Γρέβιας, το εγκατέλειψαν και ήρθαν να χτίσουν εδώ, κατά το 1925. Ισοπέδωσαν την πλαγιά και έχτισαν δυο ντάμια συνεχόμενα, αδερφομοίρια. Εδώ έγιναν οι προετοιμασίες. Πολύτιμος βοηθός, απόψε, ο πολιτισμός, που έφερε τον ηλεκτρισμό πριν από καιρό. Στον τόπο αυτό τα παλιότερα χρόνια τα βράδια βλέπαμε με τα λαδοφάναρα.

Το σκηνικό άλλαξε και ο τόπος λαμποκοπάει. Η μισή ρούγα σκεπάστηκε με μουσαμάδες για κάθε ενδεχόμενο. Υλικά, τα σιδερένια ικριώματα των εργολάβων οικοδομών και οι σωλήνες ποτί-

Προφήτης Ηλίας Ολύμπου - υψόμετρο 2.786 μ. (μπροστά καθιστός)

σματος των βαμβακιών. Βορεινά και ανατολικά για απάγκιο τοποθετήθηκαν ζελατίνες από τις ηλιάστρες, που στέγνωσαν παλιότερα τα καπνά. Τσιμεντολίδια και σανίδια, αποτέλεσαν την εξέδρα για τα «βιολιά», τους τραγουδιστάδες και τη μικροφωνική εγκατάσταση.

Μέσα στο φωταγωγημένο πάτωμα του νταμιού οι γυναίκες τα κούρκουμπα, ετοιμάζουν τις σαλάτες και τα φαγιά. Τα μπρατίμια, νέα αγόρια και κορίτσια, με τις αναγνωριστικές κονκάρδες στο στήθος, βρίσκονται σε διαρκή κίνηση. Τα τραπεζάκια είναι βαλμένα στη σειρά και οι εξοχικές καρέκλες όσο παν και συμπληρώνονται απ' τους καλεσμένους. Τα πρόθυμα μπρατίμια κουβαλούν τα πιοτά του καιρού μας. Οι μπίρες και τα αναψυκτικά εκτόπισαν το παραδοσιακό κρασάκι. Πίστα αποτελεί το χορτάρι της ρούγας.

Τα όργανα είναι στην εξέδρα κι αρχίζουν μ' ένα καδιστικό. Το γλυκόλαλο κλαρίνο ραγίζει τις καρδιές. Οι τραγουδιστάδες εντυπωσιάζουν και δίνουν κέφι. Η νύφη χαρωπή ανοίγει το χορό και λιγερόκορμη καθώς είναι, ενθουσιάζει και χειροκροτείται για το λεβέντικο τσάμικο που χορεύει, με τη δροσιά και τη χάρη της.

Η Ρούλα δεν είναι βλάχα. Παιδούλα ήταν όντας ρίζωσε σε τούτα τα χειμαδιά. Τότε ήταν εποχή που οι σιαπαιήσιοι αγόραζαν εγκαταλειμμένα Καναλιώτικα ντάμια και τα μετέτρεπαν σε σπίτια με αρκετές ανέσεις, με μπάνια, τηλεοράσεις, ραδιόφωνα και όλα τα καλά. Τα μαντριά είναι παραπέρα για να λιγοστεύουν οι μυρωδιές. Εδώ στις πλαγιές, μέχρι πέρα στο Μούρκ σκάριζε τ' αρνιά η τσιλιγκοπούλα μας και κει βάρεσε η καρδιά της για το Σταύρο.

Ακολουθούν κάμποσοι χοροί από στενούς συγγενείς και τα βιολιά σιγούν για ν' αρχίσει το φαγοπότι. Τα μπρατίμια αραδιασμένα στη σειρά μεταφέρουν χέρι - χέρι σε χάρτινα πιάτα το χορταστικό ψητό. Οι σαλάτες, ως εκείνη την ώρα από ντομάτες, τζαντζίκι, τυρί, είχαν μισοφαγωθεί με τα πιοτά, που είχαν προηγηθεί.

Μετά το φαγητό ακολούθησε το κοκορέτσι, ζεστό, πιπεράτο, πικάντικο. Το προσωπικό πρόθυμο και αεικίνητο ευχαριστεί τους καλεσμένους, εκπληρώνοντας κάθε τους επιθυμία. Τα πλαστικά ποτηράκια, άηχα σμίγουν και οι ευχές δίνουν και παίρνουν.

- Βίβα Κώστα, βίβα Κατερίνα. Να τη χαίρεστε και στ' άλλα τα μικρότερα και στα δ'κα σ' Σταυράκο και στα δ'κα σ' Λάκη.

Χαριτωμένη και δουλευτάρικη φραμελιά Σ' όλων τα χείλια ανθίζει το χαμόγελο.

- Στα παιδιά και στ' αγρόνια σας κι αγλήγορα στις χαρές των νεαρών μπρατιμιών.

Τα όργανα ξαναρχίζουν και το γλέντι συνεχίζεται με κέφι αμείωτο. Ατμόσφαιρα ζεστή με τους απλοϊκούς ανθρώπους, που όλοι τους είναι γλεντζέδες και μαέστροι στο χορό. Ανορθογραφία αποτελούσαν πεντ' έξι γραβατωμένοι. Οι χοροί που έκαναν, όμως, μαρτυρούσαν τον τόπο καταγωγής του καδενός χωριστά. Χορεύτηκαν συρτοί, τσάμικοι, καλαματιανοί. Εντύπωση έκανε, όμως, το «κλειστό», που συνηθίζεται στα χωριά τους. Χαίρωνταν να τους βλέπεις. Το γλέντι ανάβει, τα παλαμάκια χτυπούν και τα ηχεία στέλνουν τη μουσική σ' όλες τις ραχούλες μακριά, μέχρι πέρα στο Κουρί.

Κατά τη μία το πρωί οι γειτόνοι άρχισαν ν' αραιώνουν για τη νυχτερινή αρμεγή και να ξανάρθουν για τη συνέχεια. Αναχωρούμε λόγω υποχρεώσεων. Η νύχτα είναι ζεστή. Μόλις

βγαίνουμε δίπλα στη δημοσιά, η ανοιξιάτικη δροσιά μας περονιάζει.

Η ορχήστρα κάνει ένα μικρό διάλειμμα. Οι πηγές στο Λουτρό, στη Μετόχ' και στα Κατσιούρια, συνεχίζουν το αιώνιο μουρμουρητό τους. Το μισόγιομο φεγγάρι γέρνει βαρύ και νυσταγμένο πίσω από τον Αηλιά και πασπαλίζει με μια άχνη χρυσόσκονη τις πυκνοδασωμένες ράχες.

Στη στροφή του δρόμου αντικρίζουμε τα ρουμπίνια απ' τα φέξα του χωριού. Σε λίγο φτάνουμε. Το χωριό κοιμάται. Το ρολόι της Παναγίας χτυπάει δύο. Ταχιά τ' απόγεμα στην Κοίμηση της Θεοτόκου, η Ρούλα θα ενώσει τη ζωή της με τα δεσμά του γάμου, με το εξαίρετο παλικάρι, το Σταύρο. Οι ευχές όλων μας τους συνοδεύουν για ζωή, χαρά και προκοπή.

21.6.1994

13.- Παναγία η Καναλιώτισσα

Τα σπίτια άδειασαν. Ο κόσμος έτρεξε και μαζώχτηκε στην εκκλησιά. Η ατμόσφαιρα καθαρή και δροσερή. Η καμπάνα με τον καδάριο γλυκόηχό της, αγγλίζει τα πετρόχιστα νοικοκυριά του χωριού και στέλνει το μήνυμα. Η Παναγία φεύγει. Οι καρδιές ραγίζουν από συγκίνηση. Μες στην Κοίμηση της Θεοτόκου, ύστερα από τρεις κωδωνοκρουσίες απ' τις οκτώ το πρωί, συνεχίζεται ο εκκλησιασμός και οι παρακλήσεις. Η Μεγάλη Παράκληση διαβάστηκε ψες, που δώσαμε και το δικαίωμα. Μετά τη λήξη οι ευσεβείς χριστιανοί ασπάζονται ευλαβικά την Παναγία μας. Οι γυναίκες γέρνουν τα αγγελοῦδια απ' την αγκαλιά τους, ν' αγγίσουν τα αδῶα χειλάκια τους στην εικόνα. Όσα περπατούν τεντώνονται να φτάσουν, να τη φιλήσουν. Οι ιερείς ετοιμάζονται για το ξεκίνημα....

* * *

Η παράδοση και τα παλιά γραφτά αναφέρουν πως η Παναγία ανήκε στο μοναστήρι της Ελεούσας στη Λυκοσάδα (σημερινή Λοξάδα), που χτίστηκε το 1270, από τη σύζυγο του Σεβαστοκράτορος Θεσσαλίας Ιωάννου Δούκα, η οποία έγινε μοναχή, με το όνομα Υπομονή. Η εικόνα, λέγεται ότι είναι έργο του Ευαγγελιστή Λουκά και είναι μία από τις δώδεκα μικρές αυτού του μεγέθους και τις τέσσερις μεγάλες. Είναι κατασκευασμένη με κηρομαστίχη και είναι επαργυρωμένη.

Το μοναστήρι, κάποιον καιρό, από γυναικείο μετατράπηκε σε ανδρικό και επανδρώθηκε από το μοναστήρι της Μεταμορφώσεως Μετεώρων και η περιουσία του περιήλθε σ' αυτό. Οι μοναχοί του έβοσκαν τα χίλια πρόβατά τους στην περιοχή των σημερινών Καναλιών ψηλά, που ήταν δασωμένο βακούφι και στη θέση πίσω από την Κοίμηση της Θεοτόκου, έκτισαν μικρό εκκλησάκι για τις λατρευτικές τους ανάγκες. Εκεί έβαλαν την εικόνα, που μετά την

Πάσχα στα Κανάλια (δεύτερος από αριστερά)

άφιξη των πρώτων κατοίκων, από τη διάλυση των πεδινών χωριών Λάσδας, Σαρακίνας και Αϊ Νικόλα και από άλλα μέρη, ονομάστηκε Καναλιώτισσα.

Το καντηλάκι, που έκαιγε νυχθημερόν, ενοχλούσε τους Τούρκους, που ήταν στο φρούριο του Φαναρίου, απέναντι. Τότε επέδραμαν μαζί με Τουρκαλβανούς, πυροβολώντας και έκαψαν το εκκλησάκι. Όμως, η Παναγία εξαφανίστηκε θαυματουργικά.

Στα Μετέωρα και στον ύπνο κάποιου μοναχού **Σωφρόνιου**, αποκαλύφθηκε πως η εικόνα βρίσκεται στο σημερινό Καναλάκι των Μετεώρων και πως εκεί ήρθε από τον οικισμό Κανάλια Ιδώμης. Μετά από κοπιώδη έρευνα των μοναχών και του ηγουμένου των μετεώρων βρέθηκε πράγματι στο Καναλάκι και δίπλα της έκαιγε το καντηλάκι. Τότε ειδοποιήθηκαν οι κάτοικοι των Καναλιών και πήγαν και την έφεραν. Αυτό έγινε τρεις φορές και τις τρεις εξαφανίστηκε ως εκ θαύματος.

Από το βιβλίο ΚΑΝΑΛΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ αντιγράφω⁹ μια επίσκεψη, στις 27 Ιουλίου 1878, γραμμένη από τον τότε δάσκαλο του χωριού **Γεώργιο Σωτήρη**:

*Οι μεταβάντες εις Μετέωρα είμεθα εν όλω εξ άνδρες: Ο γράφων τα παρόντα Γεώργιος Β. Σωτήρης, Νάσιος Μαυράκης, Γεώργιος Κρίκος, Λαμπράκης Μακρής, Γεώργιος Δημητρακάκης, Βασίλειος Παπαθεοδοσίου. Εις την όνον (γαϊδούραν) είχομεν περί τας 40 οκάδας φορτίον εν όλω, έλαιον, κηρόν, θυμίαμα και έναν ασκόν τυρού, ως 20 οκάδας. Φθάσαντες εις Μετέωρα ο Βασίλειος εξεφόρτωσε την όνον, διότι δική του ήτο και απέθηκε το φορτίον πλησίον της κλίμακος. Μετά την εκφόρτωσιν ήρχισε να φωνάζη: «Άγιε ηγούμενε, κυρ Πολύκαρπε». Συν τη φωνή εφάνη επί του πύργου ο ιερομόναχος **Βενιαμίν**. Εις τούτον είπεν ο Βασίλειος: «Απόλυσον τα σχοινία δεσίμων, ότι έχομεν φέρει διά το μοναστήριον». Αμέσως ο Βενιαμίν απέλυσεν εν χονδρόν σχοινίον, φέρον σιδηράν αρπάγην εις το άκρον. Εις την αρπάγην ο Βασίλειος προσέδεσε είκοσι οκάδας βάρος και έμεινε ο πλήρης τυρού ασκός. «Ξέρετε τι θα κάμω, να», είπεν ο Βασίλειος. «Θα δέσω το τυρί, τον ασκόν δηλαδή, χαλαρά ώστε όταν φθάση επάνω, μόλις ο Βενιαμίν απλώση το χέρι του, να πέσει το ασκί, να γελάσωμεν».*

Κα αμ έπος αμ έργον. Εμείς τότε απεμακρύνθημεν από της δέσεως όπου ελογίζαμεν να πέση ο ασκός. Ο ασκός, όμως, κατέπεσεν επί της κεφαλής του Βασιλείου και διαρραγείς εις το μέσον κατεφόρτωσεν αυτόν. Όλοι τότε εμείς γελώντες και καγχάζοντες εφωανάξαμεν: «Συγχαρητήρια, Βασίλειε, εβγήκες ασπροπρόσωπος. Το επανοφώριόν του, το κόκκινον φέσι του η φουστανέλλα του και τα τραρούχια του είχαν γεμίσει τυρί.

Ο Βενιαμίν, τότε απέλυσε το σχοινίον και άλλον ασκόν, εις ον ετέθη ο τυρός. Τότε ο Λαμπράκης Μακρής είπε: «Έλα Βασίλη δέσε και τούτο σαν το πρώτο και κάτσε κάτω να πέσει πάνω σου να γελάσωμεν πάλι». Ο Βασίλειος απεκρίθη: «Φθάνει, πολύ εγελάσατε». Τότε, μολον ότι έδεσε στρερεώτατα τον ασκόν, απεμακρύνθη, αλλά ο ασκός ανελκύσθη ασφαλώς. Έπειτα αρχίσαμεν την ανάβασιν. Υπάρχουσι δύο κλίμακες, η πρώτη, περιέχουσα είκοσι βαθμίδας, είναι στερεά η δε δευτέρα, άνωδι της στερεάς, είναι μετέωρος. Ταύτην οι

9. Έκδοση 1976, του Συλλόγου των εν Βόλω Καναλιωτών Καρδίτσης, σελίδα 224 (Σ.τ.Ε.). ,

εν τω μοναστηρίω ανασύρωσιν την νύκτα. Εγώ πρώτος αναβάς την στερεάν, επεχείρησα να αναβώ διά της μετεώρου, αλλ' ιδών αυτήν κλονιζομένην εφοβήθη να ανέλθω δι' αυτής και καταβάς ανελκύσθην διά του δικτύου.

Ανελθόντες άπαντες εμείναμεν μέχρι της 2ας Αυγούστου άτομα εν όλω δέκα ήτοι 6 εμείς, οι δύο ιερομόναχοι, **Παρθένιος** και **Βενιαμίν**, εις ιερομόναχος **Αμφιλόχιος** εξόριστος εκ Κωνσταντινουπόλεως, καλλίφωνος, άριστος ψάλτης και εις τρελός εκ Φαρσάλων, όστις είχεν οπωσδήποτε ιαθή. Ο ηγούμενος κυρ **Πολύκαρπος**, απουσίαζεν εις το κτήμα του μοναστηριού, το αγροτικόν χωρίον «Λόγκα». Ο ιεροδιάκονος **Αμφιλόχιος** έβαλεν αμέσως και έπλυνε τα ρυπωθέντα ενδύματα του Βασίλη, βοηθούμενος υπ' αυτού...

Την 2αν Αυγούστου 1878 λίαν πρωί μετά την Θείαν Λειτουργίαν, λήξασαν μόλις υπέρωσκειν, εκκινήσαντες εκ Μετεώρων άπαντες ημείς μετά του ιερομονάχου **Παρθενίου** φέροντος την Αγίαν Εικόνα της Θεομήτορος, εφθάσαμεν εις Κανάλια μετά δεκάωρον πορείαν της 5^{ης} μ.μ. Οι κάτοικοι τούτων, εξελθόντες εις την Βρωμόβρυσην, μας υπεδέχθησαν μετά φανών και λαμπάδων. Εισήλθομεν εις την εκκλησίαν, όπου μετά κατανύξεως εψάλη η Μεγάλη Παράκλησις και μετ' αυτήν απήλθομεν έκαστος εις τα ίδια. Ο ιερομόναχος **Παρθένιος** με την Αγίαν Εικόνα της Θεομήτορος διενυκτέρευσαν εις την οικίαν του τότε πρωτοσυγγέλου **Παρθενίου**, από δε της επιούσης 3^{ης} Αυγούστου ήρχισαν εις τα οικίας όλων των Καναλιωτών ο αγιασμός και οι παρακλήσεις κ.λπ. Την δε 4^{ην} Σεπτεμβρίου, ημέραν Δευτέραν, λίαν πρωί μετά την εν εκκλησία ψαλείσαν παράκλησιν αναχώρησεν ο ιερομόναχος **Παρθένιος** μετά της Αγίας Εικόνας της θεομήτορος, επιστρέφων εις τα μετέωρα, μετ' αρκετών δώρων και χιλίων πεντακοσίων γροσίων. Συμπρούπεμτον δε αυτήν μέχρι τα Βρωμοβρύσεως άπαντες σχεδόν οι κάτοικοι των Καναλιών.

* * *

Παλαιότερα η Παναγία μας έμενε στο χωριό μέχρι το Νοέμβριο, επειδή οι τετρακόσιες περίπου οικογένειες ήθελαν να την φιλέψουν όλες. Αργότερα έμενε έναν περίπου μήνα. Ερχόταν στο χωριό ανήμερα του Σωτήρος, 6 Αυγούστου, την έφερναν απεσταλμένοι Καναλιώτες που έμεναν δυο - τρεις βραδιές στο μοναστήρι. Σήμερα το μοναστήρι καθόρισε να έρχεται αυθημερόν την πρώτη Κυριακή μετά του Σωτήρος με Ι.Χ. αυτοκίνητο και όχι με το τρένο, μέσω του Καζέλου Φαναρίου. Φεύγει δε την πλησιέστερη Δευτέρα πριν από τη γιορτή του Γενεσίου της Θεοτόκου γιατί στη μέρα της γιορτής, πρέπει να βρίσκεται στο Καναλάκι.

* * *

Η πομπή ξεκίνησε όταν οι παπάδες ετοιμάστηκαν και με τη συνοδεία των χαρμόσυνων κωδωνοκρουσιών που μας ακολούθησαν ως τη στροφή που πήραμε την οδό σιδηροδρόμων¹⁰, που είναι μονοπάτι μισοστρωμένο με μπετόν κλιμακωτά και παρακάτω χωμάτινο. Προηγείται η εικόνα με τον παπα - Δημήτρη, παπα - Θωμά και Σεραφείμ, τους ψαλτάδες Γιώργο Σδρόλια, Βασίλη Σαμαρά, Βασίλη Σδρόλια, Τάκο Μπαλατσό και πίσω κατηφορίζουν μυρ-

10. Από το έτος 2012, το «ξεκίνημα» της Παναγίας γίνεται από το Καρκατσιόλι, όπου έχει ανεγερθεί ένα ωραίο εικονοστάσι (Σ.τ.Ε.).

μηγκιά οι ευσεβείς χριστιανοί. Είναι δεν είναι πεντακόσιες ψυχές, μαζί με ελάχιστες οικογένειες ξενοφερμένες, που ξέμειναν από το πανηγύρι του δεκαπενταύγουστου, που θα φύγουν κι αυτές πριν ανοίξουν τα σχολεία.

Η σκέψη μου γύρισε στα παλιά χρόνια. Όλα τα σπίτια, εκτός από τις παρακλήσεις ήδελαν να φιλέφουν την Παναγία με το ίδιο όλα φραγητό, κότα σπιτίσια ή κρέας, ριζόπιτα, κρασί, φρούτο καρπούζι - πεπόνι ή σταφύλια, κυρίως. Στο τραπέζι, μαζί με τον παπά και τον καντηλανάρτη ή κάποιο παιδάκι αντί αυτού, πολλές φορές έπαιρναν μέρος και τα ενήλικα μέλη του σπιτιού. Για τη σειρά οι νοικοκυραίοι ειδοποιούνταν από πριν: «Ταχιά θα' ρθει σε σας το μεσημέρι. Το βράδυ θα πααίν' στη Γιώργαινα».

Κατά την αναχώρηση, τότε της Παναγίας ακολουδούσε όλος ο ντουινιάς. Πού 'ναι τα σχολιαρόπαιδα, που σε παράταξη ακολουδούσαν κάπου 350. Σήμερα όλες οι τάξεις του σχολείου αριθμούν 20 παιδιά μαζί με το νηπιαγωγείο και τα περισσότερα είναι σιαπανήσια. Πού 'ναι οι παππούδες με τις ασπρόκαλτσες, τα γραφικά κοντοπαντέλωνα ως λίγο κάτω από το γόνα, τα σκούτινα σάκια, που τα φορούσαν ντάλα μεσημέρι καλοκαιριάτικα, για προστασία και δροσιά του σώματός τους από την κάψα του ήλιου. Τα κεφάλια καλυμμένα με μαύρες σκληρές σκούφιας, σε σχήμα κυλίνδρου και οι γυναίκες με τις φαμελιές τους, οι νέοι, το κοριτσομάνι, κάπου δυο χιλιάδες ψυχόμετρο. Κατηφορίζουμε για το εικόνισμα του Τζερεμέκου. Εκεί σήμερα έγινε κιόσκι από μπετόν, με δίκλινη στέγη για προστασία από βροχή και ήλιο. Οι αμφιέσεις μας σύγχρονες, φράγκικες, μόνο οι γυναίκες θυμίζουν παλιά εποχή. Εξαίρεση τώρα αποτελούν τα νεαρά κορίτσια με το σύγχρονο πολύχρωμο ντύσιμο και τα μοντέρνα παπούτσια.

Διαβάζεται το ευαγγέλιο και το τελευταίο μέρος της αποχαιρετιστήριας παράκλησης, όλοι κρατούν κεριά αναμμένα «Θεοτόκε Παρθένε». Ο κόσμος σταυροκοπιέται και οι γυναίκες κάνουν μετάνοιες συνέχεια. Κυριότερος φάλτης εδώ ο θεολόγος Γιάννης Κολοβός, που συγκινεί με την καθάρια φωνή του και τη βυζαντινή ψαλμωδία του.

Η ώρα ζυγώνει δέκα, μερικοί ασπάζονται την αγία εικόνα της Παναγίας μας για πολλοστή φορά, τη δική μας, την Καναλιώτισσα με δάκρυα στα μάτια. Ο παπα - Δημήτρης με λίγους ακόμα, ξεκινάει κρατώντας ευλαβικά την εικόνα των 2000 ετών προς την Λοξάδα, που τους περιμένει το Ι.Χ. για τη μετακίνησή τους στη Μονή Μεταμορφώσεως των Μετεώρων. «Στο καλό Θεοτόκε Παρθένε, πρέσβευε υπέρ ημών, να' μαστε και γεροί ως του χρόνου, που θα σε υποδεχτούμε πέρα στο κόνισμα της Γκόαινας».

* * *

Η ονομασία του χωριού προήλθε από τα Κανάλια που στέλναν το γάλα, το οποίο άρμεγαν οι μοναχοί, προς το μοναστήρι της Λοξάδας. Το χύναν από το σπίτι του Αϊντίνη, λίγα μέτρα πιο κάτω από τη σημερινή Κοίμηση της Θεοτόκου. Αυτά τα κανάλια είναι πηλίνα και υπάρχουν ίχνη τις και σήμερα και οι χωριανοί τα αποκαλούν κιούγκια. Στη θέση της αρχαίας Μονής χτίστηκε η Κοίμηση της Θεοτόκου της Λοξάδας. Όμως, ατυχώς, κανένα ίχνος παλαιάς Μονής δεν υπάρχει στο χωριό, ούτε λιθανάγλυφο, για τη χρονολογία κτίσεως, ούτε άλλο

στοιχείο σχετικό για να βρίσκεται σαν ιστορικό δείγμα.

Η εικόνα της Παναγίας μας, χάριν ασφαλείας κρατείται μονίμως στη Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Μετεώρων, εκτός των ημερών που την έχουμε στο χωριό μας. Το δε Καναλάκι απέχει από τη Μονή περί τις τρεις ώρες πορείας.

5 Σεπτεμβρίου 1994

14.- Ας σεβαστούμε και ας διατηρήσουμε τη φυσιογνωμία του χωριού μας

Αξίζει να αντιγράψω ένα ωραίο κείμενο, που διάβασα στο καλοτυπωμένο τριμηνιαίο και με πλούσια ύλη περιοδικό «ΑΠΕΡΑΝΤΙΑΚΑ» του συλλόγου των «Απεραντίων» Ευρυτανίας στην Αθήνα «Οι Άγιοι Ανάργυροι», στον οποίο εκπροσωπούνται τα χωριά: Βαλαώρα, Βούλπη, Γρανίτσα, Λεπιανά, Λημέρι, Λιδοχώρι, Νέο Αργύρι, Πρασιά, Ραπτόπουλο, Σιβίσατα και Τοπόλιανα.

«Σήμερα που η Ευρυτανία αποκαλύπτει απλόχερα τις ομορφιές της, ας φροντίσουμε να μην αποτελούν παραφωνία πρωτοβουλίες και αισθητικές, που έχουν έντονα το στοιχείο του μιμητισμού.

Μπορεί η φτώχεια της περιοχής να μην έχει να επιδείξει εντυπωσιακά κτήρια και περίτεχνες κατοικίες. Έχει, όμως, τη μεγαλοπρέπεια της απλότητας και της ομορφιάς της ψυχής των ανθρώπων μας, αποτυπωμένη παντού.

Δεν υπάρχει κανένας λόγος να υιοθετούμε αρχιτεκτονικά πρότυπα άλλων περιοχών ή ακόμη χειρότερα ξένων χωρών στις νεόκτιστες κατοικίες ή να κακοποιούμε με βάνανσο τρόπο παραδοσιακά σπίτια με παρεμβάσεις, που περισσότερο κρύβουν απωθημένα και ψυχολογικά πλέγματα, παρά πραγματικές ανάγκες σύγχρονης και άνετης διαβίωσης.

Η λαϊκή αρχιτεκτονική κάθε περιοχής είναι προϊόν σοφίας των ανθρώπων που την κατοικούν, της ιστορίας τους, της οικονομίας και των κλιματολογικών συνθηκών. Κάθε κραυγαλέα παρέκκλιση, αποτελεί παραφωνία.

Μπορεί να είπαν την Ευρυτανία «Ελβετία της Ελλάδας», αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δένουν με τη φυσιογνωμία των χωριών μας κακέκτυπα από τις κατοικίες των Άλπεων. Όμως, στοιχείο κακογουστιάς και μιμητισμού, δεν είναι μόνο όσα προαναφέραμε, αλλά και μια τάση να ξηλώνουμε ταμπέλες του «παντοπωλείου»,

Πάσχα στα Κανάλια με την οικογένειά μου
(πρώτος από αριστερά)

του «καφενείου», της «ταβέρνας» και να αναρτούμε στη θέση τους νέες, υιοθετώντας ξενικά ονόματα όπως: market, bar, cafeteria, snack – bar κ.ά., με τη δωρεάν επιχορήγηση της Coca – Cola, που τα συνοδεύει.

Φαντάζει λίγο αστείο, στα μεγάλα αστικά κέντρα ή ακόμα και σε τουριστικές περιοχές της πατρίδας μας, να μην εγκαταλείπουμε τα σύμβολα της ξενολαγνείας και τα πλέγματα των «Ευρωλιγούρηδων», ανακαλύπτοντας την ομορφιά της γλώσσας μας και της ταυτότητας της πατρίδας μας.

Στη Βαλαώρα, η ταμπέλα της Coca – Cola να μας καλεί για ένα snack. Στην Κάτω Ποταμιά να πίνω καφέ στο green river και να ξενυχτώ στο Ραπτόπουλο στο Mercedes club ή να τρώω κοκορέτσι στα Τοπόλιανα κάτω από την ταμπέλα xevox.

Αντίθετα είναι με πολλή φαντασία και πολύ οικεία η ταμπέλα του μεζεδοπωλείου «ούζο – μεζέ και αγναντεύε» στη Γρανίτσα και πιστεύουμε ότι προδιαθέτει τον πελάτη να το προτιμήσει.

Τέλος, μπορεί οι ταμπέλες να μην εκφράζουν τίποτα άλλο, παρά προτιμήσεις νεαρών συμπατριωτών μας, ιδιοκτητών καταστημάτων. Ωστόσο, ακριβώς σ' αυτούς τους νέους απευθύνουμε την προτροπή να αποφεύγουν ένα παρωχημένο μιμητισμό και να μην συμβάλλουν στην αλλοίωση των τοπικών χαρακτηριστικών των χωριών μας, εκεί, όπου χωρίς κόστος μπορούν να τα προστατεύσουν».

* * *

Ανάλογα ατοπήματα συνέβησαν και στο χωριό μας, με πρώτο, χωρίς να ρωτήσουν κανένα, χάριν προόδου, να καλύψουν την πλατεία με μάρμαρα¹¹ και να «χολιάζουν» αφράνταστα όλους του ηλικιωμένους του χωριού. Έκρυψαν την αδάνατη πέτρα, που δεν παλιώνει ποτέ και σε πείσμα τα μάρμαρα σε λίγα χρόνια άρχισαν να φθείρονται.

Άλλη «εξυπνάδα» ήταν να χαλάσουν την παραδοσιακή όψη του χωριού καλύπτοντας την πέτρα στα σπίτια, μερικοί, με τα άχαρα σοβατίσματα.

Σωστή ήταν η ύστερη απόφαση ενός κατοίκου του Πτελεού να ξηλώσει την επιφάνεια του σπιτιού του, που ήταν από τσιμεντοκονία, με γεωμετρικά εξάγωνα, για να ξαναφανερί η πέτρα. Καμάρωνε την αρχική όψη του σπιτιού του κι ας του στοίχισε εξακόσιες χιλιάδες της εποχής εκείνης η δαπάνη.

Άλλη ασχήμια είναι η αλλαγή της όψης των εκκλησιών του χωριού, με τα συμπληρώματα. Μάταια παρακαλούσα τον αείμνηστο Παπακώστα, όταν αντιλήφθηκα πως ετοιμάζαν να κάνουν το νάρθηκα της Παναγίας στην κάτω ενορία.

11. Η αποξήλωση των μαρμάρων αυτών έγινε το 1999, ύστερα από την ενημέρωση και την συγκατάθεση της *Θωμαΐδας Γηράση* συζύγου του *Ξενοφώντος Γηράση*, που χρηματοδότησε την ορθομαρμάρωση στις βρύσες, περί τα τέλη της δεκαετίας του 1960. Η σχετική εντοιχισμένη μαρμαρίνη πινακίδα αναφέρει τα εξής: *Η ανάπλαση και συντήρηση στις βρύσες έγιναν με πρωτοβουλία και δαπάνη του Μορφωτικού και Εξωραϊστικού Συλλόγου Καναλίων και την οικονομική στήριξη συγχωριανών και φίλων, το έτος 1999 (Σ.τ.Ε.).*

- Δέσποτα, του είπα, μην το κάνεις αυτό, άφησε λίγο καιρό να το μελετήσουμε το θέμα, να κάνουμε κάτι ταιριαστό, το αρτιφριτέλ είναι αταίριαστο. Και η απάντηση...

- Μωρέ έχεις να μας δώσεις παράδες να το τελειώσουμε, λέω εγώ και άστα αυτά...

Την κατασκευή αυτή θα την παρομοιάζε κανείς σαν έναν φουστανελοφόρο με τσαρούχια και φούντες και να φοράει παπιγιόν.

Στον Αηλιά - κατόπιν εορτής - παραπονέθηκα στο Φώτη.

- Τι φτιάξατε εκεί βρε αδεόφοβοι, σινεμά το κάνατε;

- Ε, τώρα πάμε προς την πρόοδο, πάν' τα παλιά τα σκουριασμένα μυαλά!!

Έμεινα άφωνος. Το βούλωσα και δικαιολόγησα την άγνοια των καλοκάγαδων συγχωριανών μου...

Δυστυχώς, το χωριό μας είναι σχετικά καινούργιο και δεν μπορεί να παραμείνει στα διατηρητέα. Έτσι η μανία μερικών και η άγνοια των περισσότερων να κρατήσουν τα «άριστα» κατάντησε ένα μωσαϊκό, από πολλά παλιά σπίτια και αρκετά, λόγω μιμητισμού, σύγχρονα.

Είναι παρήγορο, όμως, γιατί αρκετοί νέοι και κυρίως αυτοί του Μορφωτικού Συλλόγου του χωριού, που αγωνίζονται να κρατήσουν την παράδοση. Τρανό παράδειγμα είναι η επαναφορά της Βρύσης στην παλιά πέτρινη μορφή, προς χαροποίηση ημών των γερόντων. Άλλο κατόρθωμα είναι η πρωτοβουλία τους να φτιάξουν το καλντερίμι απ' την πλατεία ως τον Αηλιά. Τέτοια έργα ομορφαίνουν το χωριό, χωρίς να ξεφεύγουν από την παράδοση. Αξιέπαινη, επίσης είναι η ενέργεια των παιδιών που απέτρεψαν τον παπά της κάτω ενορίας να αντικαταστήσει την ξύλινη πόρτα της εκκλησιάς με σιδερένια. Νέος ο άνθρωπος, το είδε στην πόλη και νόμισε ότι μπορούσε να το κάνει και στο χωριό.

Έπαινοι αξίζουν στους παρακάτω χωριανούς, που διατηρούν τα αρχοντικά τους άδικτα απ' την εισβολή του «πολιτισμού». Αναφέρομαι στα παιδιά του Περικλή Λιασκοβίτη, που σεβάστηκαν τα πάντα ως προς την παλιά αρχιτεκτονική και καμαρώνουμε αυτή τη στάση τους, αντικρίζοντάς το.

Αξιόλογο είναι, επίσης, το αρχοντικό του Απόστολου Κυρίτη, που τα παιδιά του το διατηρούν ανέπαφο απ' την εισβολή δήθεν εκσυγχρονισμού. Να 'χει γεια ο Θωμάς, που ακούραστα, με την ανεξάντλητη «πέννα του», ζωντανεύει την παράδοση και «αναπιάζει» την τοπική ιστορία, προς τέρψιν όλων μας και κυρίως των νέων.

Στητό και ωραίο αντικρίζει τον κάμπο το αρχοντικό του Βασίλη Ντενίση, που διατηρεί και το παλιό σπίτι με τους βοηθητικούς χώρους, που θυμίζει την παλιά καλή εποχή. Θα 'ταν τελείως άδικο, αν δεν γινόταν η επέκταση της ανατολικής βεράντας, όπως έμεινε η θόρεια με τα καλλιτεχνικά σμιλεμένα υποστηρίγματα.

Θαυμαστό το σπίτι του Φώτη και Ντούλα Πιστρίκα, με την καλλίγραμμη αψίδα, φαινόμενο πρωτόφαντο για το χωριό, που άφησε ανεξίτηλη τη μνήμη των πρωτομαστόρων στους κατοίκους. Πολύ ωραίο το αρχιτεκτόνημα και καλά μελετημένο, που έκανε με πέτρα ο Κώστας Πιστρίκας, και ομόρφυνε το τοπίο στη θέση «Κοπριά». Έτσι θα μείνει η των Ηπειρωτών έντιμη γωνιά.

Ας είναι καλά όλοι, όσοι προσπαθούν και ας ενώσουμε τη φωνή μας με τους απεναντίους, για να περισώσουμε ό,τι είναι μπορετό από την πανούκλα της αλλοτρίωσης.

Ακούραστος εργάτης της προσπάθειας, ο λυκειάρχης Γεώργιος Γιωτόπουλος, που ερευνά και επισημαίνει τα άτοπα στο θέμα αυτό, και με συμβουλές και υποδείξεις φροντίζει να νουθετήσει όλους όσους έχουν άγνοια στα θέματα αυτά. Καθένας απ' το μετερίζι του ας παλέψει, για να μπούμε στο καβούκι μας και ποτέ οι χωριάτες να μην νιώσουν ξένοι στην πατρίδα τους.

Μάιος 2001

15.- «Σα σ' αρέσει μπάρμπα Λάμπρο»

Ο πατέρας, μόλις ξεφόρτωσε τα γομάρια τα 'ριξε καν'να δυο χούφτες χλωρονομή στο κατώι και ύστερα κάθισε στην πέτρινη σκάλα, στο παλιό μας σπίτι, παραπάνω από την πλατεία, λίγο πιο πάνω από το Βακούρ'κο. Έπιασε τη μέση του, μπαίλισμένος απ' την κούραση στο βοτάνισμα πέρα στον Αηλιά το Φραγκιώτικο, σκυρτός ολημερίς από το πρωί, γιατί τα ζαμζιάκια, τα λαψάνια, οι ήρες, δεν είχαν τελειώσει. Για να βγει η μια σποριά σ' έβγαине η ψυχή, τέσσερις με πέντε ώρες.

Με φώναξε και με συμβούλεψε:

- Να σηκωθείς πρωί να μη σε πάρ' η ζέστα κι όταν γυρίσεις να 'ρθεις σιακάτ' να βοηθή'εις κανιά τρίμα.

Η μητέρα άρχισε τις δουλειές. Ζύμωμα, μαγείρεμα, ετοίμασμα τη στρωματσάδα για να πλαϊιάσουμι, να τσιουμπήσ' τα χλωρά κουκιά κι άλλα χουσμέτια. Σκούπισε μ' ένα σκουπάκι και τίναξε με την παλάμη της την κάσα για να ζυμώσει. Τ' αλεύρι έφτανε για μια μπουγάτσια και λίγο. Το 'βαλε στο ταψί, άναψε τη φωτιά με τσάκνα και κάμποσες βουνιές κι έβαλε στη σπρούχνη τις στρογγυλές πέτρες κι αφού απίδωσε το ταψί, το σκέπασε με τη γάστρα και στη συνέχεια έβαλε σε άλλη φωτιά τα κουκιά για να βράσουν, να τα πάρουν αύριο στο χωράφι.

Για το βραδινό φραγητό έφτιασε το υπόλοιπο αλεύρι ρινστά, αφού έβγαλε τα κουκιά. Όσπου να γίνουν όλα αυτά η ώρα πέρασε. Πήγε στον οντά να ταΐσει τα παιδιά. Τα έξι αδερφάκια μου, τα πήρε ο ύπνος νηστικά και ξαπλωμένα σαν ψαράκια, σκόρπια στο πάτωμα.

Εγώ ανάλαβα να συμμαζέψω τα παιδιά, αφού έστρωσα τις κουρελούδες για σελτέδες και από πάνω τα χράμια. Μετά έβαλα καν'να δυο χλιαρές ρινστά. Τι να φάω τέτοια ανοστήλα; Τις έριξα κυριολεκτικά στην πλάτη, όπως λεν στο χωριό και αφού μάζεψα τα αδερφάκια μου και τα σκέπασα στη στρωματσάδα έγειρα κι εγώ στη άκρη και γλάρωσα στον ύπνο του διακαίου.

Ο ήλιος τρύπωσε απ' το παραθύρι και με χτύπησε στα μάτια. Σηκώθηκα βιαστικός για να προλάβω, το πρωί. Ποιο πρωί; Ο ήλιος ανέβηκε πλιότερο από δυο αξιάλες. Ο πατέρας και η μητέρα έφυγαν νυχτούλα.

Βόλος, 4 Ιουλίου 1978

Ντύθηκα, έριξα λίγο νερό στα τζιουφλέκια και σαμάρωσα τη μούρκα. Πρώτα «βάρεσα» τα γίδια πίσω στα πλατανάκια, αλλά ο τζιομπάνος έφυγε. Συντάρχησα λίγο και τον πρόλαβα πέρα στο «Βαρκό», που ανέβαινε με τη γιδοβίτσα απάνω στα «Μαντριά». Εκεί έσμιξαν και τα δικά μου και γύρισα αγκομαχώντας στο σπίτι με τη γλώσσα όξω.

Ταινύστηκα να φορτώσω το στάρι με τη βοήθεια της φορτωτήρας, τριάντα οκάδες από δω κι τριάντα από κει και ξεκίνησα κάποια ώρα τον ανήφορο. Η μούρκα ήταν τόσο δυσκίνητη, ώσπου να σηκώσ' το ένα το ποδάρ' βρωμούσε τ' άλλο. Τη γκέσα την πήραν οι γονείς μου σια κάτ'. Αυτή ήταν σπέρδιλη, είχε στο κοτσάκι κρεμασμένο μ' ένα σχοινί ένα τσαγκρασούφλι και μόλις τη άγγιζες λίγο στα καπούλια της κόσιαβε αραβάν'. Κρέας δεν είχε απάνω της σαν τη μούρκα κι όταν τσιαχάλιζε καμιά φορά στην αυλή απ' το ντάμι, που δεν είχε χλόη, μασούσε ανόρεχτα και καμιά εφημερίδα ακόμη, για να ξεγελάσει την πείνα της.

Ανηφορίζα με τη μούρκα αγάλια - αγάλια. Ώσπου να βγω απάν' στα Ταμπούρια ο ήλιος ανέβηκε κι άλλο. Πήρα μετά τον κατήφορο στη «γουμερόστρατα». Η φύση με μάγεψε. Ένωσα μια απαγάδα και μια ευκρορία, που ακολουθούσα τη μούρκα χωρίς να προσέχω. Μια δροσιά και μοσκοβολιά απ' τη χλωρίδα γύρω μου, με συνεπήραν και η σκέψη μου έτρεχε σε περασμένες σκηνές από τη ζωή μου. Στη φαντασία μου έβλεπα τη θεία Λένη, να κατεβαίνει απ' το μουλάρι, όταν πιάστηκε η φρούστα της από το σαμάρι, με αποτέλεσμα να αποκαλύπτονται δυο καλλίγραμμες γάμπες και τα μπούτια της πάνω απ' το γόνατο, που μου δημιουργούσαν ανατριχίλα. Θυμόμουν τη σκηνή με τη θεία Τούλα, που ζύμωνε και σε κάθε της κίνηση έτρεμαν τα λαχταριστά στήδια της. Έβλεπα νοερά τις κοπέλες στον «Κιάφα» και ηδονιζόμουν απ' τα αναπτυγμένα μέλη τους και ύστερα κατάλαβα μια στριμούρα στις κουμπότρυπες του παντελονιού μου. Δε χάνω καιρό, σέρνομαι μέσα στις πουρδαλιές, ξεζώνω το παντελόνι, κρεμάω τη λωρίδα στο σβέρκο, κάδομαι τα κούρκουμπα, για να μην τύχει καν'να αδιάκριτο μάτι γύρω και ... κατόπιν «ατομικής ενεργείας» αφήνομαι σ' έναν στιγμιαίο ίλιγγο νεανικών ορμών....

Σε λίγο σηκώνομαι με κάποια προσπάθεια συμμαζεύομαι, πιάνω τη φορτωτήρα και με το βλέμμα δολό πιάνω το μονοπάτι για να φτάσω τη μούρκα που είχε ξεμακρύνει. Προχωρώ - προχωρώ, κοιτάζοντας εδώ κι εκεί και το ζωντόβολο εξαφανίστηκε. Μαύρα σύννεφα με πλάκωσαν. Κοιτούσα δεξιά, αριστερά, πουθενά! Γυρνώ το βλέμμα προς τα πίσω και βλέπω το Στέφο Πάσχο να έρχεται με δυο φορτώματα άλεσμα, ένα στάρι και ένα καλαμπόκι. Η απελπισία και τα νεύρα μου είχαν κορυφωθεί. Μόλις με ζύγωσε μου λέει μέσα από την τσιγάρα του.

- Πού πας γιέ μ' χωρ'ς άλεσμα;

- Δεν μας απαραίτας και συ μπάρμπα. Άι δεσ' τη βουδέτα απ' του καλατσούκι σ', απ' σβαρνιότι...

Ο άνθρωπος δεν απάντησε. Θα σκέφτηκε μόνο: «Άι χαϊβάν' ποιος ξέρ' τι σι βασανίζ' αυτή την ώρα». Για να με βρίσ' έπρεπε να βγάλ' την τσιγάρα τ' απ' του στόμα τ', αλλά δεν γινόταν. Το κάπνισμα ήταν η φοβερή αδυναμία του. Όποτε τον συναντούσες την είχε κολλημέν' στα χείλια τ'.

Α' Αφηγήματα

Σταμάτησα παλούκ' όρδιος και δεν ήξερα τι να κάνω. Κοιτούσα γύρω απελπισμένος. Ξεφύσηξα ένα φαρμακωμένο χνώτο προς Βορρά. Πέρα μακριά τα Μετέωρα αχνά και βουβά στεκόταν στητά όρδια στον τόπο τους, όπως από τότε που αποκαλύφθηκαν απ' τη θάλασσα. Σήκωσα το κεφάλι κι έβλεπα τα πουλάκια, που σαΐτιζαν τον αέρα. Θε μου δεν μ' έκανες πουλάκι να ζω ανέμελα ετούτα τα βάσανα....

Απελπισμένος δεν ήξερα τι να κάνω. Ας ζητήσω να γίνει καν'να θάμα. Σήκωσα τα μάτια προς τον ουρανό. «Ύψιστε Κύριε παρελθέτω απ' εμού το ποτήριον τούτο». Όμως ο ύψιστος δεν ασχολείται με τους ανόητους. Στήθηκα καταμεσής στο δρόμο κι έκλαιγα τη μοίρα μου. Μετά έβαλα κάτω τη λογική και είπα στον εαυτό μου. Έλα δω βρε ζ'λάπ'. Τι έλεγαν οι αρχαίοι ημών πρόγονοι; «Συν Αθηνά και χείρα κίνει». Ναι και το βρήκα.

Προχωρώ με περισσότερη προσοχή, ερευνώ εδώ και κει, μάταιος ο κόπος μου. Σταματάω πάλι σα βούρλο πρόβατο, μπα κι κατεβάσ' η γκλάβα μου καμιά σοφία. Δεν ξέρω τι να κάνω. Βγάζω από το μέσα τσεπάκι του ντριλινου σάκου μου το στρογγυλό καθρεφτάκ' και την αλουμινένια τσατσάρα μου, που σε ξεμάλλιαζε όταν χτενίζοσαν, που τα πήρα απ' τον Πύργο τ' Αϊποστόλ' και είδα μέσα την ξεθεωμένη μουτσουνάρα μου. Μια μάπα αηδία. Κάτω απ' τη μύτη ένα τρίχινο χνούδι αγωνιζόταν να δείξει τα χαρακτηριστικά της εφηβείας μου και στο λαιμό μου τα ίχνη από «σπανάκι» απ' την πλημμελή απλυσιά μου. Τα ξανάβαλα στο τσεπάκι. Άπλωσα το βλέμμα μακριά. Ο Στέφος βρισκόταν πέρα στο κόνισμα και κρύφτηκε στο κατηφορικό μονοπάτι, δίπλα στου **Μιχάλη Ραχωβίτσα** το σπίτι. Άνοιξα την παλάμη και με μια κίνηση μούντζωσα τη μάπα μου.

- Να, ηλίδιε, που κακομίλησες τον ανθρωπάκο, τον άκακο, με μια αρμαδιά κορίτσια, που έβγαλε η πλάτη του αιμάτινες φυλλουριές στη χιρολάβα.

Μ' αυτή την κριτική, ηρέμισα κάπως και ύστερα τα 'βαλα με τον εαυτό μου.

- Έλα δω βρε μουρλιάγκα. Ο Θεός σου 'δωσε ναι τρίμμα νιονιό.

Προχώρησα λίγο ερευνώντας και παρατήρησα ένα μονοπάτι αριστερά μου, που είχε αντίθετη κατηφορική φορά και διεύθυνση. Κάποια υπερκόσμια δύναμη μ' έσπρωξε προς τα κει, πάντως όχι η Αθηνά. Αυτό κατέληγε στην κοίτη ενός ρέματος. Φτάνω μέχρις εκεί και τι να ιδώ. Η μούρκα ήταν ξαπλωμένη φαρδιά - πλατιά χάμω, φορτωμένη. Η ανακούφιση που έζησα δεν έσβησε την οργή μου. Σφίγγω τη φορτωτήρα στο χέρι και ξεδυμαίνω την οργή μου στα' αυτιά και στο κεφάλι της με μανία. Τι έφταιγε το καημένο, άλογο ζώο ήταν. Εκείνο το ζώο που ήθελε κλάρισμα στ' αρτιά ήταν ο «εαυτός» μου. Στάθηκα λίγο κι αφού έβγαλα τ' απωθημένα μου, το ξεφόρτωσα, το σήκωσα και με τη βοήθεια της φορτωτήρας ταινίστηκα και το ξαναφόρτωσα και ξεκίνησα ευχαριστημένος κι ανάλαφρος για τον προορισμό μου.

Όλη αυτή η ταλαιπωρία μ' έφαγε παραπάνω από δυο ώρες και κάτι, μαζί με την παρεκτροπή μου. Πέρασα απ' το Κούτσουρο, ήπχα καν'να δυο καταπιές νερό έριξα και λίγο στα κλαμένα μάτια μου και ώσπου να φτάσω εκεί, σκεφτόμουν το άδικο κλαψούρισμα που έκανα πριν βρω τη μούρκα.

- Ε, πού στο διάολο πάει, Χριστέ μου; Άνοιξε η γη και την κατάπιε;

Έραξα μετά πέρα προς το κόν'σμα, πήρα τον κατήφορο στη στροφή νότια του μονοπατιού και όταν ζύγωνα κάτω στο ρέμα, λίγο πιο δω απ' τα μύλια, να τον, μπροστά μου ο Στέφος, γύριζε για το χωριό. Κρατούσε στο χέρι του τον τρουβά, έβγαλε ένα κομμάτι ψωμί και έτρωγε, ακολουθώντας τα ζώα. Αυτή τη φορά δεν είχε τσιγάρο στο στόμα του, γιατί δυο φορές μόνο του 'λειπε: Όταν έτρωγε και όταν κοιμόταν. Και αντί να με κρατήσει κάκια και να με αγριοκοιτάξει, μου είπε μ' ένα μειδίαμα και με τα στρογγυλούτσικα και σπινθηροβόλα ματάκια του:

- Θέλ'ς ψουμί;

- Όχι, μπάρμπα, φχαριστώ.

Ποτέ δεν κρατούσε κακία ο καλοκάγαθος ανθρωπάκος. Απ' αυτό κατάλαβα πως με συγχώρεσε που του μίλησα άσχημα μπρωσύτερα, και ένιωσα μια γαλήνη στην καρδιά. Μετά απ' αυτή τη διασταύρωση χώδηκα μέσ' στο ρέμα, που είχε λίγα στραγγιδία και πέρασα απέναντι στα μύλια. Στου Γκάλιου, και στου Φανάρα ήταν πήχτρα τα αλέσματα και μπροστά τους τα ζώα αμέτρητα, σα να 'ταν ζωοπάζαρο. Τράβηξα στον παρακάτω μύλο και κει τα ίδια και για να μη γυρίσω πίσω ξεφόρτωσα εκεί. Έδεσα τη μούρκα σ' ένα κλαρί μακροσκοινισμένη, την ξεσαμάρωσα κι έκατσα στο σαμάρι να ξεκουραστώ εκεί όξω στο τσιαϊρ'.

Η αναμονή ήταν μαρτύριο, μπαινόβγαινα συνέχεια στο μύλο να παρακολουδώ πότε θα 'ρδει η σειρά μου για άλεσμα. Ο μυλωνάς, σε κάθε άλεσμα έβανε τη χερούκλα του στο αλεύρι, που έπερτε στην κουπάνα, να δει τάχα αν είναι ψιλό τ' αλεύρι και σ' αυτή την ενέργεια η άκρη του μανικιού του έπαιρνε άπειρο αλεύρι, που το τίναζε μετά σ' ένα γκάτζι ανοιχτό. Αυτό το 'καναν όλοι οι μυλωνάδες. Είχαν διάφορο κι απ' αυτό. Η αμοιβή τους ήταν το ξάι σε όσους δεν είχαν δεκάρες να πληρώσουν τα αλεστικά.

Παρακολουδούσα τους μπαρμπάδες στις συντροφίες που κουβένταζαν για να περνάει η ώρα. Σε μια στιγμή πήρε το αφτί μου το παράπονο του Σπύρου Γκουνταλά, που έλεγε χαμηλόφωνα πως το καπράνι του μυλωνά που έπαιρνε το ξάι είναι μεγάλο, ίσια με ριντέ!

Όσοι τελείωναν, από ένας - ένας φόρτωναν και έφευγαν και ο μύλος σιγά - σιγά αραίωνε. Έκατσα σ' ένα σακί και χάζευα με τις αιωρούμενες σκόνες που χόρευαν απ' τις φωτεινές δέσμες του ήλιου, οι οποίες τρύπωναν απ' τα κεραμίδια, που άφ'καν από καμιά τρυπούλα, για να περάσ' η ώρα και να καλμάρουν τα νεύρα μου απ' τη βασανιστική αναμονή.

Τα αλέσματα ήταν μπόλικά ακόμα και τελειωμό δεν είχαν. Ο ήλιος άρχισε να ισιώνει τα μύλια, γιατί η Γόλιτσα είναι μέσα σε γούπατο και δεν την βλέπ' για πολλές ώρες. Πέρασαν καν'να δυο ώρες ακόμα, που καθόμουν «στ' αγκάδια» κι έφερνα τρούρα μέσα - όξω, ώσπου τελείωσαν όλοι και έβαλε το δικό μου άλεσμα. Επί τέλους, πήρα μια ανάσα ανακούφισης. Εκεί που στέκομαν έρχεται ο μυλωνάς κρατώντας τη β'σέλα κι ένα κανατάκ' από κονσέρβα και μου λέει.

- Σύρε παλικάρι μ' εκεία παρακάτ' στον άμπλα να τη γιουμώεις γιατί κόλλ'σι του στόμα μ'.

Αδελά μου πρόδωκα τη συμβουλή του πατέρα μ':

- Τι λες αρά. Ιμένα η πατέρας μ' μ' είπει να μην σπαράξου ντιπ απού δω.

Οι πατεράδες κάτι θα ήξεραν, απ' τα ύποπτα φερσίματα των μυλωνάδων. Αυτός κατσούφριασε και ξανακρέμασε τη β'τσέλα στο πιρόνι, στον τοίχο. Βγαίνει μετά αμέσως έξω και κόβει το νερό και σταμάτησε το μύλο και με τη δικαιολογία ότι γίνεται χοντρό το αλεύρι, βγάζει τη μυλόπετρα να τη ματσακονίσει και άρχισε τη δουλειά του.

- Θεέ μου, τι 'ναι τούτο πάλι.

Αναψοκοκκίνησα κι άρχισα να κλαίω σιωπηλά κι έτρεμα σύγκορμος απ' τα νεύρα μου, που παράλυσαν. Την άρνησή μου την πλήρωσα με καμιά ώρα καθυστέρηση, με τους δεατρινισμούς του μυλωνά, που έκανε πως ματσακόνιζε τη μυλόπετρα. Τελικά την ταιριάζει πάλι και σε καμιά μισή ώρα περίπου, μάζεψε τ' αλεύρι απ' την κουπάνα, τη σκούπισε και με το σκουπάκι και πήρα μια βαθιά ανάσα, που τελείωσε το μαρτύριό μου. Έδεσα μετά τα σακιά, πήγα όξω, σαμάρωσα τη μούρκα, φρόρτωσα κι όταν ξεκίνησα, ο μυλωνάς με χαιρέτησε εγκάρδια, περισσότερο απ' τη χαρά του για το «κατόρθωμα» που έκανε.

Ξεκίνησα για το χωριό. Στο δρόμο με «χτύπησε» ένα δροσερό αεράκι κι ώσπου να φτάσω στο χωριό άρχισα να συνέρχομαι απ' το ρεζίλίκι κι απ' την αβάσταχτη ταλαιπωρία της σ'μαδιακής αυτής μέρας, που δεν θα την ξεχάσω ποτέ.

Έφτασα καμιά ώρα πριν από τα «γελάδια», ξεφόρτωσα κι άφησα τα σακιά στη σκάλα, γιατί δεν μπορούσα να τ' ανεβάσω ψ'λά. Δεν πέρασε πολλή ώρα και προτού να προλάβω να γιομίσω τη σταμνοπούλα απ' την πλατεία για να καλοπάρω τους γονείς μου και για να καλμάρω την οργή τους, έφτασαν από σια κάτ'. Όλη την ώρα ώσπου να 'ρθουν, προετοίμαζα την απολογία μου για να δικαιολογήσω τη μη τήρηση της εντολής που είχα, να πάω σια κάτ', να βοηθήσω λίγο στο βουτάνισμα

Ο πατέρας ετοίμαζε τα πράματα στο κατώι και στις δικαιολογίες μου φάνηκε επιεικής, γιατί του αράδιασα ένα σωρό ψέματα. Πως τάχα ήταν πολλά αλέσματα κι ήμαν τελευταίος και τέτοια. Η μάνα μου ξεζαλίκωσε τη μικρή μου αδερφή λύνοντας τη φασκιά και κάδισε δίπλα στη σκάλα κατάκοπη και μ' έκανε εξονυχιστική ανάκριση. Φαντάστηκε ότι ήρδα νωρίς και βαρέθηκα να πάω σια κάτ' και το 'ριξα στα παιχνίδια. Μετά προσευχήθηκε:

- Παναγιά μ', πότε θα γνωστέψ' αυτό το παιδί;

Η τιμωρία μου ήταν να σηκωθεί, να μου κολλήσ' μερικές φαρμακερές τσιμπιές στα οπίσθια, που δέχτηκα αδιαμαρτύρητα. Το βράδυ κοιμήθηκα νηστικός απ' τη στενοχώρια μου.

Το πάθημα -πέρασαν χρόνια πολλά- και ποτέ δεν το ξέχασα. Όταν το θυμόμουν το κολούσα σ' ένα ρητό, που έλεγε συχνά στην τετάρτη τάξη ο δάσκαλός μου, ο Σωτηρίου, για την πανωλεδρία που έπαδε ο Λάμπρος Κατώνης στην Άνδρο: «Σα σ' αρέσει μπάρμπα Λάμπρο ξαναπέρν' από την Άνδρο»!

16.- Βασίλω, η «Μαλαματένια»

Η Αριστούλα βάδιζε και μονολογούσε. Χαμήλωνε τα μάτια, σήκωνε τα χέρια και τους ώμους και μιμούνταν την κίνηση που έκανε ο αγωγιάτης: «Ω ω ω πά αγκαλούλα!, Αγκαλίτσα! Αγκαλίτσα!...» και ένα πονηρούτσικο μειδίαμα γράφονταν κάτω από τη μύτη της. «Α α α μασκαραλίκια α α α...».

Με την Αριστούλα ήμασταν γείτονες και σύγχρονοι. Είχαμε δεν είχαμε δυο χρόνια διαφορά, με περνούσε δυο χρόνια. Εκείνη την πονηρή απορία της την καταλάβαινα απόλυτα γιατί τότες, γύρω στα 1930, ήμασταν στα πρόθυρα της εφηβείας. Κοντά στα δώδεκα εκείνη, γύρω στα δέκα η αφεντιά μου. Στο χωριό κείνα τα χρόνια ήταν μεγάλο αμάρτημα ν' αγγίζει ο άντρας μια γυναίκα, έστω κάτω από οποιοσδήποτε συνθήκες και αν γινόταν αυτό. Η Παρασκευή που «μαγαρίστηκε» από αντρικά χέρια ήταν η γυναίκα του μακρινού μας συγγενή Κώστα.

Ο «Κώτσιο Κρίκος», ένα πανέξυπνος επιχειρηματίας, μετανάστευσε στα Τρίκαλα και καζάντισε. Κατόρθωσε να αποκτήσει καταδικές του αλωνιστικές μηχανές, πατόζες και ατμοκάβανα και να φτιάσει πλούτο και καλοσύνες άπειρες. Χάρη σ' αυτά του τα προσόντα τον προξένεψαν και παντρεύτηκε την Παρασκευή, που 'ταν αρχοντοπούλα από το σόι του Τσοίτσα. Συχνά τα Καλοκαίρια έρχονταν στα Κανάλια να παραθερίσει λίγες μέρες στο πατρικό σπίτι του άντρα της. Για να έρδει έπαιρνε το σιδηρόδρομο της γραμμής Καλαμπάκας - Βόλου από τα Τρίκαλα μέχρι το σταθμό Φαναρίου. Από κει μέχρι το χωριό, κάπου σαράντα λεπτά ποδαρόδρομο, ανέβαινε σ' ένα ζωντόβολο, γιατί ήταν αδύνατο να περπατήσει αυτόν τον κακοτράχαλο και ανηφορικό δρόμο.

Τη μέρα εκείνη, το υποζύγιο που την έφερε, ήταν μουλάρι και σαν έφτασε στο χωριό τη βοήθησε ο αγωγιάτης να ξεπεζέψει κρατώντας, με τις, σαν τανάλια, δυο χειρολαβές του, απ' τη μέση και την κατέβασε σαν πούπουλο, αφού η Παρασκευή ήταν ντελικάτη και τσιλιγκρή. Παράμερα οι περιέργες γειτόνισσες φτιάσαν «πηγαδάκι» και ψιδύριζαν, κρύβοντας το στόμα με την παλάμη τους για να μην ακούγονται: «Μααρή η Βασίλ' αρχόντισσα, τι μπούτρες κι κουκινάδια, τι φουρέματα μεταξουτά και λουστρίνια κουρδέλια ...». Θαύμαζαν τη μουσαφίρισα για τις ντυμασιές και το διακριτικό μακιγιάζ της.

Ο ερχομός της αρχοντοπούλας στο χωριό, ήταν σημαντικό γεγονός και σχολιαζόταν κάθε φορά στο μαχαλά απ' τη Γεωργούλαινα Γιαταγάνα, τη Νικόλαινα Μπαλωμένου, τη θεία Βαγγελή, τη μάνα μου πού' λεγε: «Ποιος ξέρ' τι πλούτια κι μπερικέτια εχ' αυτή για να φουράει μιταξουτά τσιρέπια ... ».

* * *

Π.Σ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ
Δ/ΝΣΗ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ
ΑΡΙΘ.ΠΡΩΤ./..353/87

ΑΚΡΙΒΕΣ ΦΩΤΟΑΝΤΙΓΡΑΦΟ
ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ

Βόλος 21-10-1987

Π Ι Σ Τ Ο Π Ο Ι Η Τ Ι Κ Ο

Πιστοποιείται ότι σύμφωνα με τις διατάξεις:

- α) Του Δ.Ν.971/1949, όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε μεταγενέστερα, και
β) Του Ν.1285/1982
Ο Κρίκος Θωμάς.....Αρ.Α.Ε.Β.Μ.Δ.Α......
του.....Θωμά.....και της.....Ρ.Ζ.Μ.Π.Α......
που γεννήθηκε το έτος.....1922.....στα (τόπο γεννήσεως).....Κακιδιά.....
της επαρχίας.....Καρδίτσας.....του Νομού.....Καρδίτσας.....
αναγνωρίστηκε με το αριθ.....89/20-5-1987.....

Πρακτικό της οικείας επιτροπής κρίσεως, σαν αγωνιστής της Εθνικής Αντίστασης 1941-1944 ως ακολούθως:

- α) Σαν μέλος των Εθνικών Εκπαιδευτικών Ομάδων
από.....Θ.....μέχρι.....Σ.....
β) Σαν μέλος των Εθνικών Οργανώσεων πληροφοριών και δολιασφοράς
από.....Θ.....μέχρι.....Σ.....
γ) Σαν μέλος των Εθνικών Οργανώσεων Εσωτερικού Ε.Π.Ο.Ν
από.....1-3-1943.....μέχρι.....19-10-1944.....
δ) Σαν μεμονωμένος αγωνιστής
από.....Θ.....μέχρι.....Σ.....

Ο ανωτέρω γράφτηκε στους τελικούς πίνακες με αυξ.αριθμό.....49.....
που κυρώθηκε με την.....629/5116/484115.α.π......2-12-87.....
απόφαση του Υπουργού Εθνικής Άμυνας.

Βόλος.....21-10-1987.....

Παραπομπή Νομάρχη
Τμηματάρχης
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΦΚΑΡΙΤΑΚΑΚΗΣ

Στο συνέδριο της Εταιρείας Θεσσαλικών Ερευνών, που έγινε πριν λίγο καιρό, ένα από τα ιστορικά θέματα είχε τον τίτλο: «Το ληστρικό κύκλωμα της Θεσσαλομαγνησίας κατά τις παραμονές της απελευθέρωσης της Θεσσαλίας, μέσα από ανέκδοτα έγγραφα». Την εισήγηση έκανε ο Γιώργος Θωμάς. Άκουσα με προσοχή το τόσο ενδιαφέρον αυτό θέμα που αναφερόταν στις ληστείες και τις απαγωγές του καιρού, σε άτομα ή ομάδες ατόμων, με σκοπό να αποσπάσουν λύτρα και μάλιστα υπέρογκα, που ανέρχονταν σε χιλιάδες λίρες, τις οποίες ζητούσαν οι ληστές για να τους απελευθερώσουν.

Αμέσως η σκέψη μου πέταξε καμιά εικοσιπενταριά χρόνια πίσω, όταν, πηγαίνοντας μια εκδρομή στα Γιάννενα, κάναμε στάση στο Μέτσοβο, για να δούμε και κει τα αξιοθέατα. Εκεί, μεταξύ των άλλων είδαμε και το αρχοντικό του Αβέρωφ - Τοσίτσα. Αυτό, μας είπε ο κλειδοκράτορας, που μας ξενάγησε, έγινε εκ θεμελίων, όπως ήταν το παλιό, σύμφωνα με το σχέδιο και στη θέση ακριβώς την ίδια. Θαυμάσαμε την αρχιτεκτονική του και τη λειτουργικότητά του. Μάδαμε πώς ζούσαν οι νοικοκυραίοι, πού μαγείρευαν, πού κάδονταν το Χειμώνα, το Καλοκαίρι, είδαμε τους οντάδες, και τις κάμαρες που κοιμόνταν, το χώρο που έμενε το προσωπικό, ακόμα και τα κατώγια και τις σέλες των αλόγων, που έκαναν τον περίπατό τους.

Τότε θυμήθηκα τη «Βασίλω αρχόντισσα» και ρώτησα τον ξεναγό:

- Μην ξέρεις την Παρασκευή που πήρε ο Κρίκος και πώς τη λένε Βασίλω αρχόντισσα, που την ξέρει όλος ο ντουινιάς απ' το γνωστό δημοτικό τραγούδι;

- Να σε πω. Η Παρασκευή, που πήρε αυτός ο «Κρίγκας» δεν είναι η ίδια η Βασίλω, παρά η αχώριστη και εγκάρδια φιλενάδα της. Όταν οι ληστές απήγαγαν τη Βασίλω, πήραν μαζί τους και την Παρασκευή για συνοδεία. Τις κράτησαν καιρό αρκετό και ζητούσαν λύτρα. Και δε ζήτησαν χιλιάδες λίρες, γιατί δεν ήξεραν ή κοπίαζαν να μετρούν, παρά μετρίασαν στο ελάχιστο τους αριθμούς. Ζήτησαν τόσα φλουριά χρυσά ίσαμε το βάρος της αρχοντοπούλας.

- Και βρέθηκε τόσος παράς, μπάρμπα, για να την εξαγοράσουν;

- Βρέθηκε. Κάναν έκκληση στους φίλους και συγγενείς εδώ στην Ελλάδα και στην Αίγυπτο κι μάζεψαν λίρες και διάφορα τιμαλφή χρυσά και σούμωσαν ένα καντάρι και δεν ξέρω πόσες οκάδες μάλαμα και έτσι γύρισαν οι κοπέλες σώες στους δικούς τους. Όταν ήρθαν έγινε χαρά μεγάλη και μιλούσαν με θαυμασμό για τους ληστές, που όχι μόνο δεν τις κακοποίησαν, μα κάναν και κάθε τι για να τις περιποιηθούν και να μην κακοπεράσουν.

Έτσι τελείωσε η περιπέτεια των δύο κοριτσιών και έτσι λύθηκε και το δικό μου αίνιγμα για το πώς από άγνοια των πραγματικών περιστατικών, οι χωριανοί, με την παρουσία της Παρασκευής, έβλεπαν την Βασίλω αρχόντισσα.

Η Παρασκευή έφυγε από τη ζωή πριν από τον Κώστα, κι αυτός παρηγορούνταν στην αγκαλιά μιας φίλης του, φυσικά με το αζημίωτο. Το δικό του τέλος ήταν παράξενο. Βρέθηκε πεταμένος έξω από το παράθυρο της φίλης του από άγνωστη αιτία.

17.12.1989.

17.- Το Σαράντα

Απόγεμα στο ντάμι. Ένα απόγεμα μολυβί, που δεν ήξερες αν κρύωνες ή ζεσταινόσουν. Πέρα νοτιοδυτικά απ' τα Κατσούργια ένα χνούδι, ακαθόριστο ακόμα, πρασίνιζε τις ράχες. Αραιά ο κόσμος ράσεβε στη στράτα με τα γαϊδουράκια φορτωμένα τόπια καπνό στις καζιάκες, για το χωριό να τα μαλακώσουν στα υπόγεια για καλούπιασμα.

Ήταν ώρα για το χωριό, γι' αυτό βγήκα από το ντάμι, αφού τελείωσα και την τελευταία ξεσπυρισμένη αρμαδιά της ημέρας εκείνης. Σήκωσα τα χέρια σε ανάταση για να ισιάσει η μέση μου απ' το καλούπιασμα και προχώρησα αγγλήγορα κατ' το δρόμο στη ρούγα του νταμιού, όταν ξαφνικά ακούστηκαν οι καμπάνες. Ντάγκα, ντάγκα, ντάγκα, ντάγκα. Σταμάτησα κόκαλο στη μέση της ρούγας και προσπαδούσα να μαντέψω την αιτία της κωδωνοκρουσίας.

Η είδηση μεταδόθηκε αστραπιαία. Η Νικόλαινα του **Καρακώστα** περνούσε από 'ξω στη στράτα, κρατώντας ένα μπόγο στο κεφάλι με τ' απομεινάρια απ' τα κήπια, από ζαρζαβατικά.

- Πόλεμους!!

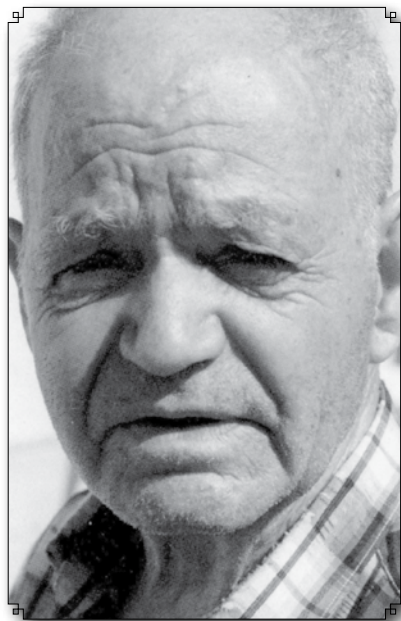
Ήταν η απάντηση σε κάποιον περαστικό, που δεν άκουσα την ερώτηση. Ένα ηλεκτρικό ρεύμα διαπέρασε το κορμί μου και στάθηκα σαν χαμένος, για αρκετή ώρα, προσπαθώντας να δώσω εξήγηση στο αναπάντεχο.

Ένιψα τα χέρια και το πρόσωπο από το νερό της βιτσέλας και το 'μασα πεζός και ανυπόμονος για το χωριό, να μάθω τι γίνεται. Αμ ήταν και ώρα για φύγνα. Τα δεκαεφτάχρονα νιάτα μού' δωσαν φτερά στα ποδάρια και δεν λογάριαζα ανήφορο.

Πλαλώντας έφτασα στο χωριό. Στη «Βρύση» ο κόσμος μαζεύτηκε πολύς. Οι Ιταλοί μας κήρυξαν τον πόλεμο στις 5 το πρωί. Βουβαμάρα κι απόγνωση! Οι παρέες χώριζαν και έσμιγαν σαν τον υδράργυρο και «ρουφούσαν» κάθε νέο και κάθε κουβέντα από εκείνους που μιλούσαν.

- Μωρέ θα τους πετάξουμε στη θάλασσα του ρουφιάνους!

Έπεσε το σούρουπο κι ο κόσμος δεν ξεκολλούσε, ακούγοντας εκείνους που ήξεραν τι ση-

Από το βιβλίο
του Στέφανου Γ. Πρίντσιου
«Εν Καναλίσις, Λεύκωμα ε
νδυμήσεων» Σελ. 23.

μαίνει πόλεμος. Σκορπίσαμε αργά τη νύχτα. Κόντευαν μεσάνυχτα. Ο ύπνος με πήρε σιμά στο πρωί. Οι σκέψεις τι είναι πόλεμος, τι μας περιμένει, τι μέρες θα ακολουθήσουν, δεν μ' άφηναν να κλείσω μάτι.

Σαν ξημέρωσε η 29 Οκτώβρη, η πλατεία γιόμισε κόσμο από τα χαράματα. Οι επίστρατοι με τα μπογαλάκια στην αμασκάλη. Καν'να δυο αλλαξιές στράνια, κάλτσες μάλλινες καν'να χοντρό πουλόβερ, καν'να φυλαχτό στον κόρφο, λίγο ψωμοτύρι, για πρόφταση. Ο Βαβλέκης με τη στολή του αξιωματικού πήγαινε πέρα - δώδε για να ταχτοποιήσει τα της αναχώρησης. Γύρω στις 9 περίπου η ώρα, όλο το χωριό, άντρες γέροι και γυναικόπαιδα κατηφόριζε ως το κόν'σμα του Τζιριμέκου να ξεπροβοδίσει τα επιστρατευμένα παλικάρια.

Σαν κατηφορίσαμε, ολονών οι αμπούκες βρέχονταν από δάκρυα, όταν ακούστηκε η φωνή της Κώσταινας του Πυργιώτη, που ραγίστηκε η καρδιά της απ' τον χωρισμό του Αποστόλη:

- Πού θα πας γιούτ'κι μ'

Η ψιχάλα που 'χε αρχίσει απ' την αυγή συνεχιζόταν. Τα παιδιά με τα σάκια στο κεφάλι κατηφόριζαν προς το σιδηροδρομικό σταθμό και κει, λίγο ψηλότερα από τη Λοξάδα τα κατάνι η αντάρα. Τα χάσαμε από τα μάτια μας.

Στον ανήφορο ανεβαίναμε μουγκοί, αφού πρώτα κάναμε το σταυρό μας στο κόν'σμα, με την ευχή να γυρίσουν όλα τα παιδιά γερά και νικητές. Όλες οι γυναίκες τράβηξαν προς την εκκλησιά και τη φωταγώγησαν ανάβοντας πληθώρα κεριών και κάνοντας μετάνοιες μπροστά στην Παναγία, να βοηθήσει να γυρίσουν γλήγορα τα παλικάρια μας...

Κάθε χρόνο, γιορτάζοντας το «ΟΧΙ», θυμόμαστε τη μέρα αυτή.

Σήμερα, 52 χρόνια μετά, ο Θεό Πόλιας και οι άλλοι της συντροφιάς μας ζωντανεύουν τις εικόνες των στιγμών εκείνων μολογώντας πώς πέρασαν, κάπως πιο υποφερτά από τους άλλους τη φρίκη του πολέμου και σε ποιον χρωστάνε την τύχη τους αυτή, κατά τις πρώτες μέρες του πολέμου.

Ο Θεό Πόλιας μολογάει:

«Στο σιδηροδρομικό σταθμό Φαναρίου σταλίκωσάμαν, καρτερώντας να στριμωχτούμε σε καν'να μεταφορικό βαγόνι «Ίπποι 6, άνδρες 24». Έβρεχε και περνούσαν όλα φίσκα. Σιμά στο βραδάκι φτάσαμε στα Τρίκαλα, ύστερα από την ταλαιπωρημένη αναμονή μας. Τραβήξαμε για το δάλαμο επιλογής οπλιτών, όπου να μπροστά μας ο Ντούλας Χαραλάμπου γραφιάς της στρατολογίας, Καναλιώτης και μακρινός συγγενής του Νάσιου, φευγάτος από μικρός απ' το χωριό. Ο Νάσιος τον γνώριζε, έπαιζε και καλό μπουζούκι πριν επιστρατευθεί.

- Γεια σου Ντούλα.

- Καλώς τα, τα παιδιά, καλωσόρ'σταν.

Κάλεσε σιμά το Νάσιο και του 'πε σιγανά σχεδόν στ' αφτί.

- Εσείς αναμεράτε κι όταν σας «κρίνω» εγώ, τότε να 'ρθείτε.

Πέρασε κόσμος και ντουινιάς και τους κατέταξαν σε διάφορα σώματα, ώσπου ήρθε η σειρά του υγειονομικού. Τότε μας έκανε νόημα και ζύγωσάμαν. Αφού πήρε τα χαρτιά άρχισε να μας γράφει. Αθανάσιος Κατέρης, δεκαεφής, Λάμπρος Μπαρμπάτσιανος, λοχίας, Κωνστα-

ντίνος Μιχάλης, λοχίας, Θεόφιλος Αναστασίου, λοχίας. Στο υγειονομικό καταταχτήκαμε 130 νοματαίοι: 122 στρατιώτες, 4 λοχίες και 4 δεκανείς. Ντυθήκαμε και την άλλη μέρα φύγαμε για τη Λάρισα. Από κει πήγαμε στο Νεμπεγλέρ να παραλάβουμε ζώα για τη μεταφορά νομής και υγειονομικού υλικού. Σε καν'να δυο - τρεις μέρες γυρίσαμε στη Λάρισα και ύστερα από καν'να δυο μέρες ξεκινήσαμε για το μέτωπο.

Α.. ξέχασα να σου πω ότι το πρώτο βράδυ στα Τρίκαλα μας φιλοξένησε η **Μαρία Σταμούλη** στο σπίτι της και πλαγιάσαμε εκεί. Αυτή παντρεύτηκε εκεί κάποιον **Εξηνταδέκα**.

Απ' τη Λάρισα πήραμε τα μουλάρια, δηλ. κάμποσα. Εγώ πήρα ένα καλοδρεμμένο κόκκινο άλογο, γιατί εμείς οι λοχίες δικαιούμασταν. Οι άλλοι δεν ήθελαν να πάρουν.

Τα πολλά τα ζώα τα παραλάβαμε στο Νεμπεγλέρ. Στο διάστημα που μέيناμε εκεί εγώ έκανα δυο - τρεις διαδρομές ως τη Λάρισα με αποστολή, έφιππος. Φλιντρούσι το βλογημένο, δεν το αστοχάω ποτέ. Μια μέρα, μόλις έφτασα στο στρατώνα της Λάρισας, βάρεσε συναγερμός και τρέξαμε όλοι να κρυφτούμε. Πού να πας; Ο αυλόγυρος του στρατώνα ήταν φραγμένος γύρω - γύρω με καν'να γόνα πεζούλι, που στο πάνω μέρος ήταν μπηγμένα γυαλιά και από κει κι απάνω είχε κάγκελα σουφλερά καν'να μπόι ψηλά. Μέσα στη σαστιμάρα μ' παίρινω φρούσμα και τ' αμπήδ'σα και βρέθηκα από 'ξω και χώθηκα μέσα σ' ένα όρυγμα, που είναι φτιαγμένο εκεί. Δεν έπαθα τίποτα, ούτε τη χλαίνη έσκισα. Ευτυχώς δεν ήρθαν αεροπλάνα και σε λίγο έληξε ο συναγερμός. Η καρδιά μ' βαρούσε για αρκετή ώρα.....

Γύρισα στο Νεμπεγλέρ και την άλλη μέρα φορτώσαμε το υλικό στα μ'πλάρια και πήγαμαν στο σταθμό Λαρίσης. Βάλαμε τα εφόδια και τα ζώα στο τρένο και από το Δεμερλί πήραμε τ' άλλο τρένο για την Καλαμπάκα. Από κει, αφού κατεβάσαμε υλικά και ζώα, ξανά φόρτωμα και δρόμο.

Ένα διαουλομούλαρο, όντας το κατεβάσαμε, πώς κούνησε το κεφάλι του απότομα και με δίνει μια και με τραυματίζει στο κεφάλι και πήγα στο Μέτωπο κεφαλοδεμένος. Πήραμε τα βουνά πορεία και βγήκαμε σ' ένα χωριό, απέναντι από την Κοζάνη. Από κει τραβήξαμε για το Τσοτύλι γιατί από κει θα φεύγαμε για τα Γρεβενά, αλλά μέيناμε λίγες μέρες, ώσπου «έπεσε» η Κορυτσά.

Αφού περάσαμε τα Γρεβενά φτάσαμε στη λίμνη της Καστοριάς και από κει στην Κορυτσά και ακολούθησε η Αρσέκα, Σιλινίτσα, Μπόροβα, Λιασκοβίκι. Στο μέρος αυτό μέيناμε στο νοσοκομείο. Ήταν ένα μεγάλο κτίριο και έπαιρνε 300 τραυματίες. Στη Μπόροβα μέيناμε σε μια αχυρώνα στρωμένη με άχυρα. Ήταν ζέστα. Σιμά ήταν και το μαγειρείο και η αποθήκη με το υγειονομικό υλικό και τρόφιμα. Αποθηκάριος ήταν ο **Θύμιος Μπασδέκης** απ' τη Λοξάδα, σήμερα **Παπαθύμιος**. Εκεί παρέδωσα και το άλογο για φόρτωμα...

Η οπισθοχώρηση μας βρήκε στο Λιασκοβίκι. Φύγαμε για τα Γιάννενα, Καλπάκι και μέχρι το Μέτσοβο ήρθαμαν συνταγμένοι. Στο δρόμο πλάνιαζάμαν σε σκηνές Από κει σκορπίσαμε όλοι και ο κατένας τράβηξε για το χωριό του, με τους δικούς του.

Αυτά θυμάμαι απ' τον πόλεμο αυτόν, που γυρίσαμε στο μέτρο ακέριοι, αλλά τσακισμένοι ψυχικά και κατακουρασμένοι».

18.- Το «θάμα» στην Αλβανία

Ο κόσμος άρεψε στην πλατεία. Το κρύο άρχισε να περυνιάζει. Δυο - τρεις επιμένουν στις τελευταίες βόλτες τους πέρα δώδε και δεν τα σώνουν κουβεντιάζοντας. Οι πολλοί κούρνιασαν μέσα στα καφενεία να παίξουν καμιά κολτσίνα να πιουν κάνα πιεστό Καμιά δεκαριά, όπως συνηθίζαμε, πιάσαμε το μπακάλικο του Θεού Πόλια. Πιάσαμε κάτι σπαζοκαρέκλες που είχε το μαγαζί και κάμποσοι βολεύτηκαν σ' έναν ετοιμόρροπο ξύλινο καναπέ. Άλλοι συζητούσαν, άλλοι κουτσόπιναν τσίπουρο με μεζέ καμιά ελιά, κάνα στουμπισμένο κρομμύδι, κάνα μήλο και ό,τι σοφρίζοταν ο καθένας, που να ταιριάζει στην περίπτωση.

- Ένα τσιπουράκι ένα δεκάρικο!

Ο Θεός προς ζημιά του τους συνιστούσε:

- Μην πίνετε άλλο τώρα. Θα σας πειράξει.

Ο Λάμπρος και ο Αντώνης έπιναν αραιά, μα εκείνος ο αδεόφοβος ο Μητιάνος το απολάμβανε ρουφώντας ένα κοντά τ' άλλο ξεροσφύρι κι αν δεν έκλεινε το μαγαζί δεν το κουνούσε ρούπι, για να μας καληνυχτίσει τρικλίζοντας

Τα θέματα στην απλή συντροφιά ήταν διάφορα, από ανέκδοτα, ιστορίες παλιές, μη εξαιρουμένης και της πολιτικής. Σε μια στιγμή ανάπαυλας παίρνει το λόγο ο Νίκος Γάτσιας και ρωτάει:

- Βρε παιδιά έχετε ακ' στά, υπάρχει κανένας Άγιος Λαυρέντιος;

Όλοι σώπασαν για να απορήσουν για την ερώτηση. Του εξηγώ πως υπάρχει χωριό στο Πήλιο που το όνομα το πήρε από την εκκλησία του Αγίου, που υπάρχει εκεί. Υπάρχει και εκκλησία Νέος Απόστολος, που γιορτάζει στις 16 Αυγούστου.

- Σωπάστε κι ακούστε με προσοχή.

Κάθε άλλη συζήτηση σταμάτησε και όλοι κρεμαστήκαμε από το στόμα του, να δούμε τι θα πει.

Στον πόλεμο του σαράντα ήμουν στα οχυρά του Μεταξά, άρχισε να λέει, μαζί με το Γιώργο Χασιώτη και έναν στρατιώτη απ' την Καρδίτσα, τον Θωμά Παπακώστα. Τη δεύτερη μέρα τα Χριστούγεννα φύγαμε για το Μέτωπο. Δεν πήρα μέρος σε μάχες. Ήμουν δεκανέας και μετά λοχίας. Αποστολή μας ήταν να κόβουμε ξύλα στα βουνά της Αλβανίας για τις ανάγκες του στρατού. Μέναμε σε σκηνές μέσα στα χιόνια. Θυμάμαι μια εντυπωσιακή σκηνή και θαύμασα ένα πιλότο δικό μας, που ήρθε να χτυπήσει με το πολυβόλο τους Ιταλούς.

Οι Ιταλοί τον βάζαν με το αντιαεροπορικό και τους ξεγελούσε κάνοντας ελιγμούς, πως

Αριθμός: 27643

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΝΑΥΤΟΠΟΡΙΚΗ ΑΜΥΝΑ

ΔΗΛΩΣΕΙΣ,

Ότι ανήκει το από 20 Φεβρουαρίου 1910 ΓΨΣΥ Νόμου περί έκποιησης των Έθνικών, Έπισκοπικών, και των εις διαλελυμένας Μονές ανήκοντων φθαρτών κτημάτων μετά την προμήθειαν της Οικονομικής Ανάπτυξης παραχωρείται εις έν Κύριον Κωνσταντίνον Καραγιάννην διά δραχμὰς δύοσι αγροίαν ήτοι δραχμὰς (20.000) εἰς ἀμοιβὴν τοῦδε εἰς τὴν Διεύθυνσιν ἀνήκον οὐραίου Καραγιάν κήμενον κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Καρδίτσας κατὰ τὴν τὸν δῆμον Φονταίναν τῆς παλαιᾶς Καλαβρίας θέσιν Διεύθυνσιν εἰς τελείαν καὶ πλήρη ιδιοκτησίαν αὐτοῦ.

Τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀνωτέρω ποσὸς συνιστᾶται ἐκ δραχμῶν (20.000) καὶ τῆς διὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν 475 χιλιοσίου 1916 γνησίου παραβλήσεως τῶν Γαμῶν Καρδίτσας.

ΚΑΤΑΜΕΤΡΗΣΙΣ ΚΑΙ ΟΨΙΑ ΤΟΥ ΚΤΗΜΑΤΟΣ

Κατ' ἀνατολὰς	M. B. 1000	Κατ' ἀνατολὰς με	
Κατὰ δυσμὰς	1000	Κατὰ δυσμὰς	7. Δεσφίρειαν Φονταίναν
Κατ' ἀρκτον	6000	Κατ' ἀρκτον	
Κατὰ μεσημβρίαν	8000	Κατὰ μεσημβρίαν	

ήτοι μέτρα καταγραμμένα τεύχερα γησιῶν.

Τὸ παρὸν πωλητήριον ἐγγράφον ἐξεδόθη ἐν Ἀθήναις τὴν 21 Ιουνίου τοῦ χιλιοστοῦ ἐνεαεσσοῦστοῦ ἐννέα ἐννέα.

Ἐθιμολογία καὶ κατανόησις τοῦ Γενικοῦ Βιβλίου τῶν ἐκπαριστῶν τῶν ἀνδρῶν 41822

Εν Ἀθήναις, τῇ 21 Ιουνίου 1926

Ὁ Γενικός Εὐαγγελιστὴς Συνεδρίου

Ὁ Τριτοβάθμιος

Ὁ Πρωτοβάθμιος

Α.Δ. Κιττάξ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΚΤΗΜΑΤΟΣ

Ὁ Γραφεὶς ἀντιστοίχων τῶν ἐκ τῶν προκείμενων τῆς δημοτικῆς ἐκτελέσεως ἀποστολῆς ἀποστολῆς ἀποστολῆς.

Ἀθήναι τῇ 25 μηνὸς Ιουνίου 1926

Ὁ Γραφεὶς τῶν Τριτοβάθμιων

Πωλητήριο έγγραφο, που βρέθηκε στο αρχείο του συγγραφέα, και έχει σχέση με τη Στρατώνα.

τάχα έπεφτε και ξανά επιχειρούσε και ξανά και ξανά. Τελικά βομβάρδισε και έφηνγε, σαν κύριος, όπως ήρθε.

Ένα βράδυ κατάκοποι πέσαμε για ύπνο στη σκηνή. Τα μάτια μου γλάρωσαν. Το μυαλό πέταξε στο χωριό. Στον ύπνο μου είδα όνειρο πως ήμην στο σπίτι μου το παλιό, εκεί κοντά στο «Ίσιωμα». Η μάνα μου έστρωνε την τάβλα να φάμε και ξαφνικά ακούω χτύπο στη θύρα. Πήγα κι άνοιξα και καλωσόρισα έναν άγνωστο και τον έμπασα μέσα και του πρόσφερα καρεκλάκι να φάει μαζί μας. Ήταν οικοδόμος, με ένα σακούλι λινατσένιο στον ώμο, που είχε μαστορικά εργαλεία μέσα, που τ' άφησε εκεί στη γωνιά.

Μετά το φαί ο ξένος έβγαλε κέρματα από την τσέπη του και μοίρασε στα μέλη της οικογένειάς μου, στην Πολυτίμη, τον Χρυσό, στη μάνα μου. Πλησίασε και μένα να μου προσφέρει, αλλά δεν τα δέχτηκα και του' πα.

- Έφραγες μια μπουκουσιά ψωμί στο σπίτι μας και θέλεις να το ξαγοράσεις; Αν μου επιτρέπεις πες μου ποιος είσαι και πώς λέεσαι;

- Είμαι ο Άγιος Λαυρέντιος, μου απαντάει.

Αμέσως βρέθηκα σε ένα άγνωστο δωμάτιο και ο Άγιος μού'δειξε στον τοίχο την εικόνα του Χριστού και ενός άλλου Αγίου, άγνωστου σε μένα και μου λέει:

- Αυτές τις εικόνες που βλέπουν προς τη Δύση να τις βάλεις στον απέναντι τοίχο, για να κοιτάζουν προς την Ανατολή.

Εκείνη την ώρα με ξύπνησε η σάλπιγγα του λόχου. Συγκεντρωθήκαμε όλοι και πήραμε εντολή να φύγουμε για το Πόγραδετς. Η παρέα μας μπήκε σ' ένα φορτηγό το βράδυ και με αναμμένα τα φώτα προχωρήσαμε με επικεφαλής αξιωματικό, ένα μεγάλο διάστημα.

Σε ένα σημείο το αυτοκίνητο ανατράπηκε γιατί ο οδηγός έσβησε τα φώτα, να μη δώσουμε στόχο στους Ιταλούς. Ευτυχώς βγήκαμε όλοι σώοι και αφού μαζέψαμε τα συμπράγκαλά μας, ξεκινήσαμε με τα πόδια για τον προορισμό μας, που, ευτυχώς, δεν ήταν πολύ μακριά.

Εκεί ήταν κάτι κτίρια αραδιασμένα και κάτι ντάνες από ξυλεία θεόρατες. Έπρεπε να κατεβούμε σε κάτι σκαλοπάτια στο σκοτάδι και ο αξιωματικός άναψε ένα σπαρματσέτο. Δεξιά μας ήταν η Οχρίδα και αριστερά στο ύψωμα ήταν οι Ιταλοί, όχι και πολύ μακριά. Βουλευτήκαμε σε ένα δωμάτιο πέντε άτομα, εμείς οι τρεις και άλλοι δύο στρατιώτες. Τη μέρα λουκράζαμε και το βράδυ έβγαζα υπηρεσία καμιά δεκαριά φαντάρους να μεταφέρουν ξυλεία απ' τις ντάνες στον ώμο σε ορισμένα σημεία στα συνεργεία που έφκιαναν πολυβολεία και αμπριά.

Στο δωμάτιο που μέναμε, όταν μπήκαμε, είδα το δωμάτιο που μου έδειξε ο Άγιος Λαυρέντιος στον ύπνο μου και ακριβώς στον τοίχο ήταν η εικόνα του Χριστούλη και του αγνώστου σε μένα Αγίου. «Παναγία μου», είπα μέσα μου, τι θάμα είναι τούτο; Κάθε βράδυ στις δυο εικόνες ανάβαμε ένα καντηλάκι για να μας φυλάει ο παντοδύναμος από κάθε κακό.

Ένα βράδυ, φαίνεται πως κάναμε λίγο θόρυβο στη μεταφορά της ξυλείας και μας πήραν χαμπάρι οι Ιταλοί και μας γάζωσαν απ' τα πολυβολεία τους, χωρίς, ευτυχώς, θύματα. Έτσι αναστείλαμε τις ενέργειες προσωρινά.

Έτσι περνούσε ο καιρός εκτελώντας το χρέος μας συνειδητά σαν Έλληνες στρατιώτες,

ώσπου μια κρύα μέρα, χωρίς να το περιμένουμε, ανάψαμε λίγη φωτιά και ξαπλώσαμε στις κουβέρτες μας. Δυστυχώς ο καπνός της φωτιάς μας πρόδωσε και ο εχθρός μας έριξε δυο όλμους, από τους οποίους ο ένας έπεσε καταμεσής στο δάλαμό μας. Δημιουργήθηκε μια αναμπουμπούλα και ένας πανικός και σα να πέρασε ανεμοστρόβιλος. Οι κουβέρτες μας εκτινάχτηκαν όλες στη γωνία του θαλάμου. Σαστισμένοι πεταχτήκαμε όρδιοι, κρατήσαμε την ψυχραιμία μας και στρέψαμε τα βλέμματά μας στις εικόνες. Σταυροκοπηθήκαμε και ευχαριστήσαμε το Θεό για το θαύμα που έγινε και βγήκαμε κι αυτή τη φορά στο μέτρο. Η μόνη ζημιά ήταν ο ελαφρός τραυματισμός ενός συναδέλφου στο μεγάλο νύχι του δεξιού ποδιού του.

* * *

Έτσι περνούσε ο καιρός. Κάποτε νηστικοί, κάποτε μισοχορτάτοι, ξυλιασμένοι στα κρύα, τις περισσότερες φορές, περιμέναμε να ρίξουμε του Φρατέλους στη θάλασσα, για να γυρίσουμε νικητές στα σπίτια μας. Την Άνοιξη μας επιτέθηκαν οι Γερμανοί. Η πατρίδα μας δεν άντεξε μόνη της χωρίς τους συμμάχους να κρατήσει τις σιδηρόφρακτες μεραρχίες του εχθρού. Άρχισε να σπάει το μέτωπο. Πολλοί από τους αξιωματικούς μας έγιναν λούηδες και η ελπίδα μας χάθηκε. Καλώ τα παιδιά να με ακολουθήσουν να φύγουμε. Ήρθαν μαζί μου καμιά εικοσαριά στρατιώτες, πήραμε ένα φορτηγό μαζί με αρκετά γυναικόπαιδα Βορειοηπειρωτών πατριωτών μας. Ο Γιώργος δεν ακολούθησε. Φτάσαμε σε δυο - τρεις μέρες στην Καλαμπάκα. Εκεί έγινε συνεννόηση του στρατού μας με τους εγγλέζους για να φύγουν πρώτα οι σύμμαχοι. Σ' ένα από αυτά τα αυτοκίνητα σκαρφλώσαμε με το φίλο μου μέχρι τα Τρίκαλα. Κατεβήκαμε στους στρατώνες. Εκεί ήταν πολλά ζώα του πολέμου και στρατιώτες που φρόντιζαν για την αναχώρηση προς τα χωριά τους. Πήραμε δυο μουλάρια, καβαλικέψαμε και φύγαμε για τα σπίτια μας. Έτσι τη δεύτερη μέρα του Πάσχα έφτασα στο χωριό. Το μουλάρι το κράτησα στο σπίτι και το 'ξενα στ' αλέτρι, στο χωράφι.

* * *

Το ακροατήριο, όλη την ώρα της αφήγησης αφοσιώθηκε στον ομιλητή και παρακολουθούσε χωρίς να βγάζει άχνα. Θαύμασε για την τύχη που είχε ο ομιλητής στο αλβανικό πόλεμο. Απορούσε για το θυμητικό του Νίκου, που εξιστόρησε το γεγονός τόσο ζωντανά, σα νά'ταν χθες κι ας είχαν περάσει πάνω από πενήντα χρόνια από τότε.

Ο ομιλητής τελείωσε με τα λόγια: Από τότε παιδιά αυγάτισε η πίστη μου στο Θεό και στους πρεσβευτές Αγίους. Έφαξα και βρήκα το βιβλίο με το βίο του Αγίου Λαυρεντίου και κει είδα πως ο Άγιος ήταν χτίστης το επάγγελμα και έκανε πολλά θαύματα. Σας συνιστώ και να'χετε πίστη στο Θεό γιατί η μόνη μας ελπίδα είναι ΕΚΕΙΝΟΣ.

Η ώρα πέρασε, κόντευε έντεκα τη νύχτα, ώρα για αναχώρηση και πρώτος ξεκίνησε ο Νίκος, αφού μας καληνύχτισε. Έτσι ένας - ένας, αναχωρήσαμε και προχωρώντας σια πέρα ακούσαμε τον κρότο της σιδεριάς της πόρτας του μαγαζιού και του λουκέτου. Ο Θέος ασφάλισε το μαγαζί και ανέβηκε ψηλά για ύπνο.

19.- Το τάξιμο της αχάριστης

Ο επόπτης της υπηρεσίας μου, κάρφωσε το βλέμμα στον τοίχο και χαμογελούσε για κάμποση ώρα. Έβγαλε μετά τα γυαλιά του, τα σκούπισε και τα φόρεσε πάλι, αφοσιώθηκε ξανά και περιεργαζόταν το κολλημένο χαρτί.

- Μπράβο!! Ποιος το 'φτιαξε αυτό;
- Ένας κοντούτσικος της ομάδας μας.

Σε λίγο με φέρναν συνοδεία από έξω, που έκανα συντήρηση στο τρακτέρ να με δει και να με συγχαρεί.

- Θα σε πάρουμε στο Βόλο.

Έσκυψα το κεφάλι και σήκωσα τους ώμους συγχρόνως, σα να μην καταλάβαινα τι σημαίνει αυτό. Ο επόπτης κατά καιρούς έβγαινε στην ύπαιθρο για να επιθεωρεί τις ομάδες και να ερευνά το προσωπικό, αν εκτελεί την αποστολή του και τη συμπεριφορά του προς τους αγρότες.

Η έδρα του επόπτη Θεσσαλίας - Φθιώτιδας ήταν στο Βόλο. Ήταν Χειμώνας του 1948, στο χωριό Χάλκη (Μαϊμούλι) της Λάρισας. Ο καιρός ακατάλληλος για καλλιέργειες, μας καθήλωνε στα καφενεία και η ώρα δεν περνούσε εύκολα. Από τάβλι και κολτσίνα ήμουν ανίδεος και τον περισσότερο καιρό τον ξόδιαζα στο δωμάτιο που μέναμε, διαβάζοντας και σκισσάρωντας, γιατί έπαιρνα μαθήματα από τη Σχολή Α.Β.Σ., δι' αλληλογραφίας. Ήταν η εποχή, που οι εφημερίδες και οι σκιτσογράφοι σατίριζαν του δημόσιους υπάλληλους, που κακοσιτίζονταν, λόγω των πενιχρών μισθών τους.

Ένα τέτοιο, λοιπόν, έβλεπε στον τοίχο ο επόπτης, που έκανα και τον εντυπωσίασε, σαν υπάλληλος που ήταν. Παρίστανε ένα μαρμάρινο μνημείο, που έγραφε: «ΤΩ ΟΣΙΩ ΔΗΜΟΣΙΩ ΥΠΑΛΛΗΛΩ» και αντί για στεφάνι είχε μια λουρίδα κυκλικά στημένη, με πολλές τρύπες για να τη σφίγγουν οι υπάλληλοι.

Κόντευαν Χριστούγεννα και δόθηκε εντολή στον αρχηγοδηγό να μεταφερθούμε στη Γεωργική Σχολή Λαρίσης, να συντηρηθούν τα τρακτέρ ως την Άνοιξη, που θα άρχιζαν πάλι οι καλλιέργειες στην ύπαιθρο. Στο διάστημα αυτό ασχολήθηκα με το γράψιμο πινακίδων και αριθμών στα αυτοκίνητα και τα τρακτέρ.

Σε άλλη επίσκεψη, τα είδε αυτά ο επόπτης και ρώτησε για τον καλλιτέχνη. Σα φιλότεχνος ο ίδιος χάρηκε και πήρε την απόφαση. Σε λίγο καιρό λάβαινα διαταγή να παρουσιαστώ

στην εποπτεία του Βόλου, για να αναλάβω ανάλογες εργασίες. Φόρτωσα τα τσιόλια και τα υπάρχοντά μου, που δεν ξεπερνούσαν τον ένα μπόγο, όλα μαζί σε αυτοκίνητο της υπηρεσίας και εγκαταστάθηκα σ' ένα καραβάνι, στις νέες εγκαταστάσεις κοντά στα ψυγεία του Μουστακαλή, στα Παλιά του Βόλου. Από το πρώτο απόγευμα κιόλας, άρχισα να ερευνώ για καμιά καμαρούλα, για να εγκατασταθώ.

Το δεύτερο απόγευμα, κοντά στο Δημοτικό Θέατρο να σου μπροστά μου ο Βασίλης, γιος του προέδρου της Μελίας, που κάναμε χωράφια με το τρακτέρ στον κάμπο της Λάρισας, φευγάτος από το χωριό του.

- Πώς από δω, βρε;

- Άστα, τα πράγματα σφίξαν, οι κατσαπλιάδες κατεβαίνουν τώρα και στον κάμπο. Τώρα μένω εδώ. Εσύ πώς βρέθηκες εδώ;

- Εγώ πήρα μετάθεση.

- Έλα να μείνεις στο δωμάτιό μου, θα πληρώνεις και συ πενήντα οκάδες στάρι, όπως εγώ, το μήνα.

Να δεις κόσμος, μάλαμα. Έτσι λύθηκε το πρόβλημά μου σ' ένα στενό στην αρχή στη Νέα Ιωνία, κοντά στον Κραυσίδωνα. Κατόρθωσα και πήρα και τον Κώστα, τον αδερφό μου και τον Καλλικράτη στην υπηρεσία και μέναμε όλοι μαζί!

Ο Βασίλης είχε φύγει στο χωριό του. Οι νοικοκυραίοι ήταν τέσσερα άτομα: ο κυρ Κώστας, η κυρά - Μαρία, η ψυχομάννα του, και ο μοναχογιός Νικηφόρος. Η οικογένεια μας αγαπούσε και η χρυσοχέρα κυρά - Μαρία μας φρόντιζε σαν παιδιά της.

Η ψυχαγωγία μας ήταν καμιά βόλτα στην παραλία και χωρίς στραγάλια. Δυο χιλιόμετρα να πας και δυο να γυρίσεις με τα πόδια, για οικονομία στην αστική. Κάναμε οικονομία και πήραμε ραδιόφωνο. Έτσι έμενα στο σπίτι και μάθαινα τα νέα και ψυχαγωγιόμουν με τα τούρκικα τραγούδια, που χύναν βάλσαμο στην ψυχή μου. Ανάμεσα στα τραγούδια ακούγονταν και τούρκικες ανακοινώσεις, που έφθαναν στ' αφτί του κυρ Κώστα και μας ερμήνευε.

- Τώρα λέει εκείνο, τώρα λέει το άλλο, ύστερα το τάδε, καταλαβαίνεις;

- Όχι, πού να καταλάβω;

- Τη λέξη καταλαβαίνεις; Την επαναλάμβανε συχνά.

Πέρασαν πολλά χρόνια. Στη υπηρεσία με φόρτωσαν και με το βάψιμο των αυτοκινήτων και των τρακτέρ και άλλα, όπως κουφώματα, γράψιμο ονομάτων στις φραγάνες, ζωγραφίες στις εκθέσεις που παίρναμε μέρος. Κάποτε μ' άνοιξε την καρδιά ο νομάρχης Παπαδάκος. Μου βάλαν να ζωγραφίσω ένα τεράστιο τραπουλόχαρτο για το καρναβάλι των απόκρεω. Όπως ήταν φυσικό ρώτησα αρελέστατα:

Ποιο είναι το μπαστούνι;

Δεν ξέρεις παιδί μου; Ρώτησε καμιά από τις κυρίες που είναι εδώ.

Κοκκίνισα και έπνιξα την ντροπή μου, για την άγνοιά μου

Ο καιρός περνούσε, έφθασα στα σαράντα και έπρεπε να νοικοκυρευτώ. Τα σχόλια και τα πειράγματα των συναδέλφων δίναν και παίρναν. Κάποτε στη διακοπή του μεσημεριού, έραβα

ένα κουμπί στο πουκάμισο, μέσα στην αποθήκη.

- Τι παιδεύεσαι, μου λέει ο βοηθός μου, δεν το αποφασίζεις να ζευγαρώσεις;
- Και τι θα κάνω; Του λέω.
- Να, θα μπαλώνεις και της γυναίκας σου, με απαντάει καλαμπουρίζοντας.

Ο Χριστόφορος, ο χτίστης, άλλο συμβουλάτορας.

- Πότε θα παντρευτείς βρε; Είναι καιρός πια να πάρεις μια κοντούτσικη και γιοματούτσικη για να ταιριάζετε.

Πόντιος αυτός, με υποδείκνυε μια τέτοια, κατά τις προτιμήσεις των ιδίων.

Οι προξενιές δίνουν και παίρνουν με περιουσίες και καπιτόλια. Όμως οι νύφες, η μια χειρότερη από την άλλη. Τη θέση μου δεν την καταλάβαινα. Ο καθρέφτης με παρουσίαζε για γόη. Έκλεισα τα μάτια, γιατί ήλθε η τυφλοδομάδα. «Παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είν' και μπαλωμένο».

Σε λίγο καιρό οι νοικοκυραίοι καλούνταν στο χωριό, στις χαρές μας. Ο κυρ Κώστας ενθουσιάστηκε απ' το χωριό μας, δεν χόρταινε να βλέπει τη γιδοβίτσα το πρωί και το βράδυ, που γύριζε. Κοίταζε τον κόσμο που πήγαινε με τα γαϊδουράκια τον κατήφορο. Τη μέρα του περνούσε αγναντεύοντας τον απέραντο θεσσαλικό κάμπο και το βραδάκι καρτερούσε τους χωριανούς πέρα στο Σταυρό, που γύριζαν, ανακατεμένοι με τα γίδια και τα γελάδια.

Ένα απόγευμα τον ξενάγησα στον Αη Λια, Ταμπούρια, Στρατώννα και θαύμασε το μεγαλείο της θέας προς τα βουνά και τον κάμπο, αναπνέοντας πεντακάθαρο αέρα. Καθίσαμε καταή στη Στρατώννα και βλέπαμε το φρούριο του Φαναρίου και του Άλεγα την ιστορία: Εδώ που καδόμαστε ήταν Στρατώννα και για να μην κάτσουν οι Τούρκοι το '97, την κάψαν οι χωριανοί. «Χάι κιουμπέκ (σκυλιά)».

- Αλήθεια, δεν σε ρώτησα πώς ξέρεις τα τούρκικα;

Έβγαλε ένα σιγάρο απ' το κουτί, που είχε στην τσέπη του, το χτύπησε πάνω σ' αυτό, το 'βαλε στο στόμα, έβγαλε το τσακμάκι, το κούνησε κυκλικά να ξετυλιχθεί το φυτίλι, τσιακμάκισε, έβγαλε φυσώντας τον καπνό, κοίταξε προς τα βουνά, δυτικά και ξετύλιξε την ιστορία του σιγά - σιγά με κάθε λεπτομέρεια.

«Γεννήθηκα στη Βουλγαρινή του Κισσάβου, το 1903 και με πήγαν στο Βόλο. Πήγα καν'να δυο τάξεις στο Δημοτικό και μετά μας κάλεσε στη Θεσσαλονίκη ο αρραβωνιαστικός της μηλαδερφής μου Αγλαΐας, που ήταν ταχυδρομικός υπάλληλος και δούλευε εκεί. Η μάνα μου πέθανε το 1903 και με πήρε η κουμπάρα μας Τερψιδέα για παιδί της, σαράντα ημερών, βαφτισμένο Θανάση και επειδή έχασε το παιδί της, τον Κώστα, μικρόν, μού 'δωσε το όνομά του. Ο πατέρας μου ερχόταν από τη Βουλγαρινή σαν κουμπάρος, φορτωμένος με καλούδια και για να μην μάθω τον πατέρα μου, φύγαμε για τη Θεσσαλονίκη. Εκεί πιάσαμε δυο καμαρούλες κοντά στο νοσοκομείο, πάνω από τον Άγιο Δημήτριο, μαζί με τις μηλαδερφές μου Αγλαΐα και Μαρία. Πέρασαμε καλά, παρόλο που ήμασταν μπερδεμένοι με τούρκικες και εβραϊκές οικογένειες. Ο τούρκικος λαός ήταν καλοί άνθρωποι, οι στρατιώτες, όμως, μας έλεγαν γκια-ούρηδες και μας έβλεπαν σαν μυρμήγκια.

Ήμουν, τότε οκτώ χρονών και τα Σάββατα έκανα δελήματα στις Οθριές, γιατί αυτές είχαν αργία και δεν τσάκωναν τίποτα. Τις άναβα ως και τη φωτιά και με φίλευαν καρύδια, σύκα, γλυκά και παράδες. Γύριζα στο σπίτι φορτωμένος και επειδή αργούσα συχνά, έλεγε η μάνα μου:

- Τερψιδέα, τι έγινε γιε μ' αυτό το παιδί; Θα το πάρουν οι Τούρκοι.

Ζούσαν, τότε, διάφορες φυλές, με διάφορα επαγγέλματα. Αμαξάδες, καροτσέρηδες, μαστιχάδες, νεροκουβαλητές με τα γαϊδουράκια τους, σαλεπιτζήδες, γαλατάδες και ένα σωρό άλλα επαγγέλματα.

Το 1917, έγινε η μεγάλη πυρκαγιά και οι Εγγλέζοι βοηθούσαν στην καταστροφή. Με τις μάνικες, αντίς να ρίχνουν νερό, έριχναν βενζίνη. Η πόλη έγινε στάχτη. Ο λαουτζίκος μάζευε ό,τι απόμεινε και προσπαθούσε να βρει κάπου να βολευτεί. Βρέθηκα στο δρόμο μια μέρα, που κάτι Τουρκάλες με παρακάλεσαν να τις ξαλαφρώσω από ένα καζάνι και με τάξαν είκοσι παράδες. Τις ακολουθούσα, όταν για μια στιγμή η μία ρώτησε την άλλη.

- «Βεραζιανί μαςίμ μπιρ παρά» (θα του δώσεις αλήθεια παράδες;)

- Μπισιλέ βεραζιάκ ασιατζάκ (θα του δώσω μια μπατσιά και θα φύγει).

Εγώ τα κατάλαβα όλα και άφησα κάτω το καζάνι, δήθεν για να δέσω το κορδόνι του παπουτσιού μου. Αυτές προχώρησαν λίγο. Αρπάζω, τότε, το καζάνι στον ώμο και εξαφανίστηκα σε κάτι στενά ερείπια. Η αχάριστη ρέκαξε από πίσω:

- Ανάμ καζανλί αντλάρ (Μάνα μου πάει το καζάνι).

Η Θεσσαλονίκη άρχισε με τον καιρό να οικοδομείται με φαρδείς δρόμους και μεγάλα κτίρια. Στην απελευθέρωση που παρήλαυσε ο Ελληνικός Στρατός η ψυχομάνια μου αγνάντευε απ' το παράθυρο και μας κάλεσε να δαυμάσουμε.

- Ελάτε παιδιά να δείτε πώς φάρδαιναν οι δρόμοι.

Όταν μεγάλωσα ήρδα πάλι στο Βόλο και άνοιξα μαγειρείο στο δρόμο προς τη Νέα Ιωνία, 2ας Νοεμβρίου, πιο κει από το Κέντρο Διερχομένων. Μετά από κάμποσα χρόνια το άφησα και ασχολήθηκα με την υποδηματοποιία...»

Έτσι τον γνώρισα το νοικοκύρη μου, το 1949, που νοίκιασα το δωμάτιο, «υποδηματοποιό». Μεγάλη κουβέντα. Είχαν μαζί με τον άλλο Κώστα, το γείτονα, ένα κουτούκι κοντά στη γέφυρα της Νέας Ιωνίας, ίσια που χωρούσαν με έναν μικρό πάγκο και λέγονταν μπαλωματήδες. Εκεί ξημεροβραδιάζονταν παίρνοντας παραγγελίες με το κομμάτι από μεγάλους υποδηματοποιούς και έβγαζαν ένα μικρό μεροκάματο, λόγω σκληρής εκμετάλλευσης. Στην κουβέντα μας συχνά μου δύμιζε γελώντας:

- Να το καζάνι της αχάριστης Τουρκάλας...

Ήρθε κάποτε ο καιρός να με αποσύρουν από τις μπογιές, γιατί το μηχανολογικό γραφείο με χρειαζόταν να κάνω μηχανολογικά σχέδια και να μεγεθύνω τα σήματα που έδειχνε η επιτροπή στους εξεταζόμενους, για απόκτηση πτυχίου οδηγού τρακτέρ των ιδιωτών και άλλες ζωγραφιές. Στη θέση του μπογιατζή έβαλαν τον Παναγιώτη. Αυτός συχνά παρίστανε τον άρρωστο και την έκανε κοπάνα και πολλές φορές επανερχόμουν στο βάψιμο.

Μια μέρα που μπήκα στο μηχανολογικό, ο άμεσος προϊστάμενος μιλούσε αγγλικά με έναν

Αμερικάνο και βιάστηκε να παινευτεί για μένα.

- Ο κύριος είναι το τρίτο σκέλος του γραφείου μας.

Ο Αμερικάνος άνοιξε τα μάτια και απόρησε γιατί τα χέρια μου ήταν από μπογιές.

- Και γιατί τον βάζετε σε τέτοιες δουλειές και χαλούν τα χέρια του;

Εκείνη την εποχή πήγαινα στο νυχτερινό τμήμα του πρώτου Γυμνασίου, με νέα παιδιά και παπάδες και μεγάλους υπαλλήλους, για να βελτιώσουμε βαθμολογικά τη θέση μας στις υπηρεσίες μας. Όταν το πληροφορήθηκε ο επόπτης μου συνέστησε:

- Να συνεχίσεις να πάρεις το απολυτήριο. Έχω το λόγο μου που στο λέω.

Όταν τελείωσα, ο επόπτης ξέχασε το λόγο του. Άρχισα έναν σκληρό αγώνα. Γράφτηκα στη Σχολή Εργοδηγών Δημοσίων Έργων. Ήταν ημερήσια και αρχίζαμε, πριν σχολάσω από την υπηρεσία. Ο λογοδοσμένος επόπτης μού 'κοβε το ένα τέταρτο του μεροκάματου.

Στο Νυχτερινό Γυμνάσιο πήγα μετά από 17 χρόνια απουσίας, γιατί νέος είχα διακόψει, σε ηλικία 15 ετών και άρχισα από την πέμπτη οχτατάξιου γυμνασίου στο Βόλο, αφού καταράστηκα την αιτία που μ' έκανε να διακόψω (τη μπάλα).

Στη Σχολή Εργοδηγών κουράστηκα αφάνταστα. Ξεκινούσα με ποδήλατο, φορτωμένος την τάβλα σχεδίου, πολλές φορές βρέχοντας και με πυρετό, να μην αφήσω κενά στα μαθηματικά. Η χειρότερη μέρα ήταν, τότε, η Κυριακή. Έπρεπε να διαβάσω, να λύσω ασκήσεις, να σχεδιάσω και από το πρωί να κοιμηθώ κατά τη μία τα μεσάνυχτα. Πολλές φορές έκανα τρεις δουλειές συγχρόνως. Έμπαινα στην τουαλέτα με το τετράδιο στο χέρι και μ' ένα κομμάτι φωμί, να στουμώσω την πείνα και να απαλλαγώ από μια φυσική λειτουργία.

Τελείωσα με τη φιλοδοξία να μπω στο Γραφείο των Μηχανικών. Το αποτέλεσμα ήταν να με τοποθετήσουν στην αποθήκη των συνεργατών, που είχε και το εργαλειοδοτήριο και να κόψω τα απαραίτητα χαρτιά και όταν μού 'λειπε ο βοηθός να τρέχω στα Γραφεία και να κουβαλώ ανταλλακτικά από τις αποθήκες για τους τεχνίτες.

Αγανάκτησα και ζήτησα από τη Νομαρχία να τοποθετηθώ σαν τεχνικός σε άλλη υπηρεσία. Παρά την υπόσχεση που πήρα, κουράστηκα να περιμένω, γιατί είχαν άλλες σκοτούρες εκεί. Πειστωμένος ζήτησα φορτικά τη μετάθεσή μου στην Καρδίτσα και ανάσανα, όταν εγκρίθηκε. Στην Καρδίτσα πέρασα πολύ ωραία. Τοποθετήθηκα σε τεχνικό γραφείο και έκανα μελέτες ισοπέδωσης εδαφών και διάφορες ζωγραφιές και κει. Το σπουδαιότερο, όμως, ήταν η αγάπη των συναδέλφων και ο σεβασμός των στελεχών και των προϊσταμένων, λόγω της ηλικίας και της διαγωγής μου. Έμενα στο χωριό και κατέβαινα κάθε πρωί με το αυτοκίνητό μου, που είχα αποκτήσει.

Πέρασαν άλλα 17 χρόνια ευχάριστα. Το συνδικαλιστικό σωματείο μας, ενεργούσε στην Κυβέρνηση να καταταγούμε στην ανωτέρα βαθμίδα γιατί στη Σχολή Εργοδηγών το πτυχίο μας έγραφε τεχνικοί βοηθοί οικοδομικών υδραυλικών λιμενικών, τοπογραφικών και οδοποιητικών έργων. Τότε μας λέγαν, επειδή είχε καταργηθεί η Σχολή Υπομηχανικών, η δική μας σχολή ήταν ισότιμη μ' αυτήν. Επειδή, όμως, η σχολή μας ήταν τριετούς φοιτήσεως, ενώ εκείνων πενταετούς, ήταν αδύνατο να δικαιωθούμε. Τότε η Κυβέρνηση βρήκε άλλη λύση. Μας υποχρέ-

ωσε να φοιτήσουμε, όσοι είχαμε από μας απολυτήριο γυμνασίου, στα ΚΑΤΕΕ Λαρίσης, για ένα χρόνο, για να ενταχθούμε με το πτυχίο στην ανωτέρα βαθμίδα με τα ίδια προσόντα. Αυτό μας ωφέλησε στο να πάρουμε σπουδαστικό επίδομα από τις υπηρεσίες μας.

Εκεί τα μαθήματα άρχιζαν το απόγευμα, ευτυχώς. Όταν σχολούσαμε από τη δουλειά πέντ' έξι από την Καρδίτσα, φεύγαμε με το Ι.Χ. του **Τάκη Καλορίζου** και επιστρέφαμε τη νύχτα, μερικοί για το τμήμα τεχνολόγων πολιτικών μηχανικών και άλλοι μηχανολόγων και ηλεκτρολόγων τεχνολόγων. Εκεί αγνίξαμε και τα ανώτερα μαθηματικά, μαζί με τα άλλα μαθηματικά. Στους μαθητές, ανάμεσα, ήταν και Καναλιώτες. Ο **Κώστας Τσιανάκας**, ο **Βασίλης Γιαταγάνας** και ο **Θεοδόσης Μόσιαλος**, που έρχονταν από άλλες περιοχές.

Στη μνήμη μου έμεινε ένας καθηγητής φυσικός, που ερχόταν από τη Λαμία και ήταν τόσο σπουδαίος, που μας έβαζε με το «κουταλάκι» την ύλη στο μυαλό. Πολλοί σπουδαστές έρχονταν από τη Θεσσαλονίκη. Σχολούσαμε αργά τη νύχτα, όχι πριν από τις 12. Η γυναίκα μου σταλίκωνε στο παράθυρο, στο χωριό, περιμένοντας. Πολλές φορές, όταν φτάναμε στη μία στην Καρδίτσα έμενα στη γκαρσονιέρα του **Καλικράτη**, και τότε κοιμόνταν και η γυναίκα μου, στο χωριό. Τελείωσε αισίως κι αυτή η χρονιά, μαζί με τα βάσανά μου και χαρούμενος σηκώθηκα από τα θρανία σε ηλικία 56 ετών.

Στην υπηρεσία προσλήφτηκα στις 26 Μαρτίου 1946 κατόπιν διαγωνισμού. Δημιουργήθηκε μια σχολή στην Καρδίτσα από την υπηρεσία, για να μάθουν τα αγροτόπαιδα για τα τρακτέρ, που έμπαιναν στη ζωή τους, τότε. Παρακολουθήσαμε, 140 παιδιά ένα σεμινάριο 40 περίπου ημερών για τη λειτουργία των μηχανημάτων και την οδήγηση. Στο τέλος μας πέρασαν από κόσκινο και ξεχώρισαν τους 40 καλύτερους. Μετά, ένα ψιλό κόσκινο έβγαλε τους 10 καλύτερους από τους 40. Στους 10 ήρθα δεύτερος και μας πήραν στη δουλειά.

Πρώτος βγήκε ο «εισαγγελέας», ένα παιδάκι 15 χρονών, πρώτη φορά πήγε στα ξένα, από το χωριό του στην Καρδίτσα. Όταν γίνονται ερωτήσεις από τους εκπαιδευτές μας και κάποιος δεν ήξερε, ο εκπαιδευτής έκανε μια κίνηση της κεφαλής, όπως κάνει ο πρόεδρος του δικαστηρίου, όταν δίνει το λόγο στον εισαγγελέα. Ο Σεραφείμ κρατούσε στο στόμα την απάντηση και την ξεστόμιζε. Δε λάθευε ποτέ. Έτσι του 'μεινε το παρατσούκλι και όλοι τον δαυμάζαμε.

Το άτυχο παιδί, όλοι το κλάψαμε. Ένα λάθος του, του στέρησε τη ζωή. Κρατώντας τον λεβιέ ενός μηχανήματος, έβαλε το κεφάλι του μέσα σε ένα επικίνδυνο σημείο. Στην προσπάθεια αυτή, τράβηξε το λεβιέ και του έκανε το κεφάλι πίτα. Έτσι ο Σεραφείμ, έπεσε δύμα του καθηκοντος, νέος.

Τα χρόνια πέρασαν, από τότε που άφησα τα θρανία. Σε κάμποσα χρόνια έπρεπε να συνταξιοδοτηθώ. Είχα 24 χρόνια με δητεία αορίστου χρόνου, εδέησε να μονιμοποιηθώ στα 24 χρόνια. Δεν έφυγα ένα εξάμηνο πρωτύτερα, περιμένοντας βαθμολογική εξέλιξη, παρ' ότι με κάποιο νόμο μας έδωσαν το βαθμό του διευθυντού Β' στη σειρά μου.

Όμως και μετά τη συνταξιοδότηση κατετάγην στον τρίτο βαθμολογικό κλιμάκιο και επέστρεφα στο «καλύβι» μου, στο Βόλο. Τον πρώτο καιρό αγχώδηκα και έπαδα κάποια κατά-

θλιψη και ξυπνούσα πρωί. Ο γιατρός μου είπε ότι έπασχα από το σύνδρομο του συνταξιούχου. Με τα χρόνια ασχολήθηκα με πολλές και διάφορες δουλειές και εκδρομές και συνήλθα σε νορμάλ κατάσταση.

Οι συνάδελφοι, μετά την αποχώρησή μου, με ρωτούσαν:

- Τι θα κάνεις τώρα;

- Αν γινόταν, έχω κουράγιο να υπηρετήσω άλλα 35 χρόνια, απαντούσα.

Από την υπηρεσία αποχώρησα σε ηλικία 59 ετών.

Σήμερα, σε ηλικία 82 χρονών, αναπολώ τα νιάτα μου και χαίρομαι τα εγγόνια μου και τα εξιστορώ τη δύσκολη και πολυτάραχη ζωή μου και εξηγώ κάθε απορία τους για τη ζωή μου, που είναι τόσες πολλές.

Η σύνταξη στην αρχή ήταν καλή, λόγω της αισχροκέρδειας των «έξυπνων» λιγοστεύει όσο πάει. Είμαι συντηρητικός και απλώνω τα πόδια μου όσο παίρνει και το σεντόνι και τα βολεύω, με την απλή ζωή που κάνω. Τώρα στα γεράματα με τρομάζουν δυο σοβαρά προβλήματα. Το πρώτο είναι η όρασή μου που δεν ξέρω πότε θα χαθεί και το δεύτερο η γεροντική άνοια, που μπορεί να καταλήξει στην καινούργια νόσο, την αλσχάιμερ, όπως λέγεται. Για την ώρα την πολεμάω με το διάβασμα και το συνεχές σκάψιμο και κρατιέμαι σε κάποια σχετική ισορροπία. Αν όμως, χάσω το φως μου, αλλοίμονό μου.

Μ' αυτά τα προβλήματα περνώ τις μέρες μου και δεν ξέρω πόσες θα είναι ακόμα. Αυτά ας τα ρυθμίσει ο Μεγαλοδύναμος....

Δεκέμβριος 2004.

20.- Στο Κούτσουρο

Επόρτισα και τράβηξα σια πίσω στα Πλατανάκια για να βρω τα παιδιά να παίξουμε. Περνώντας απ' το σπίτι της Αποστολάκαινας άκουσα καυγά και χώδηκα στην πίσω αυλή απ' τη μισάνυχτη πόρτα, από περιέργεια να δω τι συμβαίνει. Ο Στόφρης τσακωνόταν με τη μάνα του και γκρίνιαζε συνέχεια.

- Σε είπα εκατό βολές, όλα τα γυμνασιόπαιδα πααίνουν και ψένουν στην εκδρομή αυτή και γλεντάν. Θα πάμε και μεις με τα παιδιά, τ' χουμε κιόλα κανονίς'.

- Αγιέμ ιμείς νια κότα έχουμι κι αυτήν την φλάμι για τα Χριστού. Άμα δελο' πάρι του π' λακ'.

Την κοίταξε ευχαριστημένος, που βρήκε τη λύση κι αμέσως έκαμψε τα γόνατα και μισοκάθισε οκλαδόν και ακολούθησε σιγά - σιγά να μην το τρομάξει το μοναδικό π'λι, που περιφερόταν στην αυλή και πατ - πατ - πατ τ' αγράπωσε και φώναξε:

- Μάνα φέρ' το τσικί.

Η μάνα του συμμορφώθηκε αμέσως, έβγαλε τον «κολοκοτρώνη» απ' τη ζωσμένη ποδιά της και σε λίγο το άμοιρο πουλάκι θυσιάστηκε στην επιμονή του γιού της.

- Βάλε τον τρανό τζιουτζιουβέ στη φωτιά να το μαδήσουμε.

Αφού εκτελέστηκαν όλες οι εντολές, το κρέμασε απ' το νταβάνι να αερίζεται για ταχιά, ελλείψει ψυγείων της εποχής εκείνης. Το βάρος του έφθανε δεν έφθανε τα εκατό δράμια.

Τ' απόγεμα να' μαστε όλα τα παιδιά στον «Κιάφα» για παιχνίδι και συνεννόηση για την εκδρομή. Τα παιχνίδια, πολλά και ατέλειωτα. Τα σίκια, τα κουινάκαι, το ζιμ, τα καβαλαράκια, η σ' μαδα, ο φίτσιος, το γουτς κι άλλα πολλά.

Ο Νικήτας, όταν πηδούσε τα καβαλαράκια το γλένταγε τραγουδώντας:

- Στο ένα μας, στο δύο μας.

- Στα τρία τέσσερά μας.

- Στα πέντε έξι εφτά μας.

- Στα οχτώ μας, στα εννιά μας.

- Στα δέκα εντεκούλια μας.

- Τρύπ' σαν τα σακούλια μας.

- Χύδ' καν τα φασούλια μας.

- Αχελώνα μ' ένα γκεμ.

- Μπάκακας μ' ένα καπίστρ'.

Και δωσ' του από την αρχή, ως το τέλος του παιχνιδιού.

Ο «Κιάφας» ήταν αυλή του γειτονικού μου σπιτιού, ένα μακρόστενο υπερυψωμένο ορθογώνιο κομμάτι, λόγω του επικλινούς του εδάφους, χτισμένο με πέτρες, ξέφραγο ανατολικά και πεζούλι κάνα μέτρο απ' το επίπεδο, βορεινά, δυτικά ήταν το σπίτι, νότια η αυλή του γειτονικού σπιτιού, λίγο χαμηλότερη και ανατολικά κατάντι τοίχος πέτρινος, ύψους 2,4 μέτρων.

Τα παιδιά άρχισαν να φεύγουν, τελευταίος έμεινε ο Λαμπράκης που τρόχαγε λιοκούκουτσα σε μια πλάκα κι απ' τις δυο μεριές των σουφλερών άκρων να τα τρυπήσ', να τα φκιάσ' κομπολόι. Τις τρύπες θα τις έφκIANE στο σπίτι με το τσαγκρασούφλ'.

Μόλις σηκώθηκε να φύγ' ακούστηκε η φωνή της νοικοκυράς, που καλούσε την κόρη της, η οποία παρατηρούσε τον Λαμπράκη στην ασχολία του.

- Μαρία έλα απάνω, νύχτωσε.

Το μυαλό μου γύρισε πίσω, πεντ' έξι χρόνια κι έτρεξε σ' ένα συνταρακτικό γεγονός της ζωής μου, που με άφησε ένα φανερό σημάδι στην κορφή του κεφαλιού μου:

Ένα πρωί, τότε, ανέβηκα στον «Κιάφα» πρώτος και μόλις με είδε η Μαρία έτρεξε κοντά μου και μου πρότεινε να παίξουμε τα κ'τάκια. Αγόρια δεν υπήρχαν κι αναγκάστηκα να συμφωνήσω. Χαράξαμε στην άκρη του ανατολικού ντουβαριού, με μια μυτερή πέτρα τα κ'τάκια, εκεί που προσφερόταν το έδαφος, ένα ορθογώνιο παραλληλόγραμμο καν'να δυο μέτρα μήκους και μισό πλάτους. Αυτό το χωρίσαμε κάθετα σε πέντε μικρότερα κουτάκια, στήσαμε το τσιούβαλο στο πρώτο κουτάκι και σηκώνοντας την αριστερή πατούνα προσπαδούσαμε με το δεξί πόδι να παρασέρνουμε το τσιούβαλο σε όλα τα κουτάκια από ένα - ένα, χωρίς να πατήσουμε το τσιούσι, ούτε το τσιούβαλο να μείνει απάνω στο τσιούσι. Μετά έπρεπε να κλείσουμε τα μάτια με το δείχτες των χεριών μας και να περάσουμε περπατώντας, χωρίς να πατήσουμε το τσιούσι, ρωτώντας κάθε φορά τον συμπαίκτη «πατώ»; «πατώ»; Αν πατούσε καήγονταν.

Η Μαρία έπαιξε τον πρώτο γύρο, αλλά στο δεύτερο κήκε. Μετά πήρα εγώ σειρά, συμπλήρωσα την πρώτη φάση και στη δεύτερη, με κλειστά τα μάτια άκουσα μια κραυγή σπαρακτική και ύστερα τίποτα

.... Πρώτη από τις αισθήσεις μου ήταν η ακοή. Κάτι απόμακροι ήχοι και αδύνατα κλαψουρίσματα δέχτηκαν τ' αυτιά μου, που σιγά - σιγά δυνάμωσαν. Μια φασαρία από κουβέντες και κλάματα μ' άνοιξαν τα μάτια και κάτι ακαθόριστες σκιές έβλεπα από πάνω μου και σιγά - σιγά απόκτησα λαλιά και ρώτησα τη μάνα μου, που με λυγμούς με κρατούσε το χέρι:

- Πού είμαστε και ποια είναι αυτά τα κοριτσάκια, που είναι σκυμμένα επάνω μου;

Άρχισα να κλαίω κι εγώ με την τόση φασαρία και ρώτησα γιατί ήρθε τόσοσ κόσμος.

- Μη φοβάσαι, δεν είναι τίποτε, βάρεσες, βάρεσες λίγο.

Σε κάμποση ώρα έφυγαν οι περισσότεροι, επικράτησε ησυχία και εξουθενωμένος λάρωσα αρκετή ώρα και με ξύπνησε ο γιατρός ο Ζούμπος, όταν μου παρείχε τις πρώτες βοήθειες και έδινε τις απαραίτητες οδηγίες στη μάνα μου.

Με τις αλλαγές και τις περιποιήσεις, η κούρα μου κράτησε περισσότερο από ένα μήνα. Στο διάστημα αυτό πληροφορήθηκα τα γεγονότα με τη σειρά:

Τα κοριτσάκια που δε γνώριζα ήταν οι γειτονοπούλες, που τρομαγμένες έσκυβαν πάνω μου θλιμμένες. Μετά την κραυγή έπεσα από κάτω στη στράτα, μπηχτοκέφαλα. Εκεί με βρήκε ο Χρήστος Κασινάς, που περνούσε κι ευτυχώς ήξερε από πρώτες βοήθειες, έκανε και ενέσεις στο στρατό. Έσκυψε και με ζούληξε δυνατά στα λαγόνια και μου δωσε την ανάσα απ' τη λιποθυμιά, με πήρε αγκαλιά και μ' ανέβασε ψηλά στον οντά και μ' απίδωσε στη στρωματσάδα.

Όταν πήγα στο σχολείο κεφαλοδεμένος στην τρίτη τάξη, τα παιδιά με συμπαροστάθηκαν στη μεσαία αίθουσα για την παρουσία μου και ένας φώναξε το δάσκαλο Σωτηρίου:

- Κύριε ήρθε ο συμμαθητής μας.

Ο δάσκαλος μπαίνοντας, ανέβηκε στην έδρα και ... μ' άνοιξε την καρδιά. Κοίταξε για λίγο τα παιδιά και βρήκε την ευκαιρία να κάνει μαύρο χιούμορ: «Πατώ, πατώ, πατώ, πετώ ...».

... Η παρέα των εκδρομίων της γειτονιάς άρχισε να μαζεύεται στον Κιάφα. Ο Τίμος, ο Αστεριάδ'ς, με τις τέσσερις παίδες ημιχιαστί περασμένες στον ώμο από το κεφάλι και κάτω απ' το δεξί χέρι, ο Βαϊούλας κρατώντας ένα κομμάτι πλαστό ξεπετσιασμένο από κάτω απ' την αλαδωσιά και τα άλλα παιδιά με τα εφόδιά μας. Ο Αλκιβιάδ'ς νυσταγμένος, κατέβαινε κρατώντας ένα πράσο και το κουνούσε κρεμασμένο πέρα - δώδε.

Στο ξεκίνημα, απ' το μπαλκόνι φώναξε ο παππούς το Βαϊούλα:

- Να προσέχιτι γιε μ' στου δρόμου κι να μην κουσεβιτι. Απαγάλια.

Τον θυμάμαι τον παππού τον Ξύστρα που έβανε μια πρέζα ταμπάκο απ' το πάνω μέρος της παλάμης, μεταξύ του μέγα και του δείκτη και το ρουφούσε στη μύτη για να φτερνιστεί. Νια μέρα γύρισε από την πλατεία με μισή οκά κάστανα και τον φώναξε:

- Έλα Βαϊούλα μ' σ' έφριρα κάστανα βρασμένα.

Τον αγαπούσε πλιότερο απ' όλα τα εγγόνια τ', γιατί ήταν ήσυχος και υπάκουος.

Ξεκινήσαμε και ως να φτάσουμε στον ανήφορο, ο Βαϊούλας τον κατάλ'σε τον πλαστό κι αλάφρωσε κάμποσα δράμια από το φορτίο του. Φλεντ'ρούσαμε τον ανήφορο χαρούμενοι, σαν να πηγαίναμε σε πανηγύρι. Φτάσαμε στα Ταμπούργια και κατηφορίσαμε στη γουμαρόστρατα. Βαδίσαμε καμιά τριανταριά δρασκίλια και ο Στόφρης εβόησε δορυβοδώς, αφήνοντας ανεξέλεγκτα τα αέρια της κοιλιακής του χώρας. Όλοι γελάσαμε εκτός από τον Αστεριάδ', που σούφρωσε τα χείλια και τον επέπληξε.

- Σκάσε, ο Τίμος σταμάτησε και κοιτούσε τρόιρα.

- Τι τηράς; Του λέω.

- Τηράω να ιδώ πού είναι αυτό το γομάρ'.

- Δεν είναι γομάρ', «άνθρωπος» είναι ρε χαζέ, του λέει ο Βαϊούλας.

- Λέω και γω...

Ο Αλκιβιάδ'ς προπορευόταν και έκανε κουτσό τραγουδώντας. «Ντούρα, ντούρα και καμπούρα, αλανιέρα μου».

Η υπόλοιπη διαδρομή πέρασε με καλαμπούρια, γέλια και χαχανητά.

Φτάσαμε κάποια στιγμή στα κουσιού και διαλέξαμε ένα ξέφωτο ισκιωμένο, στ' αμπέλι της

Κατερίνης Καρκατσιόλαινας και άφκαμαν τα πράματά μας. Ορίσαμε το μέρος που θα στήσουμε την ψησταριά. Καθάρισα τον τόπο από κάτι ξερά φύλλα. Ο Αστεριάδ'ς ξωμάκρυνε να στήσει τις παίδες, ο Στόφρης έψαχνε να βρει στις κρανιές κατάλληλη βέργα για σούφλα, γιατί ξέχασε να πάρει σιδερένια απ' το σπίτι, ο Βαϊούλας μάζευε τσάκνα και μεγαλύτερα ξεράδια, ο Τίμος τεντώθηκε ανάσκελα παραπέρα στον ίσκιο και ραχάτευε. Εγώ έβγαλα το καινούργιο λάστιχο και ξεκίνησα για κυνήγι. Ήταν ένα γερό κόκκινο, με ξύλινο κοπανάκο και το τέντωνα με δυσκολία. Το πήρα απ' τον Τιμολέο Μπαλωμένο και το ακριβοπλήρωσα μ' ένα υπερμεγέδες μεταλλικό τάλιρο της εποχής εκείνης. Το κατόρθωμα ήταν ένας τετράπαχος τσούπος, που προστέθηκε στα τέσσερα τσιόνια απ' τις παίδες τ' Αστεριάδ'. Αυτό είχε αριδμό τρία στη ζωή μου. Τα άλλα δύο τα κατέβασα στο Μαϊμούλι της Λάρισας, όταν ήμην αρχηγοδηγός στη υπηρεσία. Ξεκινούσα τους οδηγούς το πρωί στα χωράφια με τα τρακτέρ, τελείωνα τα δικαιολογητικά της ημέρας και γκιζιρούσα τρούρα με το λάστιχο για πουλιά. Το πρώτο το πέτυχα σ' ένα τσούρμο από πουλιά σε μια σκαμνιά. Το δεύτερο το ζύγιαζα μόνο του σ' ένα στύλο, η πέτρα λόγω ευστοχίας, πήγε καν'να μέτρο μακριά, αυτό τρόμαξε κι έφυγε και βρήκε μόνο του την πέτρα και ... αυτοκτόνησε.

Ανάψαμε τη φωτιά με το τσακμάκι του Βαϊούλα, καρφώσαμε τις φουρκούλες που ετοιμάσαμε από μπροστίτερα, περάσαμε τα κυνήγια που τά'χαμε μαδημένα στην κρανίσια βέργα και ο ψήστης Στόφρης κανόνιζε τη φωτιά, ανάλογα, να μην αρπάξουν και μια σκατζαλήδρα πετάχτηκε στο π'χάμ'σο.

- Ζήβατη αηλήγορα βρε, να μην τρυπήσ', του φώναξα.

Ο Αλκιβιάδ'ς γύρισε απ' την έρευνα στ' αμπέλια μπάκι βρει τίποτα να στομώσ' την πείνα, κρατώντας νια αγ'ρίδα στο χέρι και σφίγγοντας τα χείλια απ' την ξινίλα, τη σφρουντζούλ'σι και κρεμάστηκε σ' ένα κλαρί ψηλά.

Ο Βαϊούλας παραμέρισε στην άκρη στο ρεματσούλι ν' αδειάσει τη φρούσκα τ' στο νερό που έτρεχε από πάνω απ το Καλαμάκ' και καθόταν άπειρ' ώρα κρατώντας την ξερή του και κοίταξε τον πλάτανο απάνω.

Παρακολουδούσα το ψήσιμο και παρατήρησα τους δυο άλλους, που κρυφοκουβέντιαζαν κουνώντας τα κεφάλια και έλεγαν: Είν' ερωτευμένος με ποια; Με την πενταδαχτύλω. Ο Στόφρης με πρόσεξε που αφουγκράζομαν και με επέπληξε δίνοντας μια ελαφριά κλωτσιά στο καλάμι.

- Τι τσιλών'ς ισύ βρε μαγάρ'σμα;

Με πήρε το παράπονο και σήκωσα τη μπαλωμένη φτερούδα του σάκου μου να σκουπίσω ένα δάκρυ. Ο Αστεριάδ'ς με συμπαραστάθηκε και με κράτησε τον ώμο, καταδικάζοντας έτσι τον ψήστη για την αναίδειά του.

Έκατσα ματαπάλι στην πέτρα κι έστριψα το βλέμμα σια κει Ο Βαϊούλας πετάγεται μ' ένα σάλτο και σκαρφαλώνει στον πλάτανο και σπάει ένα δραφερό κλωνάρι, που το παρατηρούσε από κατάη, μετά, αφού το 'ριξε κάτω σβαρνίστηκε να κατεβεί. Μόλις ζύγωσε στη γη καν'να μέτρο, αμπδάει και βγάζει μια κραυγή:

- Αααχ!

Τρέχω σιμά του και τι να δω. Ένα σκουριασμένο περόνι καρφώθηκε στο ποδάρι του, παρόλο που τα ξυπόλυτα πόδια ήταν σκληρότερα από γουρνοτσάρουχα, απ' την μόνιμη ξυπολυσιά του. Το τράβηξε και κουτσαμπδώντας, έτρεξε πέρα στη βρύσ' του Κούτσουρου, κι αμέσως εφαρμόζ' τις γνώσεις, τις σοφές που ήξερε: Πρώτα το χτύπησε με ένα ξύλο να βγει το σκοτωμένο αίμα, ύστερα το 'πλυνε καλά και το κάλυψε με μια χούφτα γουρνούλασπ', που έφκιαναν τα γρούνια όταν έρχονταν να δροσιστούν απ' τα γειτονικά καλύβια των Γολ'τσι-νών. Αφού τελείωσε τις πρώτες βοήθειες ξεκάμπισε ικανοποιημένος, έχοντας διπλωμένο το πανταλόνι απάν' απ' τον αστράγαλο, γιατί σαν μεγαλύτερος από όλους μας, φορούσε, μόνο αυτός, μακρύ πανταλόνι. Μετά έκατσε παραπέρα και άρχισε να φκιάνει σφούρλα το ξύλο που κατέβασε απ' τον πλάτανο, με το τρυπητήρι που είχε μαζί του.

Εγώ σίμωσα στη φωτιά και ξεροκατάπινα συνέχεια απ' τη μοσχοβολιά της σούφρας. Ο Τίμος, ολόρθος κρατσιανούσε τα δάχτυλά του ένα - ένα, κράκ - κράκ κι απ' τα δυο τα χέρια, ως συνήδως και πρόσδεσε:

- Ε ρα να 'χαμιν και λίγο κρασί τώρα.

Αυτό μου δύμισε το ρητό που έλεγε ο Παύλος Ντίνος, πάντοτε σε κάθε περίπτωση:

- Δεν μας φτάν' τα χάλια μας τρέχουν και τα σάλια μας.

Κάποτε ανέφερα το Κούτσουρο στον έμπορο υφασμάτων, που είχε κατάστημα στην οδό Ερμού, δίπλα στους Κουτσίνα στο Βόλο, τον Αγαδοκλή Μακρή, τον αδερφό του δασκάλου μας και μου διηγήθηκε ένα ανέκδοτο:

«Όντας ήμασταν παιδιά και μεις, πήγαμιν μια παρέα στο Κούτσουρο. Εγώ, ο Χαρίλαος Μαυράκης, ο Αστεριάδ'ς Χαλάτσης και κανα δυο ακόμα, που δεν τους θυμάμαι. Ο Χαρίλαος χάραξε με το σουιά στον κορμό από έναν πλάτανο το όνομά του «ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΜΑΥΡΑΚΗΣ - ΚΟΥΤΣΟΥΡΟ». Αυτό το κούτσουρο έγινε δάσκαλος....».

Θυμάμαι στο Δημοτικό που μας έλεγε ο Δημητρούλης Μακρής:

- Ο Χαρίλαος υπηρετεί σε έναν «Παράδεισο» στα Κάτω Λεχώνια, που είναι γεμάτα οπωροφόρα δέντρα, πορτοκαλιές, μηλιές, αχλαδιές, βερυκοκιές και πολλά άλλα. Όπ' ν' απλώεις το χέρ'ς, παίρνεις και ευφραίνεσαι τρώγοντας. Ο πατέρας σου δεν φημιζόταν για κομψότητα. Περπατούσε με τα πανταλόνια σβάρνα και τον κοροϊδεύαμε: Κρίκου σκληκού. Ασια πέρα που κει, χαϊβάνια...

Έρθε η ώρα να βαρέσουμε προσκλητήριο. Μαζωχτήκαμε όλοι και στρωθήκαμε κατ'αί με τα εφόδιά μας. Όλοι είχαν μπόλικο καθάριο ψωμί. Ο Αστεριάδ'ς έβγαλε νια μικρή χερουλιά γιομάτ' τυρί, γιατί αυτοίνοι είχαν πρόβατα. Ο Στόφρης είχε και ελιές, εγώ ένα κλειδοπίνακο λίγη ρετσέλια. Ο μόνος που είχε μπομποτά ήταν ο Τίμος και για εφόδιο ένα κανατάκι φρέσκο βούτυρο, πλημμελώς πλυμένο, γιατί πήρε σκούρο χρώμα απ' το μαύρο βερνίκι των παπουτσιών, που είχε πρωτύτερα. Τελευταίοι ζύγωσαν ο Αλκιβιάδ'ς και ο Βαϊούλας χωρίς εφόδια, με τα χέρια άδεια. Ο Βαϊούλας έβαλε τη σφούρλα στην τσέπη, που την τελείωσε προ ολίγου. Έμεινε μόνο να τη βάλει περόνι, για να φκιάσει βούλες στη σφούρλα των συμπαικτών

του, όταν τους νικούσε στο παιχνίδι. Αυτή η δουλειά, όμως, θα γινόταν στο σπίτι.

Τη διανομή των ψητών έκανε ο Αστεριάδης, αφού έβγαλε τα π'λια σε μια φημερίδα, την οποία έκανε σαν άνθρωπος, όχι σαν Θεός. Όλοι το μερίδιό μας το κάναμε μια χαψιά. Τι ήταν ο κάβουρας, τι το ζ'μί του. Χορταίν' ο λύκος με μύγες;

Αγλύψαμε και τα κοκαλάκια, εκτός από τον Τίμο, που τα κρατσιανούσε και τα κατάπινε. Η όρεξη άνοιξε και νοστιμίζαμε αγλύφοντας τα χείλια. Σειρά είχαν τώρα τα υπόλοιπα. Ψωμιά, τυριά, ρετσέλια μέχρι και οι ελιές εξαφανίστηκαν. Μείναμε μισοχορτάτοι και τρίβαμε τις κοιλίες. Καθίσαμε λίγο και πήγαμε στον άμπλα παραπάνω στο ρεματσούλι για συμπλήρωμα με νερό. Και επειδή δε χορταίναμε με τη χούφτα στρωνόμασταν της κοιλιάς και χώναμε τη σούρλα μας στον άμπλα και ρουφούσαμε αχόρταγα. Γυρίσαμε ύστερα και τεντωθήκαμε στο ίδιο μέρος που είχαμε φάει, λέγοντας διάφορα αστεία και ο Αποστόλης άρχισε το τραγούδι:

- Φίλοι μ' καλώς ορίσατε....

Αλλά τον διέκοψε ο Στόρφης, που ως συνήθως, δορύβησε γαϊδουρίσια και είπε το σλόγκαν:

- Β β β α α π εφάρμοσε.

- Φτού σου γουμάρ', ακούστηκε απ' τον Αστεριάδ', που στο σπίτι τέτοιες παρεκτροπές ήταν απαράδεκτες. Ο Στόρφης του'κανε μάθημα:

- Τι δέλ'ς βρε αμόρφωτε, αφού είναι φυσική λειτουργία.

- Τον κακό σ' του φλάρου, απ' λες κι ελληνικούρες.

Όλοι κατ'ρουδήκαμε απ' τα γέλια, με την επιστημονική συζήτηση που ακούσαμε.

Απογεματάκι ξετεντωθήκαμε και πήραμε τον ανήφορο για την επιστροφή. Ακολουθήσαμε τη στράτα απ' το Καλαμάκι, ίσια πάν' στο Κουφομάρμαρο. Ο Βαϊούλας στο δρόμο ανέβηκε σε νια κορομπλιά να φάει για συμπλήρωμα. Τα 'τρωγε μαζί με τα κόκαλακια, έμασε και καμπόσα στο σωκόρφ'.

Προχωρήσαμε και φτάσαμε στον Αη Λια ιδρωμένοι, γιατί ο ήλιος έκαιγε ακόμα. Μετά χωρίσαμε για τα σπίτια μας και ευχηθήκαμε και σ' άλλα με υγεία.

Δυο χρόνια έφαγα τα λυσιακά μ' στις έρευνες να μάθω ποια ήταν η ερωμένη του Βαϊούλα. Έχωνα παντού τη μύτη μου στις συζητήσεις ως ακροατής, σε γυναίκες, γέρους, νέους, νέες, γριές, ν' ακούσω τ' όνομά της, να μάθω ποια ήταν αυτή η προκομμένη. Του κάκου. Μπαίλιστα, δεν άντεξα. Μια μέρα ρώτησα τον Αποστόλη Καζαή:

- Ποια είναι εκείνη;

- Γιατί ρωτάς;

- Δε θυμάσαι στο Κούτσουρο που κοιτούσε τον πλάτανο ο Βαϊούλας και είπαν τα παιδιά ότι είναι ερωτευμένος με την Πενταδαχτύλω;

Ο Αποστόλης χαμογέλασε, έσκυψε στ' αρτί και μου ψιδύρισε:

- Αα! Και γω έφαχνα δυο χρόνια ν' ακούσω.

Ήταν μια γκάφα απ' τις πολλές που έκανα στη ζωή μου ...

21.- Ένα παλιό παραμυθάκι

Πού 'σαι μακαρίτισσα Μήτραйна να υποκλιθώ μπροστά σου και να ζητήσω συγνώμη για τις ευχές που μας έδινες τις αποκριές στην επίσκεψη στο σπίτι σου, όταν απολαμβάναμε χλαπανώντας, τις αφράτες δίπλες, βουτηγμένες στο πετιμέζι, μασκαρεμένοι ή ακάλυπτοι μασκαράδες.

- Να 'στε καλά παιδάκια μ', ν' ασπρίστε να γεράστε.

Το τρυφερό μυαλό μας, την τελευταία λέξη την ερμήνευε για κατάρρα. Γιατί να γεράσουμε; Δεν είμαστε καλά έτσι;

Πού να φαντασθούμε, τότε, ότι τα γεράματα είναι αναπόφευκτα στη ζωή και κείνη η λέξη ήταν ευχή. Τώρα που είμαστε σ' αυτή τη φάση θωριόμαστε πως έρχονται τόσο γρήγορα. Ακόμη και εκατό να φθάσει κάποιος, τα θεωρεί γρήγορα, γιατί τρέχουν σαν το νερό της βρύσης και δεν τα καταλαβαίνεις.

Τώρα φιλοσοφώ και βλέπω πως η ύπαρξή μας είναι περαστική απ' αυτή τη ζωή. Σαν να 'ταν χδες, που ήμασταν παλικάράκια ξένοιαστα και χαιρόμασταν τη ζωή. Γέρος πια, αναπολώ τις στιγμές που πέρασα, τα όνειρα που έκανα για να γίνω χρήσιμος στην κοινωνία, τις κατακτήσεις που έκανα στα ψηλά βουνά της πατρίδας μας, μαζί με τον Ελληνικό Ορειβατικό Σύνδεσμο. Βλέπω τις φωτογραφίες που έβγαζα σε κάθε φάση της ζωής μου και ζω με τις καλές αναμνήσεις από τον Όλυμπο, τον Κίσαβο, τον Παρνασσό και άλλες μικρότερες κορφούλες.

Ανήμπορος τώρα, βρήκα καταφύγιο στο σύλλογο του «Πανός», του τραγοπόδαρου θεού των δασών. Ανεβαίνω συχνά στο Πήλιο και περνώ ευχάριστα με τους φίλους, απολαμβάνοντας τα τραγούδια, το τσάι, τη φασουλάδα, τα διάφορα καλαμπούρια και αστεία, που πολλές φορές από τα αθώα και τολμηρά φτάνουν και στα χυδαία. Κάποτε σε μια διανυχτέρευση παρακολουθούσα σιωπηλός τη συζήτηση, για μια στιγμή με σιούγκρισε ο Σωκράτης:

- Εσύ δεν έχεις μιλιά; Πες τίποτα για να μη νυστάξεις.

- Ναι θα σας πω μια παλιά ιστορία μια και είμαστε δω πάνω στον τόπο αυτό και θα τη βάλω τον τίτλο: «ΠΩΣ ΠΛΗΡΩΘΗΚΑ».

Όλοι κάρφωσαν τα μάτια τους επάνω μου ανυπόμονοι ν' ακούσουν έναν «μουγκό» τι θα σκαρώσει.

«Εκείνα τα δύσκολα χρόνια της Κατοχής οι συγκοινωνίες ήταν ανύπρκτες. Ξεκίνησα από τη Ζαγορά με φιλόχινο, με τα πόδια, για το επόμενο χωριό για το Νότιο Πήλιο. Ως να φτά-

σω στα «Χάνια» με πήρε η νύχτα, το χιόνι πύκνωσε, κόντεψε μισό μέτρο και πόνεσε η μέση μου, τραβώντας τα πόδια, να ξαναβουλιάζω στο επόμενο βήμα. Μ' έπιασε απογοήτευση γιατί δεν έβλεπα, αφού η χιονοθύελλα με χτυπούσε στα μάτια.

Το επόμενο χωριό ήταν η Δράκεια, το σκοτάδι πήχτρα. Στάθηκα ακούνητος αρκετή ώρα, κοιτάζοντας γύρω. Για μια στιγμή κόπασε ηθύελλα και φάνηκε ένα αχνό φωτάκι μέσα στο δάσος. Ανάσανα και τρικλίζοντας με δυσκολία έφτασα σιμά. Χτυπάω την πόρτα και αμέσως με άνοιξε μια ευτραφής νεαρή κυρία. Την παρακάλεσα να στρεχιάσω τη νύχτα γιατί χάθηκα.

- Ου, χριστιανέ μ' πέρνα μέσα.

Τίναξα τις αρβύλες και τα ρούχα μου και μπήκα να καθίσω σ' ένα σκαμνί που μου πρόσφερε, καθησυχάζοντάς την να μη φοβάται, γιατί εμείς είμαστε καλοί άνθρωποι.

- Κάτσε κύριέ μου να ξαποστάσεις.

- Να με λες σύντροφο και όχι κύριε, τη διόρθωσα.

- Ότι να 'σαι άνθρωπέ μου. Πες μου, πώς βρέθηκες εδώ τέτοια ώρα και λες πως είστε καλοί άνθρωποι εσείς;

Έτσι αρχίσαμε έναν διάλογο για να την εξηγήσω κάθε πληροφορία που ζητούσε.

- Εμείς είμαστε «ινστρουχτορες»

- Τι είναι αυτό;

- Πάμε στα χωριά και μιλάμε στο λαό για τα καλά που θα φέρει το κόμμα μας, όταν έρδει στην εξουσία, σαν διώξουμε τους καταχτητές και κατατοπίζουμε τα στελέχη μας σχετικά με τη γραμμή του.

Με κοιτούσε απορημένη και δεν ξέρω αν σκάμπαζε τίποτε απ' αυτά που άκουγε. Μετά πήρε το λόγο:

- Δεν έχω και κάτι να φας, πρωτύτερα φάγαμε λίγο κατσιαμάκι με το παιδί.

- Δεν πειράζει, την κούραση που έχω...

- Έχω καρύδια και μέλι, πρέπει κάτι να βάλεις στο στόμα σου. Μένω έρημη, ο μακαρίτης ο Μενέλαος χάθηκε στη θάλασσα μαζί με το καΐκι και μ' όλους του εργάτες του κυρ Νικόλα.

Σε λίγο γύρισε, έφερε ένα σωριασμένο πιάτο με καρυδόψυχα και ένα βάζο μέλι και επέμενε φορτικά να φάω.

- Κάμαρη δεν έχω άλλη, ούτε κρεβάτι.

Περασμένα μεσάνυχτα, έβαλε το παιδί στη μέση, τριών χρονών και εμείς στα άκρα. Γλάρωνα μπαίλισμένος και κοιμήθηκα βαριά. Τη νύχτα ξύπνησα από ένα χέρι, που ψαχούλευε να με σκεπάσει και κατάλαβα πως το παιδί ήταν στην άλλη άκρη του κρεβατιού. Τα 'χασα, βρέθηκα σε δύσκολη θέση. Πίσω μου σ' έχω σατανά. Οι εντολές του κόμματος. είναι αυστηρές για το ... «σεβασμό» προς τις γυναίκες. Βυθίστηκα πάλι στον ύπνο ως το πρωί.

Ξύπνησα κάπως ξεκούραστος και ικανοποιημένος που δεν παραστράτησα. Ντύθηκα και βγήκα έξω. Η μέρα έλαμπε μ' έναν εκθαμβωτικό ήλιο. Χαμηλότερα το μονοπάτι ήταν μισο-

καθαρό, γιατί το χιόνι στον κατήφορο ήταν λιγοστό.

Την ώρα αυτή η καλή κυρία τάιζε τις κότες της σκορπίζοντας καλαμπόκι. Θεώρησα υποχρέωση να φύγω, να ευχαριστήσω την υποχρεωτική και δύστυχη, που με φιλοξένησε με την τόσο καλή καρδιά. Όσπου να την αποσπάσω από τη φροντίδα της, όμως, μου 'κανε εντύπωση το πλήθος απ' τις κότες και έντεκα κοκόρια. Θέλησα να μου λύσει την απορία.

- Τρεις μόνο κότες σε τόσα κοκόρια;
- Α! Δεν είναι όλα κοκόρια, μου απάντησε.
- Τότε τι είναι;
- Τα κοκόρια είναι τρία.
- Τα άλλα;
- Τα άλλα είναι ισντρούχτορες!!!

Η παρέα που παρακολουδούσε την αφήγηση χωρίστηκε σε δυο στρατόπεδα, όπως κατάλαβα απ' το ύφος, παρόλο που ξεκαρδίστηκαν όλοι στα γέλια. Οι λίγοι θαύμασαν το κατόρθωμά μου. Οι πολλοί θα σκέφτηκαν: «Μπράβο, ηλίθιε». Όλοι δίκιο είχαν, Εγώ ποιους να υποστηρίξω; Κατηφορίζοντας, όμως, προς τα παράλια, άνοιξα την παλάμη μου διάπλατα και έδωσα μια μούντζα στη μάπα μου. Δεν μπορούσα να μην πάρω κάποια δέση, γιατί η προσβολή της καλής κυρίας ήταν βαριά, ασήκωτη.

Την απόφαση την πήρα αυτοστιγμής. Άφησα «αφώτιστα» τα υπόλοιπα χωριά και έτρεξα στα γραφεία του κόμματος, στο Βόλο και υπέβαλα την παραίτησή μου.

Από τότε ορκίστηκα να μην πάδω ξανά τέτοιο ρεζιλίκι. Αποφάσισα να γίνω «σωστός» άνθρωπος, έστω και με αδυναμίες. Θα περιμένω να ξαναβρώ τέτοια ευκαιρία και τότε τα ξαναλέμε. Όμως, μέχρι σήμερα δεν βρέθηκε κι αν βρεθεί, δεν χρειάζεται πια,

Υ.Γ. Για ευκολία και αποφυγή παρεξήγησης, συχνά γράφω σε πρώτο πρόσωπο.

22.- Ο άλλος Μέλτας

Στις 25 Απρίλη 2004 έγινε η τιμητική συνεστιάση για το **Μέλτα Πόλια** στο κέντρο NOB του Αναύρου, του αείμνηστου **Δημητράκη Ντρέγκα**, χωριανού μας, για να τιμηθεί ο μεγαλύτερος πρωτομάστορας και πολυτεχνίτης του χωριού μας, ηλικίας σήμερα¹² 91 χρονών.

Την εξιστόρηση για τη ζωή και το έργο του, έκανε ο λογοτέχνης λυκειάρχης **Γιώργος Γιωτόπουλος** με τόση μαεστρία, που κατευδουσίασε το ακροατήριο, στην αναφορά της οικογένειάς του, ονομάτισε τα αδέρφια του, χωρίς να αναφέρει τα ονόματα από τις αδερφές του. Η οικογένεια αποτελούνταν, μαζί με τους γονείς από 11 άτομα:

Πρώτη ήταν η μάνα του, η Ολυμπιάδα, σύζυγος του **Θωμά Γρέβια**, που απόχτησε 7 παιδιά. Το πρώτο ήμην ο γράφων και χάρηκε ο παππούς το πρωτάγγονο. Η μανιά μου η Βαγγελή περηφανευόταν για τον πατέρα μου, που ήταν δεξιός ψάλτης τη μισή του ζωή στον Αηλιά, από το 1914 έως το 1941 και έλεγε συχνά: «Ι Θουμάς είνι γραμματιζούμενους» κι ας μην είχε βγάλει το Σχολαρχείο.

Με την ευκαιρία σημειώνω ότι ο **Κώτσιο Πόλιας**, ο παππούς μου, φύτεψε τον Πλατανάκο στου Ρίζ τη Λάκα και όχι ο **Αριστοτέλης Πόλιας**, όπως εσφαλμένα γράφτηκε στον βιβλίο «Κανάλια Καρδίτσης» από άγνοια του πληροφοριοδότη.

Δεύτερη ήταν η Ζωίτσα του **Στέργιου Πατά**, που απόχτησε δυο παιδιά και δυο κορίτσια.

Τρίτη ήταν η Ασπασία του **Νάσιου Μανίτσα**, που παντρεύτηκε στο Μπαρμπόπι και απέκτησε 2 παιδιά.

Τέταρτη ήταν η Αγαδούλα, που παντρεύτηκε το **Γιώργο Φαράντζο** στο Κωσταλέξι και απόχτησε 3 παιδιά.

Εδώ θα κάνω μια παρένθεση: Θα αναφέρω μια υπηρεσία που πρόσφερε ο Μέλτας στο χωριό, την οποία παρέλειψε να την αναφέρει στον **Γεώργιο Γιωτόπουλο**. Επί προεδρίας **Ζούμπου**, κρίθηκε ο καταλληλότερος για να επιστατήσει στα μηχανήματα της Νομαρχίας, για τη διάνοιξη δρόμων στα αμπέλια του χωριού. Διέδесе πάμπολλα μεροκάματα και πολλή σκασίλα για τις αντιρρήσεις, που πρόβαλαν αρκετοί χωριανοί, να μη χάσουν καν'να δυο δρασκελιές αμπέλι. Παρόλα αυτά, αλλού με την πειδώ, αλλού με την πονηριά, κατόρθωσε να ανοίξει δρόμους στα μονοπάτια, σ' όλα τα αμπέλια του χωριού, γιατί το απαιτούσαν οι καιροί. Γι' αυτή την προσφορά δεν ζήτησε τίποτα και ούτε η Κοινότητα έβγαλε κανένα κοντύλι.

12. Δηλ. το έτος 2004 (Σ.τ.Ε.)

Εδώ θα παρουσιάσω τον «Άλλο Μέλτα» με τα χαρίσματα και τα κατορθώματά του, που πολλά απ' αυτά μπορούν να θεωρηθούν ... άθλοι.

Πρώτα θα αναφέρω την αγάπη του, που έχει για τα παιδιά. Σε όλα τα παιδιά έλεγε κάτι επαινετικό για να κορδώνονται και να ψυχαγωγούνται στο εργαστήριό του, με τα παιχνίδια, τα οποία εμπνέεται με κάθε άχρηστο αντικείμενο, που βρίσκει στα σπίτια που μαστορεύει και τα σομπολιάζει έτσι, που προκαλούν θαυμασμό στα παιδιά. Πολλά απ' αυτά τα έχει κρεμασμένα από το νταβάνι στο εργαστήριο. Τα περισσότερα παιδιά φεύγουν για το σπίτι τους με δώρο ένα ξύλινο σπαδί ή ντουφέκι. Εντύπωση του 'κανε ένα παιδί από την Αθήνα, από γονείς Καναλιώτες, που ήταν ευτραφέστατο και γυάλιζε η πέτσα του. Εκμεταλλεύτηκε την παρουσία του στην πλατεία και αστεϊευόμενος είπε: «Γιέ μ', γιε μ', τα παιδιά απ' την προυτεύουσα χλώμιασαν απ' τα καυσάερια».

Υπονοούμενα: Όταν τύχαινε σε κάποιο «ύψωμα» να βρίσκονται και κορίτσια και λέγαν ευχές στον εορτάζοντα και αντάλλαζαν και οι επισκέπτες μεταξύ τους και εύχονταν και στον ίδιο τα κορίτσια «να χαιρέσαι τη φραμελιά σ',» απαντούσε: «Φχαριστώ πολύ και σεις ό,τι αγαπάτε να πάδετε».

Κατορθώματα αστεία: Ήμασταν παιδιά στο Μ'σόραχο. Μια Τετράδη απόγεμα ο παππούς μας μοίρασε σ'μίτια, που έφερε απ' το παζάρ'. Για τη μικρή μου αδερφή έμεινε μισό και λίγα τρίμματα στη σακούλα και άρχισε τα κλάματα και συνέχιζε τη μίρλα επί ώρα και μας πονοκεφάλιασε. Απ' το βάσανο μας απάλλαξε ο Μέλτας. Χαμογελαστός, έσπασε μπόλικά τσιούβαλα, έμασε κοκκινόχωμα για λάσπ' κι έστησε τάκα - τάκα ένα λιλιπούτειο φουρνάκο, τον έκαψε με τσάκνα, κουρκούτιασε λίγο αλεύρι κι έψησε πεντ' έξι κουλουράκια με ζάχαρη. Αυτά έμειναν στην πουλίτσα, για αύριο, γιατί τα κλάματα σήγησαν απ' τις φροντίδες του.

Η απομάκρυνση: Νέος πιάστηκε τσιράκι σ' ένα μαραγκούδικο, όταν ο αδερφός Λάμπρος παράτησε τη μαραγκοσύνη και άνοιξε μπακάλικο. Η σβελτάδα και η αντίληψη έγιναν αιτία να τον διώξει το αφεντικό του, γιατί φοβήθηκε μην ανοίξει δικό του μαγαζί και του πάρει την πελατεία. Μετά απ' αυτό, τον πήγε ο Κώτσιο Καβάλας στο φούρνο του Τσερβενιώτη, στο Βόλο, κοντά στο κέντρο διερχομένων, απέναντι από τη σημερινή Υγειονομική Υπηρεσία. Γι' αυτό η δουλειά αυτή ήταν άχαρη και το 'μασε για το χωριό.

Δύναμη που εντυπωσίαζε: Μια Κυριακή απόγεμα, στο παλιό σχολείο, βγήκε βόλτα με την παρέα του. Εκεί που συζητούσαν πήρε το μάτι του μια πλακέ κροκάλα καταή. Την πήρε στην αριστερή παλάμη του, τη μελέτησε και τη βρήκε κατάλληλη για να προκαλέσει το θαυμασμό στην παρέα. Σφίγγει τη δεξιά γροδιά και μ' ένα γερό χτύπημα την κομματιάσε, για να μείνει η παρέα με το στόμα ανοιχτό.

Θαυματοποιός: Μια γιορτή, στη Βρύσ' ήρθε ένας φακίρης και για να πουλήσει τη σκόνη για τον πονόδοντο, άρχισε να τρώει βαμπάκι. Ο Μέλτας ήταν πρώτ' σειρά κατάμπροστα. Για μια στιγμή άρχισε να τον δίνει κι αυτόν στο στόμα βαμπάκι. Ο φακίρης ετοιμαζόταν να βγάλει κλωστές απ' το στόμα του. Αυτός γύρισε την πλάτη και προχώρησε στο πλήθος, έβγαλε με τρόπο το βαμπάκι, το έβαλε στην τσέπη του και από κει έβγαλε μια πάννη ταινία και την

έβαλε στο στόμα. Ύστερα γύρισε πίσω και άρχισε να βγάζει και αυτός σιγά - σιγά την ταινία. Μόλις τον είδε ο φακίρης γκούρλωσε τα μάτια, ενώ ο κόσμος χειροκροτούσε, ξεκαρδισμένος στα γέλια. Στο γεγονός αυτό δεν ήμουν παρών, αλλά μου το διηγήθηκε η δείτσα μου, ύστερα από πολλά χρόνια.

Δρομέας αντοχής: Κάποτε νεαρός, γύριζε από την Καρδίτσα, με τα παιδιά. Για να γλιτώσει 4 δραχμές, που ήθελε η «Σακαράκα του Γατή», η οποία έκανε ένα δρομολόγιο τη μέρα, πήγαινε πρωί με τα πόδια και γύριζε το βράδυ. Τη μέρα αυτή, όταν έφτασε στο Αγίασμα, ένα αγροτικό αυτοκίνητο από τη Λοξάδα, έστριβε για το χωριό και δεν το πρόλαβε. Παίρνει φρούσμα κι' αυτός και κόβει τον ανήφορο στο μονοπάτ', τρέχοντας ίσια πάνω, στα Ντουλίεκα ντάμια και το 'φτασε πάνω στη γραμμή, αγκομαχώντας με τη γλώσσα έξω, αλλά αποζημιώθηκε, τον υπόλοιπο δρόμο ως το χωριό.

Τόλμη και ρίσκο: Ήρθαν τα χρόνια τα δύσκολα. Το «'41» άρχισε η πείνα. Εμείς βάλαμε δελτίο στο ψωμί, τα Φώτα του «'42». Ένα καρβέλι ψωμί τη μέρα για 8 άτομα. Η δραχμή άρχισε να κιτρινίζει, ο πληθωρισμός αυξανόταν με γεωμετρική πρόοδο, ο κόσμος κόσιαβε να ξοδέψει όσες δεκάρες είχε, έπαιρνε ό,τι εύρισκε, ξύλα, όσπρια, κάρβουνα, ακόμα και αχρείαστα πράγματα, Θυμάμαι το γιατρό, το Ζούμπο, που πήρε ελιές και έλεγε ότι η μια ελιά στοίχιζε 300 δραχμές. Οι αγορές γίνονταν «είδον με είδον». Αν υπήρχε στάρι έπαιρνες ό,τι ήθελες.

Ο Μέλτας ζαλίκωσε σε ένα σακί 15 οκάδες στάρι και τράβηξε για τον Κόμπελο. Μπήκε στο τρένο όξω στη σκάλα. Για κακή του τύχη, όμως, του 'πεσε το σακί από τη στριμούρα και πήδηξε κάτω να το πάρει. Δεν άκουσε τους συνοδούς Ιταλούς που του φώναζαν να μην το αποτολμήσει. «Νο, νο σινιόρε, τσε παούρα περ μορτάρε». Βρισκόταν κοντά στο Ίσαρι. Το πήρε, το 'κοψε στο νύμο και ξεκίνησε τρέχοντας για το σταθμό Καρδίτσας. Το πρόλαβε γιατί είχε καδυστέρηση.

Εκείνη την εποχή το τρένο από το Φανάρι στο Βόλο, έφτανε σε 7,5 ώρες. Απ' το Βόλο έφερε, με το στιάρ' και κατ' λεφτούτσ'κα που είχε, 20 οκάδες ελιές και τρία γκάτζα λάδ'. Εμείς 7 ορφανά από πατέρα, επιζησαμε χάρη σε ένα γκάτζι λάδι και 6,5 οκάδες ελιές, που έφερε για μας. Βελάξαμε κάν'να μήνα, ώσπου να ροδίσουν τα κ'θάρια του Μάη.

Τυχερός: Κατοχή. Μια μέρα οι Ιταλοί μάζεψαν στο Φανάρι πολλούς χωριάτες απ' όλη την περιφέρεια για να κάνουν αφοπλισμό. Τα μέσα που χρησιμοποιούσαν ήταν ξυλοδαρμός και γροδιές στα μούτρα με δαχτυλίδια, που είχαν πέτρες και λουριές στα υποχρεωτικά γυμνά οπίσθια. Βοηδός τους καλός, γι' αυτούς ήταν ένας κουρέας από τη Λάρισα, που πλησίαζε τα μούτρα των θυμάτων με μανία, σα να τον σκότωσαν τον πατέρα. Αυτός την πλήρωσε άσχημα, όταν έπεσε στα χέρια των αντιστασιακών της Λάρισας.

Όταν ήρθε η σειρά του Μέλτα, τον συνόδεψε ένας Ιταλός στον τόπο του μαρτυρίου. Στο δρόμο του λέει: «Ίο αμικο λαβοράρε Τρικάλο κιτάρα, μαντολίνο». Κατά τύχη ο συνοδός ήταν φιλόμευος. Συγκινήθηκε και μ' ένα συγκαλυμμένο χαμόγελο τον συνόδεψε μέχρι τη σκάλα της καθόδου από το δεύτερο όροφο του δημοτικού σχολείου, όπου γίνονταν τα όργια αυτά και τον έδιωξε άδικτο.

Άφοβος στον κίνδυνο. Συχνά στη δουλειά του αφηρούσε τον κίνδυνο και δεν έπαιρνε κατάλληλα μέτρα για την προστασία του. Μια μέρα για να καρφώσει μια σανίδα, πατούσε σε ένα καδρόνι και κάρφωσε απ' τη μια μεριά εκτεθειμένος στον αέρα στο σπίτι του, χωρίς προφύλαξη. Κάρφωσε από το ένα μέρος και για να καρφώσει και από το άλλο, κρατήθηκε από έναν στύλο κατακόρυφο, με το αριστερό του χέρι, έγειρε 45 μοίρες προς τα δεξιά το σώμα κρατώντας σε δεξί χέρι το σκεπάρι. Πήρε το περόνι, που είχε στο στόμα στο ίδιο χέρι, απομάκρυνε ανάλογα το χέρι και με δύναμη το χτύπησε στη σανίδα και κόλλησε η μύτη του. Ύστερα το χτύπησε με το σκεπάρι και καρφώθηκε κανονικά. Εγώ παρακολουθούσα τρέμοντας και μόνο όταν κατέβηκε σώος, ανάσανα και πήγε η καρδιά μου στον τόπο της.

Άτρωτος: Μια άλλη ιδιότητα είχε, που δεν επηρεαζόταν από το τσίμπημα του σκορπιού, σα να μην έτρεχε τίποτα. Αυτό το φαινόμενο το συνάντησα και στο Βόλο, σ' έναν πηγαδά, που έσκαβε και απορροφητικούς βόθρους. Φαίνεται ότι υπάρχουν άτομα, που έχουν αυτή την ιδιότητα.

Διαίσθηση: Κάποτε, ανεβαίνοντας στο Πήλιο προς τα Χάνια, φιλόβρεχε και δεν είχα καλή ορατότητα. Καθώς ήμουν νέος οδηγός, πήρα μια στροφή και τα απάτητα χαλίκια μ' έριξαν σ' ένα αβαδές χαντάκι δεξιά και στράβωσε η μούρη και το καπό του αυτοκινήτου. Για καλή μας τύχη δεν πάδαμε τίποτα. Ούτε η γυναίκα μου, ούτε η θείσα. Ευτυχώς, εκείνη την ώρα περνούσε η ΕΛΠΑ και με τράβηξε έξω. Αυτό ήταν ένα γερό μάθημα για μένα και το πρώτο και τελευταίο ατύχημα. Όταν του είπα το γεγονός στο χωριό, μου αποκάλυψε ότι διαισθάνθηκε ότι δεν θα πάδαινα κάποιο κακό.

Φαρσέρ: Στην Αλβανία το «'40» γνώρισε τον **Αργύρη Κιμίδη**, ένα φιλότιμο παιδί, που ήταν κεραμοποιός και έζησαν μαζί την τυράγνια του πολέμου. Εγώ τους έγγραφα συχνά γράμματα δίνοντας κουράγιο και ελπίδες πως ο στρατός μας θα πετάξει τους μακαρονάδες στη θάλασσα, καθώς και ευχές να γυρίσουν γρήγορα νικητές και γεροί.

Με την κατάρρευση του μετώπου γύρισαν τσακισμένοι από την πορεία, αξύριστοι και ελεεινοί στο σπίτι του παππού. Εκείνο το βράδυ ο Μέλτας μού 'δειξε στον Αργύρη. «Να, αυτός έγγραφε τα ενθαρρυντικά γράμματα που μας ενδουσίαζαν». Ο φίλος του με κοίταξε με απορία και είπε: «Μπράβο γιέ μου, συγχαρητήρια». Μού 'κανε εντύπωση που ο Αργύρης ζήτησε ευγενικά συγγνώμη, γιατί ενδεχομένως θα άφηναν ζώρια στο σπίτι, που κουβαλούσαν απ' τον πόλεμο.

Την άλλη μέρα το πρωί, αφού ευχαρίστησε όλη την οικογένεια για τη φιλοξενία αναχώρησε για το χωριό του, τα Φύλλα Ευβοίας, με λίγο ψωμοτύρι στο σακίδιό του για το δρόμο. Από τότε πέρασαν πολλά χρόνια, κόντευε να ξεχαστούν. Επιθυμία του Μέλτα ήταν να πάει να δει το συμπολεμιστή του. Κάποτε το πήρε απόφαση και πήγε στο χωριό του, που είναι κοντά στη Χαλκίδα. Βρήκε το κεραμαριό και χαιρέτησε το φίλο του.

- Γεια σου, πατριώτη.
 - Καλώς τον κύριο.
 - Πώς παν οι δουλειές;
-

- Καλά, καλά.
 - Θέλω 25.000 τούβλα και τέσσερεις χιλιάδες κεραμίδια.
 - Πού να στα στείλω τόσα πολλά, Πού θα γίνει η πολυκατοικία;
 - Θέλω να κτίσω καταφύγια για να μην κρυώνουν οι άνθρωποι μεσ' στα χιόνια.
- Το κοιτούσε απορημένος, γιατί δεν τον γνώρισε ακόμα.
- Πού θα τα φτιάσεις αυτά τα καταφύγια;
 - Στην Αλβανία.

Κι αράδιασε όλα τα μέρη που γνώρισαν μαζί στον πόλεμο.

- Βρε Μέλτα, εσύ είσαι;

Κι αστραπιαία τον αγκάλιασε, ενώ τα δάκρυα έτρεχαν ασταμάτητα στο πρόσωπό του.

- Δεν συγχωρώ τη φάρσα σου αυτή, γιατί με παίδεψες τόσο πολύ.

Στιγμή συγκινητική. Πριν χωρίσουν, θυμήθηκαν τα παλιά για αρκετές ώρες.

Ηθοποιοί: Από παλιά στο χωριό τα παιδιά παίζουν διάφορα θεατρικά έργα. Εκείνα τα χρόνια τα έσοδα πήγαιναν στη Φιλοδασική Ένωση. Τα έργα παίζονταν στο παλιό Δημοτικό Σχολείο. Μπροστάρηδες ήταν οι φοιτητές, τα γυμνασιόπαιδα και πολλά αγροτόπαιδα, για ανάλογους ρόλους. Θυμάμαι που έκανα την πρώτη σκηνογραφία κατ' εντολή της Ένωσης. Έφτιαξα το κεφάλι με το μπούστο μιας κυρίας, στο πανί της αυλαίας. Μού 'δωσε ο Μέλτας ένα κουτί μπογιά σκούρα καφέ ρεπουλίνη, απ' το μπακάλικο του θείου Λάμπρου και ένα πινέλο μικρό, που έκανε για βάψιμο, ελλείψει άλλου πινέλου ζωγραφικής και κατάφερα να παρουσιάσω μια κακοφκιαγμένη καραμολού. Στο τέλος κάθε έργου παιζόταν και μια κωμωδία, για ψυχαγωγία και γέλιο. Στο έργο «Στέλλα Βιολάντη», στο γυναικείο ρόλο πήρε μέρος ο Χριστάκης Παπαποστόλου, ως πρωταγωνιστής. Λεπτοκαμωμένος, με ψιλούτσικη φωνή, απέδωσε θαυμάσια το ρόλο του. Δευτεραγωνιστής, ως πατέρας ο Μήτσιος Τσούλας, έκοψε την ανάσα μας, γιατί δεν είχε τίποτε να ζηλέψει από έναν επαγγελματία ηθοποιό. Στο τέλος παίχτηκε «Ο Φιάκας», κωμωδία, με πρωταγωνιστή το Μέλτα, που απέδωσε το ρόλο του μια χαρά. Ο ίδιος δεν θυμάται να έπαιξε σε άλλα έργα. Το έργο συμπλήρωσαν με ένα τραγούδι τολμηρό για την εποχή, που τραγούδησε ο Χριστάκης μαζί με το μουσικό τρίο:

Την κοιτούσαν με καμάρι στο χωριό 'λα τα παιδιά

είχε πάρ' απ' το θυμάρι η Μάρω την ευωδιά.

Μάρω - Μάρω μια φορά είν' τα νιάτα.

Μάρω - Μάρω τις ντροπές παράτα

Του κορμιού την πρώτη γλύκα

μην τηνε φιλάς για προίκα.

Μη με διώχνεις τώρα που σε βρήκα.

Μια κωμωδία που θυμάμαι ήταν ο «Μύλος της έριδος», που κατά λάθος το έγραψε κάποιος «Το μήλον της έριδος» στο βιβλίο «Κανάλια Καρδίτσης». Η παράσταση «Στέλλα» και «Ο Φιάκας» δόθηκε και στην «Άρνη» Καρδίτσας και καταχειροκροτήθηκε από το κοινό.

Από πριν ο Μέλτας έκανε μια προσθήκη ξύλινη στη σκηνή και όταν κάρφωνε, άκουσε από κάτι περιέργους πιτσιρικάδες: «Να, αυτός που θα παίξει. Να, ο πρωταγωνιστής». Τη σκηνογραφία έκανε ο Πωλ.

Όταν επανήλθαν στο χωριό από την Καρδίτσα, έφεραν μαζί τους κάτι σκηνικά σε χαρτί του ρόλου και μού 'κανε εντύπωση ένα, που παρίστανε ένα ζευγάρι σε χορό βαλς. Τα μάτια τους τα παρίστανε με δυο διπλές γραμμές. Ρώτησα το **Μήτσιο Τσούλα** ποιος έκανε τις ζωγραφιές αυτές και μου λέει ο **Κώστας Παύλου** με το καλλιτεχνικό ψευδώνυμο Πωλ. Δεν φαντάζομαι ποτέ, πως στο τέλος του 1944, που τον γνώρισα, θα έπαιρνα απ' αυτόν μαθήματα ζωγραφικής και σκηνοθεσίας.

Την 4^η Αυγούστου, κάποιοι βιάστηκαν να συγχαρούν τον δικτάτορα, που έσωσε την Ελλάδα. Σε λίγες μέρες έφτασε στο χωριό η απάντηση: «Ευχαριστώ θερμώς Θεατρικόν Όμιλον Καναλιών. Εύχομαι κάθε πρόοδον» **Ιωάννης Μεταξάς**.

Μουσικός: Με τη βοήθεια του Μήτρου της Θωμίτσαινας, έμαθε τις ευρωπαϊκές νότες και έγινε μέλος του μουσικού τριού του χωριού. Έπαιζε κιθάρα, χαβάγια, μαντολίνο και φρουσαρόνικα. Στο τρίο ο Μέλτας είχε τη θέση του κιθαρίστα, ο **Γιώργος Πέτρος**, του μαντολινίστα, διευθυντής ήταν ο Μήτρος του **Θωμά Σδρόλια**, φλαουτίστα.

Ποδοσφαιριστής: Το 1934, ο **Ζήσης Σκάρος**, δημιούργησε την πρώτη ένστολη ομάδα στο χωριό, με ριγέ φανέλες, με ρίγες άσπρες, πράσινες κάδετες, πλάτους 5 πόντων και μαύρα παντελονάκια. Προπονητής ο ίδιος. Θυμάμαι στου **Κουτσιόγκουλου** τη Ράχ', που έκανε ένα γύρω τα παιδιά και στη μέση αυτός, να μοιράζει πάσες στα παιδιά και να κλωτσούν τη μπάλα πάλι σ' αυτόν. Στο μονότερμα και στο δίτερμα προπόνηση έκανε ο **Κλέαρχος Μακρής**. Η ομάδα αποτελούνταν από αγροτόπαιδα και γυμνασιόπαιδα και δεν μπόρεσα να εξηγήσω γιατί την ονόμασε «Εργατικός Αστήρ». Η ομάδα ήταν μέτρια, σπάνια νικούσε, προπονούσαν στο προαύλιο του σχολείου με σέντερ φορ τον **Αρίστιππο Παπαποστόλου**, να παριστάνει και το διαιτητή. Ο Μέλτας ήταν τερματοφύλακας απ' τους καλούς. Κάθε χρόνο τ' Απποστόλ', γινόταν ματς στην Καππά μετά το μεσημέρι με νίκες και με ήττες. Εκείνους που δεν νικήσαμε ποτέ ήταν οι Γελανδιώτες, εκείνα τα τσακάλια, από τα οποία δεν παίρναμε χαρτωσιά.

Οργανοκατασκευαστής και οικονόμος: Μυαλό ανήσυχο, κορτερό και δημιουργικό, ό,τι σοφίζόταν το αποτολμούσε. Με αφορμή τη διόρθωση ενός μαντολίνου έφκιασε καλούπι και έστησε κάμποσα καινούργια μαντολίνα, καθώς και κιθάρες και τα πουλούσε. Ύστερα, κάθε χρήσιμο ξύλο, έπιανε τόπο. Έφκιανε κλούτσες και μπαστούνια και τα πουλούσε και ισοροπούσε τις απολαβές του, γιατί ήταν καλός και γρήγορος μάστορας, έπαιρνε και φτηνά μεροκάματα και γι' αυτό ήταν ανάρπαστος και δεν άδειαζε ούτε να ξύσει το δόντι του.

Αποκρίες: Μεγάλο πανηγύρι και χαρά στο χωριό, τραγούδια κουδούνια και χαρά για μικρούς και τρανούς. Ευκαιρία να γίνει κανείς ό,τι τραβούσε η καρδιά του, με την ανάλογη περιβολή. Έβλεπες χωροφύλακες, αστυνόμους γυναίκες. Άλλους ακάλυπτους και άλλους με μάσκες, τσολιάδες, γιατρούς και ό,τι σοφίζόταν ο καθένας. Πολλοί άντρες ντύνονταν γυναίκες και πασαλείβονταν με μπουδρες και κοκκινάδια στα χείλια. Όλοι οι ακάλυπτοι έβγαζαν και αναμνηστική φωτογραφία.

Οι Απάχιδες. Αποκριές 1938 στα Κανάλια
(Ανατύπωση Ε. Στέλιарου, στο Βόλο, στις 18 Αυγούστου 1974)

Η ποδοσφαιρική ομάδα «Εργατικός Αστήρ Καναλίων»
Πύργος Ιθώμης, 30 Ιουνίου 1934. (Ανατύπωση Ε. Στέλιарου στο Βόλο, 18 Αυγούστου 1974)

Ο «Θεατρικός Όμιλος Καναλίων»
(Ανατύπωση Ε. Στέλιαρου στο Βόλο, 18 Αυγούστου 1974)

Μια τέτοια είναι αυτή των Απάχιδων. Παρουσιάζει από αριστερά προς τα δεξιά το μουσικό τρίο: Μήτηρο Θ. Σδρόλια, Γιώργο Πέτρο, Μέλτα Αναστασίου, Μήτσιο Τσούλα, Βαγγέλη Μόσιαλο, Γιώτα Πιστρίκα. Άλλη φωτογραφία είναι της αφεντιάς μου στον Αηλιά, τις αποκριές του 1938.

Εργατικός Αστήρ: Η πρώτη ένστολη ποδοσφαιρική ομάδα του χωριού. Αποτελούνταν από γυμνασιόπαιδα και αγροτόπαιδα. Στη φωτογραφία, που την έβγαλαν στον Πύργο, στις 30 Ιουνίου 1934, φαίνονται από αριστερά προς τα δεξιά: Βαγγέλης Μόσιαλος, ταμίας της ομάδας, Ευριπίδης Γιδάρακος, Θεμιστοκλής Πυργιώτης, Κώτσιο Ντρέγκας, Πάνος Ρίζος Γιάννης Λιασκοβίτης, Γιώργος Γεωργούλας, Σωκράτης Παπαγεωργίου, Στέργιος Κολοβός (μπακ), Χρυσός Πέτρος (μέλος της Φιλοδασικής Ένωσης, φίλαδλος). Καδιστοί από αριστερά: Γιώργος Βασιλακάκης, Μέλτας Πόλιας, Αρίστιππος Παπαποστόλου, Αποστόλης Ντρέγκας. Από τη φωτογραφία λείπει ο Λάμπρος Λιασκοβίτης, ένας ταχύτατος (αριστερό εξτρέμ), που δύσκολα του παίρναν τη μπάλα από τα πόδια του. Μπροστά με την καμπαρντίνα στον ώμο, ο Βαγγέλης Μπέκος, θεατρόφιλος φοιτητής μαθηματικών, σκηνοθέτης, υποβολέας. Μικρότερος έπαιξε караγκιόζη στο σπίτι του. Πέθανε το 1941.

Θεατρικός Όμιλος: Από πολύ παλιά το χωριό είχε παράδοση στις πολιτιστικές εκδηλώσεις. Από τα πρώτα χρόνια μάλιστα, στις θεατρικές παραστάσεις (βλέπε βιβλίο «Κανάλια Καρδίτσης», σελ. 184), έπαιρναν μέρος και κοπέλες, πράγμα που δεν γινόταν σε κανένα άλλο χωριό, λόγω των αυστηρών ηθών. Θυμάμαι, όταν ήμουν φασίστας στην ΕΟΝ και με διόρισε

γραμματέα της οργάνωσης ο τετράρχης Σπύρος Κατέρης, έλαβα διαταγή που έλεγε ότι ο πατέρας μας ο Μεταξάς, απαγόρευσε να ντύνονται άντρες με γυναικεία ρούχα και να παίρνουν μέρος στα θεατρικά έργα φραλαγγίτισσες

Νικητής: Πεζικάριος του 1936, νίκησε στο πένταθλο, στους στρατιωτικούς αγώνες των Τρικάλων και το έπαθλο το δώρισε στο Μουσείο του χωριού. Το έπαθλο το αναφέρουν ως «χρυσούν βραβείον». Η φωτογραφία εδώ είναι υπό σμίχρυνση το δε κείμενο έχει ως εξής:

5^{ον} ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΠΕΖΙΚΟΥ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ 1936

Τω στρατιώτη Μιλτιάδη Αναστασίου,
νικήσαντα νίκην πρώτην εις το πένταθλον απο-
νέμομεν

χρυσούν βραβείον

Αριθ. 327

Ο Μιλτιάδης (κ. Μέλτας) Αναστασίου
στρατιώτης το 1936

Αυτός ο έπαινος έχει και μετάλλιο, ίσως επί-
χρυσο, που σήμερα είναι ξεθωριασμένο, κολλημέ-
νο, με την καλή όψη, να παριστάνει άγγελο με
όπλο στο χέρι και στην πίσω όψη γράφει: ΣΤΡΑ-
ΤΙΩΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ. Το μετάλλιο το έκανα σε μεγέθυνση, στο διπλάσιο, για να φαίνεται ευ-
κρινώς κι απ' τις δύο όψεις. Σήμερα επικρέμεται στο Μουσείο σε περίοπτη θέση και προκαλεί
το θαυμασμό των επισκεπτών.

Το θαυμασμό προκαλώ κι εγώ σε ορισμένους νέους, για το μουντζούρωμα των χαρτιών,
παρ' ό,τι απευθύνομαι στους ηλικιωμένους. Ο Τάκος με αποκάλεσε ήρωα και τον διόρθωσα.
Αυτό δεν είναι ηρωισμός, είναι λόξα.

Υ.Γ. Εκτός από τη Στέλλα Βιολάντη, τη Λό-
ρια Λάντη και διάφορα άλλα έργα, παίχτηκε η
Γκόλφω, πολλές φορές, τόσες που οι γυναικού-
λες στο χωριό, σε κάθε έργο έλεγαν «Θα παίξουν
τη Γκόλφου στου σκουλείου» κι ας ήταν άλλος ο
τίτλος του έργου. Στην Κατοχή έπαιξα τον «Γερ-
μανοτσολιά» ο ίδιος, έργο του Γρηγόρη, ενός
νεαρού αντάρτη και δέχτηκα τα συγχαρητήρια

Οι δύο όψεις του χρυσού μεταλλίου

του αντάρτη Ηλία. Όλα τα χρόνια πριν φύγω απ' το χωριό έφτιανα τις σκηνογραφίες. Παίχτηκαν πολλά έργα από Καναλιώτικα γυμνασιόπαιδα του Φαναρίου. Σήμερα δεν υπάρχουν θεατρικά ενδιαφέροντα γιατί δεν έχει νέους το χωριό μας

Ιούνιος 2004.

23.- Πληροφορίες από την ιστορία του χωριού*****

Από αφήγηση του Παναγιώτη Καπούλα¹³,
στις 17 Νοεμβρίου 1952

Κοντά στο Παλιόκαστρο υπήρχε χωριό με ακμή, επί Μεγάλου Αλεξάνδρου. Βρέθηκαν νομίσματα στα χωράφια.

Στην τοποδεσία Μουρκ - Αϊγιάννη, υπήρχαν δυο χωριά με μεγάλη ακμή και πληθυσμό πολύ. Στο χορό της Πασχαλιάς έβγαιναν περί τις 100 νιοπαντρεμένες γυναίκες. Πιστεύεται ότι στον Αϊγιάννη - Μουρκ υπήρχε Μοναστήρι και κει από κάτω βρίσκεται μια στέρνα με θησαυρό. Μέχρι το 1821, υπήρχαν υπολείμματα κατοικιών των χωριών Μουρκ - Αϊγιάννη.

Παλιά χωριά ήταν η Σαρακίνα, η Λάσδα, το Ίσαρι και το Φράγκ'.

Στη Λοξάδα ήταν το Μοναστήρι Ιωακείμ και Άννης, στη βρύση κοντά που τη λέμε σήμερα «Φουσκίνα», με περιουσία μεγάλη. Τα πρόβατα τα βοσκούσαν απάνω στο δάσος, στο σημερινό χωριό μας, τα άρμεγαν εκεί και το γάλα το έχυναν μέσα σε κανάλια χωμάτινα (κιούγκια) για κάτω στο Μοναστήρι. Το άδειαζαν λίγο παρακάτω από τη σημερινή εκκλησία, περίπου 100 μέτρα, σιμά στο σπίτι του Αϊντίνη.

Στη σημερινή πλατεία ήταν ένας άμπλας, στη σημερινή τη μικρή βρύση και τόσα παλιούρια, που δύσκολα περνούσες το δύσβατο μονοπάτι διά μέσου του δάσους, που έπιανε όλον τον τόπο. Γύρω στον άμπλα είχαν λημέρι οι ληστές. Γύρω στο 1821, βρέθηκαν τα τέσσερα πρώτα σπίτια του χωριού. Ακολούθησαν οι πρώτες οικογένειες από τα διάφορα γύρω παλιά χωριά. Στην αρχή ήταν όλες - όλες δεκατέσσερις και μερικές απ' αυτές ήταν: Παπαδημητρίου, Καρανάσιος, Καρακώστας, Αδάμος, Παπαβασίλ'ς, Καραγιάνν'ς, Ζή'ης, Ρίζους, Αϊντίν'ς. Οι Χαλατσαίοι ήρθαν απ' την Καρδίτσα. Λέγονταν Παπαγιουργακοπουλαίοι. Χαλούσαν

***** Οι πληροφορίες αυτές αναγράφονται πολύ καθαρά και ευανάγνωστα, στο ένα από τα δύο τετράδια, διαστάσεων 19Χ29 εκατοστών, με 100 φύλλα ή 200 σελίδες. Από τις σελίδες αυτές είναι γραμμένες μόνο οι πρώτες 25 και περιέχουν εκτός από την ιστορία του χωριού και διάφορα άλλα στοιχεία για τοποδεσίες, τοπωνύμια, στιχουργήματα κ.λπ. (Σ.τ.Ε.).

13. Ο Παναγιώτης Καπούλας ήταν κατά τη 10ετία του 1950, ένας από του γεροντότερους του χωριού, που είχε πολύ καλή μνήμη και πολύ καλή γνώση της ιστορίας του χωριού και της περιοχής. Μάλιστα λέγεται ότι χρημάτισε και ανεπίσημος δάσκαλος σε μερικές περιπτώσεις. Αυτός έδωσε και αρκετές πληροφορίες για τη συγγραφή του βιβλίου «ΚΑΝΑΛΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ», που εκδόθηκε από το σύλλογο του Βόλου, το 1976 και βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών, το 1977 (Σ.τ.Ε.).

(ξεκόκκιζαν) βαμβάκια και τους είπαν Χαλασταρέους. Το χάλασμα γινόταν με πρωτόγονα χειροποίητα μέσα.

Πρώτος κάτοικος του χωριού μας, ήρθε ο **Γιώργος Πάσχος**.

Ι **Ξουρ'ς** γινηθή' κι στη Σαρακίνα, το 1880, μιτά κατοίκ'σι στη Λάσδα κι μιτά στη Λουξάδα. Κουντότιρα έρτασ' ι **Πάσχους** απ' του Ίσαρ'.

Ι **Σουτήρ' Πέτρου**ς έλιγι ότι η καταγουνή τ'ς είναι απ' τσι Άγιοι Σαράντα της Βόρειας Ηπείρου. Ακολούθ'σαν οι **Μαυράκ'ς - Μιχάλ'ς - Μαστροβασίλ'ς**. Πουλλές οικογένειες ήρθαν απ' τα β'να και ήταν υφραντάδες. Οι Λιασκουβ'ταίοι ήρθαν απ' του Λιάσκουβου. Οι Κρικαίοι απ' του Τρουβάτ', ήρθαν ως υφραντάδεις, ύφραιναι πανιά.

Η Λάσδα ήταν μπεηλίκ' κι π'λήθ'κι απ' τουν Τούρκου στουν Καρτάλ' στου Βόλου, το 1882 - 3 κι ου Τούρκους έφρυβι. Ι Μπέης κατά διαστήματα έμεινε στου κουνάκ', που ήταν σ'μα στου Χαϊδέικου του ντάμ'. Εκεί είχε και χαμάμ (λουτρό). Στην άκρια του αυλόγυρου είχε και ένα ψηλό περιστερώνα. Στο Μπέη δούλευαν πολλοί Καναλιώτες κολήγιοι.

Επίσης ο Μπέης πούλ'σι κι τη Σαρακίνα στουν Καρτάλ'. Το 1854, κάηκι για πρώτ' φουρά του χουριό κι οι Καναλιώτες έφρυγαν προς Βουνέσι και Μεσενικόλα. Τότε ήρδι η αντάρτ'ς καπετάν **Μηλιάς** με τριακόσιους εύζωνες για να δώσ' θάρρος στο χωριό.

Το 1876, αντικαταστάθηκε το σήμαντρο από καμπάνα στην παλιά εκκλησιά. Τότε η Μητρόπολις ήταν στα χωριά μας. Ο δεσπότης, ο **Νεόφυτος**, έμενε στο σπίτι του **Παπαποστόλου**, του **Σπύρου**. Σε μια διαφωνία που είχε με τον πασά των Τρικάλων, όταν ήρθε κάποτε στο χουριό, ο **Νεόφυτος** χτύπησε τον πασά.

Το 1876, πήραν ελληνικά μαθήματα στο χωριό. Δάσκαλος ήταν ο **Γιώργιος Σωτηρίου**¹⁴ **Παπανικολάου**, τότε 22 χρονών, νέος.

Το 1897, σκότωσαν οι λησταί στην Καππά, κοντά στη Βασιλική, το **Μακρή** και το **Σωτήρ'** παππού και τον **Τέττα**, στη θέσ' Νιάζο. Γλίτωσε ο **Γιαννάκ'ς Βάλλας**, γιατί είπε στους ληστές ότι είναι Φαναριώτ'ς. Στο Βουνέσ' άλλη φορά σκότωσαν και το **Χατζιάρα**.

Ο Αίλιας χτίστηκε το 1899. Η Κοίμησις της Θεοτόκου άρχισε¹⁵ το 1917 και τελείωσε το 1930. Η πλατεία στρώθηκε με μπετόν το 1928 - 30. Τη Στρατώννα διεκδικούσαν οι Φαναριώτες, αλλά σε δίκη την κέρδισαν οι Καναλιώτες. Μέχρι το 1935, διατηρούνταν ο δυτικός και ανατολικός τοίχος της, μισογκρεμισμένοι και λίγο οι άλλοι δύο. Φαινόταν επίσης, και μια δεξαμενή με είσοδο απ' την ανατολική πλευρά, αλλά η θέση της ήταν δυτικά του κτιρίου. Λέγαν πως ήταν μπαρουταποθήκη¹⁶.

14. Πρόκειται για τον πρώτο δάσκαλο του χωριού **Γεώργιο Σωτήρη**, που δίδαξε επί 5ετία (1876 - 1881), για τον οποίο γίνεται πολύς λόγος στο βιβλίο «ΚΑΝΑΛΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ» (Σ.τ.Ε.).

15. Σύμφωνα με νεότερα στοιχεία, που καταχωρούνται στο βιβλίο «ΚΑΝΑΛΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ» (σελ. 230 και 237) έκδοσης 1976, ο Αϊ Λιας κτίστηκε σε ένα χρόνο, το 1903 και η Κοίμηση της Θεοτόκου άρχισε να κτίζεται το 1894 και τελείωσε το 1930 (Σ.τ.Ε.).

16. Έως εδώ είναι η διήγηση του **Παναγιώτη Καπούλα**. Στη συνέχεια αρχίζει η μικρή διήγηση του **Μήτσιου Γακάκη** (Σ.τ.Ε.).

Μήτσος Γακάκης, 27 Ιουλίου 1986: Ο **Ευγένιος** ήταν θείος του **Λαμπράκη** και του **Στέφανου Πρίντσιου**, καλογήρεψε στο Άγιο Όρος και έκανε ηγούμενος στην Κορώνια. Πέθανε γύρω στο 1900 και ήταν περίπου 10 χρόνια ηγούμενος. Πήγε ο **Μανδαίας Παπαδέος**, ο **Νικόλας Γακάκης** και ο **Στέφανος Πρίντσιος** (πήγαν) για κάστανα και ο Στέφανος φόρτωσε μπαρούτι. Σκλάβες: του **Μπαρούτα** η αδερφή, η μάνα του **Κυριάκη** (θεία του **Σταύρου Τικό**). Την πήραν οι Αλβανοί και δεν τη βρήκαν, όταν την αναζήτησαν. Θεία του **Κωνσταντή Δήμου**, την πήραν κοντά στα Τίρανα, τη βάλαν και φύλαγε γ'ρούνια. Μετά από δεκαπέντε και παραπάνω χρόνια πήγαν και την ξαγόρασαν και την έφεραν. Ύστερα την πάντρεψαν στη Λοξάδα σε κάποιον **Τσιώκο**. Όταν ήρθε δεν ήξερε ελληνικά.

Παπάδες

Πατέρας του **Βασίλη**, του **Μανδαία** και του **Αναστάση**, έκανε στο χωριό (και) ήταν μπάμπας του **Βασίλη Παπαζήση**.

Φασιανός Παπασακελλαράκος: Έκανε στην Κάτω Εκκλησιά. Πατέρας του φαρμακοποιού **Νεοπτόλεμου** και της **Αλκμήνης**.

Λιασκοβίτης Παπακώστας, ψυχοπατέρας του **Θωμά**, έκανε στο χωριό.

Κυρίτσης (Παπαμιχάλης) παππούς του **Στέργιου** και του **Μιχάλη**.

Παπαϊάννης, πατέρας του **Βάιου** και του **Θανασάκη**, έκανε στον **Αϊλιά**.

Μπαλάφας, πρωτοσύγκελος, αδερφός από τον πεθερό του **Βαενά**, έκανε καλόγερος στο Άγιον Όρος πρώτα και ύστερα ήρθε στο χωριό.

Πρωτοσύγκελος Χρυσόγονος, μπάμπας του **Σταύρου Κωσταβάρα**, έκανε στο Άγιον Όρος. Όταν γέρασε ήρθε στο χωριό και πέθανε. Έπαιζε βιολί τα τροπάρια.

Μπαλάφας, αδερφός του πρωτοσύγκελου, έκανε στα Μετέωρα και αλλού.

Αδερφός του Νικόλα Πέτρου, καλόγερος, έκανε μετά το νεωκόρο στον **Αϊλιά** και πέθανε στο κελί.

Πιτσιρικάδα, για διασκέδαση έδεσε σκοινί στη γλώσσα της καμπάνας και την κουδούνιζε από μακριά. Κάμποσοι ενοχλημένοι και απορημένοι, ξεκίνησαν να δουν πώς χτυπάει η καμπάνα χωρίς άνθρωπο και βρήκαν το πρόβλημα.

Παγκράτιος, καλόγηρος.

Κρίκος Περικλής υιός του **Γιώργου Ψάρα**. Με τον πατέρα μου έψελναν κατάη στο μαντζάτο, γιατί είχαν κανονίσει, ο **Παγκράτιος** να πάρ' μαζί του τον πατέρα μ', στ' Άγιον Όρος, να μονάσει. Η συχνή του φαλμωδία ενοχλούσε πολύ τον αδερφό του **Χρυσόστομο** και μια μέρα κατέβηκε στο μαντζάτο και τους έβρισε: «Τι γκαρίζετε βρε σατανάδες»;

Το σόι, η γενιά μας

Ο παππούς **Βασίλης Κρίκος**, είχε τον πατέρα του **Γιώργου Ψάρα**, αδερφό. Η γιαγιά ήταν από τους **Κωσταβαρέους**, του **Σταύρου αξαδέρφ'**. Ο παππούς πέθανε 55 χρονών. Ο θείος μου **Χρυσόστομος** παντρεύτηκε το 1912. Ο πατέρας μου διορίστηκε ψάλτης στον **Αϊλιά** το 1914 και έμεινε ως το 1941, στις Νοεμβρίου 26, όταν εκοιμήθη. Παντρεύτηκε τις αποκριές, το 1922. Ο γράφων και πρωτότοκος, γεννήθηκε τα μεσάνυχτα, 25 Δεκεμβρίου 1922, με το παλιό ημε-

ρολόγιο, αρχηγός των αδερφών. Το ντάμι χτίστηκε, το 1925, όταν ήμουν 3 ετών. Ισοπεδώθηκε ο λόφος και οι γκέκηδες εργάτες βρήκαν και ξανάχωσαν ένα άδειο λαήνι. Στου Κωνσταντή Ταλαγάνη το χωράφι, (Ζήση), όταν σήκωναν, το παράτησαν κι έφυγαν. Από τα σημάδια που έμειναν πιστεύεται ότι βρήκαν ένα τσουκαλάκι φλουριά. Ο Νικόλας Καρακώστας, όταν έσκαβε, βρήκε χάος από κάτω. Σχηματίστηκε η ιδέα πως κάτι υπάρχει από κάτω ιστορικής αξίας.

Ο παππούς μας Βασίλ'ς Κρίκος, αγόρασε μερίδα μικρή στη Λάσδα, με 250 δραχμές και έρκιασε το παλιόνταμο. Όντας χάλασε αυτό, φτιάσαν οι πατεράδες μας τα πάνω, τα καινούργια, εκεί που έχουν λιγότερα κουνούπια. Ο παππούς ήταν πάμφτωχος. Το πανταλόνι στη δουλειά το φορούσε ανάποδα και τις Κυριακές, πλυμένο, μπαλωμένο, σιδερωμένο, φρεσκαρισμένο, γυαλισμένο και ό,τι βάζει ο νους του.

Πληροφορίες του Βασίλη Κρίκου του Χρυσόστομου, 5.8.1986: Ο Καφρίτσας, πατέρας της Χρυσούλας, έμεινε ορφανός από μικρός, έκανε εμπόριο και επειδή έλειπε πολύν καιρό στα τουρκοκρατούμενα μέρη, η αδερφή του Βασίλω, έμεινε μοναχή της και την περιμάζεψαν οι Κωσταβαραίοι, πατέρας του Σταύρου κ.λπ. και την πάντρεψαν μικρή με τον πάμφτωχο Βασίλη Κρίκο. Όταν την πήγαιναν νύφη προς το σπίτι του παππού μας, έβρεξε καθόρ' και κατέβασε το ρέμα το Καρακωσταίικο και την πέρασαν αγκαλιά και αποτέλεσαν ζευγάρι. Βασίλ'ς και Βασίλω τεκνοποίησαν με Χρυσόστομο, Θωμά και Λένη.

Ο Χρυσόστομος παντρεύτηκε τη Βαγγελή του Μήτρου Καϊά, ο πατέρας μ' πήρε την Ολυμπιάδα του Κώτσιου Πόλια και η Λένη πήρε τον Αριστείδη Κυριάκη ή Δημητρίου. Η μάνα του Μήτρου Ταρλάρα, γιαγιά του Πέτρου, η Κρικουλέν', ήταν αδερφή του Γιώργου κι Παναϊώτ' Κρίκου Δημητρίου ή Κυριάκη. Η Κρικουλέν' ήταν παντρεμένη στον Ταρλάρα, στον κάμπο κι όταν πέθανε ο άντρας της, οι συγγενείς την διώξαν και ήρθε στο χωριό με το παιδί της, το Μήτρο.

Ο Λίας Πινακούλιας, ήρθε από τα Βραγκινά με τη μάνα του, τη Γιώργαινα, που πήρε άντρα της το Γιώργο, πατέρα του Κώτσιου και του Μέλτα Κρίκου και τον ονόμασαν Κρίκο.

Επιτροπή ακτημόνων

Μερικοί Καναλιώτες, το 1925, πρωτοστάτησαν¹⁷ και δημιουργήθηκε μια κίνηση με σκοπό να απαλλοτριωθούν τα κτήματα απ' το Μπεπλίκι και να δωριθούν σε ακτήμονες. Μεταξύ αυτών ήταν και οι: Αρχοντής Μπαλνταδώρος (Φαρμάκης) - Πάνος Γκουνταλάς - Γιώργος Τζαβέλας. Αυτοί, διά μέσου ενός βουλευτή Λιάτου, από το Μαυρομάτι και του Κουκουρίκου, πέτυχαν την απαλλοτρίωση 900 στρεμμάτων και έγιναν κλήροι 5 στρεμμάτων, που πήραν οι Καναλιώτες.

Το Μπεπλίκι του Μπέη, αγόρασε ο Καρτάλης, από τον Καρτάλη αγόρασαν μερικοί Καναλιώτες χωράφια πολλά, καθώς και κάποιος Αλεξίου, κάτοικος Καρδίτσας, αλλά την καταγωγή Καναλιώτης κι έτσι το Μπεπλίκι έγινε ελληνικό. Με τα χρόνια τα δύσκολα, πολλοί

17. Περισσότερα και πιο στοιχειοθετημένα για την κίνηση αυτή, μπορεί ο αναγνώστης να βρει στο βιβλίο «ΚΑΝΑΛΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ», σελ. 420, έκδοση 1976 (Σ.τ.Ε.)

Καναλιώτες, τα εγκατέλειψαν, διότι υπήρχε αναρχία και φόβος από τους ισχυρούς ή από τους κακοποιούς. Αυτά τα χρόνια καταπάτησε όλα τα χωράφια ο Αλεξίου και τα έκανε δικά του, 3000 στρέμματα. Με την απαλλοτρίωση, τα υπόλοιπα πήραν οι Ισαριώτες - Πιταριώτες - Λοξαδ'νοί και Φαναριώτες.

Νεολαία

Την εξουσία της πατρίδας μας ανέλαβε ο **Ιωάννης Μεταξάς**, κατά το 1936, στις 4 Αυγούστου και ίδρυσε την ΕΟΝ (Εθνική Οργάνωση Νεολαίας). Η οργάνωση του χωριού μας αποτελούσε τετταρχία. Τετταρχης διορίστηκε ο **Σπύρος Κατέρης**. Το ίδιο έγινε σε κάθε χωριό. Διορίστηκαν οι δάσκαλοι. Ο Σπύρος κάλεσε την πρώτη Κυριακή στο Δημοτικό Σχολείο όλους τους νέους για να τους κατατοπίσει σχετικά. Μας είπε ότι πρέπει να κάνουμε υποχρεωτικά αιτήσεις για να γίνουμε μέλη της ΕΟΝ και να είμαστε μέχρι 30 χρονών. Ο **Παύλος Ντίνος** απόρησε: «Εμείς είμαστε εκτός κυρ δάσκαλε». «Όχι, όχι, δεν αποκλείεσθε, Παύλε».

Ένα απόγευμα μας πήγε περίπατο ως τα Μαντένια, σιμά στου Κουτσιόγκουλου της Ράχη, σα δρήςκος που ήταν, άπλωσε τα χέρια του πλάγια, τεντωμένα. «Τι σχήμα έκανα τώρα»; - ... «Του σταυρού βρε ζών». Και απευθυνόμενος προς τον φωτογραφίζοντα: «Ει τήρα να μη με βγάλ'ς μαύρο». Καλά τον είπε. Σα να ξερε που τον κορόιδευαν «γάνα».

Στελέχη, αναγκαστικά έγιναν και οι δασκάλες κυρία **Καλλιόπη Ψαλτοπούλου** και κυρία **Βικτωρία Τσιανάκα**. Τα μέλη της νεολαίας χωρίζονταν ως εξής: Τα παιδιά του Δημοτικού λέγονταν Σκαπανείς. Το χωριό μας ήταν έδρα Τετταρχίας. Σε μας υπαγόταν η Λοξάδα, και η Γόλ'τσα με διευθύνοντες λοχίτες (λοχαγούς), με άστρα ασημένα.

Ο τετταρχης με κάλεσε: «Εσύ κάνεις ωραία γράμματα. Σε διορίζω γραμματέα της οργάνωσης με άστρα ασημένα, ως λοχαγό»!

Τη Μεγάλη Πέμπτη μας έστειλαν δείγμα μια στολή και τη φόρεσε ο **Πάνος Χριστοδούλου** ή **Ρίζος**. Οι στολές ήταν από μπλε βαθύ ύφασμα δίμιτο, στο κεφάλι υπήρχαν δίκocha με σήμα κλάδων, εν είδει στεφάνης, η οποία στην κορυφή είχε το βασιλικό στέμμα και στο μέσο τον διπλούν πέλεκυν για χρήση να χτυπούμε τους άλλους και τους εαυτούς μας από την αντίθετη κόψη, ανάλογα με τις περιπτώσεις «Εμπρός για μια Ελλάδα νέα, με το μεγάλο βασιλιά μας, εμπρός πάντα εμπρός». Η νεολαία συγχώνεψε και τον προσκοπισμό.

Τα πουκάμισα λίγο φρουσκωτά στη μέση μπλουζόν, οι περισκελίδες τύπου γκόλφ και στο κάτω μέρος των κνημών υπήρχαν σφυρώματα λευκά κουμπωτά, που κάλυπταν το άνω μέρος των παπουτσιών. Τα κουμπωμένα στο λαιμό πουκάμισα είχαν δεμένες γραβάτες λευκές. Οι κοπέλες φαλαγγίτισσες είχαν τα ίδια δίκocha.

Διαταγή ελάβαμε όλοι οι γραμματείς να μην ντύνονται άντρες με γυναικεία ρούχα, όταν παίρνουν μέρος σε θεατρικά έργα, όπως την παλιά εποχή. Αυστηρά διαταγή των γονιών μας να ευχαριστήσουμε τον **Ιωάννη Μεταξά**. Μετά σύντομον χρόνον ελάβαμε απάντησιν: «Θεατρικόν Όμιλον Καναλιών. Θερμάς αυχαριστίας διά την κατανόησιν του δέματος». **Ιωάννης Μεταξάς**.

Αιτήσεις για την εγγραφήν μελών της οργάνωσης δεν έγιναν. Κατ' ανάγκην έκανα ο ίδιος

και καλούσα να τις υπογράψουν, πλην δεν αποφράσιζαν, σαν υπέγραφαν, καταδίκη. Αυτό το ανέφερα και απάντηση πήρα τέτοια που δε γράφεται. Μεταξύ των υποχρεώσεων ήταν και ο εκκλησιασμός κατά τας Κυριακάς και εορτάς εν στολή, όταν εσάλπιζεν ο σαλπικτής.

Το καμίνι

Στο χωράφι του **Γιαταγάνα**, κάτω από την εκκλησιά της Σαρακίνας, φαινόταν το στόμιο ενός καμινιού, εν είδη πιδαριού, το οποίο ήταν χτιστό με τούβλα. Αυτό ήταν το καμίνι, που έψηναν τα πιδάρια, τα οποία κατασκευάζονταν στη δέση αυτή, εξ ου και το τοπωνύμιο «Κιούγκια», όπου βρέθηκαν χωμάτινοι οπτοί σωλήνες, οι οποίοι είναι τοποθετημένοι προς το μέρος των ραχών. Ν.Δ. της εκκλησίας και σε βάθος αρκετό σε διάφορα χαντάκια και με τα οποία μεταφερόταν από διάφορες πηγές πιο πάνω νερό στο χωριό Σαρακίνα, για την ύδρευσή του. Τέτοια καμίνια υπήρχαν στη δέση αυτή κάμποσα. Το πιθανότερο ήταν ότι τα είχαν Σαρακινώτες, που προμήδευαν όλη την περιοχή με γκιούμια και πλιθάρια.

Φιλοδοσική Ένωση (Φ.Ε.) Καναλίων

Γύρω στα 1926, ιδρύθηκε η Φιλοδοσική Ένωση Καναλίων». Ιδρυτικά¹⁸ μέλη της ήταν οι τότε φοιτηταί: Θεοδόσιος Θέος, Βάιος Θέος, Ιωάννης Παπανικολάου, Ξάνθιπος Καπνουτζής, Απόστολος Ζήσης (Ταλαγάνης), Γιώργος Πάσχος, καθηγητής, Βασίλειος Αναστασίου, καθηγητής.

Σκοπός της η αγάπη διατήρησης και εξάπλωσης των δασών του χωριού μας. Παραλλήλως αναπτύχθηκε και κάποια πνευματική κινήσεις στους κόλπους της. Προϊόν, ήταν η πρώτη δανειστική βιβλιοθήκη με αρκετά βιβλία, τα οποία έπαιρναν οι χωριανοί και μορφώνονταν κατά τις μακρές νύχτες του Χειμώνα.

Πληροφορίες Γιώργου Καλιακούδα: Είμαι γεννημένος 2.7.1891. Ήμην 17 - 18 χρονών, όταν πέθανε ο πατέρας μ'.

Πληροφορίες Βαγγέλη Καπούλα: Η Τσιουντζιούρ'ς τα έχει καλά μι τσι Τούρκ'. Η πατέρας μ' πέθανι μέσα σι 15 - 20 μέρις. Αυτός η γυναικά τ' κι του πιδί τ'.

Το νερό. Το νερό απ' όλες τις ράχες κατέβαινε σε διάφορους τόπους των Καναλίων και χυνόταν στην Πάσχα, η οποία στο διάβα της μεγάλωνε, περνούσε από τη διασέλα ράχη τριών συνόρων και ράχη **Σακελλάρη**, και κατευθυνόταν προς του **Μπεκίρη** ράχη, δεξιότερα, όπου άφηνε το Καναλιώτικο μέρος και έμπαινε στο Λοξαδινό και κατέληγε στο Μέγα ποταμό. Το όνομά της πήρε από μια κοπέλα της οικογενείας **Πάσχου**, την οποία απήγαγε ένας Τούρκος και η οποία έπεσε από το άλσος του την ώρα που περνούσε σε κάποιο σημείο του ποταμού, κατευθυνόμενοι μάλλον προς την Καρδίτσα. Τότε ο Τούρκος αξιωματούχος φώναξε «Α Πάσχα - Πάσχα. Α Πάσχα - Πάσχα».

Κωμική ήταν και μια φράση ενός επιστάτη Αρμένιου, που επιστατούσε όταν έγινε ο

18. Στο σημείο αυτό κάνει λάθος ο συγγραφέας **Θρασύβουλος Κρίκος**, διότι ιδρυτικά μέλη της Φιλοδοσικής Ένωσης ήσαν οι: **Αλέξανδρος Σακαλλερίου**, γεωπόνος, **Δημήτριος Δημητρακάκης**, **Δημήτριος Καπνουτζής** κ.ά. 10 τον αριθμό («ΚΑΝΑΛΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ» σελ.429). Ίσως οι αναφερόμενοι από τον Θ. Κρίκο, να χρημάτισαν μέλη του Δ.Σ. ή απλώς Μέλη, τις επόμενες χρονιές (Σ.τ.Ε.).

δρόμος για να έρχεται αυτοκίνητο στο χωριό. Έλεγε χαρακτηριστικά: «Άντε γάτες μας πήρε θάρνα η Πάσχα». Ήθελε να πει: «Άντε εργάτες, βιαστείτε, μας πήρε θάρνα η Πάσχα...».

Ένα αξιόλογο γεγονός συνέβη το 1904, όταν με μια μεγάλη πλημμύρα ξεχείλισε η Πάσχα και όταν τα νερά αποσύρθηκαν, σε αρκετή απόσταση μεσ' στα χωράφια έμειναν ψάρια, τα μεγαλύτερα των οποίων ήταν 1,5 πιδαμή. Ξεχύθηκε κόσμος στα χωράφια και τα έμασε όλα.

29.9.1991. Ο πατέρας¹⁹ μου άφησε στην Κοινότητα 7 στρέμματα στο Γαλαζονέρι. Έδωσε και μέρος στον Κωνσταντή Παπαϊάννη και έρκιασε νταμάκι. Τον Αχιλλέα Παγώνη, τον βάφτισε και τον πατέρα του Αχιλλέα έδωσε παράδες να φτιάσ' σπιτ' στο μέρος που κάδεται ο Τάσιος Σίψας.

Η πέτρα της εκκλησιάς και του κελιού βγήκε από το μαντέν' του Ηλία Τσιπρά.

Ο Τσιουντζιούρης τα είχε καλά με τσι Τούρκ'. Έκοψαν τα δέντρα στον Αϊλιά, τη προτάσει του κόσμου και διαμαρτυρήθηκε στους Τούρκους και σταμάτησαν.

Η μάνα του Γιώργου Ζούμπου (Σκούρ') ήταν αδερφή του Τσιουντζιούρ'. Η Τσιουντζιούρ' πέθανε το 1910 - 11. Ήρθε εδώ παντρεμένος και έκτισε το καφενείο στην πλατεία. Όταν έφυγαν οι Τούρκοι, τον άφησαν τα Κατσιούργια. Ήταν με τα πολιτικά και είπε ο Τσιουντζιούρ' ότι είναι στρατιώτες.

Μπιριγιάνν'ς

Τσουκαλού - Μπούφος - Μέλιγος - Γκουλιούργια - Ράχ' Σακελλάρ'. Εκεί σκότωσαν οι Γολ'τσιοί το Μπιριγιάννη, έναν τύπο νυκτόβιο, ζητιάνο, τεμπέλη, που ζητούσε ψωμί στα σταυροδρόμια τις νύχτες και έτρεμε ο κόσμος, όταν πήγαινε τη νύχτα για καπνό, παρά την κορμοστασιά που είχε. Ο Βασιλάκ'ς Γρέβιας, καταφιάστηκε μια νύχτα, που τον σταμάτησε, αλλά γρήγορα τον μπήκε η καρδιά στον τόπο της, και μας το μολογούσε: «Εγώ περπατούσα με ελαφρή την ξυπολυσιά μου να μη με αντιληφθεί και με σταματήσει. Ήταν και μακρυχέρης κι έμαθα, όταν αγανάκτησαν οι φονιάδες του, πως άδειαζε τις τέμπλες απ' τα λουκάνικα και τους δικαιολόγησα.

Χωράφια και ράχες. Εκεί ο παππούς ο Φουστανέλας (Κατέρης) στο χωράφι του καλλιεργούσε καπνό και καλαμπόκι. Στη Ράχη του Παπαϊάννη, υπήρχαν χωράφια του Παπαϊάννη και του Καπούλα και τα έσπερναν σιτάρια. Κάτω απ' αυτά τα σφυντάμια ήταν τα λημέρια του Πράπα²⁰ και του Κακαράκου, που ήταν αρχηγοί των ληστών.

Στην ιδιοκτησία του Παναγιώτη Κατέρη ο τζιομπάνος Τιμπλάς σκότωσε τον Αλή, το γιο του Αγά Μπεη του Φράγκ', γιατί ο Αλής τον πείραζε. Στην τοποθεσία αυτή είχαν χωράφια ο Μητσιούλας (Στασινός), ο Βάλλας, ο Κουτσοτάλιας και φύτευαν καπνό ή έσπερναν σιτάρια. Ο Κουτσιόγκουλος έβαζε καπνό στη ράχ'. Ο Γκουνταλάς καλλιεργούσε το Κοτρόνι. Στου Ρίζ' τη Λάκα έβαζε καπνό ο Ρίζος.

19. Η ημερομηνία 29.9.1991 σημαίνει ότι η σημείωση αυτή γράφτηκε από το συγγραφέα την ημέρα εκείνη, ύστερα από πληροφορίες που απέκτησε τότε (Σ.τ.Ε.).

20. Περισσότερα για το ληστή αυτό, και ιδιαίτερα για το τέλος του, μπορεί ο αναγνώστης να βρει στο βιβλίο «ΚΑΝΑΛΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ» έκδοση 1976, σελ. 89.

Δέση

Υπήρχε τεχνητό φράγμα, που μάζευε εκεί τα νερά από τις Νεροφραϊές και διά τεχνητού χάνδακος τα έστελνε στο Μπόκομπο, διά μέσου της διασέλας του **Κατσιαντώνη**. Μερικοί τοποθετούν το Παλιόμπλο σ' αυτή τη δέση. Μετά τη διασέλα του **Κατσιαντώνη** το νερό λέγεται ότι ακολουθούσε τα ριζά των ραχών προς Β.Α. από το ανατολικό μέρος και κάπου κοντά στις σημερινές βρύσες και κοπάνες, έστριβε ανατολικά και πήγαινε στο μύλο²¹ «Παλιόμπλο».

Σταλός - γήπεδο

Στη δέση αυτή στάλιζαν τα γελάδια. Εδώ είχε χωράφι ο **Αιχμάλωτος**. Σε αυτή εδώ τη δέση ήταν χωράφια Ντενισαίικα, Μανωλαίικα, Κουτσιογκουλαίικα. Το αποδώ ισοπεδώθηκε από το στρατηγό **Ντενίση**, κατά το 1968, με σκοπό τη δημιουργία γηπέδου, αλλά έμεινε ημιτελής.

Στρατώνι. Υπήρχε παλιά αμυντική στρατώνι τριώροφη, που κτίστηκε απ' τσι Τούρκ', άγνωστο πότε. Για συγκολλητική ύλη χρησιμοποιήθηκε ένα μίγμα ιδιόμορφο. Οι Τούρκοι μάζεψαν τα αυγά από παντού, το ασπράδι των οποίων, ανακατώνοντας με ένα ειδικό χώμα και βαμπάκι, γινόταν ένα ισχυρό κονίαμα, με το οποίο κτίζονταν οι πέτρες. Κάηκε από τους κλέφτες ή από το **Θωμά Μαρή** το 1897, τη εντολή ορισμένων παραγόντων του χωριού, για να μην τη βρουν οι Τούρκοι, όταν ήρθαν το '97, να στεγαστούν.

Εκεί στον **Κιάφα** παίζαμε²² συχνά και από τον **Αποστολάκη Μπέκο** έρχονταν Τούρκοι στρατιώτες και μας ρωτούσαν πώς το λεν τούτο, πώς το λεν εκείνο και τους πληροφορούσαμε, για να μάθουν ελληνικά. Εν τω μεταξύ εγώ μάθαινα πλιότερα απ' αυτούς και συνεννοούμαι αρκετά καλά.

Τα γομάρια τα κεντούσαν για να φτάσουν γλήγορα, γιατί κρύωνε. Στο μυαλό του την έβαλε, όπως ήταν πριν την κάψουν. Πώς είχε τα κρεβάτια, τις κρεμάστρες, τα παράδυνα, τις πόρτες, τα πατώματα, τη στέρνα που είχε μέσα και μάζευε το βροχόνερο.

Θυμήθηκε πως για πρώτη φορά πήγε εκείνο το μεσημέρι και την είδε και το απόγευμα την κάψαν οι κλέφτες κατ' εντολή των χωριανών για να μην την κατοικήσουν οι Τούρκοι το '97, πριν λίγους μήνες από τώρα. Ύστερα γύρισε να δει το Φρούριο του Φαναρίου, όπου και πήγε πριν έρθουν οι Τούρκοι, κοντά σε μεγαλύτερους, για να τους κρατάει τους σάκους (σακάκια). Όταν ο φρούραρχος του στρατού μας άνοιξε τις αποθήκες που στεγάζονταν εκεί, για να πάρει ο κόσμος τον οπλισμό και τα πυρομαχικά, ώστε να μην τα βρουν οι Τούρκοι. Ο κόσμος τις άδειασε, πολλά πήραν οι Καναλιώτες. Πέρασαν το Τρανό το Ρέμα, έφτασαν στη Βρωμόβρυση, ανέβηκαν δίπλα στο καινούργιο νεκροταφείο, στο Παλιοχώραφο, πέρασαν το παλιό νεκροταφείο δίπλα στην εκκλησία έκαναν το σταυρό τους και ο Βασίλης τράβηξε μια πέτρα για να χτυπήσει την καμπάνα.

21. Περισσότερα για το μύλο αυτό μπορεί να βρει ο αναγνώστης στο «Λεξικό Τοπικών Όρων και Ιδιωματισμών Καναλίων Καρδίτσας», έκδοση 1987 του συλλόγου του Βόλου, σελ. 254.

22. Η διήγηση αυτή είναι περισσότερο ζωντανή στο κεφάλαιο «Στο Φανάρι» σελ. 91 και εδώ απλώς επαναλαμβάνεται περιληπτικά, αλλά χωρίς συνέχεια με τα προηγούμενα (Σ.τ.Ε.).

Δρόμος και συγκοινωνία

Εκτός του δρόμου Καναλίων - Καρδίτσας, διά μέσου Σαρακίνας - Ίσαρι, υπήρχε και άλλος από Λουτρό - Μπεκίρ Ράχη και προχωρούσε προς Πασιαλίκια Μπεηλίκια. Αργότερα έγινε ο σημερινός αμαξωτός, Καρδίτσας - Μπεκίρ Ράχη και κατά το 1914, ο Σιώκας Σδρόλιας, ζήτησε από τους πολιτικούς της Καρδίτσας, ορισμένους αιχμαλώτους Βουλγάρους, για να διανοίξουν το δρόμο από Μπεκίρ και απάνω. Αυτός πέρασε από το εικόνισμα Δελήτσικα. Ύστερα τα ριζά των ραχών και έφτασε ως το Αγίασμα. Από κει έστριβε προς Νότον και έφτανε στα Κατσιούργια, ματαπάλι στα ριζά των ραχών και έφτανε στα Γιαννακαίικα ντάμια. Από κει έστριβε προς το χωριό και ακολουδούσε το σημερινό δρόμο, μέχρι την Ξηρόβρυση. Έστριβε δεξιά, πάλι αριστερά στο προσήλιο της ράχης, περνούσε τον Πλατανάκο του Πόλια - Αστρόχωμα - Κυρίτση Βρύση - Ρόβολο.

Γύρω στο 1930, το πρώτο αυτοκίνητο έφτασε μέχρι το Ρόβολο με τον Αποστόλη Κακαέ. Μετά ο δρόμος έγινε από τη Ράχη του Κουτσιόγκουλου γύρω και επεκτάθηκε ως την Αχυρώνα του Καρκατσιόλη, οπότε έρχονταν τακτικά τα ταξί, τα λίγα που είχε τότε η Καρδίτσα. Απ' αυτόν το δρόμο πέρασε τότε αμάξι με άλογα και μερικά κάρα. Η πρώτη τακτική συγκοινωνία στο χωριό άρχισε με το λεωφορείο του Κώτσιου Λάμπρου Γατή. Μετά σταμάτησε, γιατί άρχισαν τα λεωφορεία του συλλόγου των ιδιοκτητών.

Τσιουντζιούρης

Ο Τσιουντζιούρης ήταν απ' το χωριό, η γυναίκα του ήταν από τους Παποστολαίους. Έφυγαν απ' εδώ και έφτασαν στα Μεγάλα Άγραφα. Η μάνα μου, η Πηνελιά, γεννήθηκε στα Μεγάλα Άγραφα. Είχε αδερφή τη Μαρία, που παντρεύτηκε τον Κώστα Κατσόγιαννο, και το Δημήτρη, που δούλευε το γνωστό καφενείο. Η Πηνελιά ήρθε στο χωριό τριών χρονών. Πήγαν τρεις φορές, όταν καιγόταν το χωριό από τους Τούρκους. Ο πατέρας του Τσιουντζιούρ', ο παππούς του Απόστολου Παπαγεωργίου και ο παππούς του Αποστόλη Τσαρούχα, ήταν αδέρφια και λέγονταν Παπαγεωργίου.

Ο Τσιουντζιούρης πήρε το όνομα αυτό γιατί γεννήθηκε όταν λαλούν τα τσιουντζιούργια, Τσαρούχας, γιατί φορούσε τσαρούχια ο παππούς του Απόστολου και κρατήθηκε Παπαγεωργίου. Ο Τσιουντζιούρης διοικούσε το χωριό και την Καρδίτσα. Όταν ήρθαν οι Τούρκοι, προφανώς το '97, πήγαν άλλοι παράγοντες και τους περίμεναν στο Δομοκό για να τους καλοπάρουν, με αρνιά ψητά και τους περιποιήθηκαν στην Καρδίτσα. Έκανε δώρο του Κίτσιου το ντάμι, στον Κίτσιο. Στον πατέρα του Βασίλη Πυργιώτη, έκανε δώρο το χωράφι στα «Φεγγάρια».. Το Μητρώνια στην Κρύα Βρύση. Στη Μετόχη του Τσέλιου. Το Μήτρο Σδρόλια, τον πατέρα του Φώτη.

Όταν ήταν αιχμάλωτοι οι Καναλιώτες στην Τουρκία ένας αξιωματούχος Τούρκος ρώτησε τον αιχμάλωτο Θωμά Μέλλο από πού είναι. «Απ' τα Κανάλια είμαι». «Ορέ τι κάνει ο Τσιουντζιούρης; Καλός άνθρωπος, αυτός έσωσε την Ελλάδα». Ο Θωμάς, βρήκε προστασία, γιατί είπε πως είναι ανεψιός του Τσιουντζιούρη και όταν απολύθηκαν οι αιχμάλωτοι, ο Θωμάς ήρθε καλοντυμένος, ενώ οι υπόλοιποι ήρθαν ξεζάρκωτοι και ρακένδυτοι.

Τον Αηλιά τον έφκιασε ο παππούς μου με δικά του έξοδα και έμασε κι άλλα και έφκιασε και το Κοιμητήριο εις τον Αηλιά, αλλά πέθανε και τον σκέπασε η μάνα μου. Είχε τέσσερα παιδιά: Την Αρτεμισία, τη Ζωίτσα, το Βασίλη και το Βαγγέλη. Η Πηνελόπη πήρε το **Βαγγέλη Τσιάτσιο**, ο οποίος σκοτώθηκε από τον αδερφό του Θανάση, έναν άσωτο υιό, που ήταν καπνεργάτης στο Βόλο.

Η Πηνελιά ήταν, τότε, έξι μηνών έγγειος στη Βαγγελή.

Καμίνια - Κεραμαριά - Τοπωνύμια

Μια ηλικιωμένη κυρία έλεγε πως τα Καμίνια, το πιθανότερο είναι να τα είχαν οι Σαρακινιώτες, τα κιούγκια, το πιθανότερο, εκεί να ψήνονταν και τα τούβλα, τέτοια ήταν παλιά. Απ' αυτό η περιφέρεια πήρε το όνομα Κιούγκια.

Τρία Σύννορα, η ονομασία ελήφθη από το ότι στο σημείο αυτό έσμιγαν τα σύνορα Λάσδας, Σαρακίνας και Μουρκ.

Ράχες Αηγιώρη: Αυτές οι ράχες, παρότι βρίσκονται σε μέρος Καναλιώτικο, λέγεται ότι ανήκουν στον Αηγιώρη. Παλαιοκάστρου.

Στα κεραμαριά έφκιαναν κεραμίδια πολλοί συγχρόνως. Ο **Ξύστρας**, ο **Μήτρος Βάλλας** και ο **Χρήστος Χασιώτης**, από το 1885 ακόμα. Πρώτος ο **Μήτρος Βάλλας**, μετά ο **Ξύστρας**, λίγο πριν από το 1900 μέχρι το 1910. Επίσης και ο **Γιώργος Καπούλας**. Η τοποθεσία προτιμήθηκε διότι η σύσταση του εδάφους ήταν κατάλληλη για το σκοπό αυτό. Επίσης υπήρχε νερό από τον άμπλα του **Αλή**, το ρέμα και του **Αποστολάκη** η **Βρύσ'**.

Το 1927, έφτιασε κεραμαριό ο **Παναγιώτης Καπούλας** και έγιναν τα κεραμίδια της εκκλησίας του χωριού, καθώς και τα τούβλα. Το 1915, ο **Γκαβαρδίνας** έφτιασε κεραμαριό στο **Ασπρόχωμα** και λίγο πιο κάτω απ' την **Κουτσ'πιά** του **Θέου**. Στην ίδια θέση, το 1945, έφτιασε κεραμαριό ο **Λάμπρος** και ο **Θεόφιλος** του **Κώτσιου Πόλια**. Στο μέρος που έφκιανε ο **Παναγιώτης Καπούλας**, το 1927, κεραμίδια, έφτιασε, το 1945, ο **Βαγγέλης Καπούλας** και ο **Νίκος Λάσδας (Χασιώτης)** μαζί. Στου δε **Ξύστρα** έφτιανε τώρα ο **Χρήστος** και ο **Λάμπρο Καπούλας** κι ο **Σωτήρης Μανώλης**. Τα κεραμίδια και τα τούβλα ξοδεύονταν στο χωριό και στα γύρω χωριά: **Λοξάδα**, **Γόλ'τσα**, **Φανάρ'**, **Πιτσαρί**, **Ίσαρ'** και πολλά άλλα.

Καπούλας. Εδώ ήταν τα ντάμια των Καπ'λαίων απ' την Τουρκοκρατία ακόμη. Ήταν τα μοναδικά κτίσματα στις ράχες τον καιρό εκείνο. Εκεί πιο πέρα στα χωράφια του **Θέου**, όπου φυτεύονταν και σιτάρια, τότε.

Τοπωνύμια

Στις ράχες, πριν γίνει ελληνικό εδώ, τα κτήματα των Καναλιωτών ανήκαν στις ράχες, τις οποίες έσπερναν οι κάτοχοι **καλαμπόκι**, **σιτάρι**, **καπνό** και **ανάλογα** με κείνον που το κατείχε το χωράφι, έμεινε και η ονομασία όπως: **Βάλλα Ράχη** - **Πατ'λιές** του **Τίγκα**, **Ράχη Παπαϊάννη** - **Φουστανέλλα** **Χωράφι** - **Κουτσιόγκουλου Ράχη** - **Κοτρόν'** του **Γκουνταλά** - **Ρίζου Λάκα** - **Χασιώτ'** **Λάκα κ.ο.κ.**

Ρεύμα Μαντένι. Η ονομασία δόθηκε, γιατί στην αρχή του, που είναι περίπου στο ίδιο υψόμετρο με τη **Ράχ'** **Κουτσιόγκουλου** υπάρχ' το **Μαντέν'**, δηλ. βγάζαν πέτρα και την παν για να

κτιστεί η εκκλησιά «Κοίμησις της Θεοτόκου» και όλα σχεδόν τα μεγάλα σπίτια του χωριού.

Αλής: Εκεί²³ σκοτώθηκε ο Τούρκος Αλής από ληστές ή κλέφτες. Στη θέση αυτή είχαν χωράφια ο Μητσιούλας, ο Βάλλας, ο Κουτσοτάλιας και άλλοι.

Κρύα Βρύση: Υπάρχει πηγή μέσα στο ρέμα, με κρύο νερό. Στην τοποθεσία είχαν χωράφια οι παραπάνω.

Γόλ'τσα: Γόλ'τσα - Άγιος Ακάκιος - Κ. Καρακατούνα - Γκουρλίγκας, πηγή με άρδονο νερό και Βουλγαρέλι, συμβάλλουν στον Πλάτανο. Του Αγίου Ακακίου, την Πέμπτη του Πάσχα, του 1985, έγινε κατακλυσμός, πλημμύρισε ο Γκουρλίγκας. Υπάρχει παλιός πλάτανος στου Φούτσζια, με διάμετρο κορμού 7 μέτρα, με ύψος 100 μέτρα. Κλωνάρια μεγάλα σχήματος σταυρού. Ο κορμός σχηματίζει κουφάλα ευρύχωρη, που χωράει μέσα 50 πρόβατα. Είναι 500 χρόνων και τον κάψαν τα παιδιά κάπου το 1977. Υπάρχουν επίπεδοι βράχοι με αποτυπώματα: πόδι αλόγου, ίχνος από πατησιά αλόγου και πατησιά από παπούτσι γυναικείο, καθώς και μούρης αλόγου. Εικάζεται πως πέρασε η Παναγία ή και βασιλόπουλο καβάλα σε άλογο. (Πληροφορίες Θωμά Ραχωβίτσα).

(Παπαντώνης): Ένα φίδι είδα στα μνήματα και την Παναγία στον παλιό οικισμό. Επίσης κεραμίδια σπασμένα, δεμέλια και ονομασία από την παλιά εκκλησία. Υπάρχουν τα καφενεία του Σίσκου, του Γκρέκα, του Θεοδοσίου και του Καρύδα. Υπάρχουν τριφύλλια, μαντριά, πουρδαλιές, μαντάρες, βελανιδιές, σκ'λουγκουρτζές (Νίκος Λαπούσης, Θωμά Λαπούσης).

Ο παλιός οικισμός βρίσκεται χαμηλά στο χωριό με την εκκλησιά του Αγιο Νικόλαο, ενώ το κέντρο του χωριού είναι ψηλότερα καθώς και η πλατεία με τα μαγαζιά και τα καφενεία, η δε εκκλησία είναι ο Άγιος Ακάκιος. Ο Άι Νικόλας, τώρα έμεινε εξωκλήσι.

Πρόσκοποι. Αποχρώσεις δημοκρατικές, αλλά υπερεθνικιστικές. Διαλύθηκαν τη Μεγάλη Παρασκευή του 1941, όταν οι Γερμανοί κατακτητές έφτασαν στα χωριά μας. Κατά το 1938 - 39 υπήρχε ομάδα προσκόπων, αποτελούμενη από μαθητές Καναλιώτες 5 το Γυμνασίου Φαναρίου. Την αποτελούσαν οι: Λάμπρος Γρηγορίου Ζήσης, Σεραφείμ Παπαποστόλου, Ευάγγελος Δημητρίου Μόσιαλος (σαλπικτής), Μήτσιος Κώτσιου Τσιώκος, Νίκος Λάμπρου Μιχάλης. Ήταν οι πρώτοι πρόσκοποι του χωριού και ήταν μέλη του συστήματος του Γυμνασίου Φαναρίου. Ήταν μέλος και ο Χρυσόστομος του Βασίλη Κρίκου. Το ίδρυσε, ίσως, για πρώτη φορά στο χωριό μας ο γυμναστής του Γυμνασίου Φαναρίου Νίκος Δήμου.

Συγκοινωνία

Το ενδιαφέρον του Γιώργου Σδρόλια (Σιώκα) για το δρόμο, αντλήθηκε από το ότι σκέφθηκε να κάνει συγκοινωνία με άμαξα δι' αλόγου, όταν τελείωσε ο δρόμος και περί το 1919, άρχισε η πρώτη συγκοινωνία στο χωριό δι' αμάξης Καναλιών - Καρδίτσας, πλην εγκαταλείφθηκε αμέσως, μετά από λίγα δρομολόγια, λόγω του ότι ο δρόμος ήταν χωμάτινος και ήταν αδύνατον να σύρει το άλογο, ιδίως στον ανήφορο την άμαξα και μάλιστα με επιβάτες.

23. Περισσότερα για τα τοπωνύμια «Αλής» και «Κρύα βρύση», μπορεί να βρει ο αναγνώστης στο βιβλίο «ΚΑΝΑΛΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ» έκδοση 1976, σελ. 85 - 87 (Σ.Τ.Ε.).

24.- Καλή πράξη*****

Ο φονιάς έκατσε 17 χρόνια φυλακή και βγήκε με χάρη γιατί είχε νερόπιασμα. Μόλις βγήκε έζησε καν'να χρόνο και πέθανε. Σκότωσε τρεις ανθρώπους. Έφτιανε κουμπαριές πολλές και στη Σκλάταινα έδωσε παράδες πολλούς, στην Καρίτσα - Κερασιά.

Πήγαινε με το άλογο καβάλα, μαζί με τον Τούρκο και σόδευαν φόρους και έκαναν πλάτες στους χωριανούς να ελαφρύνονται και να κρύβουν ό,τι μπορούσαν.

(Πληροφορία Βαγγελής Αλέκου Ζήση, 15.9.1991)

Σημείωση του επιμελητή της έκδοσης για τα μερικά κείμενα,
του αρχείου του συγγραφέα
που δεν συμπεριλαμβάνονται στο παρόν βιβλίο.

Στα γραπτά κείμενα του αρχείου του αείμνηστου **Θρασύβουλου Κρίκου**, βρέθηκαν και δύο εκτεταμένα κείμενα, τα οποία, επειδή δεν έχουν καμιά σχέση με το χωριό μας, δεν καταχωρούνται εδώ.

Το πρώτο επιγράφεται «Εικοσιφοίνισσα Παναγία» και μέσα σε 28 πυκνογραμμένες σελίδες του Ιουλίου 1986, δίνεται μια λεπτομερής περιγραφή του ταξιδιού και της επίσκεψης σ' αυτή την Ιερά Μονή, που ασφαλώς είναι αξιόλογη, με πολλά στοιχεία εξονυχιστικά τόσο της διαδρομής, όσο και πολύ περισσότερο του Μοναστηριού, της περιγραφής του, της ιστορίας του, των κειμηλίων του κλπ. Είναι γραμμένο δυο φορές και μια τρίτη σε φωτοτυπία.

Το δεύτερο επιγράφεται «Φιλώτας» και αναφέρεται στο ιστορικό της κατάληψης για λίγο χρονικό διάστημα της Πρεμετής, πόλης της Βορείου Ηπείρου, από τον Καναλιώτη αρχηγό των ελληνικών στρατευμάτων της περιοχής. Δίδονται λεπτομερείς περιγραφές των νικητήριων μαχών και της τελικής θριαμβευτικής εισόδου και υποδοχής από τους Έλληνες της Πρεμετής. Αναγράφονται τα επίσημα έγγραφα και οι επιστολές που ανταλλάχτηκαν, οι λόγοι που εκφωνήθηκαν, ενώ καταχωρούνται και σχετικές φωτογραφίες, όχι σε καλή κατάσταση. Τα πιο πολλά είναι παρμένα από δημοσιευμένα κείμενα και περιλαμβάνουν 11 πυκνογραμμένες σελίδες, ενώ φαίνεται πως δεν ολοκληρώθηκε και είναι ημιτελής η εργασία.

***** Αυτή η «Καλή πράξη» είναι καταχωρημένη στο τετράδιο του λεξικού του συγγραφέα Θρασύβουλου Κρίκου, στη σελίδα 19, ανάμεσα στα λήμματα του γράμματος «Ο» και του γράμματος «Π» (Σ.τ.Ε.).

Β' Σκιτσογραφήματα

Σημείωμα του επιμελητή της έκδοσης

Στις 27 Μαΐου 1998, οργανώθηκε στην αίθουσα του τότε Γαλλικού Ινστιτούτου Βόλου, από το Σύλλογο των εν Βόλω Καναλιωτών Καρδίτσας, ομαδική έκθεση 77 πινάκων με θέμα «Ζωγραφίζοντας τα Κανάλια». Στην έκθεση εκείνη έλαβαν μέρος, με έργα εμπνευσμένα από τα Κανάλια οι εξής 12 ζωγράφοι, Καναλιώτες και μη: 1.- Βάλλας Δημήτριος, με 22 έργα. 2.- Γιολδάσης Δημήτριος με 1 έργο, 3.- Γκαμαλέτσος Νικόλαος, με 2 έργα. 4.- Γούλας Γεώργιος, με 2 έργα. 5.- Δίπλας Απόστολος, με 5 έργα 6.- Κοτρώτσιος Δημήτριος με 5 έργα. 7.- Κρίκος Θρασύβουλος, με 13 έργα. 8.- Μακρής Κίτσος, με 2 έργα. 9.- Μουτσιάρας Κωνσταντίνος, με 2 έργα. 10.- Παπανδρέου Καίτη, με 1 έργο. 11.- Πρίντσιος Στέφανος, με 11 έργα. και 12.- Τσιαμαντάς Θωμάς, με 11 έργα.

Η έκθεση εκείνη σημείωσε μεγάλη επιτυχία, με σημαντικό πλήθος επισκεπτών, Καναλιωτών και Βολιωτών, επαναλήφθηκε δε στο Εκθεσιακό Κέντρο των Καναλιών (το Βακούφικο), που ήταν, τότε, δίπλα στην πλατεία του χωριού, στις 8 Αυγούστου 1998, με επίσης πολύ καλή επιτυχία.

Τον επόμενο χρόνο αποφασίστηκε από τον ίδιο Σύλλογο ή έκδοση ενός λευκώματος, με όλα αυτά τα έργα, με ένα σύντομο βιογραφικό σημείωμα όλων των ζωγράφων και με λίγα λόγια για την απεικόνιση του κάθε έργου χωριστά. Το λεύκωμα αυτό θα αποτελούσε μια θαυμάσια «Κινητή Πινακοθήκη Καναλιών», που θα είχε ως θέμα: «Ζωγραφίζοντας τα Κανάλια». Εντούτοις το εξαιρετικό αυτό έργο, που θα ήταν αναμνηστικό κειμήλιο όλων των Καναλιωτών, πολλών φιλότεχνων και πλειάδας Ελλήνων, δεν εκδόθηκε τότε, για πολύ - πολύ ευτελείς λόγους.

Μετά από χρόνια, το 2005, αναλήφθηκε εκ νέου πρωτοβουλία από το τότε Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου για την έκδοσή του, αλλά και πάλι δεν κατέστη αυτό δυνατό. Ο λόγος ήταν ότι στο μεταξύ απωλέσθηκαν τα σλαίτς των πινάκων, τα οποία, παρά τις έρευνες, δεν βρέθηκαν στα αρχεία του Συλλόγου.

Ήδη εκμεταλλευόμαστε την ευκαιρία της δημοσίευσης των απομνημονευμάτων του αεί-

μνηστου *Θρασύβουλου Κρίκου* και δίνουμε στη δημοσιότητα τα 13 έργα του με τα υπομνήματά τους και όσα από τα σκίτσογραφήματά του μπορέσαμε να συλλέξουμε. Έτσι ο αναγνώστης θα λάβει μια μικρή έστω εικόνα του λευκώματος της «Κινητής Πινακοθήκης Καναλιών», που είχε ως θέμα: «Ζωγραφίζοντας τα Κανάλια». Τα κείμενα που συνοδεύουν τα «σκίτσογραφήματα» είναι του Επιμελητή της έκδοσης.

Λίγα λόγια για τα σκίτσογραφήματα του Θρασύβουλου Θ. Κρίκου

Τα έργα του *Θρασύβουλου Κρίκου* είναι ως επί το πλείστον σχεδιαστικά. Προσπαδούν να απεικονίσουν ή να αναπαραστήσουν την πραγματικότητα, όπως υπάρχει μέσα στη φαντασία του καλλιτέχνη. Το έργο του που επιγράφεται ΚΑΝΑΛΙΑ, καθώς και τα άλλα χρωματιστά έργα, αποτελούν καθαρά ναϊφισμό. Μοιάζουν δε πολύ με μερικά έργα ναϊφ¹ του γνωστού λαϊκού ζωγράφου *Θεόφιλου*.

1. Ναϊφ είναι η τέχνη αυτοδίδακτων καλλιτεχνών, που οι δημιουργίες τους δεν ακολουθούν τους καθιερωμένους αισθητικούς κανόνες. Οι ναϊφ καλλιτέχνες δεν πρέπει να συγχέονται με τους ερασιτέχνες που έχουν τη ζωγραφική ως πάρεργο ή τους λεγόμενους «ζωγράφους της Κυριακής», οι οποίοι ζωγραφίζουν για ψυχαγωγία. Ο ζωγράφος ναϊφ δημιουργεί με το ίδιο πάθος που χαρακτηρίζει το σπουδασμένο καλλιτέχνη, αλλά χωρίς την τυπική γνώση των μεθόδων, την οποία εκείνος διαθέτει. (Εγκυκλοπαίδεια. Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάνικα) (Σ.τ.Ε.)

1- Τα Κανάλια

Ο πίνακας είναι ζωγραφισμένος σε λεπτό χαρτόνι με νερομπογιές και λεπτό πεννάκι. Έχει διαστάσεις 15Χ10 εκ. και φιλοτεχνήθηκε το 1972. Απεικονίζει μια γενική άποψη των Καναλίων, με πολλές αφαιρέσεις. Έτσι αποτυπώνεται το χωριό, όχι όπως είναι στην πραγματικότητα, αλλά όπως το φαντάζεται ο ζωγράφος, έχοντας στο μυαλό του μια συνολική εικόνα του. Ο κεντρικός αμαξωτός δρόμος, το διασχίζει από το ένα άκρο μέχρι το άλλο, από τον οποίο ξεκινούν τρεις άλλοι δρόμοι. Ο ένας αρχίζει από την πλατεία και καταλήγει στην κορυφή του Αϊ Λιά. Ο δεύτερος αρχίζει λίγο πιο πέρα, κοντά στην κάτω εκκλησιά της Κοίμησης της Θεοτόκου και κατευθύνεται προς τη Λοξάδα. Και ο τρίτος ξεκινάει από τη θέση «Καρκατσιόλι» και κατευθύνεται πάλι προς τη Λοξάδα.

Το κάτω μέρος του χωριού διασχίζεται από δυο ρέματα. Το ένα αρχίζει από την πλατεία και το άλλο από το νότιο μέρος του χωριού (αριστερά της εικόνας). Και τα δυο κατευθύνονται προς τη Λοξάδα.

Στο χωριό κυριαρχούν τα διώροφα σπίτια με τα μεγαλύτερα στην κεντρική λωρίδα του. Άλλα έχουν μπαλκόνια, άλλα περιφραγμένες αυλές, άλλα πολλά παράθυρα και όλα με τους παραδοσιακούς μπουχαρήδες. Σε όλη την έκταση του χωριού υπάρχουν και μεγάλα δένδρα.

Στην κορυφογραμμή κυριαρχούν οι τρεις ράχες: Ο Αϊ Λιας., τα Ταμπούρια και η Στρατώνια. Πιο πάνω προβάλλουν μερικές χιονισμένες βουνοκορφές των Αγράφων.

Στα όρια της εικόνας είναι ο καταγάλανος ουρανός που σκεπάζει τη Θεσσαλία.

* * *

Στη ζωγραφική δημιουργία με ώθησε «το σκίτσο ενός γείτονα που παρουσίαζε έναν τσολιά και κάτω από τη φουστανέλα έδειχνε έντονα την ανατομία του σώματός του». Δεν υπήρχε δε καμιά ζωγραφική παράδοση στο σπίτι μας ή στο συγγενικό μας περιβάλλον «εκτός από ένα σκίτσο του πατέρα μου, της Μονής Ξηροποτάμου, με μολύβι, που το έκανε, όταν υπηρέτησε ως δόκιμος για ένα διάστημα στο Άγιο Όρος, πριν από το 1922». Ο πρώτος που διαπίστωσε τη δεξιοτεχνία μου στη ζωγραφική ήταν «ο καθηγητής Δημήτρης Γιολλάσης, όταν με είχε μαθητή στη Β' τάξη του Γυμνασίου Καρδίτσας, το 1937. Ο δε Γεώργιος Γούλας, με βοήθησε και με ενθάρρυνε να ασχοληθώ σοβαρότερα με την τέχνη αυτή».

Θρασύβουλος Κρίκος

2.- Το Λουτρό πριν από το 1940

Ο πίνακας ζωγραφίστηκε το 1996, από σκίτσο που είχε γίνει από μνήμης το 1971. Έχει διαστάσεις 26Χ21 εκ. και φιλοτεχνήθηκε με πενάκι και νερομπογιές πάνω σε χοντρό χαρτί ματ, όπως και τα άλλα έργα του ζωγράφου. Παριστάνει τις δυο βρύσες που υπάρχουν στην περιοχή του Λουτρού, το οποίο βρίσκεται στα αγροκτήματα των Καναλιωτών της Λάσδας. Όπως μας είπε ο ζωγράφος, κατά την περίοδο του πολέμου ήταν πάνω από 20 ετών και έτσι διατηρούσε ζωγρά στη μνήμη του τις λεπτομέρειες της κατασκευής και των εικόνων το 1971, όταν σκισάρισε τον πίνακα.

Το νερό τρέχοντας από τις βρύσες χύνεται σε δυο μαρμάρινες κοπάνες, που χρησιμεύουν για να πίνουν νερό τα ζώα. Από τις κοπάνες το νερό φεύγει από δυο οπές, που είναι στη βάση τους και ποτίζει τους κήπους και τα ζαρζαβατικά των κατοίκων του χωριού, που έχουν χωράφια στην περιοχή.

Πάνω από τις βρύσες υπάρχει εντοιχισμένη πλάκα, η οποία αριστερά εικονίζει μια εγχάρρακτη εικόνα βασίλισσας με το παιδί στην αγκαλιά της, ενώ δεξιά είναι επίσης χαραγμένος ένας καλλιτεχνικός σταυρός.

Πάνω στην πλάκα είναι γραμμένο το όνομα «ΘΕΜΙΡΓΩ ΚΩΣΤΑΒΑΡΑ 1892 ΑΠΡ. 26». Φαίνεται, λοιπόν, ότι η όλη κατασκευή έγινε, τότε, με δαπάνη της Θ. Κωσταβάρα.

3.- Το σπίτι μου

Ο πίνακας φιλοτεχνήθηκε το 1970 με πενάκι και νερομπογιές. Έχει διαστάσεις 25Χ16 εκ. Απεικονίζει το σπίτι του ζωγράφου, το οποίο το συναντάμε στην είσοδο του χωριού ερχόμενοι από την Καρδίτσα, κάτω από το δημόσιο δρόμο όχι όπως είναι σήμερα, που έγιναν αρκετές μετατροπές, αλλά όπως ήταν το 1970.

Είναι πέτρινο, αλλά το σοβάτισμα δεν αφήνει να φανεί η πέτρα. Μόνο στις γωνίες ξεχωρίζουν τα αγκωνάρια, τα οποία διαπλέκονται μεταξύ τους δεξιά και αριστερά, όπως συμβαίνει και με τα άλλα σπίτια του χωριού. Λόγω της μεγάλης κατηφοριάς του εδάφους, έχει τρεις ορόφους από το κάτω μέρος, δυο από το διπλανό και είναι ισόγειο από το πάνω μέρος. Η πλευρά που φαίνεται στον πίνακα είναι βορεινή και έχει μια πόρτα παραδοσιακή στο ισόγειο και ένα παράθυρο, ενώ στον όροφο παρουσιάζονται τρία παράθυρα.

Η σκεπή φέρει παραδοσιακά κόκκινα κεραμίδια, ενώ προεξέχει η καπνοδόχος (κ. μπουχαρής). Αριστερά του πίνακα φαίνεται ο αμαξωτός δρόμος με τα κολωνάκια, ενώ πιο ψηλά, στο βάθος διακρίνονται δυο άλλα σπίτια του χωριού.

Το αγοράσαμε το 1957
Το σκίτσο το έκανα το 1970. Μετά έγιναν μετατροπές

4.- Σχέδιο εξώθυρας του Μουσείου

Ο πίνακας φιλοτεχνήθηκε με ξύλινα χρώματα σχεδίασης, το 1976, με κλίμακα 1:10 και έχει διαστάσεις 20Χ30 εκ. Αποτελεί ένα από τα σχέδια για την εξώθυρα του Λαογραφικού Μουσείου Καναλιών, το οποίο στεγάστηκε, τότε, στο Πνευματικό Κέντρο.

Είναι το σχέδιο που υιοθετήθηκε τελικά για την εξώθυρα του Μουσείου, με ελάχιστες τροποποιήσεις.

Οι δυο κολώνες της είναι κτισμένες από διαλεγμένη και τετραγωνισμένη πέτρα, που την επεξεργάστηκε ο ίδιος ο καλλιτέχνης, ο οποίος στη συγκεκριμένη περίπτωση έκανε και το μάστορα.

Οι κολώνες είναι «δεμένες» στο επάνω μέρος με το πέτρινο επίσης στέγαστρο σε σχήμα αμβλυγωνίου ισοσκελούς τριγώνου, ενώ μια εντοιχισμένη πλάκα στο ίδιο σχήμα αναγράφει τη χρονολογία 1977, έτος των εγκαταστάσεων του Μουσείου. Μια δεύτερη πλάκα από κάτω έχει την επιγραφή ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΝΑΛΙΩΝ.

Η ξύλινη πόρτα της εισόδου αποτελείται από 6 σανίδες συμμετρικά κατανεμημένες ως προς το πλάτος τους. Είναι στερεωμένες και καρφωμένες με πεταλόκαρφα σε δυο οριζόντιες δοκούς, που βρίσκονται στο πίσω μέρος. Ξεχωρίζει στο σχέδιο η παλιά παραδοσιακή κλειδαριά.

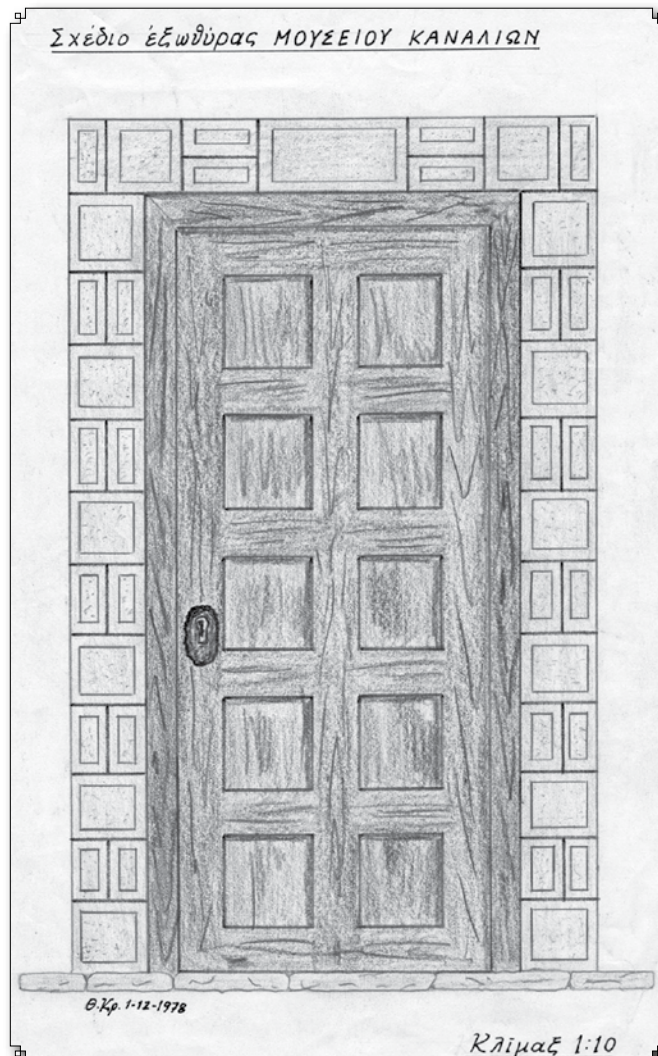

Έγινε για την εξώθυρα του Μουσείου, αλλά ο αείμνηστος Κίτσιος Μακρής με συνέστησε να κάνω την απλή γραφή, που υπάρχει σήμερα.

5.- Σχέδιο εισόδου του Μουσείου

Ο πίνακας είναι σχεδιασμένος το 1976, με ξύλινα χρώματα σχεδίασης και με κλίμακα 1:10. Έχει δε διαστάσεις 17Χ23 εκ. Απεικονίζει σχέδιο της εσωτερικής εισόδου του Μουσείου

Η ξύλινη πόρτα έχει ειδική κατασκευή, αποτελούμενη από δυο σειρές τετραγώνων, που εκτείνονται σε ολόκληρο το ύψος της πόρτας, η οποία είναι στερεωμένη σε τετράγωνες κοιλότητες κτισμένες με τούβλα εναλλάξ στενά και φαρδιά. Το ίδιο ισχύει και για το επιστέγασμα της πόρτας.

Έγινε για τη μέσα (τη δεύτερη) έξωθύρα του Μουσείου, αλλά ΔΕΝ ΕΓΚΡΙΘΗΚΕ από τον Κίτσο Μακρή

6.- Το πρώτο σχολείο (αναπαράσταση)

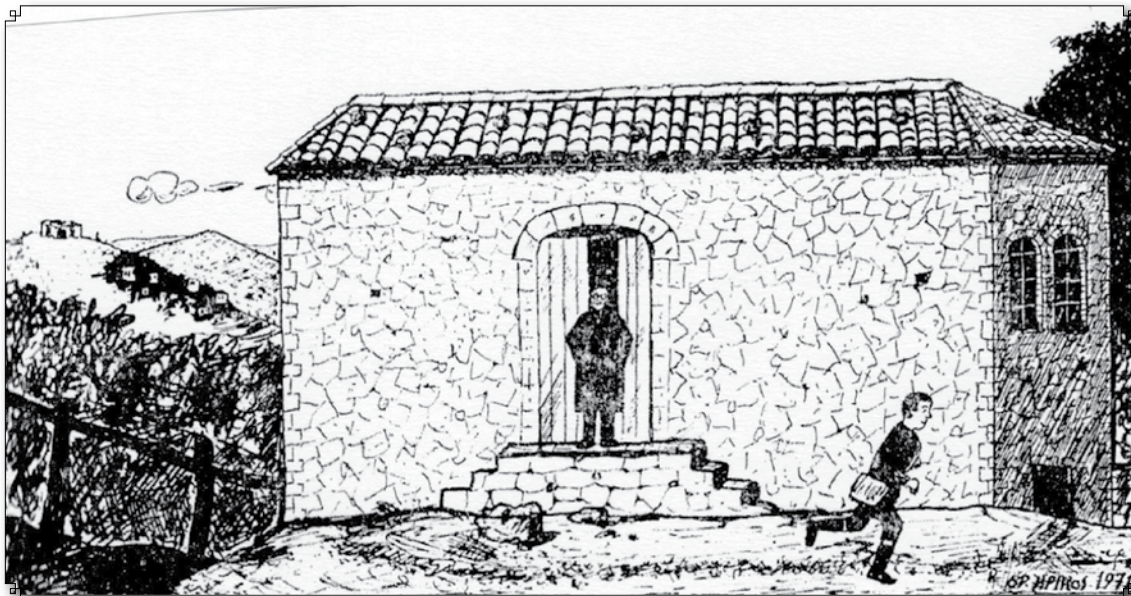
Ο πίνακας είναι σχεδιασμένος με πενάκι και σινική μελάνη πάνω σε χαρτόνι. Έχει διαστάσεις 22Χ12 εκ. και φιλοτεχνήθηκε το 1971. Αναπαριστάει το κτίριο του πρώτου Δημοτικού Σχολείου Καναλίων, το οποίο βρισκόταν στη βορειοδυτική πλευρά της σημερινής εκκλησίας της Κοίμησης της Θεοτόκου, ή καλύτερα λίγο βορειότερα από το σημερινό οίκημα, όπου συνήθως διαμένει ο εκάστοτε παπάς της ενορίας, με την οικογένειά του.

Ήταν λιθόκτιστο, αρμολογημένο με ωραία αγκωνάρια. Είχε σχήμα ορθογώνιου παραλληλεπίπεδου και έφερε απλή σκεπή από παραδοσιακά κεραμίδια. Είχε μόνο μια ισόγεια υπερυψωμένη αίθουσα διδασκαλίας χωρίς ιδιαίτερο γραφείο για το δάσκαλο.

Η πλευρά που παρουσιάζει η εικόνα είναι η δυτικομεσημβρινή και έχει μια κύρια τοξωτή είσοδο. Ανατολικά, δυο επίσης τοξωτά παράθυρα με «παρμάκια» (ξύλινα κάγκελα), παρέχουν το πολύτιμο φως στην αίθουσα διδασκαλίας. Κάτω από τα παράθυρα διακρίνεται η είσοδος του υπογείου.

Στο βάθος αριστερά φαίνεται το διπλανό χωριό Φανάρι, με το φρούριό του, ενώ δεξιά μόλις διακρίνεται το υπεραιωνόβιο πουρνάρι.

Το κτίριο αυτό είχε κατασκευαστεί περί το 1854 και κατάντησε ετοιμόρροπο το 1921, οπότε γκρεμίστηκε και εκεί δίπλα, με την ίδια και ακόμη περισσότερη πέτρα κτίστηκε το σημερινό,

(Από το βιβλίο: «ΚΑΝΑΛΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ», έκδοση του Συλλόγου του Βόλου, 1976, σελ.167)

το οποίο είναι πιο μεγάλο.

Σημειώνει χαρακτηριστικά ο καλλιτέχνης: «Τα πρώτα επίσημα γράμματα διδάχτηκαν στους προπάππους μας μέσα στο σχολείο αυτό. Το κτίριο ανήκε στην εκκλησία. Βρισκόταν ακριβώς μπροστά στο επάνω σχολείο, το Παρθεναγωγείο, όπως το λέγαμε, και το βλέπουμε από τη δυτική πλευρά. Στο υπόγειό του, που το είχαν για αποθήκη, έβαζαν τα καυσόξυλα και ό,τι άλλο άχρηστο είχαν. Το σχολείο στέγασε και τούρκικο φυλάκιο και σε μια γωνιά (του πέτρινου δαπέδου) άναβαν φωτιά για να μετριάσουν το κρύο..... Στην πόρτα ο δάσκαλος (με το παλτό και τα χαρακτηριστικά γιαλάκια) ξεπροβοδίζει το «λιμασμένο» και βιαστικό τελευταίο μαθητή με το ντρίλινο παντελόνι, τον «τρουνά» - σάκα κρεμασμένο στον ώμο του και τα τσιρέπια στα πόδια δεμένα με τα τσιραπόσκοινα».

7.- Η «Βρύση» κατά την προπολεμική περίοδο (αναπαράσταση)

Ο πίνακας είναι σχεδιασμένος με πενάκι και σινική μελάνη πάνω σε χοντρό χαρτί ματ. Έχει διαστάσεις 22Χ14 εκ. και φιλοτεχνήθηκε το 1975. Αναπαριστάει τη «Βρύση», δηλ. την πλατεία του χωριού, όπως ήταν παλιότερα και κυρίως κατά τα προπολεμικά χρόνια. «Βρύση» ονόμαζαν οι παλιοί Καναλιώτες, αλλά και μερικοί σημερινοί, την πλατεία του χωριού, από τις πολλές βρύσες που υπήρχαν και υπάρχουν εκεί.

Ο καλλιτέχνης, έχοντας ως κεντρικό θέμα την πλατεία με τις τέσσερες βρύσες (αριστερά), μας δίνει και ολόκληρο τον περίγυρό της με τις ασχολίες των κατοίκων της. Έτσι στο κέντρο υψώνονται τρία δέντρα, δεξιά και στο βάθος δυο καφενεία, ενώ αριστερά, πάνω από τις βρύσες, είναι η βουνοπλαγιά του χωριού με μερικά σπίτια.

Αρχίζοντας την περιγραφή του πίνακα, βλέπουμε σε πρώτο πλάνο τον παππού με την τραγιάσκα να κάνει βόλτα με το εγγονάκι του, ενώ δίπλα, αριστερά, μια γυναίκα με τη

(Από το βιβλίο «Κανάλια Καρδίτσας» σελ. 97)

βαρέλα στην πλάτη πήρε μόλις το πολύτιμο νερό της βρύσης και βαδίζει για το σπίτι. Πιο αριστερά ο χασάπης σφάζει ένα κριάρι, βοηθούμενος από κάποιον άνδρα. Μέχρι και τη 10ετία του 1960, κάπως έτσι οι κρεοπώλες εξασφάλιζαν το κρέας της Κυριακής για τους κατοίκους του χωριού.

Δεξιά δυο γέροντες με την παραδοσιακή φρουστανέλα και τα τσαρούχια, πίνουν τον καφέ τους που τους σέρβιρε ο **Τσιάτσιος**, ο ιδιοκτήτης του καφενείου, το οποίο προβάλλει μεγαλόπρεπο πιο πέρα (σήμερα δεν υπάρχει). Η πέτρινη κατασκευή του, οι μεγάλες πόρτες του προς την πλατεία, το μπαλκόνι με τα ξύλινα κάγκελα, η κεραμοσκεπή και η κεντρική θέση του, το κάνει κυρίαρχο οικοδόμημα της πλατείας.

Στο βάθος είναι ένα άλλο υπερυψωμένο καφενείο με τους θαμώνες του να ρεμβάζουν και το «γύφτο» (σιδηρά) από κάτω, στο υπόγειο, να κατεργάζεται το σιδερένιο εργαλείο στο αμόνι του.

Αριστερά, οι τέσσερες βρύσες της πλατείας είναι εντοιχισμένες, με ωραία πέτρινη λιθοδομή, πάνω στην οποία είναι χαραγμένες χαρακτηριστικές επιγραφές. Το γάργαρο νερό τους τρέχει ασταμάτητα, άφθονο, κρύο και δροσερό, γεμίζει τις κοπάνες για να πίνουν τα ζώα και στη συνέχεια φεύγει προς τα κήπια που είναι κάτω από την πλατεία.

Πίσω από τις βρύσες ένα απλό σπίτι συμπληρώνει το σκηνικό, ενώ πιο πάνω εκτείνονται οι βουνοπλαγιές με δέντρα και άλλα φυτά. Στο βάθος διακρίνονται τα μεγαλόπρεπα διώροφα σπίτια του χωριού.

Πολλές είναι και οι άλλες λεπτομέρειες που μας αποτυπώνει ο πίνακας αυτός. Τα μικρά ζώα (γουρούνι, σκύλος, κότες), που κυκλοφορούν αμέριμνα, τα δυο παιδιά, που είναι αφοσιωμένα στο παιχνίδι τους, τη γυναίκα με το γκιούμι στον ώμο, το γάιδαρο φορτωμένο με τις βαρέλες, το στρογγυλό σιδερένιο τραπέζι με τις δυο καρέκλες, που περιμένει τους πελάτες του, μια αγελάδα να κατευθύνεται προς τις βρύσες, ένας μικρός να τρέχει, δυο Φαναριώτες να πωλούν τσουκάλια πίσω από τις βρύσες, άλλα κατοικίδια ζώα, μια γυναίκα πιο πέρα να μαζεύει χόρτα και τόσα άλλα. Είναι πραγματικά ένας παράδεισος η δεματογραφία του πίνακα αυτού, που προσπαθεί να αναβιώσει όλες τις «τελετουργίες» που λαμβάνουν χώρα στην πλατεία του χωριού εκείνα τα μακρινά προπολεμικά χρόνια.

8.- Το Κοινοτικό Γραφείο (κατά τη 10ετία του 1940)

Ο πίνακας είναι σχεδιασμένος σε λεπτό χαρτόνι ματ με πενάκι και σινική μελάνη. Έχει διαστάσεις 22Χ15 εκ. και φιλοτεχνήθηκε το 1971. Απεικονίζει το Γραφείο της Κοινότητας Καναλιών, όπως διατηρούνταν μέχρι και τη 10ετία του 1940. Το κτίριο είναι το γνωστό στους Καναλιώτες ως «Βακούφκο». Είναι διώροφο και λιθόκτιστο. Το ισόγειο είχε μεγάλες πόρτες για μαγαζιά, ενώ ο όροφος είχε ανατολικά μεν μεγάλα παράθυρα, νότια δε δυο μεγάλες εισόδους και ένα καγκελόφραχτο παράθυρο.

Κτίστηκε το 1879 και ανήκε από τότε μέχρι σήμερα στην εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου. Εκτός από το Κοινοτικό Γραφείο στεγάστηκε σ' αυτό το Παρθεναγωγείο προπολεμικά και μεταπολεμικά, και κατά καιρούς μια τάξη του Δημοτικού Σχολείου.

Η κύρια πλευρά του, που φαίνεται στην εικόνα είναι η μεσημβρινή.

«Η μεγάλη πόρτα του οδηγούσε σε ένα τεράστιο δάλαμο, που στις μέρες μας (10ετία του 1940) ήταν μόνιμο αχούρι, σημειώνει ο Θρασύβουλος Κρίκος. Αυτός ο δάλαμος έσωσε, σε ένα βαρύ χειμώνα, ένα κοπάδι πρόβατα από βέβαιο αφανισμό. Εκεί έβαλαν τα μουλάρια τους οι Ιταλοί κατά την Κατοχή του 1941 - 1944, όταν κουβαλούσαν κάρβουνο από τα ορυ-

(Από την εφημερίδα «ΤΑ ΚΑΝΑΛΙΑ», Μάρτης '83, αριθ. φύλλου 13)

χεία του Αγίου Ακακίου (κ. Γόλιτσας) στο σιδηροδρομικό σταθμό του Φαναρίου. Εκεί μέσα στο βάθος, είχε το εργαστήρι του και ο Βασίλης ο «καλαντζής» (= γανωτής).

Το ισόγειο χρησίμευε για αποθήκες και πίσω ήταν ο φούρνος του **Κυργιάκη**. Μπροστά στην εικόνα ένας χωριανός φέρνει τα τόπια στην «καζιάκα» για καλούπιασμα με το γάιδαρό του. Από πάνω, ανάμεσα στις δυο πόρτες είναι ο παππούς **Καραγιάννης** με τη μαγκούρα, το σκουφάκι, τα γένια, το κοντοπαντάλονο, και τις άσπρες κάλτσες. Στο δρόμο μια κυρά με κουσιάνες (=κοτσίδες) πάει στην εκκλησιά φορώντας την τσίπα με τα κουκάκια (=στολίδια). Αριστερά είναι το Ζησέικο σπίτι με τα παρμάκια (=ξύλινα κάγκελλα) στο παραθύρι, όπου είναι οι γλάστρες με το βασιλικό. Δεξιά στην εικόνα και πάνω στο κοτρόνι είναι το σπίτι του **Βάιου Σδρόλια** με το παραδοσιακό ξιάναγο (=ξύλινο μπαλκόνι). Αριστερά, πάνω ψηλά, είναι τα Γρεβιέικα και τα Ψαρρέικα σπίτια (δηλ. τα Κρικέικα). Στη κάτω γωνία του κτιρίου ο «ηλεκτροφωτισμός» του καιρού εκείνου, το λαδοφάναρο. Τέτοια λαδοφάναρα φώτιζαν και τα κυριότερα σημεία των δρόμων του χωριού με τη φροντίδα του κλητήρα **Βασίλη Τέσσα**».

9.- Το κονάκι στη Λάσδα (αναπαράσταση)

Ο πίνακας είναι σχεδιασμένος με πενάκι πάνω σε λεπτό χαρτόνι, φιλοτεχνήθηκε το 1971 και έχει διαστάσεις 22Χ15 εκ. Είναι μια αναπαράσταση από το παλιό κονάκι του Τούρκου διοικητή της περιοχής **Κεχημαμπεν**. Τα υπολείμματα από το κονάκι, βρίσκονταν μέχρι και τις πρώτες 10ετίες του 20^{ου} αιώνα κοντά στη θέση Λουτρό της Λάσδας.

«Έτσι θα βλέπαμε το κονάκι αν το παρατηρούσαμε από τη σημερινή εκκλησιά της Λάσδας και κοιτάζαμε νοτιοδυτικά, σημειώνει ο **Θρασύβουλος Κρίκος**.

Μπροστά μας βλέπουμε τον κολίγο να οργώνει το χωράφι με τα βόδια και το ξυλάλετρο. Κάποιον εκεί δίπλα, με τη σκεπαριιά και το σάκο στον ώμο και τη «χειρουλιά» στο χέρι, κατευθύνεται προς το μπέη (που στέκεται στην πόρτα του αυλόγυρου), για να πάρει διαταγές. Έναν άλλο να «γυρίζει» τη βιτσέλα καδισμένος σταυροπόδι για να τονωθεί από το δροσερό νεράκι της. Τον αυλόγυρο με τον ψηλό περιστερώνια του αφέντη. Δεξιά το χαμάμ του ίδιου, από το οποίο ονομάστηκε «Λουτρό» ολόκληρη η γύρω περιοχή. Στο βάθος βλέπουμε τη Γαυρώνα, αιώνιο και μοναδικό μάρτυρα των αβάσταχτων ημερών της τουρκικής σκλαβιάς.

Το κονάκι βρισκόταν στο σημερινό χωράφι του *Χαρίλη Χάϊδου*, στο Λουτρό, δίπλα στο ρέμα με τα νερά της βρύσης. Πρέπει το κτίριο της διαμονής του μπέη να ήταν εκεί. Κανείς δεν μας έδωσε ακριβή στοιχεία για τη μορφή του. Οι γνώμες άλλωστε δεν ταυτίζονταν. Ο *Αστεριάδης Χαλάτσης* έλεγε πως ήταν ένα διώροφο σπίτι, δίπλα στο ντάμι του και κάτω από το ντάμι της Πασπαλιάραινας. Ο *Γληγόρης Κατέρης*, ο οποίος μας περιέγραψε το κονάκι, έλεγε ότι το «παλάτι» ήταν πάνω στη ράχη, όπου είναι σήμερα τα Μιχαλικά τα ντάμια. Ίσως παντού να υπήρχαν σπίτια αξιωματούχων στην τουρκοκρατούμενη τότε Λάσδα.

Το σίγουρο πάντως είναι ότι το χαμάμ και ο αυλόγυρος ήταν κάπως έτσι. Το θυμόταν ο *Γληγόρης* από τα παιδικά του χρόνια».

(Από την εφημερίδα «ΤΑ ΚΑΝΑΛΙΑ», Μάρτης '83, αριθ. φύλλου 13)

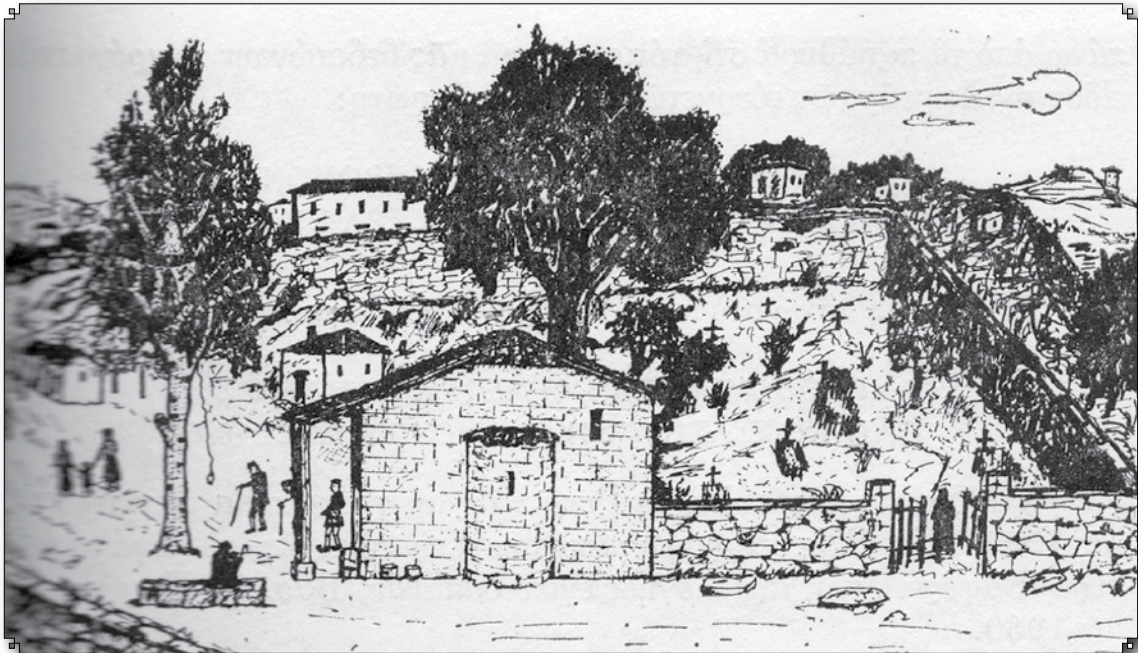
10.- Η πρώτη εκκλησιά (αναπαράσταση)

Ο πίνακας είναι σχεδιασμένος πάνω σε λεπτό χαρτόνι με πενάκι και σινική μελάνη. Έχει διαστάσεις 22Χ15 εκ. και φιλοτεχνήθηκε το 1971. Παριστάνει την παλιά εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου, η οποία κτίστηκε, το 1856. Πολύ γρήγορα, όμως, αποδείχτηκε ανεπαρκής για να χωρέσει τον αυξανόμενο τότε πληθυσμό των Καναλίων και έτσι δίπλα από αυτή άρχισε να κτίζεται, το 1894, η νέα εκκλησία και παραμελήθηκε η συντήρηση της παλιάς, η οποία το 1930 έγινε ετοιμόρροπη και κατεδαφίστηκε με πράξη της «Ενοριακής Επιτροπείας»

Σχετικά με τα περιεχόμενα του πίνακα γράφει ο Θρασύβουλος Κρίκος:

Πρόδυμος και ακούραστος ο *Βασίλης Καρακώστας*, αφιέρωσε πολλές ώρες ένα απόγευμα και παρ' όλο που πέρασε τα 90 χρόνια του, με ακολούθησε μέχρι την παιδική χαρά του χωριού για να μου περιγράψει με λεπτομέρειες, πώς ήταν «τότε» η πρώτη εκκλησία.

«Σ' αυτή λειτουργήθηκα πολλές φορές μικρός, μου έλεγε. Θυμάμαι γάμους, βαφτίσια, αγρυπνίες και πολλές φορές χαιρόμουν τη λαγαρή ψαλμωδία του *παπα - Λάμπρου Σδρόλια* και τα τροπάρια που άκουγα από το *Βασίλη Βλαχογιάννη*, το *Θυμουστακλή Βάλλα*, το *Χριστάκη Σακλιτσά κ.ά*

(Από το βιβλίο «Κανάλια Καρδίτσας» σελ. 231)

Δεν ήξερα όμως, τον τόπο πώς ήταν τα παλιά χρόνια, γιατί πρέπει να 'μουν 7 - 8 χρονών, όταν την κατεδάφισαν. Την εικόνα την έχω ακόμα στο νου μου και δεν μπορώ να πω ότι την απέδωσα σωστά. Το πουρνάρι βρίσκεται στη θέση του χρόνια και χρόνια. Πίσω από την εκκλησιά, ήταν το πρώτο νεκροταφείο, με πεζούλι γύρω - γύρω. Ψηλά στο βάθος δεξιά φαινόταν η Στρατώννα. Η καμπάνα ήταν κρεμασμένη στο δέντρο. Αριστερά, ψηλά στο πουρνάρι διακρίνεται η ανατολική πλευρά του κτιρίου, όπου στεγάστηκε το πρώτο σχολείο (βλ. εικόνα στη σελ. 172). Χαμηλότερα είναι το σπιτάκι όπου έμενε η καλόγρια **Ευθυμία**. Στα αριστερά είναι τα χαμόσπιτα, όπου είχε το εργαστήρι του και διέμενε ο **Ανδρέας Μπαρούτας**, σιδεράς το επάγγελμα, μαζί με τη φαμελιά του, χωρίς να πληρώνει νοίκι, γιατί ήταν βακούφικα. Μπροστά είναι το πεζουλάκι για να ξεκουράζονται οι γέροι. Στη θέση του δέντρου είναι ανοιχτός χώρος σαν πλατεία, όπου γίνονταν οι χοροί τόσο μετά τα στέφανα κατά τους γάμους, όσο και τη Λαμπρή, με τα νταούλια και τους ζουρνάδες. Οι μακριές φούστες των γυναικών, οι φουστανέλες και οι φορεσιές του καιρού εκείνου, μας δίνουν μια εικόνα από τη ζωή και τις συνήθειες των προγόνων μας».

11.- Οι βρύσες της πλατείας πριν από το 1940

Ο πίνακας είναι σχεδιασμένος σε λεπτό χαρτόνι με πενάκι και σινική μελάνη. Έχει διαστάσεις 16Χ11 εκ. και φιλοτεχνήθηκε το 1979. Αναπαριστάνει τις βρύσες του χωριού με τον περίγυρό τους, όπως ήσαν πριν από το 1940. Δεξιά του πίνακα φαίνονται οι δυο «κανονικές», θα λέγαμε, βρύσες εντοιχισμένες σε ωραία λιθοδομή και η «τρανή» βρύση στο άκρο δεξιά, ενώ η «μικρή» βρύση μόλις διακρίνεται στο άκρο αριστερά.

Εκτός από τις βρύσες στον πίνακα κυριαρχούν και τα πλατιά σκαλιά που οδηγούν στον πάνω μαχαλά με τους ωραίους τοξοειδείς σχηματισμούς δεξιά και αριστερά. Πάνω στον ένα είναι στερεωμένο το φανάρι τύπου «λούξ», που το άναβε κάθε βράδυ ο **Βασίλης Τέσσας**, ο ντελάλης του χωριού.

Πάνω από τις σκάλες φαίνεται το πέτρινο κτίριο, όπου ήταν ο φούρνος του **Λουκά Σδρόλια**, με τις μεγάλες τοξωτές πόρτες. Αργότερα έγινε μπακάλικο. Δεξιότερα είναι το περίπτερο της Κοινότητας που το είχε ψίλικατζίδικο ο **Αλέκος Δήμος** και αργότερα ο **Παπακώστας**, ο αμερικάνος. Το δώροφο σπίτι που είναι δεξιά ήταν του **Πριμιτζάλα**. Στο ισόγειό του στε-

(Από την προμετωπίδα του εξώφυλλου των εφημερίδων «ΤΑ ΚΑΝΑΛΙΑ»)

γάξεται ένα ουζάδικο, που έχει τις καρέκλες και το τραπέζακι απέξω. Στο τοίχο κρέμεται το γραμματοκιβώτιο του χωριού.

Στο δεξιό άκρο είναι τα απότομα σκαλάκια της πλατείας που «τα κατέβαινες για να ανακατωθείς μέσα στο πλήθος της πλατείας, να χαρείς τις στιγμές ανάμεσα στους συγχωριανούς σου, να βαρέσεις καμιά τσάρκα ή να ψυχαγωγηθείς παρακολουθώντας τους άλλους που παίζουν κολτσίνα, τάβλι ή ντόμινο», σημειώνει χαρακτηριστικά ο Θρασύβουλος Κρίκος.

12.- «Το ντάμι του Κουπανιά», όπως ζωγραφίστηκε πάνω σε λαήνι

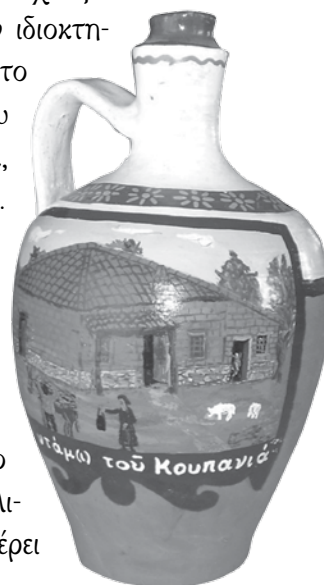
Ο πίνακας είναι ζωγραφισμένος με λάδι πάνω σε πήλινο λαήνι και έχει διαστάσεις 17Χ13 εκατ. Φιλοτεχνήθηκε το 1986 και αναπαριστάει το «ντάμι του Κουπανιά», όπως ήταν παλαιότερα, τότε που είχε μόνο τους 4 τοίχους και γι' αυτό χρειάστηκε να έχει ο ζωγράφος και τη συμβουλή των ιδιοκτητών του, Μενέλαου Κατέρη και Παναγιώτη Κατέρη, για να το αναπαραστήσει ακριβώς. Ο πίνακας απεικονίζει το «ντάμι του Κουπανιά», κατά την περίοδο που ήταν σε πλήρη λειτουργία, δηλ. κατά τη 10ετία του 1950 και στις αρχές της 10ετίας του 1960. Ήταν ιδιοκτησία των αδελφών Περικλή Κατέρη και Κων/τίνου Κατέρη, που όλοι στο χωριό τους αποκαλούσαν με το παρατσούκλι «Κουπανιά».

Στην εικόνα φαίνεται το κάτω μέρος των τοίχων, σε ύψος μισού μέτρου περίπου, να είναι κτισμένο με πέτρα, που ήταν δυσεύρετη στην περιοχή του «Μουρκ», όπου ήταν το ντάμι. Πιο πάνω οι τοίχοι είναι εξ ολοκλήρου κτισμένοι με κατακόκκινα «πλινθιά», ενώ η σκεπή έχει σχήμα τετραγωνικής πυραμίδας και φέρει κεραμίδα.

Οι δυο πλευρές, που φαίνονται στον πίνακα, είναι η μεσημβρινή και δυτική πλευρά. Στη μεσημβρινή πλευρά υπάρχει το ξύλινο υπόστεγο σκεπασμένο με κεραμίδα, που προστατεύει την πόρτα και το παράθυρο από τη βροχή και τον Ήλιο, ενώ δεξιά υπάρχει άλλη μια είσοδος με δυο παράθυρα εκατέρωθεν. Στη δυτική πλευρά διακρίνεται μόνο μια πόρτα ξύλινη.

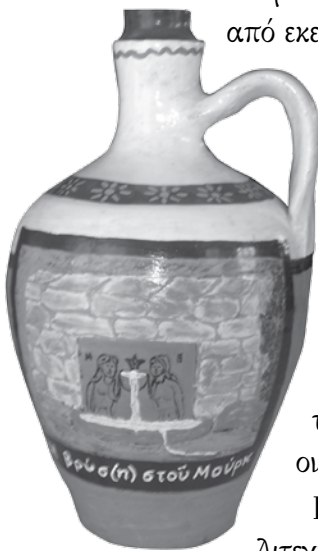
Στο χώρο μπροστά από το ντάμι, ξεχωρίζουν οι φριγούρες ενός αντρόγυνου. Ο άντρας φορτώνει το γαϊδούρι και η γυναίκα τον ξεκινάει για τη δουλειά, παραδίνοντάς του τον «τρουβά». Δεξιά δυο μικρά κατοικίδια ζώα βόσκουν το χορτάρι. Πίσω από το ντάμι υψώνονται μερικά δέντρα της περιοχής.

Το λαήνι, πάνω στο οποίο ζωγραφίστηκε τόσο ο πίνακας αυτός, από τη μια πλευρά, όσο και ο επόμενος από την άλλη, είναι μικρό πήλινο δοχείο για νερό, που άλλοτε κατασκευάζονταν στα εργαστήρια του Φαναρίου. Έχει μεγάλη διάμετρο 15 εκ. και ύψος 27 εκ. Με τέτοια «λαήνια», τα μικρά κορίτσια κυρίως, έπαιρναν νερό από τη «Βρύση» του χωριού.

13.- «Η βρύσ(η) στου Μουρκ», όπως ζωγραφίστηκε πάνω σε λαήνι

Ο πίνακας αυτός, όπως και ο προηγούμενος, είναι ζωγραφισμένος με λάδι πάνω σε λαήνι, έχει διαστάσεις 16Χ12 εκ. και φιλοτεχνήθηκε το 1986. Απεικονίζει τη βρύση, που βρισκόταν στην περιοχή «Μουρκ», κοντά στο εξωκλήσι του Αγίου Νικολάου. Το νερό που βγαίνει από τη βρύση, πέφτει κάτω στην κοπάνα και χύνεται από εκεί στο έδαφος. Ο ζωγράφος το απέδωσε με άσπρο χρώμα.

Γύρω από τη βρύση είναι μια λιθανάγλυφη πλάκα, που ει-
κονίζει ένα υδροδοχείο, από το κέντρο του οποίου εξέρχεται το
νερό της βρύσης και δυο κοπέλες με μακριά μαλλιά δεξιά και
αριστερά να το υποβαστάζουν. Κοντά στα κεφάλια από τις κο-
πέλες είναι τα γράμματα Μ. και Ε., που, όπως μας είπε ο Χρί-
στος Αναστασίου, πρώην κλητήρας της Κοινότητας, σημαίνουν
τα ονόματα Μαρία και Ελένη αντίστοιχα, άγνωστο γιατί. Ίσως
ήσαν οι δυο κοπέλες που χρηματοδότησαν το έργο, ίσως ο πα-
τέρας τους να θέλησε να απαθανατίσει τις δυο κόρες του με τα
ονόματα αυτά, ίσως κάτι άλλο να σημαίνει.

Η εντοιχισμένη αυτή πλάκα πλαισιώνεται γύρω - γύρω από καλ-
λιτεχνικά δομημένη πέτρα σε χρώμα «σταχτί», από πεπειραμένο μά-
στορα του χωριού.

Το λιθανάγλυφο αυτό δεν υπάρχει σήμερα. Το αφήρεσαν κάποιοι άγνωστοι αρχαιοκά-
πηλοι μέσα σε μια νύχτα του 1992, για να προσπορισθούν τα οφέλη από την πώλησή του.
Ευτυχώς, λοιπόν, που υπάρχει ο πίνακας αυτός για να το απαθανατίσει.

Αλλά και η βρύση σήμερα είναι χωμένη μέσα στο έδαφος έχοντας γύρω - γύρω κλαδιά.
Δύσκολα, πολύ δύσκολα θα μπορούσε κάποιος να την ξεχώσει από εκεί. Και να σκεφθεί κά-
νείς ότι τροφοδοτούσε με «νερό για πειί» ολόκληρη τη μεγάλη και εκτεταμένη περιοχή του
Μουρκ.

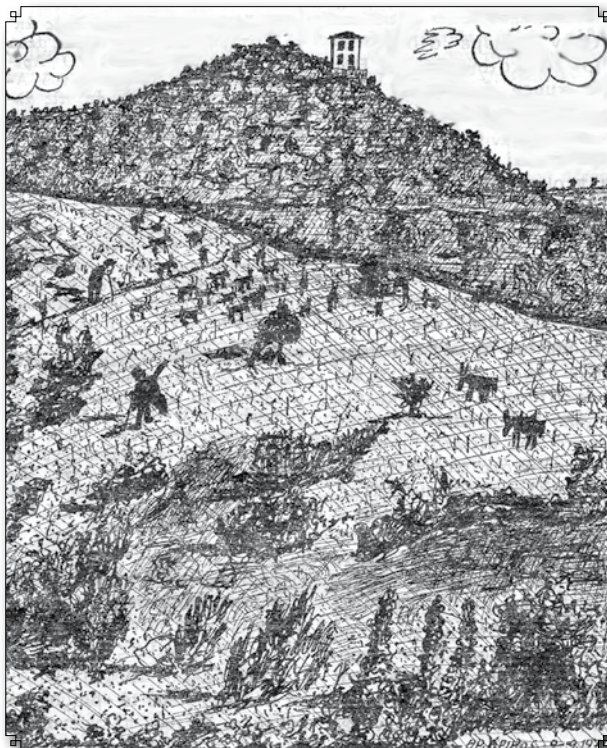
14.- Η Στρατώννα

Από το προαύλιο του σχολείου μας, μου περιέγραψε ο Βασίλης Καρακώστας τη Στρατώννα: Η πρώτη ράχη είναι τα «μαντριά», ονομασία που έμεινε, γιατί εκεί υπήρχαν πρόβατα με στρούγκες και μαντριά. Από εκεί περνούσαν τα γίδια, προς τη Στρατώννα, με την πυκνή βλάστηση για βοσκή.

Η Στρατώννα, ψηλή και επιβλητική, φάνταζε από μακριά. Ήταν διώροφη και με ισόγειο που είχε τη στέρνα για το βρόχινο νερό. Στη φάτσα προς το χωριό, κολλητά στο κτίριο ήταν πεζούλι χαμηλό και τα μαγειριά του στρατού. Δίπλα στη ράχη και πολύ σιμά της, ήταν χωμένη μέσα στη ράχη η «μπαρουταποθήκη», ένα κτίσμα μικρό με λιδόκτιστη δολωτή οροφή. Το 1897 που κάηκε, ήταν επιπλωμένη με κρεβάτια, κρεμάστρες, τραπέζια κ.λπ.

Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή, που μας έκανε και ο παππούς Βασίλης Σδρόλιας (Φσιάκος), κατά το 1936, για ένα επεισόδιο: «Ένα απόγεμα ήταν μαζουμέννα πουλλά πιδιά - παληκάρια απ' του χουργιό μας ικεί απάν'. Ένας λιβέντζ, όντας περνούσαν καμπόσοι Τούρκ' απού κάτ' απ' τη στράτα για του Φανάρ', κουνούσι του σπαδί κι τσι φουβέρ'ζι. Επειδή ήταν απόβριχου κι φόραϊ κινούργια τσαρούχια, πατάει ένα γλίστριμα κι πάει κάτ' γκυλώντας. Πάει η καημένους τουν πιτσόκουσαν οι Τούρκ'».

Τα ερείπια της Στρατώννας τα θυμάμαι. Η δυτική της πλευρά ήταν σχεδόν ολόρθη, με τις μεγάλες παραθύρες, μέχρι το 1930, που κατεδαφίστηκε. Ας ελπίσουμε ότι κάποτε θα γίνουν ανασκαφές, για να μείνουν έστω και τα θεμέλια ακάλυπτα, στους αιώνες, γιατί όλοι οι παλιοί ομολογούν ότι ήταν τρανό σφάλμα που την κάψαν, τότε.

(Από την προμετωπίδα του εξώφυλλου των εφημερίδων «ΤΑ ΚΑΝΑΛΙΑ»)

15.- Το σπίτι του Ζιώγα σε λαήνι

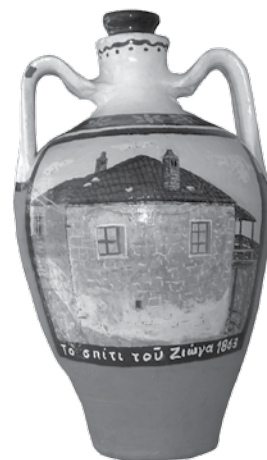
Ο πίνακας είναι ζωγραφισμένος πάνω στη μια πλευρά από το λαήνι της επόμενης εικόνας, έχει διαστάσεις 16Χ12 εκατοστά και φιλοτεχνήθηκε το 1986. Απεικονίζει τη μεσημβρινή πλευρά του σπιτιού του Λάζαρου Κωτούλα (κ. Ζιώγα), πατέρα του Σωτηρίου Κωτούλα. Διακρίνονται τα δυο μικρά παράθυρα, με τα παρμάκια, τα παραδοσιακά κόκκινα κεραμίδια και οι δύο μπουχαρήδες (καπνοδόχοι). Ο πίσω μπουχαρής ανήκει στο διπλανό σπίτι του Θεόδωρου Κωτούλα (κ. Γκουνταλά), που ήταν κολλητά και είχε κοινό μεσότοιχο με το σπίτι του Κωτούλα και μόλις διακρίνονται δύο παράθυρά του.

Το σπίτι είναι διώροφο, όπως όλα τα σπίτια των Καναλίων. Στον όροφο κατοικούσαν οι σπιτικοί και στο ισόγειο ήταν το κατώι, όπου έβαζαν τα ζώα.

Ανατολικά φαίνεται λίγο το ξύλινο και μεγάλο μπαλκόνι. Στον όροφο ανέβαιναν οι άνθρωποι από μια σανιδένια σκάλα που έβγαζε σε μια ευρύχωρη γλαβανή του μπαλκονιού.

Το πετρόκτιστο παλιό σπίτι του Λάζαρου Κωτούλα (κ. Ζιώγα) όπως ήταν, το 1986, οπότε ζωγραφίστηκε

Το σπίτι του Λάζαρου Κωτούλα (κ. Ζιώγα) όπως ζωγραφίστηκε, το 1986.

16.- Η Αδελαΐς Κωτούλα - Μάστορα
ζωγραφισμένη σε λαήνι

Ο πίνακας είναι ζωγραφισμένος πάνω στη άλλη πλευρά από το προηγούμενο λαήνι, έχει διαστάσεις 16X12 εκατοστά και φιλοτεχνήθηκε το 1986. Απεικονίζει την Αδελαΐδα Κωτούλα - Μάστορα, όταν ήταν κοπέλα ηλικίας 20 ετών περίπου. Εντυπωσιακό είναι το κόκκινο φόρεμά της με την κατακόκκινη ζώνη στη μέση, η ωραία καπελίνα της και η όμορφη γλάστρα που την μεταφέρει και τα καφετιά παπούτσια της

Η Αδελαΐς Κωτούλα - Μάστορα,
σε νεαρή ηλικία.

Γ' Στιχουργήματα*

1.- Στιχοπλοκή – ποίηση

Μπήκαν οι Τούρκοι στην Καπά
αλίμονο στα τρία χωριά
Γόλτσα - Πύργος - Γράλιστα.
Στη Γράλιστα πολέμαγαν
στη Γόλιτσα ειδοποίησαν:
«Ακούτε εδώ βρε Γολ'τσινοί
θα 'ρθουν οι Τούρκοι το πρωί».
«Εμείς Τούρκους δεν προσκυνάμε
κι στον πόλεμο νικάμε».
Ήταν δέκα παλικάρια
κι είχαν δέκα όπλα να νικήσουν
τους πάντες να αμυνθούν σε όλους
(Άγνωστος στιχοπλόκος).

Και του Σταδάκια δεξ να φας, τ' αλύγιστο κεφάλι
φαιίνεται πως τα νιάτα σου θυμήθηκες και πάλι
συνεχός' προς σε αφήσαν μόνω
και από πίσο μας τα λες κι έχις μεγάλο πόνο
και πίρες πένα και χαρτί τα πράγματα να σιάξης.
Απ' το Θεό να το εβρής, να σκάσης, να λυσιάξης.
(Ο φιλαράκος σου, Καρδίτσα, 5.7.1976)

* Τα «Στιχουργήματα» (δικός μας τίτλος) είναι γραμμένα στο ίδιο πρώτο τετράδιο, με τις «Πληροφορίες για την ιστορία του χωριού», από τη σελίδα 18 έως τη σελίδα 25 (Σ.τ.Ε.).

1. Διατηρούμε την ορθογραφία του κειμένου (Σ.τ.Ε.).

2.- Στο στρατηγό μας

Τα Κανάλια τιμούν τη μορφή σου
που γι' αυτά έδωσες την ψυχή σου.
Σαν προστάτης εστάδης Απόστολε
και στη ρίζα ήρθες Θεόφιλε.

Στου Αηλιά τον καθάριο αέρα
από μάνα και τίμιον πατέρα
ανετράφης με ήθος και χάρη
του χωριού μας μεγάλο καμάρι.

Ενωρίς αναδείχτηκες νέος
της φυλής στρατιώτης γενναίος.
Δεν αρνήθηκες ποτέ
των βουνών μας χρυσέ σταυραετέ

Μπόρεσες, τους εχθρούς πολεμώντας
της Βορείου Ηπείρου αψηφώντας
τους κινδύνους της ώρας εκείνης,
των τυράννων ο τρόμος να γίνεις.

Της πατρίδας σαν ένδοξος γόνος
του αντάρτικου ήσουν ο μόνος
αρχηγός και ελευθερωτής.

Στων ηρώων τη μνήμη δεν κλαίνε
οι γενιές που θα 'ρθούν θα το λένε
της Ελλάδος πως έταξες πρώτα
την τιμή και τη δόξα στρατηγέ μας Φιλώτα.

Θρασύβουλος Κρίκος

Στο μνημόσυνο του Φιλώτα Αποστόλου,

της 15^{ης} Ιουνίου 1980

και μπροστά στην προτομή του απαγγέλθηκε.

3.- Των θεών ω πατρίδα

Των Θεών ω πατρίδα Αθήνα
για ν' αρχίσω τα χρόνια του βίου
μ' έφερε η μητέρα η Ντίνα
στις τριάντα μηνός Νοεμβρίου.

Θείοι, δειές, ξαδέρφια και τόσο
με χαρά απ' το χωριό τις ευχές τους
στέλνουν γλήγορα να μεγαλώσω
βηματάκια να δουν στις αυλές τους

Για να ζήσω πως πόθο τους έχουν
και να γίνω τρανό παλικάρι
ο πατέρας κι η μάνα να βλέπουν
το βλαστό με μεγάλο καμάρι.

Κανάλια, 10 Δεκεμβρίου 1976

Θρασύβουλος Κρίκος

Γράφτηκε σε ευχετήρια κάρτα στο

Βαγγέλη Αναστασίου για το γιό του Λάμπρο.

4.- Πρόσκληση

Σε σας απ' τον Καρνάβαλο πρόσκληση απευδύνομε
με λόγια κάπως έμμετρα, για το χορό σας δίνουμε.
Αν σας αρέσει ο χορός, το κέρφι με μια λέξη,
θα μας βρείτε στου Δεληγιώργη δεκαέξι.
Εκεί υπάρχει άφθονη η τρέλα της χαράς
κι αν δεν την βρείτε φίλοι μου, να είμαι μασκαράς.
Στους νέους φίλους που θα 'ρθούν, τους λέμε εν συντομία
παιδιά μας σα στο σπίτι σας, που λέει η παροιμία.
Στις κοπελίτσες που κι αυτές το πάρτι θα τιμήσουν
κι απ' τις πολλές τις ομορφιές το σπίτι θα στολίσουν,
η γλώσσα μας μπερδεύεται, το τρακ μας κυριεύει
κι ενώ κάτι θα λέγαμε η σκέψη μας χορεύει.
Πως η χαρά ανείπωτη σε μας θα ξεχειλίσει,
τόσο, που ίσως άλλοτε δεν είχατε γνωρίσει
και όλως εμπιστευτικά τα κόλπα βάλτε εμπρός
στο πάρτι το ευγενικό ευρίσκει' ο γαμπρός.
Λοιπόν το γλέντι γίνεται Σάββατο το βραδάκι,
χορέψτε, μα και σπάστε μας κανένα ποτηράκι.
Άνοιξε το Τριώδιο μάσκες και σερπατίνες,
διώξτε τις σκέψεις τις κακές σεκλέτια και ευθύνες
Κώστας, Δημήτρης, Γιάννης και διά το πιστόν Δημήτρης
Δημαρέλος κι άλλος Δημήτρης, φίλος του Δημαρέλου.
Ο Δημαρέλος είναι φίλος μου. Θρασύβουλος ο Κρίκος.

Θρασύβουλος Κρίκος

Σάββατο, 4 Φεβρουαρίου 1961

5.- Ο Θεοδόσης Θέος στην Αυγενή
του Μπακάλη Βασίλη Πόλια

Τα μαλλιά σου λουσμένα, κοτσίδες πλεγμένα,
το κορμί γραμμωτό εις τα μαύρα ντυμένο,
τα μάτια σα δάλασσα - νερό γαλανό,
όσες κι αν βλέπω όμοιές της,
όλες τις βλέπω με μάτι δολό
μα καμιά, μα καμιά δεν μπορώ να βρω
σαν αυτή που θέλω εγώ.
Όνειρο Ευγενείας θα ανακαλύψεις μυστικό,
το οποίο κρύβεται από καιρού θείο,
μάταιας ελπίδας κατέλαβαν το πνεύμα σου.

6.- Τι το 'θελες Θοδώρα μ' το βιολί

Τι το 'θελες Θοδώρα μ' το βιολί
δεν έπαιρνες καμιά κάπα,
τώρα χειμώνας έρχεται
και τρέμεις σαν τη γάτα.
Αχ πώς δεν το ήλπιζα εγώ,
ο ουρανός στη γη να στάζει αίμα
έτσι το χειλάκι σου κακό να πει για μένα.
Θα πάρω τα όρη, τα βουνά, τ' αγρίμια να ρωτήσω,
για να μου πουν το μυστικό, πώς να σε λησμονήσω.

7.- Ο Θεόδωρος στην Ευτέρπη

Έλα Φτερούλα μου τα δυο να γίνουμε ζευγάρι
για να ξυπνάμε το πρωί με της δροσιάς τη χάρη.
Μικρή μου πες τη μάνα σου να κάνει κι άλλη γέννα
να κάψει κι αλλουνού καρδιά, ως έκαψε και μένα.

Σκωπτική στιχοπλοκή για τον Θεόδωρο Γούλα
που πάσχιζε με το βιολί να συγκινήσει
τις κοπέλες στο χωριό. (Από άγνωστο στιχοπλόκο).

8.- Ο Στέλιος και η κιθάρα του

Ακούστε απ' τα χείλη μου, είμ' ο κομψός ο Στέλιος
πλούτο, το λεν οι φίλοι μου και δησασυρός ακέριος.

Απ' τη μικρή πατρίδα μου, που λέγεται Φανάρι,
σ' αυτό που λέει η μοίρα μου, θα φέρω ένα σαμάρι.

Στου Μεταφρσή μία βραδιά, που σήμανα στη μάχη
η παλαμίδα μια βραδιά μού 'πεσε στο στομάχι

και την καρδιά μου χάλασα με μια σωστή μαγάρα,
που μ' έστειλε στη θάλασσα και έκανα γαργάρα.

Λίγα λουλούδια στείλε μου, στον έρωτ' είμαι άτρωτος,
όταν σε βλέπω φίλε μου γίνομαι άλλος άνθρωπος.

Το πάρτι έφτασε παιδιά, τάζω γιατί γιορτάζω
μετά ποιώ την παπαδιά και ύστερα μειδιάζω.

Ατσίδας στην πολιτική, έχω πολλά καπρίτσια,
μα το μυαλό μου όλο εκεί, στα όμορφα κορίτσια.

Τι με κοιτάξεις κι απορείς; Σαν άνθρωπος μεγάλος,
δεν είμαι αυτός που φαίνομαι, μα είμαι κάποιος άλλος.

Παιδιά ας πιούμε κάτι, κερνάω μα το ναι,
και ύστερα λέω ξετσίπωτα: Η μπύρα ρεφενέ.

Μη με κοιτάς που γέρασα, όχι τραγούδι βλάμικο
ωραία τα επέρασα και χόρεψα και τσάμικο.

Μου τάξανε μια κοπελιά, με λίρες δυο χιλιάδες
μα το κεφάλι έχ' ψηλά, μου φαίνονται κρυάδες.

Βρεθήκαμε σε μια ελιά, αυτό το καλοκαίρι
για να της πάρω δυο φιλιά.

Εγώ γι' αυτή είχα χαρά να δω όλα τα φρούτα της
κι αυτή μου φέρθηκε σκληρά μαζί και με τα ρούχα της.

Να φύγω αμέσως κίνησα, μου λέει σ' αφήνω ταίρι μου
και αναφοκοκκίνισα, την έσφιγγα στο χέρι μου

Τη βλέπω φεύγει μακριά, μένω με τη λαχτάρα μου
κι όπως μαντεύετε παιδιά έπαιξα την κιθάρα μου.

9.- Κατοχή

Του χωριού το γαλάζιο αιδέρα
τον μολύναν τα κτήνη μια μέρα
δεκαπέντε Αυγούστου σαν τώρα,
αδυσώπητη μαύρη η ώρα.
Τη χρονιά που θυμάμαι το χίλια
εννιάκόσια σαράντα και τρία.
Μεγαλόχαρη είν' η γιορτή σου
ο παπάς τις δεήσεις σου στέλνει.
Λευτεριάς ελαφρό αεράκι
σε πικρό μετετράπη φαρμάκι.
Σιδερένια γεράκια ορμήσαν
κάπου σπίτια τριάντ' αφανίσαν
και οι μάνες κορίτσια θρηνήσαν
η φωτιά και τ' ατσάλι δερίσαν.
Καπνοί μαύροι σαν άχαρη πίσσα
και το δάκρυ το στέρεψ' η λύσσα.
Στους αμάχους οι λύκοι στραφήκαν
στα χαλάσματ' ανδρώποι ταφήκαν.
Τρομαγμένα ματάκια τα σθήσαν
και απάνθρωπα ίχνη αφήσαν
Και το αίμα ποτάμι κυλάει
κι η απαίσια πράξη μιλάει
του λαού μας η μαύρη κατάρα
στου καπνού την ολόμαυρ' αντάρα.
Των βαρβάρων τ' απαίσια σμήνη
στην ψυχή και στους τρόπους τα κτήνη.
Των νεκρών μας αιώνια μνήμη
που μας φύγαν την ώρα εκείνη.
Τα Κανάλια ποτέ δε λυγίσαν
στο τραχύ πεπρωμένο βαδίσαν.
Κι αν τον τόπο με αίμα ποτίσαν,
τη σημαία ψηλά την κρατήσαν.

1976, για το βομβαρδισμό του 1943.

Θρασύβουλος Κρίκος

10.- Τσικρίκας μεσ' στη φυλακή

Τσικρίκας² μεσ' στη φυλακή, π' ολόγυρα είχε τοίχους
 έλεγε και σκέπτονταν να βγάλ' αυτούς τους στίχους:
 Άλφα Μπλέτσας ο μουχτάρης και Ντενίσης ο ζαγνιάρης
 κι αυτός του Μήτρου Λιασκοβίτη, κίόν τους ασπρουγινάτουν
 σας λέω θεωρήσι τουν διάουλουν σκλαρικάτουν.

Χειμώνας 1980

Παν πουλλοί οι κυνηγοί, αλλά λίγοι οι εκλεκτοί.
 Ο Ζήσης Κουτής ξεπάγιασε, μαζί με το παιδί του
 κι όρκο μεγάλο έκανε κι αυτός και το παιδί του
 παπιά, χηνάρια να 'ρχονται να πέφτουν στην αυλή του
 ούτε αυτός να τα τηράει, ούτε και το παιδί του.
 Ο Χρήστος Κοτσιαλόπουλος κι αυτός ξεπαγιασμένος,
 μέσα στου Δήμου την κοπριά, ως το λαιμό χωμένος.
 Ο Δήμος ρούμι με μποτίλι κι αυτός τα δόντια τρίξει.
 Αχ γυναικά παλιογύναικα, που μ' έστειλες κυνήγι με τέτοια κρύα
 και παρά λίγο έλειψε να χάσω και τα τρία.

Οι γύφτοι ως εξεφόρτωναν στα Γολ'τσινά τ' αλώνια
 κι οι Γολ'τσινοί απ' το φόβο τους, βαρούσαν τα σαγόνια.
 Όλοι ήσαν παλικάρια, αλλά τρύπωσαν εις τα πουρνάρια.
 Φώναξαν το Νικολό Πατούνα, και απ' το φόβο του αυτός
 έδιαβε πέρα στην Καρακατούνα.
 Φωνάζουν και τον Αποστόλη Σλια κι από το φόβο έφτασε
 στα Κοτρωτσέικα μαντριά.
 Φωνάζουν και τον Αποστόλη Γκρέκα
 «Δεν έχω όπλο, έχω μια τσιουφλέκα».

2. Πολλά και ενδιαφέροντα αναφέρονται, τόσο για τον στιχοπλόκο Χρίστο Τσικρίκα, όσο και για άλλους ακόμη σκωπτικούς στίχους, στο βιβλίο «ΚΑΝΑΛΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ», έκδοση 1976, στις σελίδες 179, 331, 334 και 339 (Σ.Τ.Ε.).

11.- Το χαράτσι

Ήρθε ο τσιαούσης³ στα μαγαζιά, πήραν πόρου τα παιδιά
σαν τσι πλακών' σ' τσι βουρδουλιές έφτασαν κάτ' σ' τσι φρουξιλιές.
κι αυτόν τουν Μήτρου τουν Καϊά, τους τραβάει καλά μια βουρδουλιά.
κι αυτόν του Μήτρου Αρχοντούλα, πούδελε να πάρ' τη βούλα⁴
μια αμπδησιά απ' τσι Βαγκουραίοι, έφτασι κατ' σ' τσι Καλιακδαίοι.
αμπήδ'σι μες στουν Κουτσιουτάλια, χώθηκε στα τσίπρα σαν τα βάλια,
κόφτ' πέρα η Μήτρου τ' Αρχοντούλα κι έφτασε πέρα στην Κρανούλα.

Αφορμή για τους σατυρικούς αυτούς στίχους πήρε
ο Τσικρίκας, από την άφιξη του Τούρκου
επιτετραμένου, για να σφραγίσει τα γεννήματα
και να πληρώσουν τον ανάλογο φόρο οι χωριανοί.

Του Λάδους είν' του Γκαβαρδίνια
απ' δεν πήρι τη Λαήνα,
να τη δώσ' στου Μουσχουιάνν'
να κιράσ' του Γκρεκουιάνν'.

Το τετράστιχο αυτό το απήγγειλε ο Κακατσίδας
(Μήτρος Μανώλης) σε έναν γάμο, όπου πήγε όλη η παρέα,
χωρίς τον Γκρέκα, ο οποίος για να τους εκδικηθεί
πήγε πάνω από το σπίτι και πετούσε πέτρες στα κεραμίδια.
Όταν τον είδαν, τον κυνήγησαν και τη δικαιολογία έδωσε
εμμέτρως ο Κακατσίδας.

3. Δηλ. ο έφορας, δα λέγαμε σήμερα.

4. Δηλαδή τη σφραγίδα.

12.- Οι κυνηγοί

Άντι πάμι στον Αλή, να φκιάσουμε τα τ'φέκ' γιαλί
 στου Κουρί παγάνα, μπρουστά η Καραλής στου Γιαταγάνα.
 Απού πέρα στου τ'χαλάκ' ήταν το μικρό Καραλάκ'
 κι σκουτώνει μια λαγούσου, να δεις χαρά η Καραλούσου
 που είχι κι λαγόπ'λα, χαρά στα Καραλόπ'λα
 Άγνωστου στιχοπλόκου.

13.- Το «40»

Συναγερμός εσήμανε χτυπήσαν οι καμπάνες
 και του χωριού μας τα παιδιά ξεκίνησαν οι μάνες.
 Κορίτσια, γέροι και παιδιά, ως του χωριού την άκρη,
 ξεπροβοδίσαν ήρωες στα μάτια μ' ένα δάκρυ.

Του Οκτωβρίου εικοσιοχτώ, η Ελλάδα πέρα ως πέρα
 εχύμηξε και τσάκισε φωνάζοντας αέρα!
 στον Ιταλό που νίκησε, θα το θυμάστε πάντα,
 που 'ταν μια μέρα βροχερή κάποτε του σαράντα.
 Ελλάδα σήκωσε ψηλά τ' ανάστημά σου πάλι
 κι έδειξε στην υφήλιο και δύναμη και κάλλη.

Ο Φώτης, ο Παύλος και πολλοί κι ο Μήτρος ματωμένος
 και ο παππούς ο Λάζαρος γύρισε λαβωμένος.
 Λυπητερά στον πλάτανο λάλισε ένα πουλί
 το Μήτσιο Τσούλα θρήνησε με μια πικρή αγωνία
 στο Γιώργο Σδρόλια έστειλε ένα ζεστό φιλί,
 που πολεμώντας έπεσε στην άχαρη Αλβανία.

Χρυσές σελίδες γράψατε σε λόγγους και τσουκάρια
κι ο κόσμος όλος θαύμασε την τόση σας ανδρεία.
Αιώνια δόξα και τιμή άξια παλικάρια,
που τότε συνεχίσατε την πιο λαμπρή ιστορία.

Θρασύβουλος Κρίκος

Στην κήρυξη του πολέμου απ' τους Ιταλούς.
(Το απήγγειλε η μαθήτρια της Γ' τάξης του Δημοτικού
Σχολείου Καναλίων Ολυμπία Θ. Κρίκου στην πλατεία
του χωριού, στις 28 Οκτωβρίου 1974).

Δ' Λεξιλόγιο

(συνταχθέν από το συγγραφέα Θρασύβουλο Κρίκο)

Σημείωμα του επιμελητή της έκδοσης

Το ένα από τα δύο πολυσέλιδα τετράδια του αρχείου του **Θρασύβουλου Κρίκου**, επιγράφεται «ΛΕΞΙΚΟ» και περιλαμβάνει όλες τις λέξεις που ακολουθούν. Για τη σύνταξη του προσωπικού του αυτού «Λεξικού», πρέπει να είχε ως μόνιμο σύμβουλο ένα άλλο λεξικό της ελληνικής γλώσσας, διότι αποδίδει, σχεδόν τέλεια, τους αρχικούς χρόνους των ρημάτων, την κλίση των ονομάτων, τα παραθετικά των επιθέτων κ.λπ., ενώ σημειώνει πολλά ονόματα όχι στην καθομιλούμενη Καναλιώτικη, αλλά σύμφωνα με τα σχετικά λεξικά, π.χ. γράφει στο λεξικό του «τορβάς» αντί «τροβάς», που είναι η Καναλιώτικη προφορά.

Φαίνεται ότι το λεξικό του βοήθησε στο να έχει ενιαία αντιμετώπιση των λέξεων που χρησιμοποιούσε. Να μην την γράφει δηλ. άλλοτε με τον ένα τρόπο και άλλοτε με τον άλλο την κάθε λέξη. Παρά ταύτα δεν τα κατάφερε σε όλα τα αφηγήματά του, όπου ανευρίσκει κανείς πολλές διαφοροποιήσεις. Υποδέτω, πάντως, ότι κάθε φορά που χρησιμοποιούσε μια καινούργια λέξη, την κατέγραφε, σημείωνε τις πτώσεις της ή τους αρχικούς χρόνους της ή τα παραθετικά της και έτσι ευκολότερα έκανε την όλη συγγραφή του.

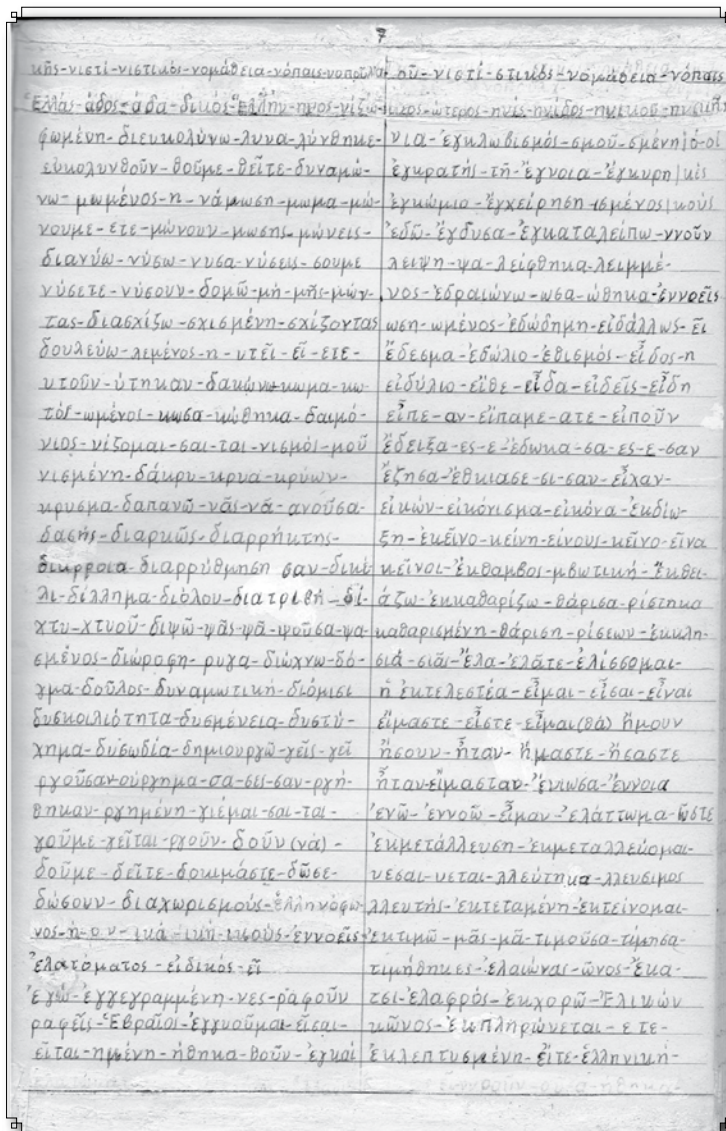
Το λεξικό του δεν ήταν κατά απόλυτη αλφαβητική σειρά ολόκληρο. Υπήρξαν και πάρα πολλές λέξεις που ήταν ανάκατες και έπρεπε να τις κατατάξω στην ανάλογη θέση τους. Παράλληλα πρόσθεσα μερικούς χρόνους ή πτώσεις που έλειπαν και είναι απαραίτητοι για την ολοκληρωμένη παρουσίαση των τύπων τους, ενώ παρέλειψα μερικούς τύπους, που είναι αυτονόητοι (π.χ. κλίσεις ρημάτων, ονομάτων) και έτσι αποτελούν πλεονασμό. Έκανα δηλ. μερικές συμπληρώσεις και βελτιώσεις στο λεξιλόγιο του συγγραφέα, ώστε να είναι περισσότερο χρήσιμο και ολοκληρωμένο, ενώ διόρθωσα και αρκετά λάθη του.

Το λεξικό περιλαμβάνεται σε 34 δίστηλες σελίδες του 2^{ου} τετραδίου του και περιέχει 3062 περίπου λέξεις. Είναι δε άξιο θαυμασμού, πώς ο συγγραφέας χωρίς υπολογιστή, κατόρθωσε να το συντάξει, χρησιμοποιώντας μόνο χαρτί και μολύβι, πράγμα το οποίο είναι εξαιρετικά κοπιαστικό και απαιτεί πολύ χρόνο η τέτοιου είδους καταλογογράφηση των λέξεων. Έτσι η εργασία αυτή αποτελεί ένα ακόμη εξαιρετικό δείγμα της πολύπλευρης ιδιοσυγκρασίας

του συγγραφέα και της αδάμαστης πνευματικής δημιουργίας και αξιόλογης υπομονής του

Πολλά έχει να ωφεληθεί και ο σύγχρονος αναγνώστης από το εν λόγω λεξικό, αρκεί να το μελετήσει. Διότι οι λέξεις που περιέχει και οι διάφοροι τύποι αυτών είναι πολύ χρήσιμοι στη σημερινή καθομιλούμενη γλώσσα και επομένως θα επαναφέρει στη μνήμη του ή θα μάθει τη γραφή τους και την προφορά τους. Αποτελεί, λοιπόν και το λεξικό αυτό ένα ακόμη τεκμήριο του πολύτιμου αρχείου του συγγραφέα.

Θεωρώ υποχρέωσή μου να ευχαριστήσω θερμά τον αγαπητό μου φίλο Θωμά Ν. Ζήση, φιλόλογο - γυμνασιάρχη που διεξήλθε με προσοχή το λεξικό αυτό και διόρθωσε μερικά ακόμη λάθη του συγγραφέα.

Η 7η σελίδα του τετραδίου, όπως είναι γραμμένη από τον συγγραφέα με μέρος από το λεξιλόγιο των γραμμάτων Δ και Ε

- Α -

αβασκαδών -είς -εί
αβγατίζω -ζα -σω -σα
αβιώτος -η -ο
αβούλωτος -η -ο
άβυσσος -ου
αγαπάω -ώ -ήστε -ούν
αγαπιέμαι -όμουν -ηθώ -ήθηκα
αγγείο -εία -ειά
αγγελούδι
αγγίζω -ζα -ίζω -ξα
αγιορείτης -τη
άγιος -α -ο
αγκαλιά -άς
αγκαμπέτι
αγκώνας -α
αγκινός -ή
αγλήγορα
αγνώω -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
-ημένος
αγνόηση -ης
αγοράζω -ομαι -ομαν -στώ
-στηκα
αγγίζω -ζα -σω -σα
Αγία Λαύρα
αγχώνομαι -ομαν -ωθώ -ώθηκα
αγών -ώνος
αγώνας -ώνες
αγωνίζομαι -ομαν -σθώ -σθηκα
-ισμένος
αγώνας -α
αδειάζω (κενώνω, ευκαιρώ)
άδειος -εια -ειο
αδερφάδες -ων
Άδης -η
αδρύς -ύ
αδριά -ιάς
αδρός -ού
άει μας
αεριτζής - ή
αηδόνι -ιού
άθεος -α -ο
αθεία -ας
αθέμιτος -η
αθληλίκτος -η
Αθηνά -άς
αθήγιανος -ου
αθροίζω -ζα -ίσω -σα
αθρώως
αθώς -α -ο
αθωνώνομαι -ωθώ -ώθηκα -ωμένος

αήλη -ης
αΐδουσα -ας
αΐδριος -ου
Αϊλιάς -ά
αίμα -ατος
αιμορραγία -ας
αιμορροΐδες -δων
Αίμος -ου
άιντε
αίνιγμα -ατος
αίρεση -ης
αίρω
αισθάνομαι -όμουν -θώ -θηκα
αίσθημα -ατος
αίσθηση -ης
αισθάνομαι -ομαι -ανθώ -ηκα
αίσιος -α -ο
αίσχος -ους
αισχροκέρδεια -ας
αισχύνη -ης
αίτημα -ατος
αίτηση -ης
αιτία -ας
αιτιολογία -ας
αιτιολόγηση -ης
αιτιολόγημα -ατος
αίτιος -α -ο
αιτών -ούντος
αιώνας -α
ακατάλληλη -ης
ακινητοποιώ -ούσα -ήσω -ησα
-ώντας
ακοή -ής
ακολουθώ -ούσα -θήσω -θησα
-ώντας
ακουμπώ -ούσα -ήσω -ησα
ακούω -ουα -ούσω -σα -ομαι
-στώ -ούστηκα -ουγα
ακουστικός -ή ό
αλάδωτος -η -ο
αλαζόνας -α
αλαζονεία -ας
αλακάπα
αλάργα
αλάτι -τιού
αλεύρι
αλήθεια -ας
αληθινός -ότερος
αληθώς
αλητεία -ας
αλιεύς
Αλικαρνασός

αλισίβα -ας
άλλος -η -ο
αλλάζω -ζα -ξω -ξα
αλλεπάλληλος -η -ο
αλληλεγγύη -ης
αλληθώρος -η
αλληλεπιδρώ -ούσα -άσω -ασα
αλληλεπίδραση -ης
αλληλογραφία -ας
αλλιώς
αλλιώςτικός -ια
αλλοδαπός -ή -ό
αλλοιωμένος -η
αλλοιώνω -να -ώσω -ωσα
αλλοίωση -ης
αλλόκοτος -η
άλλος -η -ο
άλλοτε
αλλού
αλλουνού
αλλόφυλος -η -ο
άλλως (πως)
άλλωστε
άλμα -ατος
αλμυρός -ότερος
άλσος -ους
αλώνι -νιού
άλως -ου
άλωσις -εως
άμαξα -ας
αμαξάς -άδες
αμαρτάνω -ανα -ήσω -ησα
-ήμαρτον
αμαρτία -ας
αμαρτωλός -ωλή -ωλό
αμασκαδείς
αμαχητί
αμείβω -ομαι -φτώ -φτηκα
άμιλλα -ας
αμισθί
άμμος -ου
αμμοχάλικο -ου
αμμωνία -ας
αναβάλλω -λλα -λω -λα
αναβολή -ής
ανάβω -θα -ψω -ψα -μμένος
αναγκάζω -ομαι -στώ -άστηκα
-σμένος
ανάγκη -ης
αναγνωρίζομαι -ομαι -στώ
-στηκα -σμένος
ανάγωγος -η -ο

αναζητώ -ούσα -ήσω -τησα
 -ώντας
 αναλίσκομαι
 αναμεράω -άς -ά
 ανάμιξη -της
 άναμμα -ατος
 αναμμένος -η -ο
 ανανέωση -της
 αναντίρρητος -η -ο
 αναπηδάω -ούσα -δήσω -ήδησα
 -ώντας
 αναπνέω -εα -εύσω -σα -οντας
 ανάπτυξη -της
 αναπτύσσω -υσσα -ύξω -ξα -ομαι
 -όμουν
 -χθώ -χθηκα -γμένος
 ανασκηκωνω -να -σω -σα -ομαι
 -ομαι -κωθώ -ώθηκα -μένος
 αναρρίχηση -της
 αναρριχώμαι -ώμουν -ηθώ -ήθηκα
 ανάρρωση -της
 αναρρωτήριο -ου
 αναρωτιέμαι -τιέμαι -τηθώ
 -ήθηκα
 ανασκηκώνω -ομαι -ομαι -ωθώ
 -ώθηκα
 -μένος
 αναστατώνω -ομαι -ωθώ -ήθηκα
 -ωμένος
 αναστάτωση -της
 αναστέλλω -ελλα -σταλώ -στείλα
 -λοντας
 αναστολή -ής
 αναφορά -άς
 ανδρείος -α -ο
 ανέμελος -η -ο
 ανεπιθύμητος -η -ο
 ανεπρόκοπος -η -ο
 άνηδος -ου
 ανήκω -ήκα
 ανθρωπάκος
 ανόητος -η
 άνοια -ας
 ανοίγω -οιγα -ξω -ξα -ομαι -χτώ
 -χτηκα -γμένος
 ανταμοιβή -ής
 ανταμείβω -ομαι -ομαι -μειφθώ
 -φθηκα
 ανταποδίνω -ομαι
 αντιδρώ -ούσα -άσω -ασα
 αντικαθιστώ -ούσα -στήσω
 -έστησα

αντικείμενος -η -ο
 αντικρίζω -ιζα -ίσω -ισα -ομαι
 -ομαι -στώ -στηκα
 αντίκρισμα -ατος
 αντικριστή -ής
 αντιλαμβάνομαι -ομαι -ηφθώ
 -φθηκα
 αντιλυσσικός -ή -ό
 αντίρρηση -της
 αντίρροπος -η -ο
 αντίσταση -της
 αντιστρέφω -φα -ψω -ψα
 αντίχειρας -α
 ανυπομονώ -ούσα -ήσω -ησα
 ανυψώνω -να -σω -σα
 αξία -ας
 άξιος -α -ο
 αξιοσύνη -της
 αξιωματικός -ού
 αξόμπλιαστος -η -ο
 αχυρισιά -ιάς
 αόμματος -η -ο
 αοιδός
 αορτή -ής
 απαιτώ -ούσα -ήσω -ησα -ούμαι
 -τηθώ -τήθηκα
 απαλλοτριώση -της
 απαλοιφή -ής
 απαντώ -ούσα -ήσω -σα
 άπαξ
 απαραίτητος -η -ο
 απαιρητήτως
 άπας -α -αν
 απασχόληση
 απασχολώ -ούσα -ήσω -ησα
 απατώ -ώμαι -ώμαι -ηθώ -ήθηκα
 απέχω -είχα
 απίστομα
 άπλα -ας
 απλός -ή -ό
 απλώνω -ομαι -ομαι -ωθώ -ηκα
 -ωμένος
 απλώς
 απλώστρα -ας
 αποδεικνύω -κινω -είξω -δειξα
 απόδειξη -της
 αποδίδω -ομαι -θώ -όθηκα
 -οσμένος
 αποζητώ -ούσα -ήσω -ησα
 απόκομμα -ατος
 αποκρυστάλλωση -της
 απόκτηση

αποκτώ -ώμαι -ώμαι -ηθώ
 -ήθηκα
 Απόλλων -ωνος
 απομακρύνομαι -ομαι - θώ -θηκα
 απομονώνω -να -ώσω -ωσα -ομαι
 -ομαι -θώ -ώθηκα
 απορία -ας
 απορώ -ούσα -ήσω -όρεσα
 -ημένος
 απόρρητος -η
 απορρίμματα -των
 απορρίπτω -α -ίψω -ιψα
 απόρριψη -της
 απορροφώ -ούσα -ήσω -ησα
 -ημένος
 απορρόφηση -της
 αποσυντεθειμένος -η -ο
 αποτραβώ -έμαι -έμαι -βηχτώ
 -χτηκα -γμένος
 αποφλοίωση -της
 απρέπεια -ας
 απωθώ -ούμαι -ούμαι -ηθώ
 -ήθηκα -ημένος
 απών -ούσα
 απώτερος -ότατος
 άρα
 άραγε
 αράζω -ζα -άξω -αξα
 αραιός -ά -ό
 αρύς -ύ
 αρακάς -ά
 αργαλειός -ού
 αργώ -ούσα -ήσω -ησα
 αριθμώ -θμούσα -θμήσω -θμησα
 -θμημένος
 αριστοκράτης -ισσα
 αριστούχος -ούχα -ούχο
 αρκώ -ούμαι -ούμαι -στώ
 -κέστηκα
 άρμα -τος
 αρματολός
 αρματωμένος -η -α
 αρνίσιος -σια
 αποκαρδιώνω -ομαι -ομαι -ωθώ
 -ώθηκα
 απομακρύνω -ομαι -ομαι -ηθώ
 -ύθηκα
 απομονώνω -ομαι -ομαι -ωθώ
 -ώθηκα -μένος
 άπτομαι
 αρνούμαι -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
 άρον - άρον

αρραβώνας -α
 αρρενωπός -ή
 αρρωστιάρης
 άρρωστος -η -ο
 αρπάζω -ζα -ξω -αξα
 άρση -ης
 αρχαίος -ότερος
 αρχίζω -ζα -ίσω -σα
 αρχινώ -ούσα -ήσω -ησα
 αρχινησμένος -η -ο
 αρχιμηνιά -άς
 αρχοντοδυγατέρα -ας
 αρχοντοκορίτσι -ιού
 αρμόζω -α -σω -σα
 αρμονία -ας
 αρμοστής -τή
 ασήμι -ιού
 Ασιάτης -η
 ασκώ -ούμαι -ούμαν -ηθώ -ήθηκα
 -ημένος
 ασπουλάτ'
 ασπρίζω -ομαι
 αστείος -α -ο
 αστερόεσσα -ας
 αστοιχείωτος -η
 αστοχώ -ούσα -ήσω -όχησα
 αστραπιαίος -α -ο
 αστραπιαίως
 αστρέχω -χα -ξω -ξα
 ασφάλεια -ας
 ασχολούμαι -ούμαν -ηθώ -ήθηκα
 -ημένος
 ασύλληπτος -η -ο
 ασύμμετρος -η -ο
 ατέλειωτος -η -ο
 ατζαμής -ή
 ατζαμοσύνη -ης
 άτι
 ατίμωση -ης
 άτρωτος -η
 Αττική
 αυγό -ού
 αυγούλα -ας
 αυλαία -ας
 αυλόθυρα -ας
 αυλόπορτα -ας
 Αυλώνα -ας
 αυξάνω -άνομαι -ομαν -θώ
 -ξήθηκα -ημένος
 αϊπνία -ας
 αύρα -ας
 αυτοκράτορας -ειρα

αυτός -ή -ό
 αυτοίνοι
 αυτουνού
 αφεντιά -άς
 αφέντρα
 αφεντικό
 αφέντισσα
 αφέντης -η
 αφέντηδες -δων
 αφεντάδες -δων
 αφερέγγυος -α -ο
 αφή -ής
 αφήνω -ομαι -ομαν -θώ -έθηκα
 -ημένος
 αφομοιώνω -ομαι -ομαν -ωθώ
 -ώθηκα
 αφομοίωση -ης
 αφορώ -ούσα -ήσω -εσα
 αφράτος -η -ο
 αφρός -ού
 αχάϊρευτος -η
 αχούρι
 αχρείος -α -ο
 άχτι
 αχυρώνα -ας
 αχώνευτος -η -ο
 αψίδα -ας
 αψιμαχία -ας
 αψύς
 άωτο

- Β -

βαβά -άς
 Βαβυλώνα -ας
 Βαγενάς -ά
 βαδίζω -α -σω -σα -οντας
 βάζω -α -λω -λα -οντας λθώ
 -ληθηκα -λμένος
 βαθαίνω -αινα -ύνω -υνα
 βαθουλωμένος -η -ο
 βαθύς -εία -ύ
 Βακούρικο -ου
 βάλλω -ομαι -όμενος
 βάμμα -ατος
 βαμμένος -η -ο
 βαθυστόχαστος -η -ο
 βαρβάτος -η -ο
 βαρέλα -ας
 βαρελίσιος -ια -ιο
 βαρόνος -η
 βαρούλκο -ου

βαρύς -ειά -ύ
 βαρυστομαχιά -άς
 βασιλεία -είας
 βασιλιάς -ισσα
 βαστώ -ιέμαι -χτώ -χτηκα
 βγαίνω -ήκα -βγώ -λμένος
 βγάλσιμο -ατος
 βεβαιώνω -ώνομαι -ωθώ -ώθηκα
 βέβαιος -α -ο
 βεβαιώς
 βεβαιότητα -ας
 βελάζω -ζα -άξω -αξα
 βέλασμα -ατος
 βελόνα -ας
 βελόνι -ιού
 βελούδο -ου
 βελτιώνω -ομαι -ωθώ
 -ώθηκα -ωμένος
 βελτίωση -ης
 βεντούζα -ας
 βερεσέ -έδες
 βήμα -ατος
 βήτα
 βήχας -α
 βιδώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα -μένος
 Βίκτωρας -α
 βλάκας -α
 βλακεία -ας
 βλέμμα -τος
 βλαμμένος -η -ο
 βλέννα -ας
 βλήμα -ατος
 βογκώ -ας
 βόγκημα -ατος
 βογκητό -ού
 βοήθεια -ας
 βοηθώ -ούμαι -ήθηκα
 -ημένος
 βολεύω -εψα -μένος -ομαι -υτώ
 -εύτηκα
 βορράς -ά
 βορεινός -ή -ό
 Βορειοηπειρώτης -η
 βόρειος -α -ο
 βοριάς -ά
 βοσκάω -ούσα -ήσω -σα
 βοσκοπούλα -ας
 βουθωνοκλήη -ης
 βούλα -ας
 βουλώνω -ωνα -σω -σα
 βούρκος -ου
 βούρλο -ου

βούρτσα -ας
 βουρτσίζω -ομαι -στώ -στηκα
 βούρτσισμα -ατος
 βουτώ -ηξα -ηγμένος
 βράδυ
 βραδιάζω -άσω -ιασα
 βράδιασμα -ατος
 βραδιάτικος -ου
 βραδινός -ού
 βραδύς -εία -ύ
 βραχνάς -ά
 βραχύς -εία -ύ
 βρέχω -οντας -ομαι -αχώ -άχηκα
 -εγμένος
 βρίσκω -ήκα -ομαι -εθώ -θηκα
 βροντώ -ούσα -ησα -ηξα -ώντας
 βρώμα -ατος
 βρώμα -ας
 βρωμιά -ιάς
 βρώμη -ης
 βρωμώ -ούσα -ήσω -ησαώντας
 βρώμικος -ικη -ο
 βύζαγμα -άγματος
 βυζαίνω -οντας -ομαι -άξω -αξα
 -αγμένος
 βυσσινιά -ας
 βύσσινο -ου

- Γ -

γαλατάς -ά -άδες
 Γάλλος -ίδα
 γαργαλώ -ούσα -ιέμαι -ιστώ
 -ίστηκα
 γαιγιώζω -ζα -σω -σα
 γδύνω -υνα -σω -έγδυσα -ομαι
 -υθώ -ύθηκα
 γείτονας -α
 γειτόνισσα -ας
 γειτονιά -άς
 γειτονεύω -α -έψω -εψα
 γετονοπούλα -ας
 γελοίος -α -ο
 γελοιοποίηση -ης
 γελώ -ούσα -άσω -ασα -ώντας
 -έμαι -αστώ -άστηκα
 γελωτοποιός -ού
 γεμάτος -η -ο
 γενναίος -α -ο
 γέρνω -α -ύρω -υρα -ερμένος
 γερνώ -ούσα -ώντας
 γέρος -ου

γεράκος -ου
 γεύμα -τος
 Γεώργιος -ία
 γιαγιά -άς
 γιγάντιος -α -ο
 γίνομαι -ομαι -ονταν -όμενος
 γιόμα -ατος
 Γιώργος -αινα
 Γκόενα -ας
 γλείρω -ειφρα -είψω -ειψα -ομαι
 -μένος
 γλείψιμο -ατος
 γλήγορος -η -ο -ότερος
 γλιστρώ -ούσα -ήσω -ησα -ώντας
 γλίστρημα -ατος
 γλυκός -ιά -ό
 γλυκύτητα -ας
 γλυφός -ή -ό
 γλύφω -υφρα -ύψω -υψα -ομαι
 -μένος
 γλώσσα -ας -ες
 γνωρίζω -ζα -σω -ισα -ομαι -ιστώ
 -ίστηκα -ισμένος
 γνώριμος -η -ο
 γνώση -ης
 γνωστικός -ή -ό
 γονατίζω -ζα -σω -σα -οντας
 -ομαι -στώ -στηκα -ισμένος
 γονατιστός -ή -ό
 γόνατο -ου
 γονείς -έων
 γονυκλισιά -άς
 γούστο -ου
 γούτσ' -ο
 γράμμα -ατος
 γραμμάριο -ου
 γραμματέας -α
 γραμματεία -ας
 γραμματιζόμενος -η -ο
 γραμματικός -ή -ό
 γραμμάτιο -ου
 γραμματοκιβώτιο -ου
 γραμματόσημο -ου
 γραμματοκομιστής -ή
 γραμμή -ής
 γραμμένος -η -ο
 γραμμόφωνο -ου
 γραφείο -ου -εία
 γραφιάς -ά -άδες
 γριά -άς -ές
 γρύλιες
 γρύλος -ου

γυαλί -ιά
 γυάλινος -η -ο
 γυναίκα -ας -ες
 γυναικάς
 γυναικείος -α -ο
 γύπας -α
 γυρίζω -ζα -σω -σα -οντας
 γυρινώ -ούσα -ώντας
 γύρος -ου
 γύφτος -ου

- Δ -

δαγκώνω -να -σω -σα -ομαι -ωθώ
 -ώθηκα -μένος
 δάγκωμα -ατος
 δαγκωσιά -άς
 δάκρυ -να -ύων
 δάκρυσμα -ατος
 δάνειο -ου
 δανειστής -ή
 δαπανώ -ούσα -ήσω -ησα -ώντας
 Δαρείος -ου
 δάσκαλος -α
 δασύς -εία -ύ
 δασώδης -εις
 δεδομένος -η -ο
 δείγμα -ατος
 δεινοπαθώ -ούσα -ήσω -ησα
 -ώντας
 δεινός -ή -ό
 δεινότητα -ας
 δείχνω -να -ξω -ξα -οντας
 δαιμονίζομαι -ομαι -στώ -στηκα
 -σμένος
 δαιμονισμός -ού
 δαιμόνιος -α -ο
 δεξιά
 δεξιός -ότερος
 δεξιώνομαι -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 δεξίωση -ης
 δέομαι -ομαι -ηθώ -ήθηκα -όμεθα
 -όμενος
 δεφτέρι -ιού
 δέχομαι -ομαι -χτώ -χτηκα
 δήθεν
 δηλώνω -ομαι -θώ -θηκα
 δημιουργώ -ούσα -ήσω -ησα
 -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
 δημιούργημα -ατος
 δημογέροντας -α
 δημόσιος -α -ο

διαβάζω -ζα -σω -σα -οντας -ομαι
 -στώ -σθηκα -σμένος
 διαγωγή -ής
 διαλέγω -εγα -έξω -εξα -ομαι -
 χτώ -έχθηκα -γμένος
 διάλειμμα -ατος
 διαμορφώνω -να -σω -σα -ομαι
 -ομαιν -ωθώ -ώθηκα
 διανύω -α -ήσω -ήνυσα -οντας
 -ομαι -όμενος
 διαπιστώνω -ωνα -ώσω -ωσα
 -ώνομαι -θώ -ώθηκα
 διπίστωσι -ης
 διάρκεια -ας
 διαρκής -ής
 διαρκώ -ούσα -ήσω -σα -ώντας
 διαρρήκτης -η
 διαρρύθμιση -ης
 διαρροή -ής
 διάρροια -ας
 διασχίζω -οντας -ομαι -σμένος
 διατηρημένος -η
 διατηρώ -ούσα -ήσω -σα -ούμαι
 -θώ -ήθηκα
 διατριβή -ής
 διατυπώνω -ομαι -θώ -θηκα
 -ωμένος
 διατύπωση -ης
 διαφωνώ -ούσα -ήσω -ώνησα
 -ώντας
 διαχωρίζω -ζα -σω -σα -οντας
 διαχωρισμός -ού
 διαψεύδω -δα -σω -σα -οντας
 διδάσκω -ομαι -χτώ -χθηκα
 -γμένος
 διεγείρω -έγειρα -οντας
 διεξάγω -ομαι -χθώ -ήθηκα
 -γοντας
 διερωτώ -ώμαι -ηθώ -ήθηκα -
 ώμενος
 διευκολύνω -υνα -ομαι -θώ
 -ύνηκα
 διηγούμαι -θώ -ήθηκα -θούν
 δικαιολογώ -ούμε -ηθώ -ήθηκα
 -ημένος
 δίκαιος -ότερος
 δικαιοσύνη -ης
 δικαιώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 -μένος
 δικάζω -λιού
 δικτάτορας -α -ες
 δίλημα -ατος

δίνω -να -δώσω -ωσα -ωκα -ομαι
 -θώ -θηκα
 διόλου
 διορθώνω -να -ώσω -ωσα -ομαι
 -θώ -θηκα -ωμένος
 διπλώνω -να -ώσω -σα -ώνομαι
 -ωθώ -ώθηκα -ωμένος
 -ώνοντας
 δίσκος -ου
 δίχτυ -υού
 διψώ -ούσα -άψω -ίψα
 -ασμένος
 διώροφος -η
 διώρυγα -ας
 διώχνω -ομαι -ωχθώ -ώχθηκα
 -ωγμένος -δίωξη
 δόγμα -ατος
 δοκιμάζω -α -σω -σα -οντας
 δομώ -ούσα -ήσω -ησα -ώντας
 δόσιμο -ατος
 δος μου
 δομίτι
 δουλειά -ας
 δουλεία -ας
 δουλεύω -α -ψω -ψα -ομαι -ευτώ
 -εύτηκα -όμενος
 δούλος -ου
 δράμα -ατος
 δρασκελιά -ας -ές
 δριμύς -ύτερος
 δροσερός -ή -ό
 δροσιά -ας
 δροσίζω -ομαι -τώ -τηκα -ισμένος
 δυναμώνω -ομαι -θώ -θηκα
 -μωμένος
 δυνάμωση -ης
 δυνάμωμα -ατος
 δυναμωτικός -ή -ό
 δύομιση
 δυσκοιλιότητα -ας
 δυσμένεια -ας
 δυστύχημα -ατος
 δυσωδία -ας
 δώδε
 δωμάτιο -ου
 δώρο -α -ων

- E -

Εβραίος -οι
 εγγεγραμμένος -η -ο
 εγγραφή -ής

έγγραφο -ου
 εγγράφω -α -ψω -ψα -ομαι -φρώ
 -φθηκα -μένος
 εγγυώμαι -θώ -ήθηκα -ημένος
 εγκαίνια -ων
 εγκαταλείπω -ομαι -φρώ -είφθηκα
 -μένος
 εγκλωβισμός -ού
 εγκλωβισμένος -η -ο
 εγκρατής -τή
 έγκυρος -η -ο
 εγκώμιο -ου
 έγνοια -ας
 εγχείρηση -ης
 εγχειρίζομαι -στώ -σθηκα -σμένος
 εγνώ
 έδεσμα -ατος
 εδραιώνω -ωνα -ώσω -ωσα -ομαι
 -ωθώ -ώθηκα -ωμένος
 εδώ
 εδώδιμος -ου
 εδώλιο -ου
 εθισμός -ού
 είδα -ες -ε -ιδώ
 είδαλλως
 ειδικός -ή -ό
 ειδοποιώ -ομαι -ηθώ -ήθηκα
 είδος -ους -η
 ειδύλλιο -ου
 εικόνα -ας
 εικόνισμα -ατος
 είμαι -είσαι -είναι -είμαστε -ήμουν
 -ήσουν -ήταν
 είπα -ες -ε -ούν
 είσοδος -ου
 είτε - είτε
 έκατσα -ες -ε
 εκδικούμαι -ηθώ -ήθηκα
 εκδίωξη -ης
 εκείνος -η -ο
 έχθαμβος -η -ο
 εκθαμβωτικός -ή -ό
 εκθειάζω -ζα -σω -σα -οντας
 εκκαθαρίζω -ζα -ίσω -ισα -ομαι
 -στώ -ίστηκα -μένος
 εκκαθάριση -ης
 εκκλησιά -ας
 εκλεπτυσμένος -η -ο
 εκμεταλλεύομαι -ευτώ -εύτηκα
 -ευμένος
 εκμεταλλεύσιμος -η -ο
 εκμεταλλευτής -ής

εκμετάλλευση -ης
 εκπληρώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 εκτείνομαι
 εκτελώ -ούσα -έσω -εσα -ούμαι
 -εστώ -έστηκε -στέος
 εκτιμώ -ούσα -ησα -ούμαι -ηθώ
 -ήθηκα
 εκχωρώ -ούσα -ήσω -ησα -ώντας
 έλα -άτε
 ελαιώνας -ώνας
 ελάττωμα -ατος
 ελαττώνω -να -σω -σα -ώνοντας
 ελαφρός -ή -ό
 ελιγμός -ού
 Ελικών -ώνος
 ελίσσομαι -εσαι -εται
 Ελλάς -άδος
 ελλαδικός -ή -ό
 έλλειμμα -ατος
 έλλειψη -ψης
 Έλληνας -α
 ελληνικός -ή -ό
 ελληνιστί
 Ελληνίδα -ας
 ελληνομάθεια -ας
 ελληνόπαις -αιδος
 ελληνόφωνος -η -ο
 ελλοχεύω -εις -ει
 ελώδης -ώδεις -ώδη
 εμαγίε
 εμμένω
 έμμεσος -η -ο
 έμμετρος -η -ο
 έμμηνα -ων
 έμμισθος -η -ο
 εμμονή -ής
 Εμπειρικός -ου
 Έμπορος -ου
 εμποροϋπάλληλος -ου
 εμφιάλωση -ης
 εναλλάξ
 εναλλακτικός -ή -ό
 εναλλάσσω -ξω -ξα -οντας -ομαι
 -όμενος
 ένας -ενός -έναν
 ενδέχεται
 ενεργώ -ούνταν -ούμαι -ργηθώ
 -ήθηκα -ούμενη
 ενθαρρύνω -εις -ει
 ενθυμούμαι -είσαι -είται -ήθηκα
 ενιαίος -α -ο
 ενισχύω -ίσχυσα -ύομαι -θώ

-ήθηκα - μένος
 έννοια -ας
 έννομος -η -ο
 εννοώ -ήσω -ησα -ούμαι -ηθώ
 -ήθηκα
 ενοχλώ -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
 -ημένος
 ένρινος -η
 ενσωματώνομαι -ωθώ -ώθηκα
 -ωμένος
 εντελώς
 εντούτοις
 ενσωμάτωση -ης
 εξαίρω -ούσα -ούμαι -θούν -έθηκα
 -ούμενος
 εξαλείφω -ομαι
 εξαρτώ -ρτούσα -ώμαι -ηθώ
 -ημένος
 εξάρτηση -ης
 εξαρχής
 εξασθενώ -ούσα -ήσω -ησα
 εξασκώ -ούσα -ήσω -άσκησα
 -ώντας -ούμαι -θώ -ήθηκα
 εξερευνώ -ησα
 έξη -έξεις
 εξηγώ -ούσα -ήγησα -ούμαι -ηθώ
 -ημένος
 εξής
 εξιστορώ -ούσα -ησα
 εξοπλισμός -ού
 εξοστρακίζω -ζα -σω -σα
 εξουδετερώνω -ωνα -ώσω
 εξώθυρα -ας
 εξώπορτα -ας
 εξωτερικός -ή -ό
 εορτάζω -ζα -οντας
 επάγγελμα -ατος
 έπαινος -ου
 επαίτης -η
 επαναλαμβάνω -ομαι -ηφθώ
 επανορθώνω -οντας
 επαρκής
 επαρκώ -ούσα
 επαρχιώτης
 επείγει
 επείγον
 επειγόντως
 επεισόδιο
 επεμβαίνω -μβείτε
 επέμβαση -ης
 επιβάλλω -έβαλα -ομαι -βλήθηκα
 -ημένος

επιδεξιότητα -ας
 επιδιώκω -κα -ξω -ξα -ομαι
 -όμενος
 επιδίωξη -ης
 επιθυμία -ας
 επιθυμώ -μούσα -ήσω -μησα
 επικρατώ -ούσα -ήσω -ησα
 επικοινωνία -ας
 επιμένω -έμεινα -μένοντας
 επιστήμη -ες -ών
 επιφάνεια -ας
 επιχείρηση -ης
 επομένως
 επόπτης -η
 εποπτεία -ας
 επώνυμο -ου
 επωνυμία -ας
 εργαλείο -είου -εία
 ερείπιο -ου
 ερευνώ -ώντας
 ερευνητής -τή
 ερήμην
 ερημοκλήση -ιού
 έρπω -οντας
 έρπη -ης
 Ερρίκος
 έρχομαι -όμουν -έρθω -ήρθα
 εστία -ας
 εστιατόριο -ου
 εσταυρωμένος -ου
 έστω
 εσύ -σείς
 εσωτερικός -ή -ό -ών
 εταίρος -α
 ετερόρρυθμος -η
 έτερος -η
 ετοιμάζω -ομαι -όμασταν -στώ
 -ηκα
 ετοιμασία -ας
 ετοιμόρροπος -οι -ες
 ετούτος -η -ο
 ετυμολογία -ας
 ευαίσθητος -η -ο
 ευελιξία -ας
 ευθύγραμμος -η -ο
 ευθύνη -ης
 ευθύνομαι
 ευθύς -εία -ύ
 εύκολος -η -ο
 ευκόλως
 ευκρινής -ούς -ών
 εύνοια -ας

ευνοώ -ούσα -ήσω -ησα
 ευπείθεια -ας
 ευπρεπής -ή
 ευπρεπώς
 εύστοχος -η -ο
 ευτυχώ -ούσα -ήσω -ησα - ισμένης
 ευτυχές
 ευτυχώς
 ευφυής -ή
 ευφυΐα -ας
 ευχαριστώ -ούσα -ώντας -ούμαι
 -ιέμαι -ηθώ -ήθηκα
 ευώδης -εις -ωδών -ώδες
 εφάμιλλος -ου
 εφάπαξ
 εφαρμογή -ής
 εφαρμόζω -ομαι -οστώ -όσπηκα
 -σμένους
 εφεδρεία -ας
 εφεξής
 εφηβεία -ας
 εφορεία -ας
 εφορία -ας
 εφοριακός -ή
 εχινόκοκκος -ου
 εχτές
 εψές
 έχω -είχα
 εωθινός
 έως (ότου)

- Z -

ζαέρ'
 ζαλικώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 -μένους
 ζάπι
 ζαρωματιά -άς
 ζάχαρη -ης
 ζαχαροπλαστείο -ου
 ζαχαρώνω -ωσα - ομαι -ωθώ
 -ώθηκα -μένους
 ζαχαρωτή -ής
 ζαχαρούχος -α -ο
 ζεβζέκης -η
 ζελατίνη -ης
 ζεματάω -ούσα -στώ -ίστηκα
 ζευγάρι -ιού
 ζευγαρολίβαδο -ου
 ζευγαρώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 ζευγός -ά
 ζεύγος -ους

Ζήνωνας -α
 ζήτημα -ατος
 ζήτηση -ης
 ζητώ -ώντας -ούμαι -ιέμαι -ήσω
 -ηθώ -θηκα
 ζόρι
 ζόρισμα -ατος
 ζουλάπι (ζ'λαπ')
 Ζούμπρος -ου
 ζουπάω -ούσα -ήσω -ζούπ'σα
 -πώντας
 ζυγώνω -α -ώσω -σα
 -ωσάμαιν -ώνοντας -ουμε
 ζύθος -ου
 ζω -ζούσα -ζήσω -έζησα
 ζωνάρι -ριού
 ζωνωράκι -κιού
 ζωντοχήρος -ου
 ζώο -ου -α -ων
 ζωδόχος -ου
 ζύφριο -ου
 ζωώδης -η

- H -

ηγεσία -ας
 ηγούμαι -είσαι -είται
 ηγούμενος
 ηδονή -ής
 ήθος -ους
 ηλεκτρικός -ή -ό
 ηλίδιος -α -ο
 ηλικιωμένος -η -ο
 ηλικία -ας
 ήλιος -ου
 ημέρα -ας
 ήπαρ -ατος -ατα
 ήπειρος -ου
 ήπιος -α -ο
 ήρωας -ίδα
 ηρώο -ου
 ησυχία -ας
 ήσυχος -η
 ήττα -ας
 ηφαίστειο -ου
 ήχος -ου
 ηχώ -είς -εί
 ηχώ -ούς

- Θ -

θάβω -θα -ψω -ψα -μένους
 θάλασσα -ας
 θάμα -ατος
 θάρρος -ους
 θαρρώ -ούσα -ήσω -ησα
 θάυμα -τος
 θαιμάζω -αζα -άξα -αξα(θάμαξα)
 θέα -ας
 θέαμα -ατος
 θεατρίνα -ας
 θεάτρο -ου
 Θεία (πρόνοια)
 δεία -θκεια
 δειάφι
 δείον (θαύμα)
 δείος (Λόγος)
 δείος -α -τσα
 θέλω -οντας
 θέμα -ατος
 θεμελιώνω -ίωνα -ώσω -ίωσα
 θεραπευτής -τή
 θεραπεύω -οντας -ομαι -υτώ
 -εύτηκα -όμενος
 δερίζω -ιζα -ίσω -ισα
 δεωρώ -ούσα -ήσω -ώρησα -ομαι
 -ημένους
 δηλιάζω -ομαι -άστηκα
 δηλυκός -ή -ό -ές
 δημωνιά -ας
 θησαυρίζω -ίσω -ισα
 θησαυρός -ού
 θητεία -ας
 θκιάνω -να -σω -σα
 θλιβερός -ή -ό
 θλίβομαι -μμένους
 θλίψη -ης
 θολούρα
 θόλωμα -ματος
 θολώνω -ομαι -ωθώ -θηκα
 -ωμένους
 θόρυβος -ου
 θραύσμα -ατος
 θρεμμένος -η -ο
 θρέφω -φτώ -φτηκα
 θρήνος -ου
 θρηνώ -ούσα -ήσω -σα
 θρήσκος -ήσκα -ήσκο
 θρύλος -ου
 θύελλα -ας
 θυελλώδης -ους

θύμα -ατος
 θυμάμαι -όμουν -ηθώ -θηκα
 θύμηση -ης
 θυμώνω -ωνα -ώσω -ωσα -οντας
 -μένος
 θυρεοειδής -ούς
 θυρωρός -ού
 θύτης -η
 θωπεία -ας
 θωρώ -ούσα

- I -

ίαση -ης
 ιδιορρυθμία -ας
 ιδιόρρυθμος -η -ο
 ίδιος -α -ο
 ιδιοφυία -ας
 ιδρώτας -α
 ιδίως
 ιδιώτης -ώτις
 ιδού
 ιδρώνω -να -σω -σα
 ιερατείο -ου
 ιερός -ού
 ιεροσυλία -ας
 ιερεύς -ρεια
 ιεροσύνη -ης
 ικανός -ότερος -ότατος
 ικανότητα -τας
 ικετεύω -α -εψω -εψα
 ιλαρά -άς
 ίλιγγος -ου
 ιμάν' (σ' έχου από ιμάν')
 ίνα
 ίνα -ας -ες
 Ιορδάνης -η
 ίππος -ου
 ίσιος -α -ο
 ίσκιος -ου
 ισκιώνω -ομαι -μένος
 ισορροπία -ας
 ισορρόπιση -ης
 ισορροπώ -ούσα -ήσω -ησα
 ισοσύλλαβος -η -ο
 ισότιμος -η -ο
 ιστός -ού
 ισχύς -ύος
 ισχυρός -ότερος
 ισχύω -ύσω -υσα
 Ιταλός -οί
 ιώδιο -ου

Ιωνάς -ά

- K -

καβαλικεύω -ίκευα -έψω -ίκεψα
 καβαλώ -ούσα -ήσω -σα
 καβγιάς -ά
 καβγατζής -τζή -τζού
 καβούκι -κιού
 κάγκελο -α
 καγκελωτός -ή -ό
 καημός -ού
 καημένος -η -ο
 καθαιρώ -ούσα
 καθαρογράφω -ομαι -μένος
 καθαυτός -ή -ό
 καθεμιά -άς
 καθεξής
 καθηγητής -ή
 καθήκον -οντος
 καθισιό -ιού
 κάδομαι -όμουν -θησα -ίστε
 -όμαστε -ομέστι
 κάθισμα -ατος
 καθορισμένος -η -ο
 καθρέφτης -η
 καθώς
 καινός -ή -ό
 καινούργιος -α -ο
 καιρός -ού
 καίω
 κάκια
 κακιώνω -να -ώσω -ωσα -ωμένος
 κακόγουστος -η
 κακομαθαίνω -ημένος
 κακόμοιρος -ου
 κακομοίρης -η
 κακορίζκος -η -ο
 κακοτυχία -ας
 κακότυχος -η
 κακούργος -α -ο
 καλαντζής -ήδες
 καληνύχτα -ας
 καληνυχτίζω -α -ήσω -ησα
 καλλίγραμμος -ου
 καλλιγραφία -ας
 Καλλικράτης -η
 καλλιμάρμαρος -η -ο
 κάλλιο
 Καλλιόπη -ης
 καλλιτέχνης -η
 καλλονή -ής

Καλοκαίρι -ιού -ια
 καλοπήχερα
 καλός -ύτερος
 καλότυχος -η
 καλούπι -ιού
 καλοφραγός -άδες
 κάλυμμα -ατος
 καλυμμένος -η -ο
 καλυμμαύχι -χιού
 καλύπτω -πτα -ψω -ψα
 κάλυψη -ης
 καλώ -ούμαι -κληθώ -θηκα
 καλώδιο -ου
 καλωσορίσω -ζα -σω -σα
 καμαρούλα -ας
 κανείς
 κάνω -οντας
 καμωμένος -η -ο
 καντήλα -ας
 καντήλι -ιού
 κανόνας -α
 κάπα (το)
 κάπα -ας
 κάππαρη -ης
 καπό
 καραμέλα -ας
 καρκίνος -ου
 καρτερώ -ούσα -ήσω -ησα
 καρφώνω -ωνα -ώσω -ωσα
 κασσίτερος -ου
 καταβάλλω
 καταβολή -ής
 καταβροχθίζω -ιζα -ίσω -ισα
 κατάγομαι
 καταγωγή -ής
 καταή
 κατάλληλος -η -ο -ως
 καταλληλότητα -ας
 καταμεσής
 καταναλώνω -ώθηκα
 κατανάλωση -ης
 καταπίνω -ινα -πιώ -πια
 καταπώς
 καταρράκτης -η
 κατάρρευση -ης
 κατάρριψη -ης
 καταρροή -ής
 κατασκευή -ής
 κατατάσσω -ομαι -χθώ -αγώ
 -χθηκα
 κατατυραννημένος -η
 κατατυραννώ -ούσα -ήσω -ησα

καταφερτζής - ή
καταχωρώ -ούσα ήσω -ησα
-ούμαι -ηθώ -ήθη -κα -μένος
κατεβαίνω -έβαινα -βώ -ηκα
-βαίνοντας
κατεβασιά -άς
κατεβατός -ού
κατευθείαν
κατέχω -έχα -έχομαι
κατοικώ -ούσα -οίκησα
κατονομάζω -ζα -άσω -ασα
-άζονται
κατορθώνω -ωνα -ωσα
κατορθωτός -ή -ό
κατουριέμαι
κατουρώ -ούσα -ησα -ηθώ -ήθηκα
-ημένος
κατσικίσιος -ια
καυτός -ή -ό
καφενείο -είου -εία
καφές -έ
καφετζής -ήδες
καψούδι
κενός -ή -ό
κεντρώος -α -ο
κεραία -ας
κερατάς -ά
κηδεία -ας
κήπος -ου
κήτος -ους
κηφήνας -α
κιβούρι -ιού
κιβώτιο -ίου
Κιθαιρών -ώνος
κιλίμι -ιού
κιλότα -ας
κιμωλία -ας
κίνηση -ης
κινητικότητα -ας
κινητοποιώ -ούμαι
κινώ -ούμαι -ηθώ
κίονας -α
κιοτής -ή
κιούγκι
κιούπι
κιρσός -ού
κίρρωση -ης
Κίσαβος -ου
κίσσα -ας
κισσός -ού
κλαγγή -ής
κλαδευτήρι -ιού

κλαίγομαι -κλάφτηκα
κλαίω -αίμε -ομαι -μένος
κλάμα -ατος
κλαρίνο -ου
κλαψουρίζω
κλαψούρισμα -ατος
κλειδαριά -άς
κλειδώνω
κλείδωση -ης
κλείνω -ομαι -σπηκα
κλείσιμο -ατος
κλεμμένος -η -ο
κλέφτης -η
κλεψιμαίικος -η
κλήδονας -α
κλήμα -ατος
κληματόφυλλο -ου
κλήρος -ούχος
κληρώνω -ωνα -ώθηκα
κληρωτός -ού
κλινήρης -εις
κλοιός -ού
κλούτσα -ες
κλοπιμαίιος -α -ο
κλυδωνίζομαι
κλύσμα -ατος
κλωθογυρίζω -ισα
κλώθω -σα
κλωνάρι -κλωνί
κλώνος -ου
κλώσα -ας
κλωσόπουλο -ου
κλωσμένος -η -ο
κλωστή -ής
κλωτσιά -άς
κλωτσώ -ούσα -ήθηκα
κνησμός -ού
κνούτο -ου
κόβω -ψω -ψα -ομαι -κοπώ
-μένος
κοιλάδα -ας
κοιλαράς -ά
κοιλιά -ιάς
κοίλος -η -ο
κοίλωμα -ατος
κοιμάμαι -όμαν
κοιμώμενος -η -ο
κοινωνώ -ούσα -ώνησα
κοιτάζω-άζομαι
κοιτάω
κόκαλο -ου
κοκκινοβολώ -ούσα

κοκκινομάλλης -η
κόκκινος -η -ο
κοκκινωπός -ή -ό
κόκκος -ου
κοκόνια -ας
κολίγος -ου
κολλάω -ούσα
κολλύριο -ου
Κολοκοτρώνης -η
κολοκύθι -ιού
κολοκυθιά -άς
κολόνα -ας
κολόνια -ας
κολοσσαιός -α -ο
κολοσσός -ού
κολώνα -ας
κολπατζής -ή
κομιτατζής -ήδες
κομιτάτο -ου
κόμμα -ατος
κομμάρα -ας
κομματάρχης -η
κομμάτι -ιού
κομματικός -ού
κομματισμός -ού
κομματιάζω -ομαι -ηκα
κόμματος -ου
κομμένος -η -ο
κόμμι (γόμα)
κομμούνια -ας
κομμουνισμός -ού
κομμουνιστής -ή
κομμωτής -ή -τρια
κορδέλα -ας
κορδωμένος -η -ο
κορδώνομαι -ώθηκα
κορούλα -ας
κοσμήτωρ -ορος
κοτρώνα -ας
κουβάς -βά
κουδούνι -ιού
κουκίδα -ας
κούκλα -ας
κούκλος -ου
κούκος -ου
κουλάικα
κουμπάρας -ά
κουνούπι -ιού
κουνώ -άς -ά
κούπα -ας
κουρελού -ούς
κουρκουτσιόβολος -ου

κουσιού (στα)
 κουτσαλιάζω -ζα -σα
 κούτσουρο -ου
 κουκρός -ού
 κραιπάλη -ης
 κρατώ -ούσα -ήθηκα -ημένος
 κρεμασμένος -η -ο
 κρεμαστή -ής
 κρεμιέμαι -αστώ
 κρεμμύδι -ια
 κρεμώ -ούσα
 κρησάρα -ας
 κρησφύγετο -ου
 κριθάρι (κ'θάρ')
 κρίκος (χαλκός)
 Κρίκος -αίοι
 Κρικαίικο (σόι)
 κρίμα -ατος
 κροκόδειλος -ου
 κρούπα -ας
 κρούσμα -ατος
 κρούστα -ας
 κρύβω -έκρυψα
 κρυμμένος -η -ο
 κρύο -ου
 κρυφτό -ού
 κρυώνω -να -ώσω -ωσα
 κρύσταλλο -ου
 κτήμα -ατος
 κτήνος -η
 κτηνώδης -εις
 κτήτορας -α
 κτήση (περιουσία)
 κτίζω
 κτίριο -ίου
 κτίση (σύμπαν)
 κτίσμα -ατος
 κυάνιο (δηλητήριο)
 κυανός (βαθυγάλαζος)
 κυβερνείο -ου
 κυβερνώ -ούσα
 κύβος -ου
 κυδώνι -ιού
 κύηση -ης
 κύκλος -ου
 κύκλωπας -α
 κύκνος -ου
 κυλικείο -ου
 κυλώ -ούσα -ήσω -ήθηκα
 κύμα -ατος
 κυνήγι -ιού
 κυνηγώ -ούσα

κυπαρίσσι -ιού
 κύπελλο -ου
 κυπρί -ιού
 κυρά -άς
 κύρος -ους
 κυρούλα -ας
 κύστη -ης
 κύτταρο -ου
 κώδικας -α
 κωδωνοστάσιο -ου
 κωθώνι -ιού
 κωλώνω -να -σα
 κωμωδία -ας
 κωμειδύλλιο -ίου
 κώνος -ου
 κωφάλαλος -η -ο
 κωφεύω
 κωφός -ή -ό
 κώρωση -ης

- Λ -

λαβαίνω
 λαβή -ής
 λαβύρινθος -ου
 λαδής -ιά -ί
 λαήνι -ιού
 λαθραίος -α -ο
 λαιμαριά -άς
 λάκα -ας
 λαουτζίκος -ου
 λαρύγγι -ιού
 λάτρης -ισσα
 λαύρα (ζέστα)
 λαχείο -ου
 λαχταρισμένος -η -ο
 λαχταρώ -άς -ά
 λεβεντιά -άς
 λέγω -έλεγα -είπα
 λέγομαι -ειπώθηκα -ειπωμένος
 λείος -α -ο (γυαλιστερός)
 λευτεριά -ιάς
 λειχήνα -ας
 λειψυδρία -ας
 λεμφοκύτταρο -ου
 λεπταίνω -λέπτυνα
 λερώνω -ώνομαι -ώθηκα
 λεχώνια -ας
 λεωφορείο -είου -εία
 ληστοσυμμορία -ας
 λιακούνσι
 λιγάκι

λήγος -ότερος
 ληιστός -ή -ό
 λιοντάρι -ιού
 λιώμα -ατος
 λιωμένος -η -ο
 λιώνω -έλιωνα -έλιωσα
 λιώσιμο -ατος
 λόγγος -ου
 λογοδοσμένος -η -ο
 Λουδοβίκος -ου
 λουιού ντουλουιού
 λουλούδι -ιού
 λυθρίνι -ιού
 λύκος -ου
 λυράρης -η
 λύσσα -ας
 λύτρο -α
 λυτρώνω -όνομαι -ώθηκα

- Μ -

μάγειρας -ισσα
 μαγειρείο -ου
 μαγκούφης
 μαζεύω -ωξα -έμασα -ομαι
 -ώχτηκα -μένος
 μαθαίνω -ομαι -θεντώ -θημένος
 μαδέ (βέβαια, πράγματι)
 μαθημένος -η
 μαθητής -τρια
 μακριά
 μακρινός -ή
 μαλλιά -ών
 μάλλον
 μαμά -άς
 μαμή -ής (που ξεγεννά)
 μάμμη (μάνη του πατέρα)
 μανέλα -ας
 μανούβρα -ας
 μαντάτο -ου
 μαντείο -ου
 μαντίλι -ιού
 μαντολίνο -ου
 μάπας (ανόητος, αφελής,
 βλάκας)
 μαραγκοσύνη -ης
 Μαραδώνας -ώνος
 μαργώνω
 Μαρίνα -ας
 Μαρίνος -ου
 μαρμαράς -ά
 μασώ -σούσα -σησα -σώντας

μαύρος -η -ο
 μαχαίρι -ιού
 μαχαिरώνω -αίρωσα -ώνομαι
 -ώθηκα -ωμένος
 μαχαλάς
 μαχααραγιάς -για
 μεγαλείο -ου
 μεγαλοπρεπής -ή
 μεγαλύτερος -η -ο
 μεγαλώνω -ωνα -ομαι -ωμένος
 μεγιστάνας -α
 μειονεκτώ -ούσα
 μέλισσα -ας
 μέλλον -οντος
 μεμονωμένος -η -ο
 μερακλής -ήδες -κλού
 μερακλώνω -ωνα -ωσα
 μερακλώνομαι -ωθώ -ώθηκα
 μεσαιός -α -ο
 μεταβάλλω -ομαι
 μετακινώ -ούμαι -ήθηκα
 μεταξύ
 μετρώ -ούσα -ήσω -ησα -ώντας
 μέτωπο -ου
 μήκος -ους
 μπλαδερφός -ή -ό -φια
 μήλο -ου -α
 μήνας -α -ες -ών
 μνηναιός -α -ο
 μήνυμα -ατος
 μήνυση -ης
 μνηστής -ή
 μνηύω
 μηρός -ού
 μηρυκαστικός -κή -κό
 μήτρα (γυναικείο σημείο ή
 καλούπι)
 μητριά -άς
 μια -μιας
 μιλώ -λάς -λά -ούσα -λησε
 -λώντας -λιέμαι -λήθηκε
 μίμηση -ης
 μιμούμαι -ηθώ -ήθηκα
 μίσος -ους
 μιριάτ'χο -ου
 μνήμα -ατος
 μνημείο -ου
 μνημειώδης -ώδεις
 μνήμη -ης
 μνημόσυνο -ου
 μνηστεία -ας
 μνηστή -ής

μνηστήρας -α
 μοβ (χρώμα μενεξεδί)
 μοιάζω -αζα -ασα
 μοίρα (1/360 περιφέρειας ή
 στόλου ή αεροπορίας ή
 αντιτορπιλικού ή τύχη,
 ή πεπρωμένο)
 μοιράζω -αζα -ασα -ομαι -αστώ
 -άστηκα -ασμένος
 μοιράδι -ιού
 μοναστήρι -ιού
 μοναχογιός -γιού
 μονοσύλλαβος -η -ο
 μονινόφουρα -ας
 μούρη -ης
 Μούρκ
 μούρκα -ας
 μουστακαλής -ή -ήδες
 μούστος -ου
 μουντλάκ
 μούτρο -ου
 μούτσος -ου
 μούχλα -ας
 μουχλιασμένος -η -ο
 μοχθώ -ούσα -ησα -ώντας
 μπαίλιζω -ιλ'σα
 μπαινοβγαίνω -α
 μπαίνω -έμπαινα -μπω -μπήκα
 μπάλωμα -ατος
 μπαλωματής -ή -ήδες
 μπαλωμένος -η -ο
 μπασμένος -η -ο
 μπαστούνι -ιού
 μπιτζιρίζω -ζέρ'σα
 μπιτιζώ -ζα -ίσω -ίτ'σα
 μπιτχαβά
 μπίρα -ας
 μπ'λάρ'
 μπλούζα -ας
 μπογιατζής -ή -ήδες
 μπομπότα -ας
 μπορώ -ούσα -έσω -ρεσα
 μπούζι -άτο
 μπουζούκι -ιού
 μπουκώνω -κωνα -ωσα
 μπουκουσιά -σιάς
 μπράβο
 μπράβος -ου
 μπροστυτέρα
 μπρούμ'τα
 μυαλό -ού
 μύλος -ου

μυλωνάς -ά -άδες -άδων
 μυλωνού -ούς
 μύξα -ας
 μυξιάρα -ας
 μυς -μυός
 μυρωδιά -διάς
 μυώδης -δεις
 μύωπας -ωπος -ωπα
 μώλωπας -α

- N -

να ταν
 να τος
 νάιλον -ου
 ναός -ού
 νεκρώσιμος -η
 νέος -ότερος -ότατος
 νεοσύλλεκτος -ου
 Νέρωνας -α
 νεύρο -α
 νεύρωση -ης
 νεωκόρος -ου
 νήμα -ος
 νηματουργείο -γεία
 νηματουργία -ας
 νησιώτης -τισσα -τες
 νήσος -ου
 νιάτα -ων
 Νίκος -ου
 νιώθω -θα -σω -σα
 νοιάζομαι -ομαν -στώ -στηκα
 νοικοκυραίοι -αίων
 νοικοκύρεμα -ατος
 νοικοκυρεύω -ομαι -ευτώ -εύτηκα
 νοικοκύρης -ήδες -κυρά
 νοικοκυριό -ού
 νοικοκυροσύνη -ης
 νουμίτι
 νουνός -ά
 νους -νου
 νταβάς -ά
 νταηλίκι
 νταής -ή -ήδες
 ντελικάτος -η -ο
 ντέρτι -τιού
 ντομάτα -ας
 ντοματιά -ιάς
 ντούμπλεξ
 ντουνιάς -ά
 ντρούμα
 ντύσιμο -ατος

ντύνω -να -σω - υσα -ύνομαι -θώ
-θηκα
νυμφώνας -α
νύφη -ης
νύχι -χιού

- Ξ -

ξαγρυπνών -ούσα -ήσω -ησα
ξαλαφρώνω -ωνα -ώσω -ωσα
ξαναβάζω -έβαζα
ξαναβάλω -έβαλα -βάλτε
ξαναβλέπω -α -ψα -δω -είδα
ξανακάνω -έκανα -κάντε
ξανακοιτάζω -ζα -ξω -ξα
ξαναμμένος -η -ο
ξαπλώνω -να -ώσω -σα -ώνομαι
-θώ -θηκα
ξαπλωτός -ή -ό
ξεβάφω -ρα -ψω -ψα -ομαι -φτώ
-φτηκα -μένος
ξεγελώ -ούσα -άσω -ασα -λιέμαι
-στώ -στηκα -σμένος
ξεγλιστρώ -ούσα -ήσω -ησα
ξεθεώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
ξεθυμαίνω -να
ξεθυμασμένος -η -ο
ξεκαρδιίζομαι
ξεκινώ -ούσα -ήσω - ησα
ξεκλειδώνω -ομαι -θώ -θηκα
-μένος
ξεκόβω -βα -ψω -ψα -ομαι -οπώ
-όπηκα
ξεκομμένος -η -ο
ξενιτιά -άς
ξενόγλωσσος -η -ο
ξένοιαστος -η
ξεριζωμένος -η -ο
ξεριζώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
ξεροσφύρι
ξέρω -ήξερα
ξεσφίγηω -α -ξω -ξα -ομαι -χτώ
- χτηκα
ξεφυλλίζω -ζα -σω -σα
ξεφυλλισμα -ατος
ξεχασμένος -η -ο
ξεχειμωνιάζω
ξεχνώ -νούσα -χάσω -χασα
ξεχωρίζω -ζα -σω -σα -ομαι
-σμένος
ξεχωριστός -ή -ό

ξημεροβραδιάζω -ομαι
ξημέρωμα -ματα
ξημερώνω -να -σω -σα -ώνομαι
-ωθώ -ώθηκα
ξιαγοράζω
ξίδι
ξικαπίστρωτος -η -ο
ξινίλα -ας
ξινόγαλο -ου
ξισόφρος -η -ο
ξίφος -ους
ξυλεία -ας
ξύλο -ου
ξύλοφορτώνω -ομαι
ξύλοφορτωμένος -η -ο
ξυπνητήρι
ξυπνών -ούσα -ήσω -ησα
ξυπόλητος -η -ο
ξωκλήσι

- Ο -

όαση -ης
όγκος -ου
ογκώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
οδηγώ -ώντας -ούμαι -ηθώ
-ήθηκα
οδοιπόρος -ου
οδοντωτός -ή -ό
οδός -ού
οδύσσεια -ας
Οθωμανός -ού
οικογένεια -ας
ομολογώ -ήσω -ησα -ούμαι -ηθώ
-ήθηκα
οικονομώ -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
-μένος
οίκος -ου
οίκτος -ου
οικτρός -ού
οίνος -ου
οκά -άς -άδες
ολημερίς
όλμος -ου
ολοκαύτωμα -ατος
ολόκληρος -η -ο
ολοκλήρωμα -ατος
ολοκλήρωση -ης
ολοκληρωτικός -ή -ό
όλος -η -ο
ολονών -ούς
ολοταχώς

ολούθε
ολωσδιόλου
ομάδα -δες
ομαδοποιώ -ούσα -ήσω -ησα
-ούμαι -ηθώ -ήθηκα
ομαδοποιώντας
ομιλία -ες
όμιλος -ου
ομιλώ -ούσα -ήσω -ησα
όμοιος -ες
ομοίως
ομόρρυθμος -η -ο
ομπρέλα -ας -ες
ομώνυμος -η -ο
όμως
όνομα -ατος
ονομάζω -ομαι -στώ -στηκα
όντας
οντάς -ά -άδες
οξεία -ας
οξείδωση -ης
οξύς -εία -ύ
όξω
οπισθοχωρώ -ούσα -ήσω -ώρησα
-ώντας
οπλίζω -ομαι -στώ -στηκα
οπλισμός -ού
όπλο -α
όποιος -α -ο
οπός
όπου
όπως
οράριο (ταινία, λωρίδα, του
διάκου)
όραση -ης
οργανώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
οργανωτής -τρια
οργανωτικός -ή -ό
οργιά -άς
οργιάζω -ζα -σω -σα
οργίζομαι -στώ -στηκα
όργιο -α
οργισμένος -η -ο
οργώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
όργωμα -ατος
ορέγομαι
ορειβάτης -η
ορεινός -ή -ό
όρεξη -ης
όρθιος -α -ο
ορθοστασία -ας
ορθώς

ορίζοντας -α
ορίζοντιώνω -ώνομαι -ωθώ
-ώθηκα
ορίζω -ομαι -ιστώ -ίστηκα
ορισμός -ού
ορισμένος -η -ο
ορκίζω -ομαι -στώ -στηκα
όρκος -ου
ορκωμοσία -ας
ορκωτός -ού
ορμώ -ούσα -ήσω -ησα
ορορφή -ής
όσος -η -ο
ούζο -ου
ούλο (δοντιού) -α
ουρά -άς
ούρηση -ης
ουρώ -ούσα -ήσω -ησα
ούτος -αύτη -τούτο
ούτω
ούτως (ή άλλως)
οφειλέτης -η
οφειλή -ής
οφείλω
οφέλη -ών
όφελος -ου
οχτώ

- Π -

παγετώνας -α
παγκλίδια -ιών
παγούρι -ιού
παγώνι -ιού
παγωνιά -άς
παγώνω -ωνα -ώσω -ωσα
παγωτό -ού
παιάνας -α
παιανίζω -ίζα -ίσω -ισα
παιδαγωγός -ού
παιδεύω -ευα -έψω -εψα
παίζω -ζα -ξα -χτώ -χτηκα
παίρω -α -πήρα -ομαι -παρθώ
-πάρθηκα
παλαβομάρα -ας
παλαβώνω
παλαίμαχος -ου
παλαιστής -τή
Παλαιστίνιος -ου
παλαιόστρα -ας
παλεύω -ευα -έψω -εψα
παλικάρι -ριού

παλικαριά -άς
παλίρροια -ας
παλλαϊκός -ή -ό
πάλλω
παλούκι -ιού
παλουκωμένος -η -ο
παν -παντός -παντί
Παναγία -ας
Παναγιώτης -η
πανηγύρι -ιού
Πάνος -ου
πανούκλα -ας
πανούργος -α -ο
πάντα
Παντοκράτωρ -ορος
παμίτι
παπαδιά -διές
παπάς -άδες
παπούτσι -ια
παππούς -ούδες
παράγω -ήγα -άγομαι -χθώ
παραγωγή -ής
παραγωγικός -ή -ό
παραγωγικότητα -ας
παραγωγός -ού
παραγών -οντος
παρακινώ -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
παραλληλεπίπεδο -α
παραμάνα -ας
παραμένω -ενα -είνω -εινα
παραμονή -ής
παράς -άδες
παρατεταμένος -η -ο
παρατηρώ -ούσα -ήσω -ησα
-ούμαι -ηθώ -ήθηκα
παρατσούκλι
παρέχω -είχα
παρουσιάζω -ομαι -στηκα
πάς -πάσα -παν
πασάς -ά
πάστωρ -ωρος
πατώ -ούσα -ήσω -ησα -ηθώ
-ήθηκα
πάτωμα -ατος
παύλα -ας
Παύλος -ου
Παυσίλυπο -ου
πάω -πας -πάει -πάμε -πήγα
πεζούλι -ιού
πείθω -έπειδα -πείσω -έπεισα
-ομαι
πειθώ -θούς

πείνα -ας
πεινασμένος -η -ο
πεινώ -ούσα -άσω -ασα
πείσμα -ατος
πεισματάρης -η
πεισμώνω -ωνα -ώσω -ωσα
πελατεία -ας
πενήντα
πενηνταριά -ιάς
πεποίθησι -ης
πεπυρωμένος -η -ο
περαιτέρω
πέρασμα -ατος
περιβάλλον -οντος
περιλαμβάνω -έλαβα -ομαι
-ληφθώ -λήφθηκα
περιεργάζομαι -ομαν -αστώ
-άστηκα
περίσσεια -ας
περίσσευμα -ατος
περισεύω -α -έψω -εψα
περίσιος -ια -ιο
περισσότερος -η -ο
περιττός -ή -ό
περνώ -ούσα -άσω -ασα
περπατώ -ούσα -ήσω -ησα
περ'σινός -ή -ό
πέρυσι
πέταμα -ατος
πετοίχωμα -ατος
πετραχήλι -ιού
πετυχαίνω -αινα -πετύχω -πέτυχα
πετυχημένος -η -ο
πετώ -ούσα -άξω -αξα -ιέμαι
-ταχτώ
πηγαδός -άδες
πηγάδι -ιού
πηγαδίσκος -σια
πηγαίνω -αινα -πήγα
πηγαίος -α -ο
πηγούρι
πήχτρα -ας
πήχης -πήχυ
πιάνω -να -σω -σα -ομαι -πιαστώ
-στηκα
πιάσιμο -ματα
πιέζω -ζα -σω -σα -ομαι -εστώ
-έστηκα
πίεση -ης
πίκρα -ας
πικραίνομαι -ομαν -αδώ -άθηκα
πίνω -να -πιώ -ήπια

πιρούνι -ιού
 πίσσα -ας
 πιτσιρίκος -α
 πιωμένος -η -ο
 πλαίσιο -σίου
 πλάκα -ας
 πλαντάζω -ζα -ξω -ξα
 πλάση -ης
 πλατεία -ας
 πλατιά -άς
 πλατύς -τειά -τύ
 πλατύφυλλος -η -ο
 πλάττω
 Πλάτων -ωνος
 πλένω -έπλυνα -ομαι -πλυθώ
 - πλύθηκα
 πλήθος -ους
 πληθώρα -ας
 πλημμύρα -ας
 πλημμυρίδα -ας
 πλημμυρίζω -ζα -σω -σα -ομαι
 -σμένος
 πληρώνω -να -ώσω -ωσα
 πλούσιος -ότερος
 πλούτος -ου
 πλοίο -ου
 πλύση -ης
 πνεύμα -τος
 πνευματώδης
 πνεύμονας -α
 πνευμονία -ας
 πνευστός -ή -ό
 πνέω
 πνοή -ής
 ποικιλία -ας
 ποικίλος -η
 ποικίλλω -εις -ει
 ποιόν (χαρακτήρας)
 πολιτεία -ας
 πολλά
 πολλαλίσιο
 πολλαπλός -ή -ό
 πολλοστός -ή -ό
 πολύς -πολλή -πολύ
 πολύτιμος -ότερος
 πονηριά -άς
 πονηρός -ή -ό
 πορεία -ας
 ποτήρι -ιού
 πού'ταν
 πράγμα -τος
 πράξη -ης

πράσο -ου
 πρεσβεία -ας
 πρεσβεία (τα)
 πρέσβειρα -ας
 πρέσβης -η
 πρήζω -α -ήξω -ηξα -ομαι -στηκα
 πρήξιμο -ατος
 προβλέπω -α -ψω -ψα -ομαι -φτώ
 -φτηκα
 πρόγραμμα -ατος
 προετοιμάζω -ομαι -στώ -στηκα
 προίκα -ας
 πρόνοια -ας
 προπορεύομαι -ομαι -ευτώ
 -εύτηκα
 προσαρμόζω -ζα -σω -σα -ομαι
 -οστώ -όστηκα
 προσάρμοση -ης
 προσθέτω -ομαι
 προστατεύω -ενα -έψω -εψα -ομαι
 -ευτώ -εύτηκα
 προστέθηκα
 προστιθέμενος -η -ο
 προτίμηση -ης
 προτιμότερος -η -ο
 προτιμώ -ούσα -ήσω -ησα -ούμαι
 -ηθώ -ήθηκα
 προτού
 προϋζ μουλόι
 προκυλάγω -ομαι -χτώ -χτηκα
 προχωρημένος -η -ο
 προχωρώ -ούσα -ήσω -ησα
 πρόωρος -η -ο
 πρώτος -η -ο
 πταίσμα -ατος
 πτώμα -ατος
 πτυχίο -ου
 πυρ -πυρός
 πύρα -ας
 πυρά -άς
 πύργος -ου
 πώς
 πως

- P -

ράβω -θα -ψω -ψα
 ράγα (σταφυλιού)
 ράγα (σιδηροδρόμου) -ες
 ραγδαίος -α -ο
 ραγιάς -άδες
 ραδιούργος -α -ο

ραϊιάς -άδες
 ρακοσυλλέκτης -τρια
 ράμμα -ατος
 ράπτω
 ράχη -ης
 ραχούλα -ας
 ρεβίδι -ια
 ρειδρο -ου
 ρέμα -ατος
 ρεύμα -ατος
 ρεύομαι -ομαι -ρευτώ -ρεύτηκα
 ρήγμα -ατος
 ρήμα -ατος
 ρήτορας -α -ες
 ρηχός -ού
 ρίγος -ους
 ρινορραγία -ας
 ρίχνω -α -ξω -ξα -ομαι -ριχτώ
 -ρίχτηκα -ριγμένος
 ροβολώ -ούσα -ήσω -ησα -όλαγα
 ρόγα (μισθός)
 ρούγα (αυλή)
 ρούσος
 ρουφάω -ούσα -ήξω -ηξα -ηχτώ
 -ήχτηκα
 ρουφηγμένος -η -ο
 ρούχο -α
 ρύπος (λέρα)
 ρώγα (σταφυλιού)
 ρωγμή -ής
 ρωμαλέος -ού
 ρώμη -ης
 ρωτάω -ούσα -ήσω -ηθώ -ήθηκα
 ρώτημα -ατος

- Σ -

Σάββατο -ου
 σάκα -ας -ες
 σακατ'λίκι
 σακούλα -ας
 σακούλι -ιού
 σαλιώνω
 σάλπιγγα -ας
 σάλπιγκτής -ή
 σαμαράς -ά
 σαματάς -ά
 σάματι
 σαμιώτικος -κια
 Σαμιώτισσα -ας
 σαμπρέλλα -ας
 σάμπως

σανίδι -ιού
 σανίδωμα -ατος
 σανός -ού
 σαπούνι -ιού
 σαρανταποδαρούσα -ας
 σαρδανάπαλος -ου
 σάρωμα -ατος
 σαρωμένος -η -ο
 σαρώνω -ώνομαι -ωθώ -ώθηκα
 σαστίζω -ομαι -σμένος
 σαστιμάρα -ας
 σατανάς -ά
 σαύρα -ας
 σαφής -είς
 σέα (πράγματα)
 σεβασμιότατος -ου
 σεβδός -ά
 σειρά -άς
 σέλινο -ου
 σελώνω -α -σω -σα
 σέρνω -να -σύρω -συρα -ομαι
 -ύρθηκα -ρμένος
 σηκωμός -ού
 σηκώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 σήμα -ατος
 σημαία -ας
 σημαντρέλο
 σημείο -ου
 σημείωμα -ατος
 σημειωματάριο -ου
 σημειωμένος -η -ο
 σημειώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 σημείωση -ης
 σημειωτής -ή
 σημειωτόν
 σθένος -ους
 σιγανός -ή -ό
 σιγουριά -άς
 Σιδών -ώνος
 σιλτές (κρεβατιού)
 σιμά
 σιμίτι -ιού
 σιμιγδάλι -ιού
 σιμώνω
 σινάπι -ιού
 σινάρι -ιού
 σκάβω
 σκάζω
 σκαλιστήρι -ιού
 σκαλώνω
 σκαλωσιά -ιάς
 σκάμμα -ατος

σκαμμένος -η -ο
 σκαμπάζω
 σκαμπίλι -ιού
 σκαντζόχοιρος -ου
 σκαρφαλώνω
 σκατούλια
 σκέυος -η
 σκέφτομαι -ομαι -φτώ -φτηκα
 σκέψη -ης
 σκιρτώ -ούσα -ήσω -τησα
 σκιτσάρω
 σκινία -ας
 σκoinί -ιού
 σκορπώ -ούσα -ήσω -τησα
 σκοτεινός -ή -ό
 σκοτούρα -ας
 σκότωμα -ατος
 σκοτωμός -ού
 σκοτώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 σκούπα -ες
 σκούφια -ας
 σκούφος -ου
 σκύβω -α -ψω -ψα
 σκυμμένος -η -ο
 σκυφτός -ή -ό
 σκυψιμο -ατος
 σκώμμα (κοροϊδία)
 σοβαρός -ού
 σοβατζίης -ήδες
 σοδεία -άς
 σόι (συνγένεια)
 σολομός -ού
 Σόλων -ωνος
 σορός (νεκρού)
 σοφός -ότερος
 σουβάς -ά
 σουγιάς -άδες
 σούμα (άθροισμα)
 σουμώνω -να -ώσω -ωσα
 σούπα -ας
 σούρουπο
 σοφιστής -ή
 σπάγκος -ου
 Σπαρτιάτης -η
 σπυρί -ιού
 σπιράλ
 σπουδαίος -ότερος
 σπρωξιά -άς
 σπρωξίδι
 σπρωξιμο -ατος
 σπρώχνω -α -ώξω -ωξα
 στάβλος -ου

σταθεροποιώ -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
 σταθερός -ή -ό
 σταθερότητα -ας
 σταλικώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 σταμάτημα -ατος
 σταματώ -τούσα - τήσω -τησα
 στάση -ης
 στάσιμος -η -ο
 σταυρωμένος -η -ο
 σταυρώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 σταυρωτά
 σταυρωτός -ή -ό
 στεγνός -ή -ό
 στειλιάρι
 στειρεύω -ευα -ψω -ψα
 στείρος -α -ο
 στείρωση -ης
 στέκω -ομαι -σταθώ - σταθηκα
 στέμμα -ατος
 στενοχώρια -ιας
 στερεύω -α -ψω -ψα
 στερέωμα -ατος
 στερεώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 -ωμένος
 στερώ -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
 στηθαίο -αίου
 στήθος -ους
 στημένος -η -ο
 στήνω -ομαι -θώ -θηκα
 στηρίζω -ζα -ξω -ξα -ομαι -χτώ
 -χτηκα -γμένος
 στήγμα -ατος
 στιγμιαίος -α -ο
 στιχάκι
 στίχος -ου -οι
 στοιβαγμένος -η -ο
 στοιβάζω -ζα -ξω -ξα -ομαι
 -χτώ -χτηκα
 στοιχείο
 στοίχος (σειρά, γραμμή, τάξη,
 ευθύγραμμη διάταξη)
 στραβός -ή -ό
 στραπάλαμα
 στράτα -ας
 στράτευμα -ατος
 στρατιώτης -η
 στρατιωτικός -ή -ό
 στρατών -ώνος
 Στρατώννα
 στρατώνας -α
 στρέμμα -ατος
 στρέφω -ομαι -στραφώ

-στράφηκα
 στρίβω -βα -ψω -ψα -ομαι -φτώ
 -φτηκα
 στριμμένος -η -ο
 στριμώνω -α -ξω -ξα -ομαι
 -ωχτώ -ώχτηκα -ωγμένος
 στριφογυρίζω -ομαι -στώ -στηκα
 στρούγκα
 στρόφιγγα -ας
 στρώμα -ατος
 στυλ
 στυλό -ού
 στύλος -ου
 στύψη -ης
 συγγενής -ή
 συγγένισσα -ας
 συγγενολόι
 σύγγραμμα -ατος
 συγγραφέας -α
 συγγραφή -ής
 συγγράφω -συνέγραφα -ψω
 -συνέγραφα
 συγκαίομαι -γκάηκα
 συγκαλά
 συγκαμένος -η -ο
 συγκεντρώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 συγκινημένος -η -ο
 συγκινώ -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
 συγκυρία -ας
 συγχάιρω -έχαιρα -χαρώ χάρηκα
 -ομαι
 συγχαρητήρια -ων
 συγχωρημένος -η -ο
 συγχωρώ -ούσα -ρήσω -ρησα
 -ούμαι -ρηθώ -ήθηκα
 σύκο -ου
 συλλαβή
 συλλαβίζω -ζα -σω -σα
 συλλαμβάνω -έλαβα -ομαι
 Σύλλας
 συλλέγω -έλεγα -λέξω -έλεξα
 συλλείτουργο -ου
 συλλειτουργός -οί
 συλλέκτης -η
 συλλογέας -α
 συλλογή -ης
 συλλογιέμαι
 συλλογίζομαι -ιστώ -ίστηκα
 συλλογιστικός -ή -ό
 συλλυπούμαι -ηθώ -ήθηκα
 συμμαζεύω -ομαι -ευτώ -εύτηκα
 συμμαζεμένος -η -ο

συμμαζώνω -ομαι -ωχτώ -ώχτηκα
 συμμαθητής -τρια
 συμμαχία -ας
 σύμμαχος -η -ο
 συμμαχώ -ούσα -ήσω -άχησα
 συμμετέχω -είχα
 συμμετοχή -ής
 συμμετρία -ας
 συμμιγής -γούς
 συμμορία -ας
 συμμορφώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 συμπεριφορά -άς
 συμπεριφέρομαι -ερθώ -έρθηκα
 συμπλήρωμα -ατος
 συμπληρωματικός -ή -ό
 συμπληρώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 συμφωνία -ας
 συμφωνώ -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
 συναλλαγή -ής
 συναλλάγμα -ατος
 συναλλάσσομαι -αλλάχθω
 -αλλάχθηκα
 συναρμολόγημα -ατος
 συναρμολόγηση -ης
 συναρμολογώ -ούμαι -γηθώ
 -γήθηκα
 συνδεμένος -η -ο
 σύνδεσμος -ου
 σύνδεση -ης
 συνδετήρας -α
 συνδέω -συνέδεσα -ομαι -θώ
 -δέθηκα
 συνδνάζω -ομαι -στώ -στηκα
 συνδυνασμένος -η -ο
 συνδυνασμός -ού
 συνειδητοποιημένος -η -ο
 συνειδητοποιώ -ούμαι -ηθώ
 -ποιήθηκα
 συνειννόηση -ης
 συνειννόησιμος -η -ο
 συνειννοούμαι -ηθώ -ήθηκα
 συνέρχομαι -έρθω -ήρθα
 συνήθεια -ας
 συνηθίζω -ομαι -ίστηκα -σμένος
 συνθήκη -ης
 συνθηκολόγηση -ης
 συνθηκολογώ -ούσα -ήσω -ησα
 συννεφιά -άς
 συννεφιασμένος -η -ο
 συννεφόκαμα -ατος
 συνιστώ -ούσα -στήσω -έστησα -
 ούμαι -σταθώ -στήθηκα

συνοδεία -ας
 συνοδεία -άς
 συνοδεύω -ομαι -ευτώ -εύτηκα
 συνομολογώ -ούμαι -γηθώ
 -γήθηκα
 συνωμοσία -ας
 συνωμοτώ -ούσα -ήσω -ότησα
 συνταξιούχος -χου
 συντριβή -ής
 συντριβώ -έτριβα -ρίψω -έτριψα
 -ομαι -φτώ -φτηκα
 σύντριμμα -ατος
 συντρίμια -ιών
 σύρραξη -ης
 συρραφή -ής
 συρρέω
 συρροή -ής
 σύρτα - φέρτα
 σύρτης -η
 σύρω
 συσσίτιο -ου
 συσσωματώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 συσσωρευση -ης
 συσσωρευτής -ή
 συσσωρευτικός -ή
 συσσωρεύω -ομαι -ευτώ -εύτηκα
 συγχρονίζομαι -ιστώ -ίστηκα
 σφάλω -λλα -έσφαλε
 σφήγω -ομαι -χτώ -χτηκα
 σφιχτοδεμένος -η -ο
 σφοντύλι -ιού
 σφύρα -ας
 σχήμα -τος
 σχολείο -είου
 σχολιάζω -ομαι -στώ -άστηκα
 σώμα -ατος
 σώος -α -ο
 σωριάζω -ομαι -στώ -άστηκα
 σώριασμα -ατος
 σωρός (πραγμάτων)
 σωστός -ή -ό
 Σωτήρ -ήρος
 σωκροσύνη -ης
 σώφρων -ωνος

- T -

τάβλα -ας
 ταιριάζω -ζα -ξω -ξα -ομαι -στώ
 -στηκα -σμένος
 ταίριασμα -ατος
 τακούνι -ιού

ταλαιπωρία -ας
 ταλαιπώρος -η -ο
 ταλαιπωρώ -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
 τάλιρο -ου
 ταμείο -ου
 ταμίας -α
 ταμπλάς -ά
 ταμπούρλο -ου
 τάξη -εις
 ταξιθεμένος -η -ο
 ταξιδεύω -α -ψω -ψα
 ταξιίδι -ιού
 ταξιιδιώτης
 ταπεινός -ή -ό
 τάσσω -σα -ξω -ξα -ομαι -χτώ
 -χτηκα -γμένος
 ταύτα
 τείχος -η
 τελεία -ας
 τέλειος -α -ο
 τελειώνω -ωθώ -ώθηκα
 τελευταίος -α -ο
 τεντώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 τέτοιος -α -ο
 τέσσερα
 Τζαβέλας -α
 τζερεμές -έ
 τζιουνάω
 τιμωρία -ας
 τιμωρός -ή -ό
 τιμωρώ -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
 -μένος
 τοίχος -ου
 τοίχωμα -ατος
 τόλμημα
 τολμηρός -ότερος -ότατος
 τολμώ -ούσα -ήσω -ησα
 τομέας -α -είς -έων
 τοπίο -ου
 τοποθεσία -ας
 τοποθέτηση -ης -εις -εων
 τοποθετώ -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
 τορβάς -άδες
 τούβλο -ου
 τουλούμι -ιού
 τούνελ
 τούρκικος -η -ο
 Τούρκος -άλα
 τούτος -τούτη - τούτο
 τούφα -ας
 τράβηγμα -ατος
 τραβηγμένος -η -ο

τραβώ -ούσα -ήξω -ηξα -ηχτώ
 -ήχτηκα -ηγμένος
 τραγουδί -ιού
 τραγωδία -ας
 τραγουδισμένος -η
 τραγουδιστά
 τραγουδιστής -ή
 τραγουδιστός -ή -ό
 τραγουδών -ούσα -ήσω -ησα
 -δήθηκα -δημένη
 τραύμα -ατος
 τραυματίας -α
 τραυματίζω -ζομαι -στώ -στηκα
 -σμένος
 τραυματισμός -ού
 τρεις
 τρελαίνω -ομαι -αθώ -άθηκα
 -μένος
 τρεμοκουκουρίζω
 τρέμοντας
 τρέμω -α
 τρένο -ου
 τρεχάτος -η -ο
 τριανταφυλλής -ή
 τριανταφυλλένιος -ια -ιο
 τριανταφυλλιά -άς
 τριαντάφυλλο -ου
 τριβή -ής
 τρίβω -θοντας -ομαι -φτώ -φτηκα
 -μένος
 τριετής -ούς
 τριζάτος -η -ο
 τρίμμα -ατος
 τρις
 τρισήμιση
 τρίτος -η -ο
 τρίψιμο -ατος
 τρουβάς -ά
 τροφή -ής
 τροχίζω -ζα -σω -σα
 τρύπωμα -ατος
 τρυπωμένος -η -ο
 τρυπώνω -να -σω -σα
 Τρύφωνας -α
 τρώγλη -ης
 τρώγω -γα -έφαγα
 τσαλακώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
 -ωμένος
 τσαντήλα -ας
 τσαντήρι -ιού
 τσαρλατάνος -ου
 τσαρούχι -ιού

τσιαστί
 τσίγκος -ου
 τσιμπούκι -κιού
 τσιμπώ -ιέμαι -ηθώ -θηκα -ημένος
 τσιρίζω -ζα -ίξω -ξα
 τσιρίσι
 τύπος -ου
 τύπωμα -ατος
 τυπώνω -ομαι -ωθώ -θηκα
 -πωμένος
 τυράγνια -ας
 τυραγνών -έμαι -γνιθώ -γνήθηκα
 -γνημένος
 τύραννος -ου
 τυραννών -ούμαι -ιστώ -ίστηκα
 -ισμένος
 τώρα

- Υ -

ύαινα -ας
 υγεία -ας
 υγιεινός -ή -ό
 υγιής -ή
 υγραέριο -ου
 υγραίνω -να -ύγρανα -ομαι -ανθώ
 -άνθηκα -αμένος
 υγρασία -ας
 υγροποιώ -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
 -ημένος
 ύμνος -ου
 υμνώ -ούμαι -ωθώ -ήθηκα
 υπακοή -ής
 υπακούω -άκουα -ούσω -σα
 υπάλληλος -ου
 υπάρχω -ήρχα -άρξω -ήρξα
 ύπνος -ου
 υποβαστάζω -ομαι -χθώ -χθηκα
 -γμένος
 υπογραμματέας -α
 υπογραμμίζω -ζομαι -στώ -στηκα
 -σμένος
 υπογράμμιση -ης
 υπογραμμός -ού
 υπόδειγμα -ατος
 υποδεικνύω -α -δείξω -ξα
 υποδείξη -ης
 υποδείχνω -α -ξω -ξα
 υπόδημα -ατος
 υποδηματοποιός -ού
 υπόδηση -ης
 υποδιαίρεση -ης

υποδιαιρώ -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
-ημένος
υποδοχή -ής
υπόχρεος -α -ο
υποχρεώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
-μένος
υρή -ής
ύφος -ους
ύψος -ους
ύψωμα -ατος

- Φ -

φραγούρα -ας
φράγμα -ατος
φραγμαρά -ας
φραγμός -ού
φραγώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
-ωμένος
φραγσίμος -η -ο
φαινόμενο -ου
φαιός -ού
φρακή -ής
φάλαγγα -ας
φαλιρίζω -ζα -σω -σα
φαλίρισμα -ατος
φραντάζομαι -ομαι -στώ -στηκα
-σμένος
φαντασία -ας
φαντασιόπληκτος -η -ο
φαντασίωση -ης
φαραγγί -ιού
φαρδαινών -δαινα -υνα
φαρδύς -είς
φαρμακώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
-ωμένος
φάρυγγας -α
φαριγγίτιδα -ας
φάυλος -η -ο
φρηγάρι -ιού
φρηγαρόλουτος -η -ο
φρέγγω -α -ξω -εξα
φρέλλος -ού
φρετισ'νός -ή -ό
φρευγάλα -ας
φρευγατίζω -ζομαι -στώ -τίστηκα
-ισμένος
φρευγάτος -η -ο
φρεύγω -έφρευγα -έφρυγα
φθινοπωριάτικος -η -ο
φθινοπωρινός -ή -ό
Φθινόπωρο -ου

φιλόξενος -η -ο
φιλώ -ούμαι -ηθώ -ήθηκα -ημένος
φιτίλι -λιού
φλιτζάνι -ιού
φλούδα -ας
φλυαρία -ας
φλωρί -ιού -φλωριά
φροβάμαι -άμαιν -ηθώ -ήθηκα
-ισμένος
φροβερίζω -ζα -σω -σα
φρόνητρο -ου
φροβία -ας
φροβιτισιάρης (σκιαζούρης)
φρόβος -ου
φροτύνω -ομαι -ωθώ -θηκα
-μένος
φροώ -ριέμαι -ρεθώ -
ρέθηκα -εμένος
φρουκαράς -άδες
φρούμο -ου
φούντα -ας
φουντώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
-μένος
φούρια -ας
φούρκα -ας
φούρνος -ου
φούσκα -ας
φούσκος
φούσκωμα -ατος
φουσκώνω -ομαι -θώ -θηκα -
μένος
φουσκωτός -ή -ό
φούσμα -ατος
φρούτο -ου
φρύδι -ιού
φύλακας -α
φυλάκιο -ίου
φυλάω
φύλλο -ου
φυλλοκάρδι -ιού
φυλλοξήρα -ρας
φύλο (γυναικών, ανδρών)
φυλάω -ούσα -άξω -αξα
φύρα -ας
φυσώ -ούσα -ήξω -ηξα
φωναίω -ζα -ξω -ξα
φωνακλάς -ού
φωναρά -ας
φωνασκό -ούσα -ήσω
φωναχτά
φωναχτός -ή -ό
φως -ωτός -φώτα

φωταγωγώ -ούσα -ήσω -ώγησα
φωτεινός -ού
φωτίζω -ομαι -στώ -στηκα
-σμένος

- Χ -

χαβάς -ά
χαγιάτι
χαζαμάρα -ας
χαζεύω -α -έψω -εψα
χαϊάτι
χαϊμαλί
χαίρε -χαίρετε
χαίρω -ομαι -χαρώ -
χάρηκα -ούμενος
χαλαρότητα -ας
χαλάρωμα -ατος
χαλαρώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
-ωμένος
χαλάρωση -ης
χαλβατζής -ή
χαλκάς -ά
χάλκινος -ου
χαλκός -ού
χαλκουργός -ού
χάλκωμα -ατος
χαλκωμάτας -ά
χαλκωματένιος -ια -ιο
χαμηλώνω -να -ώσω -
ήλωσα -ωμένος
χαμογελαστός -ή -ό
χαμογελώ -ούσα -άσω -ασα
χαμομήλι -λιού
χαντακώνω -ομαι -ωθώ -ώθηκα
-ωμένος
χαραμοφάης -η
χαριτωμένος -η -ο
χαρμόσυτος -η -ο
χαρτοκιβώτιο -ου
χαρτομάντηλο -ου
χαρτωσιά -ιάς
χαρωπός -ού
χαύνος -ου
χείλι -λιού, αχείλι
χείλος (γκρεμού)
χειμαδιό -ιού
χείμαρρος -ου
Χειμών - ώνος
Χειμώνας -α
χειραψία -ας
χειρίζομαι -ομαι -ιστώ -στηκα

-σμένος
χειρισμός -ού
χειροκρότημα -ατος
χειροκροτώ -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
-ημένος
χειροπόδαρα
χειρότερος -η -ο
χειροτεχνία -ας
χειρωνακτικός -ή -ό
χελώνα -ας
Χερουβίμ
χερούλι -ιού
χερσαίος -α -ο
χέρσος -ου
χημεία -ας
χημείο -ου
χήρος -χήρα
χιλιόγραμμο -ου
χιμάω -ούσα -ήσω -ησα
χινωποριάτικος -η -ο
Χινόπωρο
χιονοθύελλα -ας
χιούμορ
Χιώτης -η
χιώτικος -η -ο
χλαίνη -ης
χλευάζω -ζα -άσω -ασα
χλεύη -ης
χλιαρό -ού
χλιό
χλωμός -ή -ό
χλώριο -ου
χλωρίωση -ης
χλωρός -ού
χνούδι -διού
χόβολη -ης
χοίρος -ου
χοντραίνω -να
χοντροκομμένος -η -ο
χορευταράς -ά
χορεύω -ενα -έψω -εψα
χορταίνω -να -άσω -ασα
χόρταση -ης
χορτάτος -η -ο
χορωδία -ας
χοτζμέτι -τιού
χουζούρι -ιού
χουιάζω -ζα -ξω -ξα
χούφτα -ας
χρειάζομαι -ομαν -στώ -στηκα
χρήμα -ατος
χρηματοκιβώτιο -ου

χρησιμοποίηση -ης
χρησιμοποιήσιμος -η
χρησιμοποιώ -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
-ημένος
Χρήστος -ου
χρίζω -ζα -σω -ισα
χριστιανός -ή -ό
Χριστίνα -ας
χριστουγεννιάτικος -η -ο
χροιά -άς
χρυσάλιδα -ας
χρυσοκόλληση -ης
χρυσομάλλης -η
χρυσοχοείο -ου
χρυσωρυχείο -ου
χρώμα -ατος
χρωστάω -ούσα
χτύπος -ου
χτυπώ -ιέμαι -ηθώ -ήθηκα
-ημένος
χυδαίος -α -ο
χυμός -ού
χωματένιος -ου
χωνευτής -ή
χωνεύω -ενα -έψω -εψα
χώνεψη -ης
χώρα -ας
χωράω -ούσα -έσω -εσα
χωριανός -ή -ό
χωρίζω -ομαι -στώ -στηκα
-ισμένος
χώρισμα -ατος
χωρίστρα -ας
χώρος -ου

- Ψ -

ψάλλοντας
ψάλλω -α
ψαλμός -ού
ψαλμωδία -ας
ψαμμίαση -ης
ψαρόκολλα -ας
ψαρομάλλης -η
ψάχνω -χνα -ξω -ξα
ψαχουλεύω -ενα -έψω -εψα
ψείρα -ας
ψειριάρης -η
ψειριαρίζω -ομαι -ιστώ -ίστηκα
ψέμα -ατος
ψεματούρης -η
ψεύτης -η

ψήγμα -ατος
ψηλαφίζω -ομαι -στώ -ίσατηκα
ψηλομύτης -η
Ψηλορείτης
ψήλωμα -ατος
ψηφιδωτός -ή -ό
πήφος -ου
ψιδυρίζω -ζα -ίσω -ισα
ψιδύρισμα -ατος
ψιδυρος -ου
ψυγείο -ου
ψύλλος -ου
ψύξη -ης
ψυχορράγημα -ατος
ψυχορραγώ -ούσα -ήσω -άγησα
ψυχή -ής
ψύχος -ους
ψυχασάββατο -ου
ψυχούλα -ας
ψύχρα -ας
ψύχραιμος -η -ο
ψυχραίνω -ομαι -αθώ -άθηκα
-αμένος
ψυχραμένος -η -ο
ψυχρός -ή -ό
ψυχρότητα -ας
ψωμωμένος -η -ο
ψωμώνω -να -ώσω -ωσα
ψώνιο -ου
ψώρα -ας
ψωριάρης -η
ψωρίαση -ης

- Ω -

ω (θαυμαστικό)
ωάριο -ου
ωδείο -ου
ωδή -ής
ωδικός -ή -ό
ωδίνη -ης
ώθηση -ης
ωθητικός -ή -ό
ωθώ -ούσα -ήσω -ησα
ωκεάνειος -α -ο
ωκεανογραφία -ας
ωκεανογραφικός -ή -ό
ωκεανογράφος -ου
ωκεανός -ού
ωκύπους
ωμέγα
ωμοπλάτη -ης

ώμος -ου
ωμός -ού
ωοθήκη -ης
ωοτοκία -ας
ωοτόκος -ου
ώρα -ας
ωραιοπάθεια -ας
ωραιοπαθής -ούς
ωραίος -α -ο
ωραίος -ότερος -ότατος
ωραιότητα -ας
ωράριο -ίου
ωριμάζω -ζα -άσω -ασα
ωρίμανση -ης
ωρίμασμα -ασματος
ώριμος -η -ο
ωριμότητα -ας
ωροδείκτης -η
ωρολογάς -ά
ωρολογιακός -ού
ωρολόγιο -ου

ωρολογοποιείο -ου
ωρολογοποιός -ού
ωροσκόπιο -ίου
ως (εργάζομαι ως γραμματέας)
ως (έως αργά το βράδυ)
ωσανινά
ωσμογράφος -ου
ωσμόμετρο -ου
ωσμοσκόπιο -ου
ώσμωση -ης
ωσότου
ώσπου
ώστε
ωστόσο
ωτακουστής -ή
ωτακουστικός -ού
ωτολογία -ας
ωτοπάθεια -ας
ωτομοτρίς
ωτοπλασία -ας
ωτοαρυγολογία -ας

ωτολαρυγγολόγος
ωτοσκήρυση -ης
ωτοσκόπηση -ης
ωτοσκόπιο -ου
ωφέλεια -ας
ωφέλημα -ατος
ωφελιμισμός -ού
ωφελιμιστής -ή
ωφελιμίστρια -ας
ωφέλιμος -ου
ωφελιμότητα -τας
ωφελώ -ούμαι -ηθώ -ήθηκα
-ημένος
ωχ (τι έπαθα)
ώχρα -ας
ωχραίνω -αινα -ώχρανα
ωχριώ -ούσα -άσω -ασα
ωχροκίτρινος -η -ο
ωχρός -ή -ό
ωχρότητα -ας
ωώδης -ους

Ε' Ερμηνευτικό Λεξιλόγιο

(κειμένων του συγγραφέα, συνταχθέν από τον Επιμελητή της Έκδοσης)

Σημείωμα του επιμελητή της έκδοσης

Πολλοί είναι οι καθαρά καναλιώτικοι όροι και οι ιδιωτισμοί που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας και που, εν πολλοίς, είναι άγνωστοι σε πολλούς Καναλιώτες, αλλά και στο ευρύτερο αναγνωστικό κοινό. Για το λόγο αυτό τους συμπεριέλαβα κατά το δυνατόν όλους, στο παρακάτω λεξικό, δίνοντας παράλληλα και τη σημασία τους. Πιστεύω ότι αυτό το «Ερμηνευτικό Λεξιλόγιο» θα βοηθήσει πολλούς στην ευρύτερη κατανόηση των χρησιμοποιούμενων λέξεων και των νοημάτων που περι-κλείουν οι διάφορες φράσεις.

Περισσότερα στοιχεία των λέξεων αυτών μπορεί να αναζητήσει ο αναγνώστης στο «Λεξικό το-πικών όρων και ιδιωτισμών Καναλιών Καρδίτσας».

αλάνταβος (ο)	= ζυηρός, απρόσεκτος, ζημιάρης.
αλαντζιάς (ο)	= είδος φθηνού ρούχου.
αλειψό (το)	= είδος ψωμιού με καλαμποκίσιο αλεύρι.
άμπλας (ο)	= πηγή νερού στο έδαφος, ανάβρα.
αμπδάω	= πηδάω.
αμπούκα (η)	= μάγουλο, ιδιαίτερα γεμάτο με φαγητό..
αναμεράω	= παραμερίζω, κάνω πιο πέρα.
αναμούρα (η)	= ζέστη σε κατάσταση λιποθυμίας.
αναπιάζω	= ξαναζυμώνω το προζύμι με αλεύρι και νερό για το ψωμί.
ανεβατό (το)	= είδος αφράτου ψωμιού με αλεύρι μπομπότα.
Αντριάς (ο)	= Δεκέμβριος μήνας.
αντρώχι	= φόρτωμα (μεταφορικά), «στενός κορσές», απαίτηση.
αξιάλη και αξιάλη (η)	= μακριά ράβδος για τα ζώα στο όργωμα, μακριά βουκέντρα.
άξ'φος	= αυτός που με κόπο γίνεται (άξ'φος καπνός).
αξ'φώνω	= τρώγω χωρίς τη θέλησή μου, από ανάγκη, επειδή μου το επιβάλλουν.
απαγάδα (η)	= ηρεμία, ανακούφιση.
απαναδέ	= από πάνω.

αρπάκι (το)	= μικρό χοντρό ξύλο, συνήθως καυσόξυλο φορτωμένο.
αστοχάω	= ξεχνάω.
άφ'καμαν	= αφήσαμε.
βαγκανίζω	= βουίζω δυνατά (η καμπάνα βαγκανίζει).
βέμπυλη	= κοκκινάδα, σπιδουράκια κόκκινα από τη ζέστη.
βιτσέλα ή φ'τσέλα (η)	= ξύλινο κυλινδρικό δοχείο νερού.
βολά (η)	= φορά (καμιά βολά θα' ρθω να σε δω).
βουδέτα (η)	= κορδόνι πέτσινο των παπουτσιών.
βουλγάρικος (ο)	= (μεταφορικά) αγύριστος (έχει βουλγάρικο κεφάλι).
βουτανίζω	= ξεριζώνω τα άχρηστα χόρτα από το χωράφι, για να φανούν τα χρήσιμα.
βριζόνι (το)	= χορτάρι ψηλό και ανδεκτικό, που έδεναν δεμάτια σιταριού ή χορταριού.
βριζόνι (το)	= δίκτυ των Μετεώρων για να ανεβοκατεβάζουν πράγματα και ανδρώπους.
βριζόνι (το)	= δίκτυ, που χρησιμοποιούσαν για να σακιάζουν και να φορτώνουν το άχυρο.
γέννημα (το)	= δημητριακό προϊόν (σιτάρι, καλαμπόκι, φασόλια κ.λπ.).
γιδοβίτσα (η)	= αγέλη από γίδια και ιδιαίτερα η πρωινή συγκέντρωσή τους.
γιουρούσι (το)	= πολεμική επιχείρηση.
γκαζολίνα (η)	= τσίγκινο δοχείο νερού, που φορτωνόταν με ένα όμοιό του στα ζώα.
γκιούμι (το)	= τσίγκινο κυλινδρικό δοχείο νερού με ένα ή δυο χερούλια στο λαιμό
γκορτζιά (η)	= αγριαχλαδιά.
γκώνομαι	= παραχορταίνω
δέση (η)	= μικρό τεχνητό φράγμα νερού, για τη διοχέτευσή του στα χωράφια.
δευτέρι (το)	= σημειωματάριο.
διασέλα (η)	= αυχένιας βουνού.
έμασα	= μάξεψα.
έραξα	= έφτασα πέρα μακριά.
ζιαμζιάκι (το)	= είδος χόρτου, που ξεριζώνεται κατά το βοτάνισμα για να φανεί το καλό.
ηλιάστρα (η)	= υπαίθρια κατασκευή με ματέρια, για την ξήρανση του καπνού.
θαμαίνομαι	= απορώ, αναμένω.
ιμάνι (το)	= μανία, εκδίκηση.
ίσκνα (η)	= ίσκα, που χρησιμοποιούνταν για το άναμα του τσιγάρου με πριόβολο.
καζιάκα (η)	= είδος κατασκευής για να κουβαλούν τόπια καπνού φορτωμένα στο ζώο.
καδόρι	= μεγάλη νεροποντή, χαλασμός Κυρίου.
καόνι (το)	= ώριμο καρπούζι ή πεπόνι από το μποστάνι.
καπράνι (το)	= ογκομετρικό δοχείο του μιλωνά.
καταή	= κάτω στο χώμα, καταγής, στο κατώι, στην αυλή.
καταφρυιάζομαι	= καταροβίζομαι, τρομάζω, μπαίνω στο καταφύγιο.
καψούδι	= λιγοστό.
κνούδαλο (το)	= αυτό που δεν καταλαβαίνει τίποτε.

κουντούρα	= λίγο αργότερα (κοντά στο γεγονός).
κοσέβω, κόσιαβα	= τρέχω, έτρεχα.
κουκάκι (το)	= μικρό στρογγυλό μπιχλιμπίδι, που κρέμεται από την τσίπα και τη στολίξει.
κουλάικα;	= με εύκολο τρόπο; γρήγορα; (πάντα με ερωτηματικό).
κούρκουμπα (τα)	= καθιστά και σκυφτά, στηριζόμενος στα πόδια.
κουσιού (τα)	= τρέχοντας.
κουσιάνια (η)	= κοτσίδα, πλεξούδα μεγάλη.
κούσπος (ο)	= υπόλειμμα κατά το άλεσμα σουσαμιού.
κουτελάκι (το)	= καρδιοχτύπι, φόβος (στη φράση «τρέμει του κουτελάκι μου»).
κουτσάκι (το)	= μέρος του σαμαριού, απ' όπου κρεμούσαν τον τορβά και άλλα πράγματα.
κουτσακιάζω	= δένω από το κουτσάκι του σαμαριού.
κουτσαμπδάω	= πηδάω αλλοπρόσβαλα.
κουτσιαλάζω	= παγώνω απ' το κρύο, «κουτσάλιασαν τα πόδια μου»
κούτσικος (ο)	= πολύ μικρός, μπέμπης
κρατσιανάω	= τρίζω τα δόντια μου, τρώγω κάτι που τρίζει.
λαδοφάναρο (το)	= φανάρι που χρησιμοποιεί λάδι για το άναμα.
λαλίτσα (η)	= παιδική σφυρίστρα ή αυτοσχέδια φλογέρα
λαρώνω	= ηρεμώ, ησυχάζω από το κλάμα (αναφέρεται, κυρίως, στα μικρά παιδιά)
λατουρέτσινη (η)	= ελατορετσίνη, ρετσίνη από έλατο.
λάτρα (η)	= περιποίηση, καθαριότητα.
λαψάνι (το)	= είδος χόρτου που ξεριζώνεται στο βοτάνισμα, αλλά χρήσιμο για σαλάτα.
λήρα	= καταγεμάτο.
λυσιακά (τα)	= κατακουρασμένα, ιδιαίτερα στα φράση «έραγα τα λυσιακά μου».
μανέλα (η)	= το ξύλο που κρατούν δύο για να ζυγίσουν τα δέματα κ.λπ. με το καντάρι.
μανέλα (η)	= οριζόντια δοκός, όπου ζεύεται το άλογο του σαμόμυλου ή της ανέμης.
μαντανιά (η)	= είδος χοντρού, μάλλινου χειμωνιάτικου κλινοσκεπάσματος.
μαντένι (το)	= λατομείο, απ' όπου βγάζουν πέτρα.
μαρκούπι (το)	= παπούτσι χοντρό.
ματαπααίνω	= ξαναπηγαίνω.
ματαπάλι	= ξανά πάλι.
μαντζάτο (το)	= χειμωνιάτικο δωμάτιο.
μισάντρα (η)	= εντοιχισμένη ντουλάπα.
μπαίλιζω	= κουράζομαι πολύ, μέχρι λιποθυμιάς.
μπάκι	= μήπως.
μπακίρι (το)	= κουζινικό είδος (ταψί, τέντζερης, τηγάνι), για γάνωμα στο γανωτή.
μπατακτής (ο)	= εκμεταλλευτής, αδιάντροπος.
μπεζεβέγκης (ο)	= λωποδύτης, μαστροπός, παλιάνθρωπος.
μπιτίζω	= τελειώνω.

μπλαδρί (το)	= γιατροσόφι.
μπουκουσιά (η)	= μπουκιά.
μπουχτσιάς (ο)	= μπόγος από πράγματα, κυρίως ρούχα.
μπράτιμος (ο)	= βλάμης, στενός φίλος του γαμπρού, που εξυπηρετεί το γάμο.
μπροστύτερα	= πρωτύτερα.
νια	= μία
νοματέοι (οι)	= άτομα
νταϊακώνω	= στηρίζω, βοηδώ.
ντάλα (μεσημέρι)	= καταμεσήμερο.
ντάμι (το)	= αποθήκη ζωοτροφών ή δερινή κατοικία κοντά στο αγρόκτημα.
ξάι (το)	= τα αλεστικά του μυλωνά αντί για χρήματα.
ξεζάρκωτος (ο)	= κακουντυμένος, σχεδόν γυμνός.
ξεπατωμένος (ο)	= αυτός που δεν έχει πάτο. Και μεταφορικά κακοχαρακτηρισμός ανόητου.
ξεπρατζαλίζω	= ξεστήνω.
ξετσανίζω	= ξεμυαλίζομαι, ξελογιάζομαι.
ξετσιπώνομαι	= γίνομαι χωρίς «τσιπά», αδιάντροπος.
ξιαρίζω	= καθαρίζω το κατώι απ' τις κοπριές των ζώων.
ξύλόπροκα (η)	= ξύλινη πρόκα παπουτσιών.
ξώπ'ση (η)	= ξώπετσα, ξυστά.
όλιο (το)	= καθάρισιο, παχύρευστο καθαριστικό φάρμακο.
παγκλίδια (τα)	= πολλά κομμάτια, «η στάμνα μ' έσπασε κι έγινε παγκλίδια».
παλιουροκόπος (ο)	= σιδερένιο κορτερό κλαδευτήρι, με γαμψή μύτη και χειρολαβή.
παλιοχώραρο (το)	= παλιό νεκροταφείο των Καναλίων, παλιό χωράφι.
παραξίνω	= επεξεργάζομαι το σίδηρο, «ο σιδεράς παράξινε το υνί του σιδηράλετρου».
παρμάκι (το)	= ξύλινο κάγκελο ετοιμόρροπο.
πετοίχωμα (το)	= όχθη, μικρή απότομη πλαγιά.
πλαλάω (πιλαλάω)	= τρέχω γρήγορα.
πουλίτσα (η)	= εσοχή στον τοίχο, ιδιαίτερα στο κατώι, για τα μικροαντικείμενα.
πουρδαλιά (η)	= είδος φυτού, που φύεται άφθονο γύρω στο χωριό.
πριζμόπιτα (η)	= προζυμόπιτα, πίτα με προζύμι μπομπότας, μπατζίνα, τυρόψωμο.
πριόβολος (ο)	= μικρό μεταλλικό αντικείμενο για το τσακμάκι.
προπάω	= προφθάνω
προσμύτης (ο)	= πρόσδετη μύτη από το υνί.
π'χάμ'σο (το)	= υποκάμισο
π'χι	= πόσιμο, «Οι βρύσες έχουν πολύ καλό νερό για π'χι»
ραγιάζι	= χόρτο, το οποίο χρησιμοποιείται στις ψάθινες καρέκλες.
ραςέβω	= περπατώ, διέρχομαι σιγά - σιγά, «κόσμος ράσεβε με τα γαϊδουράκια»
ριντές (ο)	= ποτιστήρι.
ρινστά (αρινστά) (τα)	= είδος πρόχειρου φαγητού με κομματάκια από ζυμαρί.
ρουπώνω	= παραγεμίζω, παραχορταίνω.
σαρίζω	= γκρεμίζω (τον τοίχο, συνήδως).

σβαρνάω	= σέρνω στο έδαφος
σβάω	= σβήνω.
σβιντζούρι	= γρήγορα.
σιάμα	= η άκρη σπασμένου και καθαρισμένου κλαδιού, για την παγίδα πουλιών.
σιαπανήσιος (ο)	= αυτός που είναι από σιαπάν', από τα Άγραφα, από τα βουνά.
σιβδάς (ο)	= κέφι, όρεξη, επιθυμία.
σιμπάω (σιουμπάω)	= αναδεύω τη φωτιά για να αναζωπυρωθεί.
σιουγκράω	= σκουντάω ελαφρά.
σκατζαλήδρα (η)	= σπίδα που πετάγεται από τα ξύλα της φωτιάς
σκούτινο (το)	= μάλλινο χοντρό ύφασμα.
σ'μιτι (σιμίτι) (το)	= κουλούρι.
σομπολιάζω	= συναρμολογώ, συρράπτω, συμπληρώνω.
σόμπολο (το)	= μικρή πέτρα για συμπλήρωση των κενών στο χτίσιμο.
σουιάς (ο)	= σογιάς.
σουμώνω	= συμμαζεύω μετρητά, συμπληρώνω.
σούρλα (η)	= μουσούδα ζώου και ειδικότερα γουρουνιού.
σπέρδιλος (ο)	= σβέλτος, γρήγορος
σπρούχνη (η)	= καυτή στάχτη, με μικρά καρβουνάκια, χόβολη.
σταλικώνω	= κουράζομαι στεκόμενος όρθιος, «σταλίκωσα στα πουδάρια μ'».
σταλός (ο)	= το μέρος όπου σταλιάζουν τα ζώα.
στιβάλια (τα)	= ελαφριά άρβυλα.
στεκάτε	= σταματήστε.
στράνια (τα)	= ρούχα.
στρεχιάζω	= μπαίνω κάτω από την αστρέχα, βρίσκω κατάλυμα σε κακοκαιρία.
συγκαθάω	= βοηθώ, ενισχύω, συμβάλλω.
συνταρχάω	= κάνω γρήγορα, βιάζομαι, βοηθώ.
σφούρλα	= σβούρα.
σφρουντζουλάω	= πετάω μακριά με δύναμη.
σωκόρφι (το)	= Ο χώρος μέσα από το πουκάμισο και πάνω από τη ζώνη των ανδρών.
ταχιά	= αυριο.
τελάκι (το)	= μικρό καρφάκι (για τα παπούτσια, παλιότερα).
τέμπλα (η)	= οριζόντια δοκός, όπου κρεμούσαν τα λουκάνικα και άλλα πράγματα.
τενιάζω	= πεινάω πολύ.
τζιουφλέκια (τζούφλια) (τα)	= μάτια του άλλου, όταν αναφέρονται με θυμό.
τραγαζικά (η)	= αυτοσχέδια μεγάλη δήκη από λινάτσα, για τα μπακίρια του καλαντζή.
τρόξα (η)	= μεγάλος φόβος, πανικός.
τσάκνο (το)	= μικρό κομμάτι ξύλου, ξερόκλαδο.
τσακμακάω	= ανάβω το τσιγάρο με το τσακμάκι.
τσαούσης (ο)	= λοχίας στα τουρκικά.
τσιαίρι (το)	= τόπος ακαλλιέργητος, όπου φυτρώνει απλό χορτάρι.

τσιαούλι (το)	= το σαγόνι με το στόμα μαζί.
τσιαχαλίζω και τσιουχαλίζω	= βρίσκω κάτι και μασώ (στα ζώα αναφέρεται)
τσικί (το)	= ξύλινος σογιάς
τσιόλι (το)	= στρωσίδι παλιό (συνήθως από τραγόμαλλο), στρώμα γενικότερα.
τσιούβαλο (το)	= μικρό κομάτι κεραμίδας ή τούβλου ή πήλινου αγγείου ή κάτι παρόμοιο.
τσιούσι (το)	= πάνω στη γραμμή του παιδικού παιχνιδιού με τα κουτάκια
τσιραπόσκοινο (το)	= σχοινί, με το οποίο δενόταν το τσουράπι.
τσιρένι (το)	= τα καθένα από τα δύο μέρη ενός δεματιού χόρτου.
τσιρέπι ή τσουράπι (το)	= μακριά, μάλλινη κάλτσα.
τρώρα	= γύρω - γύρω
φέξο (το)	= αναμμένο καντήλι ή λάμπα ή κάτι άλλο, «άναψε το φέξο».
φλιντράω	= πετάω με φτερά
φρουκαλάω και φρουκαλίζω	= σκουπίζω με τη σκούπα
φρουκάλη (η)	= σκούπα από ντόπια χόρτα.
φρούσμα (το)	= φόρα, ορμή.
φύβγα (η)	= φεβγάλα, φυγή, τρέξιμο.
χαβάνι (το)	= εργαλείο για την κοπή καπνού καπνίσματος.
χαλεύω	= γυρεύω, ζητώ
χαιτακωμένος	= εκτός από τη γνωστή έννοια, σημαίνει και δυστυχημένος, αξιολύπητος.
χιράμι (το)	= είδος κλινοσκεπάσματος, χράμι, μάλλινο χοντρό ύφασμα με κρόσσια.
χιρουλάβα (η)	= χερολαβή, η θέση του ξύλινου αλετριού, που το πιάνει ο γεωργός.
χλιαριά (η)	= κουταλιά
χλωρονομή(η)	= χορτάρι, τριφύλλι κ.λπ., που μοιράζεται στα παχινιά των ζώων.
χουσμέτι (το)	= μικροδουλειά του σπιτιού και μάλιστα της κουζίνας.
χουχλάκα (η)	= μεγάλη, ασήκωτη πέτρα

ΣΤ' Ευρετήριο ονομάτων

συνταχθέν από τον επιμελητή της έκδοσης

Σημείωμα του επιμελητή της έκδοσης

Θεώρησα αναγκαίο και το ευρετήριο αυτό, ώστε ο κάθε Καναλιώτης που θέλει να βρει κάποιο όνομα και το τι λέγεται στο βιβλίο για το όνομα αυτό (ιδιαίτερα όταν είναι συγγενικό ή γνωστό του πρόσωπο) να μην ψάχνει στις διάφορες σελίδες του, αλλά αμέσως να πηγαίνει στην αναγραφόμενη σελίδα.

Τα ονόματα που καταλογογράφονται στο ευρετήριο αυτό πλησιάζουν τα 600. Επομένως ο αναγνώστης έχει πολλά να μάθει και προ παντός να θυμηθεί για τον καθένα από τους Καναλιώτες αυτούς.

Αγάς Μπέης 159
Αδάμος 153
Αϊντίνης 106, 153
Αιχμάλωτος 160
Αλεξίου 156
Αλής 159, 162, 197
Αμφιλόχιος, μοναχός 105
Αναγνώστου Βασιλάκης 15
Αναστασίου 9
Αναστασίου Βαγγέλης 189
Αναστασίου Βασίλειος 158
Αναστασίου Θεόφιλος 122
Αναστασίου Λάμπρος 189
Αναστασίου Μέλτας 150
Αναστασίου Μιλτιάδης 151
Αναστασίου Ολυμπιάδα
Αναστασίου Χρίστος 183
Αποστολάκης 86, 87, 162
Αριάδα
Αρχοντούλας 79
Αρχοντούλας Μήτρος 196
Βαβλέκης 121
Βαγενά 71
Βαενάς 155
Βάιος Γεώργιος 19
Βάλλας 71, 159, 162, 163
Βάλλας Γιαννάκης 154
Βάλλας Δημήτριος 165
Βάλλας Θυμουστακλής 179

Βάλλας Μήτρος 162
Βάλλας Παντελής 19
Βάλλας Τόλιας 31
Βαμπούλης 41
Βαρβανάς
Βασιλακάκης Γιώργος 150
Βασίλω, αρχόντισσα 119
Βενιαμίν, μοναχός 105
Βερβέρας 83
Βλαχοϊάννης 36
Βλαχογιάννης Βασίλης 179
Γακάκης Μήτσος 154, 155
Γακάκης Νικόλας 155
Γαλανός Φάνης 9
Γατής 61
Γατής Γιώργος
Γατής Κώστας 70
Γατής Κώτσιος 20, 161
Γατής Λάμπρος 62, 68
Γάτσιος Νίκος 123
Γεωργούλας Γιώργος 150
Γηράση Θωμαΐδα 109
Γηράσης Γεράσιμος 71
Γηράσης Ξενοφών 109
Γιαγκούλας 83
Γιαννακός Δημητράκης 70
Γιαννακός Θωμάς 57
Γιαταγάνας 117, 158, 197
Γιαταγάνας Βασίλειος 132

Γιδαράκος Ευριπίδης 150
Γιολδάσης Δημήτριος 165, 166
Γιωτόπουλος Γεώργιος 6, 17, 72, 110, 143
Γιωτοπούλου Μαρία 5
Γκάλιος 115
Γκαμαλέτσος Νικόλαος 165
Γκέκας 60
Γκέκας Γιώργος 56
Γκέκας Νικόλας 59
Γκόενα 72, 106
Γκουνταλάς 159, 162, 185
Γκουνταλάς Πάνος 156
Γκουνταλάς Σπύρος 115
Γκρέκας 163, 196
Γκρέκας Αποστόλης 195
Γούλας Γεώργιος 165, 166
Γούλας Θεόδωρος 192
Γρέβιας Βασιλάκης 159
Γρέβιας Θρασιβουλάκος 41
Γρέβιας Θωμάς 37, 100, 143
Γρέβιας Χρυσός 100
Δαφνιάκος Γιώργος 41
Δαφνιάκος Χρίστος 82
Δελήτσικας 161
Δημητράκης Γεώργιος 104
Δημητρακάκης Δημήτριος 57, 158
Δημητρίου Αριστείδης 156
Δήμος Αλέκος 20, 180

- Δήμος Κωνσταντής 155
Δήμου 195
Δήμου Νίκος 163
Δήμου Τόμης 89
Δίπλας Απόστολος 165
Δούκας Ιωάννης 103
Δούκισσα 70
Ευθυμία, καλόγρια 180
Ζαχαρακης 18
Ζέκιος Βαγγέλης 30, 70
Ζήση Βαγγελή 164
Ζήσης 19, 153, 156
Ζήσης Αποστόλης 158
Ζήσης Αποστολάκης 88
Ζήσης Θωμάς 8, 17, 26, 200
Ζήσης Γ. Λάμπρος 163
Ζήσης Σκάρος 148
Ζήσης Χρήστος 70
Ζιντοβίνος 38
Ζούμπος 13, 30, 79, 143, 145
Ζούμπος Γιώργος 41, 159
Ζούμπος Γραμμένος 15
Ζούμπος Κώστας 74
Ζούμπος Νίκος 13
Ζούμπος Στέργιος 13
Ζούμπος Τάσιος 13
Θεοδόσιος 163
Θέος 162
Θέος Βάιος 158
Θέος Θεοδόσης 191
Θέος Θεοδόσιος 158
Θέος Σταύρος 71
Θεόφιλος 166
Θωμάς Γιώργος 119
Καβάλας Κώτσιος 144
Καζαής Αποστόλης 139
Καΐας Μητρος 156, 196
Κακάβας
Κακαές Αποστόλης 161
Κακαράκος 159
Κακατσίδας 57, 196
Καλιακούδας Γιώργος 158
Καλλικράτης 132
Καλορίζος Τάκης 132
Καπετανάκος Μενέλαος 41
Καπετανάκου Μαυράκαινα
Καπνουτζής Δημήτριος 158
Καπούλας 17, 162
Καπούλας Βαγγέλης 64, 158, 162
Καπούλας Γιώργος 65, 86, 162
Καπούλας Κώστας 63, 64
Καπούλας Λάμπρος 162
Καπούλας Παναγιώτης 16, 19, 23, 153, 154, 162
Καπούλας Χρήστος 162
Καπνουτζής Ξάνθιπος 158
Καραβίδας 92
Καραγιάννης 41, 153, 177
Καραγκιόζης 38
Καραϊάννης 24
Καρακώστας 120, 153
Καρακώστας Βασίλης 92, 179, 184
Καρακώστας Νικόλας 156
Καραλής 197
Καρανάσιος 153
Καρανάσιος Λαμπράκης 57
Καραντάνας 56, 60
Καρατάσιος 23, 87
Κάρκας 41
Καρκατσιόλης 161
Καρκατσούλας Αποστόλης 41
Καρκούλης Γιαννάκης
Καρτάλης 154, 156
Καρύδας 163
Κασινας Χρήστος 64, 136
Κατέρης Αθανάσιος 121
Κατέρης Αστέριος 17
Κατέρης Γιώργος 19
Κατέρης Γληγόρης 178
Κατέρης Κων/νος 182
Κατέρης Μενέλαος 181
Κατέρης Παναγιώτης 159, 182
Κατέρης Περικλής 181
Κατέρης Σπυράκος 74
Κατέρης Σπύρος 151, 157
Κατσάρος Παναγιώτης 74
Κατσαντώνης 160
Κατσόγιαννος Κώστας 161
Κατσώνης Λάμπρος 116
Καφρίτσας 19, 156
Καχρίλας 56, 60
Καψάλας Γιάννης 37, 41
Κέλλα Βιργινία 5
Κεχριμάμπης 177
Κιάφας 47, 48, 134, 160
Κιμίδης Αργύρης 146
Κίτσος Βάιος 24
Κλεόπας, μητροπολίτης 72
Κοκκίνης 19
Κολοβός Γιάννης 106
Κολοβός Στέργιος 150
Κολοκοτρώνης 38
Κοτσιαλόπουλος Χρήστος 195
Κουκουρίκος
Κουλιούφας 23
Κουπανιάς 182
Κουτής Ζήσης 195
Κουτής Χρυσός 10
Κουτσής 21
Κουτσίνας 138
Κουτσιόγκουλος 159, 161, 162
Κουτσιόγκουλος Νώντας 30
Κουτσοτάλιας 159, 163
Κρίκος 119, 154
Κρίκος Βασίλης 155, 156
Κρίκος Γεώργιος 104
Κρίκος Θρασύβουλος 5-7, 13, 158, 164, 165, 166, 176, 177, 179, 181, 184, 188-190, 194, 198, 199
Κρίκος Θωμάς 9, 13
Κρίκος Κώτσιος 117
Κρίκος Μέλτας 156
Κρίκος Περικλής 155
Κρίκος Χρυσόστομος 163
Κρίκου Ευαγγελία 9
Κρίκου Ολυμπία 198
Κρίκου Ολυμπιάδα 9, 13
Κυριαζής Αντώνης 82
Κυριάκης 18, 155
Κυριάκης Αριστείδης 156
Κυριάκης Μητρος 67, 177
Κυρίτσης 58
Κυρίτσης Απόστολος 110
Κυρίτσης παπα-Μιχάλης 155
Κωνσταντούλας 50
Κωσταβάρα Θεμιργιώ 168
Κωσταβάρας 57
Κωσταβάρας Θ. 168
Κωσταβάρας Σταύρος 155
Κωτούλα Αγορίτσα 5, 8, 9, 96
Κωτούλα Αδελαΐδα 186
Κωτούλας Θεόδωρος 185
Κωτούλας Λάζαρος 185
Κωτούλας Σωτήριος 185
Λαγός Λάμπρος 56
Λαπούσης Θωμάς 163
Λαπούσης Νίκος 163
Λέτσικας Μήτσιος 96
Λιάκου Αναστασία 18
Λιάπης 21
Λάσδας Νίκος 162
Λιασκοβίτης 154
Λιασκοβίτης Απόστολος 25, 72
Λιασκοβίτης Γιάννης 88, 150
Λιασκοβίτης Λάμπρος 150
Λιασκοβίτης Μητρος 195
-

- Λιασκοβίτης παπα-Κώστας 155
 Λιασκοβίτης Περικλής 110
 Λιάτος, βουλευτής 156
 Λουκάς 19
 Μακρής 94, 154
 Μακρής Αγαθοκλής 138
 Μακρής Κλέαρχος 148
 Μακρής Κίτσος 71, 73, 165, 170, 171
 Μακρής Λαμπράκης 104
 Μακρής Λάμπρος 64
 Μακρής Ξενοφών 68
 Μαμούρης 19
 Μανθαίας 18, 71, 77
 Μανίτσα Ασπασία 143
 Μανίτσας Νάσιος 143
 Μανώλης Βάιος 41
 Μανώλης Λαμπράκης 38
 Μανώλης Μήτρος 196
 Μανώλης Σωτήρης 162
 Μαρινέλα 70
 Μαρής Θωμάς 160
 Μαστροβασίλαινα 45
 Μαστροβασίλης 154
 Μάστορα Αδελαΐδα 186
 Ματσάρας 55
 Ματσάρας Χρήστος 41
 Μαυράκης 154
 Μαυράκης Αρχοντής 23
 Μαυράκης Νάσιος 104
 Μαυράκης Χαρίλαος 138
 Μαυρομάτη Όλγα 5
 Μαυρομμάτης Κων/νος 5, 8, 17, 70, 72, 73
 Μαυρομμάτης Χρήστος 17
 Μεγαλέξανδρος 38
 Μέγας Αλέξανδρος 153
 Μέλλος Θωμάς 161
 Μέλλος Λίας 79
 Μεταξάς 123, 151
 Μεταξάς Ιωάννης 148, 157
 Μηλιάς 154
 Μηλίγκης 56
 Μητράνης 79
 Μητρώνας 161
 Μητσιούλας 77, 159, 163
 Μιχάλης 154
 Μιχάλης Αγαθοκλής 27
 Μιχάλης Κων/νος 122
 Μιχάλης Νίκος 163
 Μόσιαλος Βαγγέλης 150
 Μόσιαλος Ευάγγελος 263
 Μόσιαλος Θεοδόσης 132
 Μοσιάλου Μερόπη 27
 Μουκοϊάννης 46
 Μουστακαλής 128
 Μουτσιάρας Κων/νος 165
 Μπαζυτέκης 19
 Μπακάλη Αυγιή 191
 Μπακάλης 19
 Μπακάλης Λάμπρος 41
 Μπαλατσός Τάκος 105
 Μπαλατσός Χρήστος 92
 Μπαλάρας 89, 155
 Μπαλάρας Τάσιος 77
 Μπάλιος 77
 Μπαλκομένος 41
 Μπαλωμενος 93, 117
 Μπαλωμένος Τιμολέων 137
 Μπαλνταδώρας Αρχοντής 156
 Μπαρμπάτσιος Λάμπρος 121
 Μπαρούτας 18, 77, 155
 Μπαρούτας Αντρέας 94, 180
 Μπασδέκης 77
 Μπασδέκης Θύμιος 122
 Μπεκίρης 158
 Μπέκος Αποστολάκης 19, 93, 160
 Μπέκος Βαγγέλης 150
 Μπρακατσούλας Βαγγέλης 71
 Μπρακατσούλας Κώσιος 22
 Μπιργιάννης 159
 Μπλέτσας 195
 Νεόφυτος, δεσπότης 154
 Νιάνιας, υπουργός 72
 Νικάκης 34
 Ντάβανος Παναής 19
 Νταλάρας 70
 Ντελής 21, 81
 Ντενίσι Αριάδνη 57
 Ντενίσης 195
 Ντενίσης, στρατηγός 160
 Ντενίσης Βασίλης 110
 Ντενίσης Γεωργιούλης 15
 Ντενίσης Νικόλας 59
 Ντίνος Παύλος 138, 157
 Ντρέγκας 21
 Ντρέγκας Αποστόλης 150
 Ντρέγκας Δημητράκης 143
 Ντρέγκας Κώσιος 150
 Ντρέγκας Νικόλαος 17
 Ξούρης 19, 154
 Ξύστρας 77, 161, 162
 Παγκράτιος, καλόγηρος 155
 Παγωνης Αχιλλέας 159
 Παναϊωτάκης 19
 Πάνου Πόλυ 70
 Παπα-Αναστάσης 84
 Παπαβασίλης 66, 153
 Παπαγεωργίου 161
 Παπαγεωργίου Απόστολος 161
 Παπαγεωργίου Σωκράτης 150
 Παπαδάκος 128
 παπα-Δημήτρης 105, 106
 Παπαδημητρίου 153
 Παπαζήσης Βασίλης 155
 Παπαθεοδοσίου Βασίλειος 104
 Παπαθέος Μανθαίας 155
 παπα-Θύμιος 122
 παπα-Θωμάς 105
 Παπαϊάννης 79, 155, 159
 Παπαϊάννης Κωνσταντής 159
 παπα-Κώστας 72, 109
 Παπακώστας 180
 Παπακώστας Θανάσης 92
 Παπακώστας Θωμάς 123
 Παπακώστας Νίκος 41
 παπα-Λάμπρος Σδρολίας 179
 Παπανδρέου Καίτη 165
 Παπανικολάου
 Παπανικολάου Ιωάννης 158
 Παπανικολάου Χρίστος 70
 Παπαντώνης 163
 Παπαποστόλου Αρίστιππος 148, 150
 Παπαποστόλου Σεραφείμ 19, 163
 Παπαποστόλου Σπύρος 154
 Παπαποστόλου Χριστάκης 20, 147
 παπα-Σακελλαράκης 155
 Παπα-Σεραφείμ 105
 Παρθένιος, μοναχός 105
 Πάσχος 19, 73, 154, 158
 Πάσχος Βασιλάκης 64
 Πάσχος Γιώργος 154, 158
 Πάσχος Στέρος 113
 Πατάς Στέργιος 143
 Πατούνας Νικολός 195
 Παύλου Κώστας 148
 Πέτρος Γιώργος 148, 150
 Πέτρος Νικόλας 155
 Πέτρος Χρυσός 150
 Πέτρου Σωτήρης 64, 154
 Πινακούλιας Λίας 156
 Πιστρίκας Γιώτας 150
 Πιστρίκας Κώστας 110
 Πιστρίκας Ντούλας 110
 Πιστρίκας Φώτης 110
 Πλαστήρας 69

- Πόλια Ολυμπιάδα 156
Πόλιας Αριστοτέλης 143
Πόλιας Βασίλειος 19
Πόλιας Βασίλης 191
Πόλιας Θεός 20, 69, 121, 123
Πόλιας Θεόφιλος 162
Πόλιας Κώτσιος 31, 39, 76, 143, 156, 162
Πόλιας Λάμπρος 162
Πόλιας Μέλλας 71, 143, 150
Πολυχρονόπουλος 22
Πράπας 79, 159
Πριμιτζάλας 180
Πριμιτζάλας Λαμπράκης 17
Πρίντζιος Λαμπράκης 64
Πρίντσιος Στέφανος 7, 155, 165
Πυργιώτη Κώσταινα 121
Πυργιώτης Βασίλης 161
Πυργιώτης Θεμιστοκλής 74, 150
Πυργιώτης Μέγας 70
Ρακούπης Γιάννης 31
Ραχωβίτσας Θωμάς 163
Ραχωβίτσας Μιχάλης 114
Ρίζος 37, 71, 153, 159, 162
Ρίζος Βαγγέλης 37
Ρίζος Κώτσιος 37
Ρίζος Λάκης 74
Ρίζος Πάνος 150, 157
Ρόβολος 58
Ρωμανού Μαρία 74
Σακελλάρης 25, 158
Σακελλαρίου Αλέξανδρος 158
Σακλιντσίας Χριστάκης 179
Σδρόλιας Βάιος 177
Σαμαράς Βασίλης 105
Σδρόλιας Βασίλης 184
Σδρόλιας Βασίλειος 5, 105
Σδρόλιας Γιώργος 105, 163, 198
Σδρόλιας Θωμάς 148
Σδρόλιας Κωνσταντίνος 18
Σδρόλιας Λουκάς 180
Σδρόλιας Μήτρος 150, 161
Σδρόλιας Σιώκας 161
Σερπιώτου Νικολέτα 5
Σίσκος 163
Σικρίκας 19
Σίψας Τάσιος 159
Σίψας Χρυσός 22
Σιώκας Γιώργος 163
Σκορδάρας Βάιος 23
Σλιας Αποστόλης 195
Σπύρου 96, 98
Σταμούλη Μαρία 122
Σταμούλης 77
Στασινός 159
Στέλιος Ε. 149
Στουγκιώτης Νάσιος 97
Σωτήρης Γεώργιος 104
Σωτηρίου Γεώργιος 154
Σωφρόνιος, μοναχός 104
Ταλαγάνης Αποστόλης 158
Ταλαγάνης Κωνσταντής 39, 156
Ταρλάρας 21
Ταρλάρας Μήτρος 156
Τέσσας 24
Τέσσας Βασίλης 177, 180
Τέσσας Σπύρος 54
Τέττας 68, 69, 77, 154
Τέττας Γιώργος 65
Τζαβέλας Γιώργος 156
Τζερεμέκος 106
Τζαβέρας 82
Τζιος Λάκης 73
Τζώρτζις 23
Τίγκας 162
Τίγκα Παναγιώταινα 27
Τικός Σταύρος 155
Τιμπλάς 159
Τσαρούχας 19
Τσαρούχας Αποστόλης 161
Τσέλιος 161
Τσερβενιώτης 144
Τσιμαντάς Θωμάς 165
Τσιανάκα Βικτωρία 157
Τσιανάκας Κώστας 132
Τσιανάκας Τάκης 23
Τσιαούσης Γιώργος 60
Τσιάτσιος Βαγγέλης 162
Τσιάτσιος Βασίλειος 18
Τσικρίκας 194-196
Τσικρίκας Χρίστος 14, 195
Τσιούκας 81-84
Τσιούλας 82
Τσιούλας Μήτσιος 198
Τσιουντζιούρης 19, 20, 67, 68, 77, 95, 97, 158, 159, 161
Τσιπράς 73
Τσιπράς Ηλίας 159
Τσίτας 34
Τσιώκος Μανθαίας 70
Τσιώκος Μήτσιος 163
Τσιώλας 19
Τσούλας Αθανάσιος 19, 96, 97
Τσούλας Μήτσιος 147, 148, 150
Φανάρας 115
Φαράντζος Γιώργος 143
Φεραίος Ρήγας 82
Φιλώτας 164, 188
Φιλώτας Απώστολος 188
Φίνος Θωμάς 70
Φουστανέλας 79, 84, 159, 162
Φούτσζις 163
Φσιάκος 23, 184
Χάιδος Χαρίλης 178
Χαλάτσης 153
Χαλάτσης Ασπεριάδης 138, 178
Χαλάτσης Αρτέμις 5, 8
Χαλάτσης Ξενοφών 60
Χαλάτσης Στέργιος 91
Χαλκιάς Λάκης 70, 71, 73, 74
Χαντζιάρας Αποστόλης 24
Χαραλάμπου Βάιος 83
Χαραλάμπου Γεώργιος 83
Χαραλάμπου Ντούλας 121
Χασιώτης 162
Χασιώτης Γιώργος 123
Χασιώτης Νικολός 32
Χασιώτης Νίκος 162
Χασιώτης Χρήστος 162
Χατζηβαβάτης 38
Χατζιάρας 76, 154
Χριστιάνης 58
Χριστοδούλου Γιάννης 74
Χριστοδούλου Κασσιανή 73
Χριστοδούλου Παναγιώτης 72, 74
Χριστοδούλου Πάνος 25, 70, 157
Χρυσόγονος, πρωτοσύγγελος 155
Ψαλτοπούλου Καλλιόπη 157
Ψάρρας 21
Ψάρρας Γιώργος 23, 31, 155
Ψήλιας 81-84

Ζ' Βιβλιογραφία

1. Κανάλια Καρδίτσας, σελ. 496, έκδοση 1976.
2. Οδηγός Λαογραφικού και Ιστορικού Μουσείου Καναλίων Καρδίτσας, σελ. 72, έκδοση 1983
3. Λεξικό τοπικών όρων και ιδιωματισμών, σελ. 404, έκδοση 1987.
4. Τα Κανάλια - 400 χρόνια ζωής, σελ. 312, έκδοση 2003.
5. Εν Καναλίοις - Λεύκωμα ενδυμήσεων, σελ. 246, έκδοση 2006.
6. Καναλίων οι Άγιοι Πρόβολοι - ευλαβικό αφιέρωμα, σελ. 170, έκδοση 2012.

